

A K A D É M I A I D O K T O R I É R T E K E Z É S

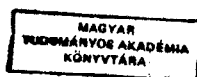
Beke Margit

Fejezetek az új- és legújabbkori elitképzéshez.

**A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében
a bécsi Pázmáneumban.**

Budapest

2006

Tartalomjegyzék

A külföldi magyar elit papnevelés előzményei	7
1. Historiográfia	7
2. Papnevelés a Trentói Zsinatig	9
3. Papnevelés a Trentói Zsinattól a Pázmáneum alapításáig	11
4. A Pázmáneum alapításának körülményei	13
A Pázmáneum az újraindulástól a XIX. század végéig (1802-1900)	16
I. A szeminárium mibenléte, felügyelete és feltételei	16
1. Történelmi Háttér	16
2. A szeminárium célja	17
3. Egyházi és világi felügyelet	19
4. Anyagi feltételek	21
5. Alapítványok	25
6. A szeminárium színhelye	28
a./ A ház	28
b./ A kert	33
II. A szeminárium irányítása és vezetése	35
1. Az irányítás	35
2. A szeminárium megnyitása és egyházmegyei szintű működése (1802-1813)	39
3. Az általános szeminárium a forradalomig (1813-1848)	45
4. A forradalom és az önkényuralom évei (1848-1867)	51
5. A kiegyezéstől a század végéig (1867-1900)	57
III. A növendékek élete	68
1. A papi lelkiség	68
2. Napirend	70
3. A lelkiség formálása a nap és év tükrében	74
4. Teológiai képzés	81
a./ A bécsi egyetem teológiai kara	81
b./ Az Augustineum	86

c./ Az Oláh-féle ösztöndíj	87
5. Távollét az egyetemről	89
a./ Háború és katonaság	89
b./ Betegség	90
6. A szemináriumi közösség	92
7. Szemináriumi nevelés és tisztségek	95
8. Magyar Irodalmi Kör	102
A Pázmáneum az új helyen a XX-XXI. században (1900-2003)	104
I. A szeminárium felügyelete és feltételei	104
1. Történelmi háttér	104
2. Külföldi elitképzés a XX. században	105
3. Egyházi és világi felügyelet	108
a./ Mindszenty József haláláig	108
b./ Mindszenty József halála után az intézet visszaadásig	112
4. Anyagi feltételek és alapítványok	113
5. A szeminárium színhelye	116
II. A szeminárium irányítása és vezetése	124
1. Az irányítás	124
2. Az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó évtizedeiben (1900-1918)	127
3. A köztársasági Ausztria keretein belül (1918-1938)	131
4. A német birodalmi kereteken belül (1938-1945)	137
5. A második világháború végétől a szemináriumi közösség megszűnéséig (1945-1965)	139
6. Papnövendékek nélkül (1965-2003)	142
III. A növendékek élete	146
1. A papi lelkiesség és szellemiség	146
2. Napirend	148
3. A lelkiesség formálása az év és nap tükrében	150
4. Teológiai képzés	154
5. Távollét az egyetemről	161
a./ Háború és katonaság	161
b./ Betegség	163
6. A szemináriumi közösség	165

7. A szemináriumi nevelés és tisztségek	168
8. Önképzés	174
a./ Könyvtár	174
b./ Magyar Egyházirodalmi Iskola	175
c./ Szociális Kör	181
d./ Missziós Egyesület	185
e./ Cserkészlet	187
f./ Pirkadat	189
g./ Kiadványok	191
9. A papság küszöbén	194
10. A növendékek származása	196
Pazmaniták az intézet elhagyása után	198
1. Kapcsolat az egykori pazmaniták között	198
2. Egykori növendékek - későbbi főpapok	200
3. Az elitképzés és beteljesült remények egyházi vonalon	203
a./ Az egyetemes egyházban betöltött szerepük	203
b./ A magyar részegyházban betöltött szerepük	204
4. A Pazmanitáknak a társadalomban betöltött szerepük	221
a./ Politika és államigazgatás	221
b./ Egyházpolitika és országgyűlés	223
c./ Az I. Vatikáni Zsinaton	227
d./ Tudomány és intézmény	228
e./ Az egyetemek és főiskolák falain kívül művelt tudomány	236
f./ Társulatok, egyesületek	239
g./ Mecenatúra és gyűjtemények	242
h./ Szociális terület	246
Mellékletek	251
I. Növendékek	253
1950-1991	
II. . A növendékek egyházmegyék és szerzetesek szerinti megoszlása	258
III. Elöljárók	274
IV. Államfő, bíborosok, megyés-, címzetes és választott püspökök, rendfőnökök és más ordináriusok	292

V Ordináriusok egyházmegyék szerint	311
Függelék	317
Czapik Gyula egri érsek visszaemlékezése	319
Levéltári források	393
Irodalom	396
Rövidítések	407

A külföldi magyar elit papnevelés előzményei

1. Historiográfia

Napjainkban izgalmas kutatási témának ígérkezik az elit kutatása. Számunkra az egyházi elit kutatása érdekes, és ebből a szemszögből nézve jelentős munkák születtek meg. Az elittel foglalkozó munkák közül kiváló helyet foglal el Gergely Jenő egyházi elitet megrajzoló, és statisztikai adatokkal bővelkedő munkája, amely az első és második világháború közötti időszakot tekinti át.¹ Berzeviczy Klára, aki 1855-1918 közötti egyházi elittel foglalkozik² Ezek csupán felvillanásai ennek a fontos kutatási területnek.

Köztudott, hogy a Pázmáneum intézete a külföldi magyar papság részére kezdettől fogva az elitképzésnek volt a színhelye, amelyet éppen az alapító Pázmány Péter jelölt meg alapító levelében. A Pázmáneum iránti érdeklődést éppen az intézet patinája indokolja, és szerencsére egyes szerzők fontosnak tartották, hogy a hivatalos intézményi levelezésen túl maradjanak írásos tanúi az intézet történetének akkor, amikor egyidejűleg benne élhettek kortársként, és ez az érdeklődés napjainkig tart. Azonban keveset tudhatnánk az intézményről, ha nem jelentek volna meg kiadványok, amelyek tartalmazzák az azóta elveszett kéziratos forrásokat is.

Az intézet historiográfiájával bőven foglalkozott Fazekas István,³ ezen túlmenően az említett szerző tollából az óta megjelent a Pázmáneum hallgatóiról jegyzék 1623-1918 között részletes adatokkal, a későbbiekéről tanulói névsor 1951-ig szól.⁴ Az igen fáradságos munkát nagy haszonnal forgathatja az érdeklődő. Az általa említettek kivül

¹ V. ö. Gergely Jenő. A katolikus egyházi elit Magyarországon 1919-1945. ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet Kiadása. (Budapest) 1992. Kézirat gyanánt. (Történeti Elitkutatások)

² Berzeviczy Klára: A magyar katolikus klérus elitjének képzése 1855-1918. Budapest 1999.

³ A Pázmáneum historiográfiájára v. ö.: Fazekas. 9-11., Szól a levéltári források mellett Kazy Ferenc 1723-as, Schneider József 1830-as kézirata után megszületett Rimely Károly: Historia Collegii Pazmaniani. Viennae 1865., Fraknói Vilmos: A bécsi Pázmány-intézet megalapítása. Budapest 1923. Galla Ferenc: A Pázmáneum alapítása és a Szentszék. (Olaszországi Magyar OKL 1933evéltár). Vác 1935., Gianone Egon: Adalékok a Pázmáneum történetéhez. A Pázmáneum előjárói 1865-1942. =Pazmanita Tudósító 1941/1942. 17-21. o., Új: Adalékok a Pázmáneum történetéhez. A növendékek létszáma és egyházmegyék szerinti megoszlása 1865-1943. =Pazmanita Tudósító 1942/1943. 2-6. o., Fazekas István: magyar kispapok Bécsben – a Pázmáneum három évszázada (1623-1947) = Limes 11. 1998. 7-19.

⁴ Fazekas István: A bécsi Pazmanicum magyarországi hallgatói 1623-1918(1951). (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 8.) Budapest 2003.

más munkák is születtek⁵ a Religio, a Magyar Sion, a Wiener Diözesanblatt hasábjain, és a Hittudományi Folyóiratban Nitsch Árpád János a papnevelés reformjáról értekezik. Mössner Józsefnek, az intézet szentéletű és költői lelkületű elöljárójának tollából németül megfogalmazott háromszázéves Pázmáneum cikket fordította le Tiefenthaler József a Vigília számára. Gianone Egon rektor az Értesítőben is közölt ismertetést, Csávossy László az Új Magyarországban irt kisebb cikket, akárcsak Alfred Kolaska a Wiener Katholische Akademieben. A kilencszázéves magyar kereszténység jubileuma kiadványában önálló rövid tanulmány jelent meg, 1982-ben Turányi László cikke az esztergomi sematizmusban és e tanulmány szerzője a XIX. századi intézményről és fennállásának vitáiról szól.⁶ Újabban A bécsi Pázmáneum⁷ c. kötet Paskai László (1987-2002) akkori bíboros, prímás előszavával jelent meg. A mű levéltári kutatások alapján publikál történeti összefoglaló tanulmányokat az intézet kezdeteitől egészen jelen napjainkig. Fazekas István a kezdetektől a XVIII. századi megszűnésig szól az intézet életéről, tanulóiról, tanáraitól nagyszerű statisztikák adatokkal fűszerezve azt. Jelen szerző folytatja az újrakezdéstől (1802-től) napjainkig terjedő történetet levéltári kutatásai alapján, amelyeket Bécsben, Budapesten és Esztergomban teljesített. Valentiny Géza pápai prelátus egykori pazmanita a cserkészetet mutatja be, hiszen egykor részese volt, később pedig pártfogolta napjainkig a cserkészeti foglalkozásokat. Szintén ő szól Mindszenty József prímás, esztergomi érsek éveiről, amelyet a Pázmáneumban töltött, és ez alatt az idő alatt szintén Ausztriában tartózkodott. Veres Árpád egri főegyházmegyes pap rektorként került a Pázmáneumba, ezért hitelesen szól a 2000. év

4 Fazekas István: A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623-1918(1951).(Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 8.) Budapest 2003.

5 A Pázmáneum új kápolnájának felszentelése= Religio 1900. II. félév 50. sz. 428. Megnyílt az új Pazmaneum.= Magyar Sion XIV. 1900. 799-800. o., Das Pazmaneum in Wien= Wiener Diözesanblatt. 1900. Nr. 21. 243-244. o., Nitsch Árpád János: A papnevelés reformja és az új Pázmáneum=Hittudományi Folyóirat 1901. 176-189. o., Mössner József: A háromszázéves Pazmaneum. Három század magyar katolikus kultúrtörténete. Ford.: Tiefenthaler József= Vigilia III.1936. 110-120. o., Gianone Egon: A Pázmáneum történetének rövid ismertetése = Pazmanita Tudósító XVI./1940/1941/ 3 - 8., Gianone Egon: Pázmáneum= Értesítő. Bécsi Magyar Egyesületek Központja. Anzeiger der ungarischen Kolonie. II. 1941. 9. sz. 3-4. o., Csávossy László: A Pázmáneum története= Új Magyarország 1943. július 11., Gianone Egon: Pázmáneum = Értesítő. Bécsi Magyar Egyesületek Központja. Anzeiger der ungarischen Kolonie. II. /1941./ 9. sz. 3 - 4., Das Kollegium Pazmanianum in Wien = Wiener Katholische Akademie. Miscellanea. III. R. Nr. 113. Alfred Kolaska. 1986. 52 - 60., Fazekas István: A Pazmaneum rövid története /1623 - 1948/. in Testvérkereső . Sor. szerk.: Székely Szabó Zoltán IV. k. H. n. / 1996. 125., Mészáros István-Gianone Egon:Pázmáneum. Pazmaniták. In MKL: X.703-712. o.

6 A Pázmány-intézet Bécsben. In A katolikus Magyarország. Szerk.: Kiss János-Sziklay János. I. 385-390., Turányi László: A bécsi Pázmány kollégium. In Az esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve 1982. Esztergom 1982. 459-460. o., Beke Margit: A Pázmáneum a polgárosodás és a politikai viharok idején. In Egyház és politika a XIX. Századi Magyarországon. Szerk.: Hegedüs András-Bárdos István. Esztergom 1999. 151-155. o.

7 A bécsi Pázmáneum. Szerk.: Zombori István.(METEM Könyvek 37.) Budapest 2002. Benne a következő tanulmányok: Fazekas István: A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623-1784). 9-176., Beke Margit: A Pázmáneum története az újraindulástól napjainkig.(1803-2002). 177-343., Valentiny Géza: Cserkészlet a Pázmáneumban. 345-348., Úő: Mindszenty bíboros a Pázmáneumban. 349-351., Veres Árpád: A bécsi Pázmáneum mindennapi élete. 353-356., Boda Zsuzsa-Kiss Erika: A Pázmáneum művészi értékei. 357-377. Fényképek Mudrák Attila felvételei. 378-408. o.

mindennapok eseményeiről. Végül Boda Zsuzsa és Kiss Erika a művészi értékeket ecsetelik kitűnő, színes illusztráció kíséretében.

2. Papnevelés a Trentói Zsinatig.

Az egyháznak legfontosabb szerepe a tanítás, amint az alapító Krisztus hagyta meg tanítványainak: "Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket...és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek." ⁸ Az őskeresztény egyházban a tanítványok és az apostolok voltak azok, akik továbbadták a tanítást, és az egyházi hierarchia kiépülése során az apostolok utódai a püspökök voltak arra hivatva, hogy megfelelő személyekként lépjenek helyükbe, akik folytatják a tradíciót. A papnevelés a székesegyházi és káptalani iskolában történt, ahol az arra alkalmas papok tanították a növendékeket.

Az isteni tudományban, a rendszerbe foglalt teológiai képzésben való magasabb jártasságot a középkor folyamán egyetemi szint biztosította, és erről akár hazai középkori kezdeményezésekről, akár külföldi egyetemjárásokról van szó, már dokumentálják.⁹ Az egyetemek mellett megjelentek a kollégiumok, amelyek bizonyos

⁸ Mt. 28,19-20.

⁹ Denifle: Die Universitaeten des Mittelalters bis 1400. Berlín 1885., Uő: Chartularium Universitatis Parisiensis. Paris 1889., Veress Endre: A római Collegium germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Budapest 1917. Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyvei és iratai 1221-1864.(Olaszországi magyar emlékek). Budapest 1941., Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635-1701. A nagyszombati egyetem anyakönyve 1635-1701. Kiad. bev. jegyz.: Zsoldos Attila. Budapest 1990., Szőgi László: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemlein I. 1790-1850. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 1.) Budapest-Szeged 1994., Kiss József Mihály: Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1715-1789. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 2.) Budapest 2000. Szőgi László. Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789-1919. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 3.) Budapest 2000. Mészáros Andor: Magyarországi diákok prágai egyetemeken 1850-1919. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 4.) Budapest 2001. Szőgi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789-1919. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 5.) Budapest 2001. A bécsi Pázmáneum. Szerk.: Zombori István. Budapest 2002. (METEM könyvek 37.), Hegyi Ádám: Magyarországi diákok sváci egyetemeken és akadémiákon 1526-1789 (1798). (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 6.) Budapest 2003. Szőgi László-Kiss József Mihály: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849-1867. (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 7.) Budapest 2003. Fazekas István: A bécsi Pázmáneum magyarországi hallgatói 1623-1918(1951). (Magyarországi diákok egyetemjárása az ujkorban 8.) Budapest 2003.

jogokkal ellátott, saját státúttal rendelkező közösségeket jelentettek. A kollégiumok létrejötte az egyetemekkel párhuzamba állítható, mégis különböző funkciót töltek be. A kollégiumok valójában a XIV. században érik virágkorukat és egyre inkább a tanuláshoz szükséges feltételeket biztosították.

A külföldi középkori és újkori kollégiumok közül csupán az esztergomi főegyházmegye joghatósága alá tartozó intézeteket említjük. Elsősorban a Collegium Christi kezdeményezése figyelemreméltó a XIV. században Budai János (1391-1427) esztergomi kanonok, barsi főesperes alapításában.¹⁰ A székeskáptalani iskola ugyanis már adott volt és az egyetemi képzés igénye a káptalanban felmerült, hiszen Budai maga is kanonoki stallummal bírt.¹¹ Ismeretes, hogy a prágai egyetem jogi karán végzett, mint a cseh nemzet tagja, ahol előbb licenciátust, majd magisteri fokozatot szerzett. Budai János 1391-től esztergomi kanonok, majd barsi főesperes, aki négy házának jövedelméből alapította a Collegium Christi társulatot. Célja az volt, hogy szegény, papi szolgálatra készülő ifjaknak anyagi háttérrel biztosítson valamelyik európai egyetemen. Budai János halála után mindig a barsi főesperes a társulat elnöke, akit az esztergomi érsek nevez ki azon esztergomi kanonokok köréből, akik a Collegium Christi tagjai voltak. Budai János gondoskodott arról is, hogy ne ürüljön ki az alapítvány, ezért aki befejezte tanulmányait, és javadalomhoz jutott, annak kötelessége volt megtéríteni a rá fordított költségeket a társulatnak. Az alapítványt IX. Bonifác 1399. ápr. 28-án erősítette meg.¹²

Igen érdekesen alakul a kollégium későbbi sorsa. Pesti Gergely¹³ a kollégium növendéke volt, majd kanonok a kánonjog licenciátusa, még később a társulat elnöke, 1509. decemberében átírta III. Ince pápa 1485-ben kelt bulláját Amadé Tamás esztergomi helynök által. A főkáptalan előtt megjelenik és elmondja, hogy a társulatnak a budai Olasz utcai lakását Péchy Tamás pesti polgárnak kiadta. Liphay Péter¹⁴ esztergomi kanonok barsi főesperes a Collegium Christi elöljárója az 1000 rajnai forintot a szerencsétlen kimenetelű 1526. augusztus 29-i mohácsi ütközet előtt, amelyet előzőleg már a bécsi Collegium

10 Bathyány Ignác: *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae. I-III. Albae-Carolinae-Claudiopoli. 1785-1827.* III. 323., Fejér, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I-XI. Budae 1829-1844.*, a társulatról X.2. 506-508. o., Mihályfi Ákos: *A papnevelés története és elmélete. I. A papnevelés története.* Budapest 1896. 109-111., Kollányi 1900. 72-73. o., Kollányi *Visitatio.*, Knauz Nándor: *A Krisztustársulat.* = Magyar Sion 1. (1863)

11 Kollányi 1900 72-73. o., Körmendy Kinga: *Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV-XVI. Században.* = MKSz 99. (1983). 1. sz. 1-20.,

12 *Monumenta Vaticana historiam Hungariae illustrantia. I-IV. Budapestini 1884-1889.* I/4. 119.

13 Pesti Gergely (1512-21) v. ö.: Kollányi 1900. 120. o., Magyar Sion I. 1863. 349-351. o.

14 Liphay Péter (1525-1539) v. ö.: Kollányi 1900. 136. o., Magyar Sion I. 1863. 353. o.

Ducaleba menekítettek és az egyetem őrizte, azt most visszaveszi¹⁵ és Schramtz Ferenc és Straus János polgároknál kihelyezi kamatra, amelyet 2 vagy 3 szegény növendék fenntartására fizettek ki. Az alapítványt Várday Pál¹⁶ esztergomi érsek a Fehérszőlő birtokából 1530. szeptember 1-jén gyarapította. Ehhez az alapítványhoz Oláh Miklós¹⁷ esztergomi érsek 1568-ban 11 000 Ft-ot csatolt. Verancsics Antal¹⁸ érsek ennek végrehajtást 1569. december 7-én Eder György bécsi főgimnáziumi rektorra bízta. Majd Kuthasy György¹⁹ esztergomi kanonok hozzátett 800 Ft-ot. ²⁰ Hoffmann Melchior bécsi főgimnáziumi rektor elismerte, hogy Kutassy 800 magyar forintot hagyott, két növendék számára akiket az esztergomi káptalan választ ki, akik a katolikus egyházat szolgálják. Végül Poklostói Máté²¹ esztergomi kanonok, sági prépost 1573. augusztus 14-én kiadott levelében a bécsi egyetem gondjára bízta 1 100 rajnai forintját két tanuló ösztöndíjára, akik az istenszolgálat előmozdítása érdekében tanulmányokat folytattak. Az egyetem jelentéséből az derült ki, hogy ezek az összegek 1752-ben 7 300 rajnai forintot tettek ki.

3. A Trentói Zsinattól a Pázmáneum alapításáig.

A papi szemináriumok létrehozását a Trentói Zsinat (1545-63) írta elő, és e zsinati rendelkezés szerint nevelték a papnövendékeket évszázadokon keresztül. A zsinat elrendeli, hogy minden egyes székesegyház, főszékesegyház és nagyobb templomok a városban, az egyházmegye, vagy tartomány, az ifjakat gyűjtse kollégiumba, ahol a püspök táplálja őket, vallásosan neveli és az egyházi disciplinákba bevezeti.²² A kollégiumba azokat veszik fel,

¹⁵ Körmeny 10. o.,

¹⁶ Várday Pál (1526-1549), v. ö.: Kollányi 1900 252. o., Körmeny 9. o., Laczlavik György: Várday Pál. In Eé. 245-247. o.

¹⁷ Oláh Miklós (1553-1568) v. ö.: R. Várkonyi Ágnes: Oláh Miklós. In Eé. 256-261. o.

¹⁸ Verancsics Antal (1569-1573) v. ö.: Lakatos Adél: Verancsics Antal. In Eé. 261-268. o.

¹⁹ Kuthasy György (1549-1568) v. ö.: Kollányi 1900 148-149. o.

²⁰ Kollányi 1900 178-81 nem tesz róla említést

²¹ Poklostói Máté (1548-1585) v. ö.: Kollányi 1900 147-48

²² Sessio XXIII. De reformatione. Canon XVIII. v. ö. Conciliorum oecumenicorum decreta. Curantibus Josepho Alberigo-Perikl 1933e-P. Joannou – Claudio Leonardi-Paulo Prodi. Consultante Huberto Jedin. 2. kiad. 1962. Herder. Basileae Barcinone Friburgi Romae Vindobonae. 726-729., 726., Fordítását Mansi J. D.: Sacroroum

akik legalább 12 évesek és törvényes házasságból születtek, írni, olvasni tudnak, akiknek megfelelő hajlamuk és akaratuk reményt nyújt arra, hogy az egyházi szolgálatban örökre megmaradjanak. A szegények fiait is, nem zárva ki a tehetőseket sem, felveszik a szemináriumba. A gyermekeket a püspök belátása szerint osztályokba sorolja, a szerint, hogy milyen egyházi tudományban haladt és melyik osztály a neki megfelelő. Azt a szent házat, ahol ez megvalósul azt szemináriumnak nevezik.²³ A szemináriumba belépve máris felveszik a tonzúrárt és a papi öltözetet. El kell sajátítani a grammatikát, az éneket, az egyházi computust, és más tudományokat, a szentírást, a szent könyveket, a homiliákat, a szentségek kiszolgáltatását és leginkább a gyónás meghallgatását sajátítsák el, továbbá a rítust és a szertartás formáit. A szeminaristának jelen kell lenni mindennap a szentmisén és kötelesek minden hónapban gyónni, a szentáldozáshoz pedig a gyóntató ítélete szerint járulni. A püspök két kanonokkal és két világi pappal látogatja és felügyeli a szeminaristákat. Ők felügyelik a évi elszámolásokat is. Ezekre az egyházi méltóságokra és tisztségekre a püspök alkalmas személyeket választ, akik a teológiában, vagy a kánonjogban doktori, magisteri vagy licenciátusi fokozatot értek el.

A zsinat az egyházi rendben hét fokozatot különböztet meg, amelyek a tonzúra feladásával kezdődnek és mindegyik fokozatnak sajátos szolgálata van, az alszerpap /subdiaconus, a gyertyavivő /acolutus, az ördögűző /exorcista, a felolvasó /lector, az ajtónálló /ostiarius, felettük áll a diaconus szerpap/ és a presbyter/ áldozópap.²⁴ A zsinat hangsúlyozza továbbá, hogy az egyházban összes említett fokozata fölött áll a püspök, akik az „egyházi rend szerinti hierarchiába elsősorban...tartoznak.../és/ az Egyház új szolgálát főllesztelik”²⁵A hierarchia részét képezi a püspökön kívül, az áldozópap és a szerpap, de a kisebb rendek nem tartoznak ebbe a felépítésbe. A papszentelés a tanulmányok befejezésének a koronáját jelenti, míg a kisebb rendeket a tanulmányok ideje alatt felvehették, az áldozópappá szenteléshez szükséges volt az u.n kánoni kort elérni, amely a 23. befejezett évet jelenti. Sok esetben, lelkipásztori indokolás folytán, pápai felmentéssel mégis hamarabb lehetett egyeseket felszentelni. Ha ez előtt befejeződött a tanulmányi idő és

conciliorum nova et amplissima collectio usque ad 1440.I-XXXI. Firenze-Venezia 1757-1789., Ujabb kiad. és folytatás Petit, L-Martin J. B.: I-LX. Paris 1899-1927. .alapján közli Szántó Konrád A katolikus egyház története III. Az egyháztörténet forrásai. Szöveggyűjtemény. Ecclesia. Budapest 1987. 660-661. o. 349-360. o.

23Sessio XXIII. De reformatione. Canon XVIII. v. ö. Conc oecum. 726-729.

24 Trentói Zsinat 1563. július 15-i ülés 2. fejezet. V. ö. Fila Béla-Jung László (Ford., összeáll.): Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai. Kisterenye-Budapest 1997. 365-366. o., Heirich Denzinger- 418-419. o

25 V. ö. 4. fejezet. Fila-Jung. I. m. 366.o., Denzinger-Hünemann 419. o.,

a kispap nem kapta meg a korhatár alól való felmentést, akkor, mint szerpap általában hitoktatással töltötte a szentelésig meglévő időt.

A Trentói Zsinattal egyidőben hozta létre Szondy Pál (1534-1558) esztergomi kanonok, c. rosoni püspök²⁶, Bolognában 1558-ban a zágrábi káptalan felügyelete alatt álló Collegium Croaticum - Hungaricum-ot.²⁷ Ide a 25 évet elért grammatikát és logikát végzett jelöltek jelentkezhettek. Ezen túl jelentős volt a Szántó/Arator István által létrehívott Collegium Hungaricum megalapítása 1579. április-szeptember között Rómában, amelyet XIII. Gergely (1572-1585) pápa²⁸ hagyott jóvá.²⁹ A kispapképzést azért gondolta külföldön eszközölni, mivel a törökök folytonos harca békétlenséget szült az országban. A pápa a pálosok birtokában lévő Santo Stefano Rotondo templomot és a mellette lévő kolostort jelölte ki a kollégium számára. Azonban a kollégiumot 1580-ban egyesítették a német intézettel Collegium Germanicum Hungaricum néven.

4. A Pázmáneum alapításának körülményei

Az intézet létrehozása a sürgető paphiányon való segítség, amely nem csupán az esztergomi egyházmegyében, hanem Magyarországon mindenütt érzékelhető volt ebben az időben. Az intézet már a megalapítása körül is rendkívüli volt. Pázmány Péter esztergomi érsek (1616-1637)³⁰ugyanis több alkalommal alapította meg. Az első alapító okmányt 1619. január 1-jén³¹ állította ki Pázmány Péter, amelynek értelmében az esztergomi káptalannak átadta az

26 Kollányi 1900 140-141. o.

27 Fazekas 2002. 12. o., *Annali del Collegio Ungarico-Illirico de Bologna 1553-1764*. Cura di Maria Liusa Accorsi-Gian Paoli Brizzi. Bologna 1988., Körmendy 5. o., Diós István: *Collegium Hungaricum-Illiricum*. In MKL. II. 265. o.

28 Battista Mondin 455-463. o.

29 Andreas Steinhuber: *Geschichte des Collegiums Germanicum Hungaricum in Rom*. I-II. Freiburg/Breisgau 1895., Veress Endre: *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi hallgatóinak anyakönyve és iratai*. I. Budapest 1917., Peter Schmidt: *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker*. Thübingen 1984., Fazekas 2002. 12. o., Diós István: *Collegium Hungaricum*. In In MKL II. Budapest 1993. 265. o.

30 Bitskey István: Pázmány Péter. In Eé. 284-291. o.

31 PL Archivum Ecclesiasticum Vetus Nr. 1641/ 1.

1618-ban vásárolt Kollonich-féle házat Bécsben az Annagassen.³² Ez az alapítás visszhangozza a Trentói Zsinat szemináriumról szóló rendelkezéseit, továbbá az akkor még működő Collegium Christi előírásait. A rektort az esztergomi káptalan választotta ki, ahogyan a Trentói Zsinat rendelte. A prefektusnak minden évben számot kell adni a főkáptalanban lévő két delegált kanonoknak. A szeminarista törvényes házasságból kell, hogy szülessen, és írásban kötelezte magát, hogy szentelése után három éven át az esztergomi egyházmegye kötelékében szolgál. Amennyiben ez nem következik be, visszafizeti a költségeket, akár a Collegium Christi esetében. A növendékek nem csupán magyarok, hanem szlávok, németek, horvátok is lehettek – és ez jellemző Pázmány egyetemességére. Az első prefektus Kőszeghy János³³ esztergomi kanonok (1617-1641) 1619-ben megérkezett Bécsbe, azonban Bethlen Gábor csapatai Erdélyből ekkor elindultak és a szemináriumi élet megszűnt.

1623. szeptember 20-án született meg az újabb alapítólevél Pázmány bíboros akaratából.³⁴ Ekkor már Pázmány a bécsi jezsuitákra bízta a szemináriumot a következő kikötésekkel: 1. A rendnek nincs joga eladni a házat, az alapítványt gyümölcsöző módon kezeljék; 2. Az alapítványi és egyéb összeget másra nem fordíthatják akkor sem, ha a létszám csökken; 3. Csak magyarországi és a csatolt részekből vehetnek fel hallgatót, akik papságra készülnek és aki az intézet szabályaira esküt tesz, a felszentelés után három éven át biztosan az esztergomi egyházmegyében teljesít szolgálatot; 4. „Hogy senki, a filozófiai és teológiai stúdiumokra felvétetvén, s ott szorgalmasan tanulván – hitvány plébániára ne küldessék, ha tudásával elbocsáttatik. Amennyiben eseteket, ellenségeskedéseket támasztanak, akkor is legyenek hozzá kegyesek és adassék meg neki az önvizsgálat lehetősége, ha nagyon tehetséges”³⁵. A hallgatókat az érsek választja ki, széküresedéskor az esztergomi főkáptalan. Az erdélyi, székelyföldi és török részek is rejtve küldjenek hallgatókat. Az érsek, vagy a káptalan tetszése szerint 4 alkalmas személyt jelölhet, ezeknek legalább poézist kell hallgatniuk évente 15 előadásban.; 6. Ha a jezsuiták az intézet irányítását bármilyen változás folytán igazgatni nem tudják, akkor az érseknek, illetve a főkáptalannak van joga az alapítványi pénzről és a házról dönteni. Az alapító Diploma

32 PáLt 1618. jul. 6. 1. d.

33 Kollányi 1900 221. o.

34 Az alapítólevél 3 példányban kelt, egyet az Esztergomi Főkáptalan, a másikat a Pozsonyi káptalan, a harmadikat jelenleg a Pázmáneum levéltárában őrzik. Kiadva: Rimely 9-11. o., Fraknoi: A bécsi Pázmány-Intézet 62-65., ÁBTL 3.2.5 0-8-239. 1-12. o., Fazekas 2002. 17-21. o.

35 Rimely 9-11. o., Magyarul ÁBTL 3.2.5 0-8-239. 3. o.

három példányban készült, egy a jezsuiták, a másik az esztergomi székeskáptalan, a harmadik a pozsonyi káptalan őrzésére lett bízva.

VIII. Orbán pápa 1623. november 14-én megemlékezik az alapításról "Vallásos bőkezűsége követendő példát mutat egész Németországnak arra, hogy miképpen kell az egyház kincseit felhasználni. A bécsi intézet erős torony és az Úr szőlőjének védőbástyája lesz, egyúttal maradandó emléke a papi bőkezűségnek, mely a császárok nagylelkűségével versenyez."³⁶

Az alapító okirat tudatosan vállalja az elit-képzést, amelyre azonban eddig nem feltétlenül történt hivatkozás, bár a későbbi pazmaniták büszkén vállalták fel az ottani szellemiséget. Az intézetből kikerülők mindig biztosak voltak abban, hogy a legjobb helyeket kapják meg egyházmegyéjükben.

A Pázmáneum megalapítása már másodszor megtörtént, azonban a Bethlen – hadjárat folytatódott és emiatt csak 1624. május 28-án indulhatott el az első növendék Bécsbe. Ekkortól kezdve találhatóak szeminaristák az intézetben, ahová elsősorban esztergomi főegyházmegyések járhattak. Az intézet betöltötte célját egészen Barkóczy Ferenc esztergomi érsekségének idejéig.

Az intézet működését Barkóczy Ferenc esztergomi érsek (1761-65)³⁷ másképpen gondolta el. Az esztergomi érsekség régóta húzódó visszaköltözését Esztergomba ő szándékozott megvalósítani, ennek értelmében kezdett bele az új esztergomi bazilika építésébe, és az intézményt kivette a jezsuiták keze közül és a Pázmáneumot az akkor még Nagyszombatban időző esztergomi főkáptalan székhelyére szándékozott költöztetni. Ez utóbbi 1761. november 1-jével megtörtént.³⁸ A növendékeket áthelyezte a nagyszombati általános szemináriumba, a bécsi üresen maradt épületet pedig eladta Thauszy Ferenc zágrábi püspöknek, az ötholdnyi kertet pedig bérbe adták.³⁹ Barkóczy Ferenc elhunytá után Mária Terézia (1740-1780) érdeklődött a Pázmáneum ügye iránt és 1766. október 24-én újra indulhatott a Pázmáneum bécsi működése, miután a horvátoknak visszaadták az épület vételárát, sőt Barkóczy Ferenc hagyatékából is részesült az intézmény.⁴⁰ II. József (1780-1790) császár idejében az Augarten kert fáinak egy részét ki kellett vágni, majd a kert egy részét kénytelen volt eladni a császárnak az intézmény, míg

³⁶ Rimely 52. o., Fraknói 18. o., Galla 5-26., ÁBTL 3.2.5 0-8-239. 7. o.

³⁷ Dóka Klára. Barkóczy Ferenc. In Eé. 341-347. o.

³⁸ Pál 1761. okt. 31., PL AEV Nr. 1716., Fazekas 2002. 46. o.,

³⁹ Rimely 159-162. o., Fazekas 2002. 47. o.

végül az épületet a kártalanítás nélkül a süketnémák intézetének adta át.⁴¹ A növendékek így 1784. májusban elhagyták az intézetet és Budára költöztek tanulmányaik folytatására, míg a berendezést Pozsonyba szállították. Ez után már a XIX. századra várt a Pázmáneum ügyének rendezése és az alapító szándékának megfelelő működtetése.

A Pázmáneum az újraindulástól a XIX. század végéig (1803-1900)

I. A szeminárium mibenléte, felügyelete és feltétele.

1. Történelmi háttér

A XIX. században a magyar papság részére külföldön több papnevelő intézet működött.⁴² A már említett Collegium Illiricum 1557 óta Bolognában a horvátokkal közösen fogadta a növendékeket, a római Collegium Germanico-Hungaricum 1580 óta a német nyelvterületen élőkkel együtt vett fel magyarokat.

Kizárólag esztergomi főegyházmegyések részére alapította 1623-ban Bécsben Pázmány Péter a róla elnevezett Pázmáneumot. Mária Terézia később, 1776-ban szintén a városban alapította a Barbareumot a magyar görög katolikus papság részére.

A Pázmáneum a II. József féle feloszlatás után nem működhetett, és hosszú évek múltán nyílt lehetőség az újrainduláshoz. A jozefinizmus szelleme teljes mértékben áthatotta a XIX. század első felét, mégis ebben az időben kezdhetette meg papnevelői

40 Fazekas 2002. 48. o.

41 Fazekas 2002. 53-54. o.

42A papneveléssel foglalkozott többek között Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete. I-II. Budapest 1896.

tevékenységét a Pázmáneum. Ez nem véletlen, hiszen az uralkodót politikai szempont vezette, amikor a kollégiumot visszaállította.

I. Ferenc (1792 – 1835) császár, király egyházpolitikáját jellemezte, hogy a főpapi székeket nem töltötte be, mivel ezeknek az interkaláris jövedelme kincstárát növelte. Az összes püspökséget 1803-ban ezért szabályoztatta, amely szerint minden püspökségnek a meghatározott összegén felüli jövedelmét be kellett fizetni a vallásalapba. A császár főkegyúri jogánál fogva új egyházmegyéket hozott létre, így az egri egyházmegye területéből 1804-ben kihalította a kassai és szatmári egyházmegyéket és egyúttal Egert érseki rangra emelte. A munkácsi görög katolikus egyházmegyéből pedig 1809-ben leválasztotta az eperjesi rutén görög katolikus egyházmegyét. Ferenc József császár (1848–1916) majd magyar király 1853-ban a gyulafehérvári - fogarasi és a zágrábi püspökséget érseki rangra emelte és létrehozta a lugosi és szamosújvári püspökségeket.

Az uralkodó a paphiány megszüntetése érdekében komoly lépéseket tett. Hazánkban a generális szemináriumok eltörlése óta nem volt teológiai kara az egyetemnek, ezért 1804-ben felállította Pesten a Központi Szemináriumot, ahová minden egyházmegye küldhetett növendéket. A teológián nem sikerült egységes oktatási rendszert kidolgozni a XIX. század első felében, ezért egységes tankönyv sem volt. Az Osztrák - Magyar Monarchia fővárosában, Bécsben lévő Pázmáneum ilyen egyházpolitikai helyzetben kezdhetett újra. Szerepet játszott az intézmény visszaállításában a császárnak Rómával való szembenállása is, amelynek folyományaként a XVIII. századi római germanikus neveltetésű főpapokat a XIX. század második felétől már a pazmaniták váltották fel.

2. A szeminárium célja

A szemináriumok létjogosultságát és fontosságát a Trentói Zsinaton kívül a felelősséget hordozó elöljárók több alkalommal is leszögezték, és fennmaradásukért évszázadokon keresztül kemény küzdelmet vívtak. Az 1808-as Pázmáneum-beli törvény szerint a papi szemináriumot azért létesítették, hogy ott a kispapok azoknak a lelkeknek az üdvösségére

munkálkodjanak, akikért Krisztus drága vérént ontotta, és e cél érdekében a növendékek a szükséges jámborságot és tudományt elsajátítsák.⁴³

Hasonlóan szólnak a későbbi szemináriumi rendelkezések is. Az 1812-ben kiadott törvények bőséges tudományos apparátussal hivatkoznak a zsinatokra, amelyek a kollégiumról, mint a püspök által kiválasztott személyeknek nevelési helyéről szólnak.⁴⁴ Ez a törvény kiemeli, hogy az egyházi állapotot választott növendékek bánat nélkül vágytak Krisztus igájának⁴⁵ felvételére és a tejjel, mézzel folyó földre⁴⁶ léptek. Azért jöttek a szeminárium falai közé, hogy angyali életet éljenek jámbor gyakorlatok közepette. A szöveg a Szentírás szavait kölcsönzi továbbra is ekképpen: siessetek és lássátok milyen jó és vidám, amikor a testvérek együtt laknak. Az együttlét örömén kívül a szemináriumban próbára teszik az ember erényeit, de ez az a hely, ahol szóval és példával egyaránt törekszenek az engedelmességre. Az előjárók minden napra előírják a teendőket, hogy annak tetszésére legyenek, aki így hívta őket, gyertek, igyatok a tiszta forrásvízből. A törvény szerzője, Perényi Imre káptalani vikárius személyes hangvételben szólítja fel a növendékeket, hogy legyenek apostolok, akik a Szentlélek eljövételére várakoznak, hogy a Lélek tüzétől és az isteni szeretettől megrészesülve készüljenek hivatásukra.

A század közepén, 1851-ben keletkezett törvény szintén tudományosan érvel a szeminárium és a papi hivatás szépségéről.⁴⁷ Krisztus küldetése szerint a papok a világ világossága, akiket gyertyatartóra helyeztek. Szent Pálnak Tituszhoz irt levelét⁴⁸ idézi a törvény: a híveknek legyenek példái szóban, szeretetben, hitben és tisztaságban, hiszen az Úr tabernákuluma előtt szolgálnak. A Szentatyák azt mondták a Turoni Zsinaton az oltár előtt állókról: a papok élete - a laikusok könyve. Hasonlóan szól az említett Trentói Zsinat megfogalmazása, hogy semmi sem tanít jobban másokat kegyességre és Isten iránti tiszteletre, mint azoknak az élete és példája, akik magukat Isten szolgálatára szentelték és tükröként szolgálnak.⁴⁹ Ezért jó, ha a növendékek már ifjú korban kegyességre és vallásosságra törekszenek, és Isten segítségével megmaradnak az egyházi fegyelemben. Akik a szemináriumban a tanulás éveit töltik, fontolják meg, hogy akik e házba felvételt nyertek,

43PáLt Collectanea adnotationes 1808-1812.

44PáLt 1812. Statuta Seminarii

45Sir 26,7., Mt 11,18

46Kiv. 3,8., Én 4,11., Iz 7,22

47PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6.Seminaria. Pazmaneum. 1851. Leges Pazmaniani.

48Tit 2,7

49V.ö. 1. jegyz.

a világot elhagyva Krisztus iskolájába léptek, ezért lábukról még a port is verjék le, hogy szívüket tisztán tartsák meg. Gondoljanak arra, hogy amikor hivatásukat követik, az Isten szolgálatára szentelik magukat, és Isten dicsőségét szolgálják.

Az előjárók gyakran hangoztatják, hogy a növendékek igyekezzenek megszerezni a jámborság mellé a tudományt is, és tartsák szem előtt mind a lelki, mind az erkölcsi előmenetelt, továbbá azt, hogy a tanárok és tudósok tudománya iránt jó kedvvel legyenek, és irántuk készséges magatartást tanúsítsanak.⁵⁰

A szemináriumok feladata valójában kettős, egyrészt az egyházi ifjúság "szent háza"-ként a tökéletességre való törekvés elsajátításának a helye, - amelyet a napirend biztosít - másrészt a tudományokra való felkészülés színtere is, hogy majd, mint felszentelt pap Isten titkának végrehajtójaként a nyájak pásztora, a népek atyja, a hívek példája és közvetítő legyen ember és Isten között.⁵¹

A szeminárium ezekben a megfogalmazásokban az örömteli felkészülés helye, az ifjúkor tejjel-mézzel folyó szimbólumaként szinte a gondtalan évek otthona, ahonnan a növendékek reménykedve várják a fészekből kirepülést a tettek mezejére. Bátran állíthatjuk, hogy a szerzők ezekben a törvényekben belevésték a papnövendékek iránti szeretetüket, féltésüket is.

3. Egyházi és világi felügyelet

A Pázmáneum az esztergomi érsek, annak hiányában az esztergomi káptalani vikárius, illetve az esztergomi főkáptalan gondnoksága és felügyelete alá tartozott. Ismeretes ugyanis, hogy az esztergomi érseki szék megüresedése idején az egyházmegye kormányzását az esztergomi főkáptalan kebeléből választott káptalani vikárius vezeti. Köztudott, hogy 1543 óta az esztergomi érsekség székhelye Nagyszombat, azonban az érsekek többnyire az akkori fővárosban, Pozsonyban tartózkodtak, míg a főkáptalan Nagyszombatban maradt egészen 1820-ig, amikor mind az érsekség, mind a káptalan visszaköltözött Esztergomba.

⁵⁰PáL 1878. Leges et institutiones

⁵¹PL Scitovszky János. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. Leges Pazmaniani., Rimely 313.o.

Az érseki szék⁵² a XIX. század elején gyakorta betöltetlen, ilyenkor az érseki javak az. úgynevezett intercalaris jövedelmek, a királyi kamarát illették meg, és ezzel magyarázható a hosszú széküresedés. Batthyány József esztergomi érsek (1776-99)⁵³ halála után majdnem 10 év telt el, amíg betöltötték az érseki széket 1808-ban Károly Ambrus⁵⁴ személyében, de egy év múlva bekövetkezett halála miatt újra üres, és csak 10 év leforgása után lesz betöltve. Rudnay Sándort 1819-ben nevezik ki érseknek (1819-31)⁵⁵ azzal a meghagyással, hogy mind az érsekséget, mind a káptalant költöztesse vissza ősi városába, Esztergomba. Ez valóban bekövetkezik, de Kopácsy József kinevezéséig (1838-47)⁵⁶ is hét évnek kell eltelnie, viszont ettől kezdve az érseki szék betöltése rövid időn belül megtörténik. A XIX. században öt követi Hám János (1848-49)⁵⁷, Scitovszky János (1849-66)⁵⁸, Simor János (1867-91)⁵⁹, és végül Vaszary Kolos (1891-1912)⁶⁰, aki a magyar egyházat átvezeti a következő évszázadba.

A király az apostoli kegyuraság címen az ellenőrzés, a felügyelet és betekintés jogát tartotta fenn magának egyrészt a szemináriumok, másrészt az alapítványok fölött. Az 1715:74. törvény a szemináriumok felügyeleti jogát a királynak hagyja meg, amelyet az 1790/91:67. törvény által az egyházi és tanulmányi ügyekre kiküldött országos bizottmány is elismert. Ezt erősítette meg a Helytartótanáccsal kapcsolatos törvény. A királyi Helytartótanács az 1723:97. törvény értelmében kezdte meg működését a nádorispán elnöklete alatt a főpapok, mágnások, nemesek rendjéből kikerülő 22 tanácsossal.⁶¹ Ez a Magyar Kancelláriától kapta a rendelkezéseket, és a Helytartótanácsból érkezett, uralkodóhoz szóló jelentéseket érdemileg bírálta felül. A király a magán- és kegyes alapítványok - ahová a papnevelőket és konviktusokat sorolták - feletti felügyeleti jogot a Helytartótanács útján gyakorolta. Ezen belül 10 állandó bizottságot hoztak létre és a vallás- és egyházi kérdéseket intéző bizottságokban az esztergomi érsek elnökölt. II. József 1783-ban az állandó bizottságok

52Az érsekekre vonatkozóan v.ö. Meszlényi Antal: A magyar hercegprimások arcképsorozata. Budapest 1970. 122-434., Az Esztergom-Budapesti Főegyházmezei jubileumi névtára 1997. /Szerk.: Dékány Vilmos - Mig Balázs/ Budapest 1997. 86-100., továbbá Esztergomi érsekek 1001-2003. Szerk.: Beke Margit. Budapest 2003.

53 Czékli Béla: Batthyány József. In. Eé. 347-354. o.

54 Beke Margit: Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus. In Eé 354-357. o.

55 Kaefér István: Rudnay Sándor. In Eé 358-360. o.

56 Beke Margit: Kopácsy József. In Eé 360-364. o.

57 Bárdos István: Hám János. In Eé 364-370. o.

58 Cséfalvay Pál: Scitovszky János. In Eé .370-375. o.

59 Adriányi Gábor: Simor János. In Eé 376-379. o.

60 Fülöp Éva: Vaszary Kolos. In Eé 379-385. o.

helyett 29 ügyosztályt létesített, amely 1848-ig működött. Az alapítvány ügyeivel, így a Pázmáneummal is a Departamentum ecclesiasticum fundationale foglalkozott, amelyet 1845-48 között Egyházi alapítványi osztálynak neveztek. E kérdésekkel 1849-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium foglalkozott. Az önkényuralom éveiben Császári és Királyi Helytartóság néven működött 1851-60 között. 1860. április 19-én egy Helytartóságot szerveztek Buda központtal, amely az októberi diplomával megszűnt és jogutódja a visszaállított Összpontosított Helytartótanács, amely 25 osztály közbejöttével működött egészen 1867. március 1-jei megszüntetéséig. A dualista államberendezésnek megfelelően a király kegyúri jogát a magyar Vallás- és Közoktatási Minisztériumon keresztül gyakorolta.

A fentiek értelmében a mindenkori rektor a Pázmáneumi bevételekről és kiadásokról vezetett számadásait felterjeszti, az esztergomi főkáptalan, mint az alapítvány örökös adminisztrációjával felruházott testület felé, amely azt továbbítja a Helytartótanácsához, illetve a kultuszminisztériumhoz. A primást, illetve 1804-ben érseki széküresedés lévén, a rangban őt követő kalocsai érseket arra kötelezték, hogy évente kétszer tegyen jelentést a királynak az országban lévő püspöki és szerzetesi szemináriumok állapotáról.⁶²

4. Anyagi feltételek

A Pázmáneum anyagi alapja az alapító Pázmány Péternek a tőkéje, amelynek kamataiból a nem nagy létszámú intézmény növendékei részesültek. Az eredeti alapítványi helyek száma 28 volt és ez az alapítvány elegendőnek bizonyult amíg egyházmegyes keretek között működött a kollégium, illetve a devalválódás nem öltött nagy méreteket.

Az állam részéről folyósított összegek eredete is egyházi jellegű. Ilyen a vallás- és tanulmányi alap, amelyet a megszüntetett jezsuita rend, illetve a török idők alatt elpusztult kolostorok javaiból hozta létre Mária Terézia 1780-ban. A horvát-szlavón növendékek a

61 Felhő Ibolya - Vörös Antal: A Helytartótanácsi Levéltár. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári Leltárak 3.) Budapest 1961. 16.o.

62 Hermann 386. o.

horvát-szlavón vallásalapból részesültek, az erdélyiek pedig az erdélyi vallásalapból kapták az ellátási díjat 1813 után. Az állam folyósított a szabályozott püspökségek alapjából is összegeket, amely Ferenc császár rendelkezése folytán jött létre. Az uralkodó egyes érsekségekre és püspökségekre lebontva meghatározta a saját javadalmukból származó jövedelem felhasználásának felső összegét, a többi ebbe a szabályozott püspökségi alapba került. Az intercalaris jövedelmek felét 1803-tól ebbe az alapba fizették, a többi fölött az uralkodó szabadon rendelkezett.

Ezeken kívül volt a szemináriumi alap, amelyet egyes egyházmegyék hoztak létre és ebből is részesültek az intézeti növendékek, elsősorban az ún. nem alapítványi helyek jelöltjei.

Az intézet anyagi feltételei a következőképpen alakultak a XIX.század folyamán. Az eredeti Pázmány-féle alapítványi helyek száma 28 volt, erre a kellő fedezetet az alapító bőséges pénzügyi forrása biztosította évszázadokon át. Kezdetben a Pázmáneum tőkéje - más szemináriumokéval együtt - különböző személyeknél volt kihelyezve, az anyagi nehézségeket áthidalta Vilt püspöknek⁶³ több mint 10 000 aranyforintnyi ajándéka, és Helmuth Gáspár esztergomi kanonoknak⁶⁴ 1000 majd 5 000 rajnai forintnyi alapítványa.

Az anyagi gondok az általános szeminárium létrejöttével gyarapodtak, amikor I. Ferenc császár és király a Pázmáneumot 1813. július 1-jén kelt határozatában általános papnöveldévé alakította át azzal, hogy abba nem csupán az eredeti esztergomi egyházmegyéből vegyenek fel növendékeket, hanem más magyar, erdélyi és horvátországi növendékeket is.⁶⁵ Az ellátás eredetileg 150 Ft-ba került személyenként, amely fokozatosan emelkedett, és ezt az összeget a császár 1846-ban 300 forintban állapította meg, amelyet a kormány kezelése alatt lévő alapból fizetett a nem alapítványi helyekre. Ugyanezt az összeget fizették be egyes püspökök is saját klerikusaik után, míg a szerzetesrendek főnökei 600 Ft-ot. Azonban az elviekben meglévő alapok nem folytak be zavartalanul a kollégium pénztárába, így fordulhatott elő, hogy az intézetnek 1817-ben 86 845 Ft-os tartozása volt, 1827-ben 68 119 Ft-os adóssága volt.⁶⁶ A hiányt részben a vallásalap, részben a püspökök fedezték. A nem alapítványi helyen pl. 1839-ben 20 növendék a szabályozott püspökség alapjából, 12

63 Vilt József Ignácról van szó, v. ö.: Kollányi 1900. 390-392. o.

64 Helmut Gáspár esztergomi kanonok, v. ö.: Kollányi 1900 397-398. o.

65 PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1888. Nr. 3949.

66 PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1888. Nr. 3949

növendék pedig saját egyházmegyei, szemináriumi, illetve szerzetesi alapból kapta az ellátáshoz szükséges anyagiakat.

Hám János kinevezett hercegprímásnak 1848-ban Eötvös József báró, kultuszminiszter kijelentette, hogy ezen túl semmit sem fog fizetni a Pázmáneumnak, és a püspökök saját erejükből tartásuk fenn az intézetet. Szász Károly államtitkár 1848. szeptember 26-án értesítette a prímást, hogy az élelmezési járulékokat, amit eddig a szabályozott püspökségek és a vallásalapból kaptak - mint a székesfehérvári, csanádi, besztercebányai, győri, nyitrai, kalocsai, kassai, rozsnyói, szombathelyi, szepesi, szatmári, váci, veszprémi latin, az eperjesi, körösi és munkácsi görög katolikus püspökségek - 1849. október végéig kapják a járulékot, azután megszüntetik.⁶⁷

A magyar katolikus püspöki kar 1850-ben orvoslásért fordult a kormányhoz, amely 1851-ben ismét folyósította a 6.000 forintnyi segély összeget. Mégis úgy tűnik, mintha ez az összeg még 1852-ben sem folyt volna be a Pázmáneumba, mert Simor János vallás- és közoktatási miniszteri osztálytanácsosként levélben fordult Scitovszky János hercegprímáshoz és azt szeretné, ha a Pázmáneumot az eddigi színvonalon fent lehetne tartani, ezért kéri a 6 000 Ft kifizetését a szabályozott püspökség alapjából.⁶⁸ Az uralkodó később elrendelte, hogy ezt a vallásalapból fedezzék, amit azért is megtehetett, mert a püspöki kar több mint 3 millió forintot fizetett a vallásalapba úrbérekötvényekben azzal, hogy azt papnövelde fenntartására fordítsák.⁶⁹

Majthényi Adolf rektor 1862-ben a Helytartótanácsához fordult segítségért, ugyanis az eddig fizetett nem alapítványi helyek költségeire a 380 Ft nem elegendő, ezért ezt a hiányzó összeget 1850 óta maga az intézet fizette.⁷⁰ Az ellátási díj amúgyis a legalacsonyabb az egész városban, mert az Augustineum 700 Ft-ért, a bécsi egyházmegyes papnevelő 400 Ft-ért, a görög konviktus 500 Ft-ért tartja el növendékeit. A rektor a Pázmáneum eddigi fenntartási díját 400 Ft-ra kéri felemelni, ugyanis az infláció nagymértékben megnövekedett, és az élelem mellett a színvonalra is törekedni kellene, mint például könyvek vásárlására. Ehelyett azonban újabb megszorítás következett.

A Helytartótanács 1866-ban közli, hogy a vallásalap célszerű megkímélése végett, szigorú takarékossgot vezet be, és a papnevelő intézetek részéről komoly

⁶⁷PáLt P/D Protocollum 1848. év

⁶⁸MOL D 4. K K Ministerium des Cultus und Unterrichtetes. 29. cs. 52. t. Pazmaneum. Pa/12. 1852.

⁶⁹PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1871. Nr. 3222.

⁷⁰PáLt 1862. okt. 27.

kimutatásokat kér.⁷¹ A hivatal összeírást rendelt el az érsekségek és püspökségek részéről, amelyben fel kell tüntetni a lelkészi állások, az összes papnevelő intézet növendékeinek számát, vagyoni állapotát, sőt azt tanácsolta, hogy egyes előjárói tisztségeket ruházzanak át másokra, és csak tanítói fizetést engedélyeznek szálláson és ételmen kívül. Minden kiadást a növendékek részére 200 forintban engedélyezett, de ez az állapot tarthatatlannak bizonyult. A primás a növendékek részére 1867-ben egyenként 400 Ft-os tartási díjat kért, amelyet Eötvös József miniszter 1867-től 1870/71. tanév végéig folyósított a magyar vallásalapból.⁷² Amikor a miniszter arról értesítette a hercegprimást, hogy ezen túl a Pázmáneumnak semmilyen segílyt nem fog nyújtani, Simor János Pauler Tivadarhoz, az új kultuszminiszterhez fordult azzal a kéréssel, hogy hosszabbítsa meg a segílyezést az említett növendékek részére, amelyet a miniszter 1873/74 tanév végéig teljesített, de tovább nem.⁷³ A segílyezés összege ezekben az években 7 600 Ft volt.

Az esztergomi érseknek jutott az a feladat, hogy az intézet anyagi ügyeit rendezze. Bécs városa kényszerítette az érseket, hogy a Pázmáneum birtokában lévő kert nagy részét eladja és ott bérházakat építsen, aminek következtében szerényen, de képes volt eltartani az intézetet.⁷⁴ Amikor az adózás terhe ránehezedett az intézet vállára, a nem alapítványi növendékek végveszélybe sodorták az intézetet, így kénytelen volt a primás az illetékes püspököket felszólítani, hogy vagy előre fizessenek évente 400 Ft-ot, vagy jelentsék be az intézet rektorának, hogy növendéket nem küldenek. Gyakorlatilag 1874-86 között az intézet anyagi ügyeit az érsekség vállalta magára, és közben kitünt, hogy a horvát-szlavón vallásalapból ez idő alatt semmi nem folyt be az intézet pénztárába. Ekkor a rektor a djakovári szentszék útján a horvát-szlavón kormányt felszólította az előleg fizetésére, - amelyhez joga volt, mivel a királyi rendelet 1812-ben ezt előírta, - és kérte a felhalmozódott 8 400 Ft kifizetésére. A többi püspök is hasonló tartalmú levelet kapott. Az intézet anyagi alapját valóban Simor János érsek biztosította erélyes intézkedéseinek és bérház építkezéseinek és a belőlük származó jövedelmeknek köszönhetően.

71PáLt 1866. márc. 23.

72PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1871. Nr. 3222

73PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1871. Nr. 4410

74PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1871. Nr. 1273

5. Alapítványok

Az alapítványok egy része kimondottan a növendékek fenntartását célozta meg, míg másik része a tanulmányaik előmozdítását, illetve jámborságuk növelését szolgálta. A szentmise alapítványok egy része a szemináriumi előjárókat, másik része az újmisési növendékeket illette meg, az alapítványt tevők szándékának megfelelően. A szentmise alapítványokat az esztergomi főkáptalan kezelte a Curatela piarum fundationum, illetve a Cassa dioecesis communis alapanban és a kamatokat évente juttatták el az illetékesek részére.⁷⁵

Az intézet növendékei mindig hálás tisztelettel emlékeztek meg alapítóikról, elsősorban Pázmány Péter érsekről, akiről tudták, hogy 100 ezer rajnai forintos alapítványi tőkével hozta létre az intézetet, amelyet 10 000 körmöci arannyal és 10 000 császári ezüst tallérral toldott meg. A szabályzatok előírták, hogy minden hónapban szentmisét hallgassanak az ő tiszteletére, és pappá szentelésük után három szentmisét mondjanak el halhatatlan alapítójukért.⁷⁶

A növendékek Ferenc császárt második alapítójukként tisztelték, és évente két misét mondtak az intézetben a Habsburg-ház élő és elhunyt tagjaiért. Később az 1858-as statútum rendelkezik a felől, hogy a jötevőknek neveit a tőkék összeírásában szereplő könyvben tüntessék fel, hogy tiszteletük fennmaradjon, jelezve azt is, hogy mi célból kapták az alapítványt.⁷⁷

A növendékek az intézetben vagy alapítványi, vagy nem alapítványi hellyel rendelkeztek. A Pázmány-féle alapítványra szóló helyeket nevezték alapítványiaknak, amely a Pázmány időkben meglévő esztergomi főegyházmegye papnövendékeinek neveltetését szolgálta. Az 1776 -77 után a területéből kihaló - szepesi, rozsnói, besztercebányai - egyházmegyék növendékei szintén az alapítványi helyekből részesültek. A Pázmány-féle alapítványi helyek száma 28 volt, amelyhez hozzájárult a Helmuth Gáspár esztergomi kanonok által egy fő részére tett alapítvány, ez a 29.⁷⁸ A 29 személyből 19 esztergomi egyházmegyés, 3 besztercebányai, 3 szepesi, 3 rozsnói egyházmegyés és 1 erdélyi. E

⁷⁵PáLt Utódomnak. 1906. Alapítványok.

⁷⁶PáLt Collectanea adnotationes 1808-12

⁷⁷Rimely 271. o. XXXVI. statútum

⁷⁸PáLt P/D Protocollum 1851. év.

számon belül időnként változtak az arányok. Érdekes az erdélyi alapítványi hely kérdése. Egyes források szerint 1803-ig 3 erdélyi egyházmegyes kispap részesült az alapítványból.⁷⁹ Az erdélyi püspök 1806-ban 3 erdélyi növendéket szeretne küldeni a Pázmáneumba, hivatkozva Bajtay Antal erdélyi püspök kérésére, aminek nyomán Mária Terézia 1769-ben elrendelte, hogy az erdélyiek közül a székelyeket részesítsék előnyben.⁸⁰ Ettől különbözött 1813 után minden, a magyar korona fennhatósága alá tartozó egyházmegye és szerzetesrend nem alapítványi helyes növendéke.

Idők folyamán a Pázmáneum több alapítvánnyal gyarapodott. Ismeretes, hogy kezdetben Vilt József alapítványa tette lehetővé az intézet megindítását. Láng János rektor alapítványa a legjobb magaviseletű esztergomi egyházmegyes növendék ellátására szolgált, amelyből később kettőre is telt, ennek kamata 84 korona volt.⁸¹ Az általános szeminárium bevezetése után Král József pécsi, skopjei választott püspök 1 000 osztrák váltóforintos alapítványt tett, azzal a rendelkezéssel, hogy kamataiból 2 pécsi egyházmegyes, teológiai tudományból szigorlatot tevő növendék részesüljön.⁸² Az intézet alapítványa tovább gyarapodott az egykori pazmanita növendéknek, Szabó József⁸³ esztergomi segédpüspök, vikárius generálisnak 1884. április 27-i elhunytja után 200 Ft-os adományával, sőt a Pázmány Levéltár dokumentuma szerint teljes vagyonát az intézetre hagyta.⁸⁴ 1884-ben Rudnay Lőrinc nagyölvedi plébános 1 051 Ft-ot hagyott az intézetre.⁸⁵

A Láng-féle mise alapítvány két újonnan felszentelt növendék, egyik pesti, másik pazmanita növendék részére szolt eredetileg 1 500 forinttal.⁸⁶ Az alapítvány két szentmise mondását tette kötelezővé. Scitovszky János később úgy rendelkezett, hogy az évi kamatból 84 koronát adjanak egy központi papnevelő Intézetből kikerülő növendéknek, a többi fennmaradó kamatot át kell adni a Pázmáneum rektorának, hogy abból 2 újmisis részesüljön 3 stipendium ellenében, vagyis az egyik 84 koronát kap két szentmiséért, a másik 49,88 koronát egy szentmiséért. Kárász Ignác pataki lelkész, esztergomi egyházmegyes pap, nem volt ugyan sohasem pazmanita, mégis az intézet részére 21 osztrák váltóforintot hagyott. Szájbélyi Henrik 1858-ban miután eltávozott rektori tisztségéből,

79PáLt P/D Protocollum 1851. év

80MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1806. év. Fons 25. Nr. 1.

81PáLt 1814. máj. 26., Utódomnak. 1906. Alapítványok., Kollányi 1900. 439-440. o.

82Rimely 282. o.

83 Kollányi 1900 474-477. o., Fazekas 2558. sz.

84PáLt 1884. máj. 2., Kollányi 1900 474-477. o.

85PáLt 1884. jún. 20., júl. 12

bőkezűségének fényes bizonyítékát adta 1 000 Ft-os alapítványával, amelynek kamatából évente 20 Ft-ot szánt egy szegény növendék útiköltségére, a többi 30 Ft-ot három szentmisére az alapító lelkiüdvéért.

Nemecskay András, nagyszombati prépost, egykori növendék 1872-ben 200 Ft-os tőkét adományozott az intézetnek alapítványul, amelynek kamataiból 3 misét rendelt, egyet Vrana István volt rektorért, a másikat elhunyt professzoraiért, a harmadikat saját lelkiüdvéért.⁸⁷

A Pázmáneumban végzett növendékek az alapító szobrának leleplezése alkalmából 1500 Ft-os alapítványt tettek 1882-ben, amelynek kamatait évente arányosan kellett szétosztani a növendékek között és ennek fejében felszentelésük nyolcadában szentmisét kellett mondani.⁸⁸

Szintén növendéke volt az intézetnek Bubla Károly⁸⁹, aki 1 000 Ft-os alapítványt ajánlott fel. Lollok József rektor⁹⁰ alapítványa szintén az első szentmisét követő 8 napon belüli szentmise mondással volt összekötve, amelynek kamata 120 korona volt, és ezt bármely egyházmegyéből származó IV.évesek között egyenlően kellett szétosztani⁹¹ Czibulka Nándor ⁹²szintén misealapítványokat tett a Pázmáneum javára.⁹³

Tanúi lehetünk annak, hogy civil személy is támogatta az intézetet. Festetics Györgyné Erdődy Eugénia 200 Ft-os alapítványt hozott létre csendes misék elmondására.⁹⁴ E fentiekén kívül mise alapítványként említik a Mariana, Oltványi Pál, Pazmanita 1888. alapítványokat is.⁹⁵

A fentiekén kívül ismeretlen eredetű kápolna alapítvány is volt, amelynek 200 koronás évi kamata a spirituális illette meg, amelynek fejében egy szentmisét szolgáltatott Szent Antal tiszteletére. Ismeretes az egykori pazmanita növendéknek Koppay

86PáLt Utódomnak. 1906. Alapítványok.

87PáLt 1872. febr. .5.

88PáLt 1882. dec. 13.

89 Beke Pázmáneum 2002. 324. o.

90 Beke Pázmáneum 2002. 311-312. o.

91PáLt 1885. ápr. 20., Kollányi 1900 477. o., Bubla az alapítványt 1885-ben tette és 1889-ben halt meg.

92 Beke Pázmáneum 2002. 312. o.

93Kollányi 1900 514-15., PáLt 1905. Status activus et passivum

94PáLt 1896. szept. 15., okt. 30., nov. 6., 1898. jún. 23.

95PáLt Utódomnak. 1906. Alapítványok.

József (1814-1878)⁹⁶ bajnai plébános hagyatékából származó 2 474 forintos kápolna alapítvány.⁹⁷

A Pázmány-alapból Breviárium címen 66 koronát kap minden alapítványos növendék, kivéve az erdélyieket, akiket az erdélyi vallásalapból kapják eltartásukat. Ezt az alapítványt is az esztergomi főkáptalan őrzi a Cassa dioecesisana alatt.⁹⁸

6. A szeminárium színhelye

a./ A ház

A Pázmáneum kollégiumi épülete a mai Postgasse 11. sz. és Schönlaterngasse 15. sz. alatti telken volt, amelyet már 1626 után Hmira János⁹⁹ bővített. Közvetlen szomszédságában állt az. u.n. Goldberg ház, amelyet bérbe adtak, de mindkettő az alapító Pázmány Péter ajándékozásából állt fenn. Az intézet ezen felül házat és kertet birtokolt a külvárosnak számító Leopoldstadtban.¹⁰⁰

A kollégium épületében a földszinten volt a növendékek ebédlője, szoba, konyha, kisebb szoba az intézőnek, kisebb szoba az inasnak, kocsiszín, 2 nagyobb szoba az intézőnek és portás szoba. Az első emeleten helyezkedett el a vendégszoba, a kápolna, az előljárók ebédlője, 2 szoba a rektor részére a hozzátartozó kamrával és kis konyhával, szoba a rektor inasának, 2 szoba ruhatárnak és hálószoba a növendékeknek. A második emeleten volt a vicerektor szobája, tanterem, betegszoba, spirituálisnak a szobája hálószobával, könyvtár, tanterem szabad idő céljára és hálószoba. A harmadik emeleten található a

96 Némethy, Ludovicus: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis Strigoniensis. Strigonii 1894.699. o.
97PáLt Utódomnak. 1906. Alapítványok., PáLt 1903. jan .8.

98PáLt Utódomnak. 1906. Alapítványok

99 Fazekas 2002. 158. o.

100 Ez volt a Fleischmarkt 28. sz. ház, amelyet 1886-ban eladták, PáLt P/D Protocollum. 1851. év. Canonica Visitatio.

prefektus szobája, 2 tanterem és 3 hálószoba. A kollégium összesen 34 helyiséget számlált. A mellette lévő bérház földszintjén volt a kapus szoba, kis szoba, a házmesternek a szobája, konyha, 2 szoba pihenésre /reclinatorium/. Az első emeleten folyosó, udvarra néző szoba, konyha, 3 utcára néző szoba és nagyszoba. A második emeleten folyosó, udvari szoba, konyha és 3 utcára néző szoba.

II. József császár az intézetet bezáratta, az épületet a siketnémák intézetének adta át, és falára márványtáblát függesztett e felirattal: *Surdorum mutorumque institutioni et victui Josephus II. Augustus 1784.*¹⁰¹ Batthyány József hercegprímás a császár halála után lépéseket tett a Pázmáneum visszaszerzésére. Miután a magyar királyi kancellária 1795-ben jogosnak ítélte az érsek kérelmét, I. Ferenc császár helyt adott a kérésnek, de teljesítését a francia háború befejezése utáni időre ígérte.¹⁰²

Miután a kollégium 1803-ban visszakapta a lelakott állapotban lévő épületet, Vilt József káptalani vikárius, belgrádi segédpüspök¹⁰³ július 10-én tárgyalta Kaszaniczky Ádám¹⁰⁴ és Krammer Ferenc¹⁰⁵ esztergomi kanonokokkal a Pázmáneum épületének felújításáról és a belső berendezésről,¹⁰⁶ ezután a pozsonyi, eredetileg a Pázmáneumból származó bútorok visszakerültek, és a hiányzó berendezést pozsonyi, nagyszombati és bécsi mesterekkel készítették el.

A ház gyöngyszeme a kápolna, utcára néző ablakokkal van ellátva, és ékesítésére sok gondot fordítottak.¹⁰⁷ Falát 6 nagyobb festmény díszítette, tölgyfából készült faoltára van, két oldalról két oszlop aranyozott oszlopfővel, mindkét oldalán aranyozott virágok. Az oltárkép festménye Havas Boldogasszonyt ábrázolja, fölötte Mária neve látható arany sugárral körülvéve, amely Seredy Valentin házi orvos ajándékaként került az intézetbe.¹⁰⁸ Az oltáron lévő 6 ezüstözött gyertyatartót Pauer József esztergomi kanonok készítette.¹⁰⁹ A kápolnában 1865 karácsonya előtt Szent Péter igen értékes képét festették meg.¹¹⁰ A rektor kezdettől fogva fontosnak tartotta, hogy az Oltáriszentséget kápolnájukban

101 Rimely i. m.

102 PáLt 1886. ápr. 15. I. Ferenc leirata 1795. okt. 15-én kelt 11.059. sz. alatt

103 Kollányi 1900. 380. o.

104 Kollányi 1900. 408. o.

105 Kollányi 1900. 410. o.

106 PáLt 1803. júl. 10., Juhász László: Bécs magyar emlékei. 4. k. Budapest 1999. 59 - 63.

107 PáLt L/D Protocollum. 1851. Canonica Visitatio

108 Mössmer i.m.

109 PáLt P/C Protocollum 1822. év

110 PáLt P/F Protocollum 1865. év

örizhessék a beteg növendékekre való tekintettel, de a területileg illetékes bécsi érsek döntése értelmében nem őrizhették az intézetben, azt a legközelebbi plébániáról hozhattak halálos betegek részére.¹¹¹ Pantocsek József spirituális¹¹² érdeme, hogy a kápolnát megújította, és engedélyt kapott Oltáriszentség tartására. A rektor 1854-ben Rómából kér utólagos jóváhagyást a Szentség tartására.¹¹³ XIV. Benedek bullájáról ugyanis elfelejtkeztek, amely szerint nem plébániai templomokban nem lehet Szentséget tartani csak pápai engedéllyel, és ezennel ezt pótlólag kérik. Az előjárók ezzel a gondoskodással a növendékeknek példát akartak mutatni, hogyan kell gondoskodni az Isten házaról, amely a hívek közös menedéke, a kegyelmek helye, és az Eucharistiában mindig jelenlévő istenség szeretetének a színhelye.

A szabályok előírták, hogy az egyházi ifjúság otthona különösen vallásos legyen, és nagy elődök példáján tanulva bővelkedjék mindabban, ami a vallásos érzületet elősegíti.¹¹⁴ Ezért szükséges a megváltás titkainak, Szűz Máriának és más szenteknek képeivel ellátni a házat, olyanokkal amilyenek a nagyszombati Seminarium Rubrorum-ban is voltak. Az egyházi hatóság szerint az atyák nyomdokait követni dicséretes, és a papi erényeket, amelyek a szentekben felfénylettek, az egyházi ifjúság szívébe kell ültetni, ezért elrendeli, hogy a lépcsőt és a folyosót kereszttel, Szűz Mária és a Szent Apostoloknak, Péternek és Pálnak a képeivel díszítsék, és az osztályok és a hálósobák folyosóit a Keresztút 14 stációjával lássák el. A Keresztutat Feger József¹¹⁵ ajándékozta a kollégiumnak 1860-ban, amelyet Bernardin Kaas ferences gvárdián szentelt fel. Végül az osztályokat is díszítsék, nem sok, de az ifjúsághoz megfelelő szent képet függesszenek ki. Ezt az előjárók azzal a kívánsággal teszik, bárcsak adná az Úr, hogy a szívek a szent hivatásban művelődjenek, és a szentek példáját kegyesen fogadják. Ennek az előírásnak az előjárók igyekeztek eleget tenni.

A kollégium lépcsőjénél helyezték el Szűz Mária szobrát, amelyet a lutheránusoktól félve menekítettek a soproni Szent Mihály templomból. A kollégium jó szellemiségére jellemző, hogy a jámborság növelésére Feger József vicerektor a növendékeknek mindig menedékül szolgáló Szűz Mária szobrát saját költségén díszítette, új gótikus fülkébe helyezte, két oldalról az apostolfejedelmek és Szent János, a szeretett

¹¹¹PáLt 1803. okt. 27.

¹¹²Beke Pázmáneum 2002. 316. o.

¹¹³PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminararia. Pazmaneum. 1849. Nr. 155

¹¹⁴Rimely 271., 1858. évi XIV. statútum

tanítvány képével látta el. Ezen felül Dankó József¹¹⁶ 1857-ben új, gótikus függőlámpáról gondoskodott.¹¹⁷ A kollégium falát Feger József saját költségéből a Szent Keresztúttal és más, a papi étellel kapcsolatos képekkel ékesítette, amelynek mintája az esztergomi szemináriumban látható. A Mária szobrot azonban 1865-ben Simor János győri püspök visszakérte, helyére más hasonlót helyezett ki. Egyébként Simor János többször vendégeskedett e házban, mint püspök, és bőkezűsége folytán gyarapodott a kápolna szent felszereléssel és harmóniummal.

A kollégiumban szokás volt főpapi portrékat elhelyezni. Így Scitovszky János hercegprímás saját portréját festette meg Pesten, amelyet az intézetnek szánt, az intézet pedig Kopácsy József esztergomi érsek képét készítette el. Majthényi Adolf¹¹⁸ bőkezűségéből IX. Pius pápa portréjával gyarapodott a rektor szobája 1864-ben, akinek szándékát az vezérelte, hogy a kispapok részére példa legyen a szentéletű pápa.

Schopper György prefektus¹¹⁹ és Pantocsek József spirituális¹²⁰ az 1848-49-es forradalom és szabadságharc közepette is a kollégium épületében maradtak. A spirituálist az utcán halálosan megsebesítették a harcok alkalmával, sőt a házat a katonaság foglalta le. Az utcaövekből meg barikádokat emeltek. Az ott elhelyezett császári katonaság sok kárt tett az épületben, különösen a hálóterem szárnya szenvedett sérülést. Szeptember első napjaiban a Pázmáneum előjárói erélyesen felléptek a házban lévő katonasággal szemben, hogy hagyják el az épületet. A szabadságharc után a Pázmáneum épülete kívül - belül egyaránt rossz állapotban volt és ezért restaurálásra szorult.¹²¹

A házban az előjárókon és növendékeken kívül személyzet tartózkodott, akiknek szorgoskodása lehetővé tette az intézet működését.¹²² Ezeknek létszáma változó volt. A szakács az ebédet és vacsorát a konyhában a markotányossal és egy asszony segítségével készítette el, aki 9-15 óra között tartózkodott a házban. A kulcsár/sáfár a vicerector jelenlétében átadta a zsírt, lisztet, babot, egyebet, azután elintézte a postát, felszolgált az előjárók asztalánál, és a vicerector további rendelkezésére állt. A portás az ajtót nyitotta a bejövőknek és elmenőknek, de az illetékteleneket nem engedte be. A

115 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

116 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

117 Rimely 269. o.

118 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

119 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

120 Beke Pázmáneum 2002. 316. o.

121 PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pázmáneum. 1850. Nr. 594

markotányos a szakács segítségére volt, és a napi szükségletekről - mint tojás, vaj, csirke és egyébek - gondoskodott, amelyeket megvásárolt és hazahozott. Két inas közül az egyik az előjárók, a másik a növendékek szolgálatában állt. Ők takarították az osztályokat, beágyazták a hálósobákban, behordták a reggelit, felszolgálták a növendékek asztalánál, és végül a növendékek megbízásait teljesítették. A mindenes fát vágott, a tüzet gondozta a konyhában, udvart takarított. A dokumentumok említést tettek mosónőről is. Külön szabót alkalmaztak reverendák készítésére és javításra. Egy asszonyt tartottak a fém edények tisztítására, aki a konyhában besegített. A ház gondját és ellátását a vicerektor felügyelte. A szemináriumi cselédek bére 1866-ban a legalacsonyabb volt a városban, hiszen a szakács havonta 10 Ft-ot, a kapus és a kulcsár 7-7 Ft-ot, a szolgák 5-5 Ft-ot kaptak. A növendékeket állandó orvosi felügyelettel látták el, és külön sebészt fizetett az intézet. 1810 körül kezdtek alkalmazni asszonyokat a konyhai munkára és mosásra. Későbbiek folyamán az előjárók arra törekedtek, hogy szerzetesnőket vonjanak be a kollégium munkájába.

1859-ben Kantz Lázár¹²³, a nagyszerű gyakorlati érzékkel megáldott rektor, a kollégium tönkrement felszerelését megjavította, illetve újakat vásárolt. A növendékek szobáiban új, kényelmes szekrényeket állított és zeneszerszámokat vásárolt. A kollégiumban bevezette a gázvilágítást, a kertben pedig fürdőt és ebédlőt készített / caldarum diaetaque in horto/.¹²⁴ A szolgák egyenruhájának szépsége, fizetésük emelése, a rektor szobájának bővítése, Magyarország főpapjainak képei mind a rektor igyekezetéről tanúskodnak. Az egész ház kényelmét és az ügyvitel gyorsabbá tételét szolgálta az 1865 óta bevezetett telefon.¹²⁵ Egy évvel később szeszvilágítás található az intézetben 28 lángon, kivéve az előjárók, a betegek, cselédek és növendékek hálósobáit. A lakók télen fűtetlen szobákban alszanak, csupán a négy nagy teremben, a kápolnában, 12 szobában és konyhában fűtenek.

A század vége felé a Pázmáneum épülete már nem felelt meg az igényeknek, hiszen 1898-ban az alkormányzó jelentése szerint rendeltetésének nem képes eleget tenni, és a városban épülő új egyetem is távol esik az intézettől.¹²⁶ Az épület komor, nagy helyet foglal el, mégis kevés helyiséggel rendelkezik, és nincs megfelelő lakásuk az előjáróknak sem, és a növendékek részére a hálótermeken és osztályokon kívül közös helyiségük nincs. Átalakítással lehetne valamit kezdeni az épülettel, de anyagi lehetőségük igen csekély.

122PáLt L/D Protocollum 1851. évi Canonica Visitatio

123 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

124Rimely 275. o.

125PáLt 1865. febr. 10

Szakértőkkel megvizsgáltatták az egész épületet és megállapították, hogy szerkezetileg megfelelő, a homlokzat, udvar tatarozása, egyes hálósobák, tantermek, lépcsők festése viszont sürgős lenne. Valójában ezek az állapotok vezettek oda, hogy új épület után nézzenek a vezetők.

b./ A kert

A növendékek a rekreációs napokat vagy a városban, vagy a környéken, pontosabban a Leopoldstadtban lévő kertben töltötték. Az Augarten melletti kert tartozott az intézethez, amely Kollonich Lipót érsek adományából származott 1685-től. II. József a kertek fát kivágatta, mert nem látott át rajtuk, majd utat nyitott a kerten keresztül, és ettől kezdve valóban két kertről esik szó. A császár halála után mégis fával ültették be az egyik kertet, a másik pedig veteményes kert célját szolgálta. Az egyik kertben emeletes ház található, ennek földszintjén konyha a mosónőnek és két szoba, az 1851. évben Gerhardt kereskedő által bérelt bolt.¹²⁷ Az első szárnyon kicsi konyha volt, a mosónőnek 2 szobácskája, ezen felül 2 közepes, 2 kicsi és 1 nagyméretű szoba. A másik szárnyon konyha, két szoba, egy másik konyha 2 kis szoba, kocsiszín és istálló volt. A házban helyezték el a Szent Rozáliáról nevezett kápolnát.¹²⁸ A bérházat a század közepén Gotthberger kereskedő 1 300 Ft-ért bérelte a földszintet és az egyik szárnyat, a másik szárnyban lakott Pribyla Károly 280 Ft-ért. Ezen kívül öten laktak a kerti házban, ahol Antonio Klöckner, Joseph Schnierer és Joannes Schrenk név szerint is meg vannak említve. A ház ebben az időben 246 776 Ft-ot ért. A kertész a kertben a szeminárium konyhájához szükséges zöldséget termelt.

A francia csapatok az 1809-es ostrom idején a magánkerteket a földig lerombolták, a kerítéseket elpusztították. Az intézet vezetői ez év november, december hónapjaiban a kert és épület romjait eltávolították és megkezdték a sokáig elhúzódó helyreállítást.

¹²⁶PáLt 1898. júl. 11. Relatio

¹²⁷PáLt P/D Protocollum. 1851.év Canonica Visitatio

¹²⁸Kolaska 53.

A Duna jeges árhullámai 1830-ban elárasztották a várost, és ellepték a Leopoldstadtban 17. sz. alatt lévő kerteket, és a kerítést is alapjaiban rombolták le, sőt a benne lévő épület is megrongálódott. Amikor az árvíz levonult, más teher nehezedett az intézetre, ugyanis Galíciából kolera járvány terjedt, és elérte a császárvárost. Miután minden kórház megtelt haldoklókkal, és Leopoldstadt előljárósága a kertet megfelelőnek találta a betegek elhelyezésére, lefoglalta a kertet a benne lévő házzal. Az osztrák kormányzat ezért később köszönetét fejezte ki.¹²⁹

A kert berendezését idővel bővítették, székekkel látták el, és a ház felső traktusában a nagyszobát kifestették, és két biliárdasztallal és 24 székkal rendezték be. A szoba közepén a padlón Kollonich Lipót¹³⁰ - sziklát ábrázoló - címere volt. Azonban biliárd játékot a század közepén csak negyedéveseknek engedélyeztek. A kertben különféle virág, fa és gyümölcs található és az egyik sarokban minden dísszel és kényelemmel felszerelve kis házacská állt, azért hogy a növendékek fokozott módon lássák és élvezzék a természet szépségét.

A königraetzi csata után, 1866 júliusában sebesült katonák érkeztek Bécsbe és emiatt a városi előljáróság kéri a Pázmáneum kertjének és házának átengedését a betegek részére. Scitovszky János azzal a feltétellel járul hozzá, hogy szeptember végéig tudja átadni, mivel október 1-jétől a növendékek visszaérkeznek a városba, és a kert, a ház a növendékek felüdülésére szolgál. Ezután Bécs nagyszabású városrendezésbe kezdett, amelynek során a Leopoldstadtban lévő kerten át új utat nyitnak a Grosse Stadtgut-Gasse és az Augarten Alle-Strasse között.¹³¹ A tanács sürgette, hogy a Pázmáneumnak két kertjét olyan állapotba hozzák, amely a város fejlődésének, szépségének megfelel. Ha az intézet nem teszi meg, akkor a város végzi el az intézet rovására. A kerteket ezután parcellázták és 1868-70 között eladták, négyszögölenként 110 forintjával, így az egész telekért 55 000 Ft-ot kaptak.¹³² A parcellatulajdonosok között szerepel Hoyos Antónia grófnő, Dengler Antal, Hajik nevezetű család és Fichna úr. A kertből csak 1 200 négyszögöl területet hagytak meg, amit bérház építésére tartottak fenn. Simor érsek a kert árához még 26 000 Ft-ot hozzátett, és ebből az összegből két bérházat kezdett építeni, a Pazmanitengasse 2. és a Pillerdorfgasse 8. sz. alatt. /A Pillerdorfgasse 8.sz. épületet később, 1944.szeptember 10-én bombatalálat érte./ Az

129PáLt 1831. júl. 21., 1832. febr. 18.

130 Lakatos Adél: Kollonich Lipót. In. Eé. 319-325.

131PáLt 1866. aug. 5., okt. 3., dec. 10., 1867. ápr. 7.

132PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1888. Nr. 3949., 1870. Nr. 5681

egyik már 1870-ben elkészült, a másik szintén háromemeletes ekkor épülőben van. A házakat Lippert József építész tervei alapján építették fel, amelyben részt vett Schmid Károly építész professzor, Gröger József kőműves, Anton Anderer üveges, Herman Jautzen bádogos, Casparus Nedbal asztalos, Joseph Karly kovács, Jakob Fellner asztalos, Bernhard Erndl fazekas, Prencz et Marczek festők, Francis et Haszmann kőfaragó, Johann Hutterer szobrász.¹³³ A bérházaknak az volt a rendeltetésük, hogy a nehéz anyagi körülmények közé került intézeti növendékek tartásdíját ebből fedezzék. A primás ilyen, anyagi megfontolásból döntött a Fleischmarkt 28.sz. alatti ház eladásáról 1886-ban.¹³⁴

II. A szeminárium irányítása és vezetése

1. Az irányítás

Az intézet vezetése az előjárókra hárult, a rektorra, vicerektorra, spirituálisra és prefektusra. E tisztségek kinevezése kezdettől fogva mindvégig az esztergomi érsek hatáskörébe, illetve széküresedés idején a káptalani vikáriusra tartozott. Köteles tisztelet illette meg az előjárókat, amelyet a kollégiumi törvények ismételten hangsúlyoztak. A fenti tisztségek és kötelezettségek elkülönülnek egymástól, mégis kölcsönösen gyakorolják egymás között a fölé- és alárendeltséget is, úgy hogy az előjárók közötti szeretet és testvériség érvényesüljön. Arra is vigyáznak, hogy közösen gondoskodjanak a lélek egységének megtartásáról, és hogy szolgálatukon keresztül Krisztus titokzatos teste épüljön.

Ha valakit felvesznek a Pázmáneumba, akkor nem csak a ház szabályait és szokásait kell megtartania, hanem az előjárók rendelkezéseit is.¹³⁵ A növendékek kötelesek az előjárók szándékát engedelmisséggel, ellentmondás nélkül és hallgatva megtartani, és

¹³³PáLt P/F Protocollum 1869. év

¹³⁴PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1886. Nr. 6956.

¹³⁵PáLt Collectanea adnotationes 1808-12., 1808. évben

irántuk nem csupán emberi tisztelettel tartoznak, hanem buzdításaikat, megbízásaikat is készséges lélekkel teljesítik.¹³⁶ Az 1878-as törvények némi engedményt tesznek, a növendékek ezután már szabadon mondhatják el gondolataikat az előjáróknak, tanácskozhatnak velük, de ha kéréseiket nem teljesítik, akkor bele kell nyugodniuk.¹³⁷ Egyébként a növendékek az előjárók megbízásait jókedvűen fogadják és végezzék. A vezetőben elsősorban nem az embert és annak tulajdonságát vegyék figyelembe, hanem magasabb szempontot, mert ha valaki alázatos lelkületű, és szeme előtt hitványsága lebeg, készségesen engedelmeskedik az előjárónak, mert benne Krisztust látja.¹³⁸ Sohasem szól az előjáró vagy méltósága ellen, inkább fohászkodik "helyezz őrseget Uram számban, hogy nyelvem ne szóljon hiába".¹³⁹ Amikor az előjáró rendelkezik valamiről, a növendékek a kapuciumot kezükben tartva hallgatják, illetve ilyen formában adják elő kéréseiket, sohasem felejtve el, hogy az előjáró Isten helyett tevékenykedik, és Isten ítél fölöttük. Amikor év elején belépnek a szeminárium kapuján, az előjárókhoz mennek, ugyanígy a lelkigyakorlatok végén, és év végén az intézet elhagyásakor köszöntik őket.

A rektor/kormányzó az intézet legfőbb irányítója, és 1761-ig többnyire az esztergomi, ritkábban a pozsonyi vagy szepesi káptalanból került ki, később az esztergomi, illetve a pozsonyi káptalan testületéből választotta az esztergomi érsek, illetve a káptalani vikárius, ami azt jelezte, hogy bizalmi állás volt és megtiszteltetés az illetőnek. A többi előjáró alárendeltségi viszonyban volt vele, és fölöttük is őrködött. A rektor feladatát különböző szabályok különböző módon írják elő, azonban hivatalát teljesen fizetés nélkül végzi. A rektor kötelessége az ifjúság nevelése mind erkölcsi, mind tudományos síkon, továbbá az egész ház ellátása és számadás készítése.¹⁴⁰ Az 1809-es évben a kollégium rendéért, tisztaságáért, fegyelmeért felelősséggel tartozik, illetve gondoskodnia kell a növendékeknek a teológiai tudományokhoz szükséges dolgok, élelem és öltözék előteremtéséről. Az anyagi ügyek felügyeletét is megfogalmazzák kötelmei között, sőt gyakran kell látogatnia a konyhát, a pincét, a személyzetet, és elszámolást kér tőlük kellő időben.¹⁴¹ A személyzet felvétele és elbocsátása is hatáskörébe tartozik, valamint iskolai év végén a növendékekről szóló információ készítése és elszámolás dokumentumokkal együtt,

¹³⁶PáLt 1812. Statuta seminarii

¹³⁷PáLt 1878. Leges et institutiones I-II. statútum

¹³⁸PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. Leges., Rimely 304. o.

¹³⁹Zsolt 141,3

¹⁴⁰Rimely 212-21., PáLt 1804 Statuta seminarii

továbbá ezeknek felterjesztése az esztergomi főkáptalan felé. A növendékeket látogatja és jelen van vizsgájuk alkalmával az egyetem tanáraival együtt. A rektor iránt a növendék fiúi alázattal legyen, ha valamilyen nehézsége van, illetve hiányzik valami. A házat még a XIX. század végén is - sétán kívüli időben - a rektor engedélyével hagyhatják el¹⁴² A rektor kinevezése kezdeti időkben évente történhetett, mert 1812-ben ezt a gyakorlatot nehezményezi az esztergomi főkáptalan a Helytartótanácsnál, hiszen az ügyvitel kárára történik.¹⁴³ Eszerint a rektor kiválasztása az esztergomi érsek, illetve káptalan joga, a megerősítése, illetve kinevezése az uralkodóé.

A rektornak közvetlen segítségére van a vicerektor/alkormányzó. Előírják, hogy járatos legyen a tudományban, és elsősorban az intézet kormányzására legyen gondja - a lelki és anyagi ügyeket egyaránt rábízta.¹⁴⁴ Feladatát részletesen közlik az 1810-es évek körül.¹⁴⁵ A teológiai előljárókat és tanárokat minden év kezdetén üdvözlöi, tanácsaival gyakran siet a tanárok segítségére, és viszont kéri tőlük ugyanezt. A személyzetet felveszi és engedelmességre szoktatja. Ő gondoskodik a vacsora ellátásáról mind az előljárók, mind a növendékek részére, a hiányosságokat füzetbe feljegyzi, és a sáfárnak/gondnoknak átadja megszüntetés végett. Gondja van a pincére, konyhára, a vasfazekakat, rézedényeket gyakran tisztítatja és a rosszakat kicseréli. Az érkező vendégeket szívesen fogadja és kényelmükről gondoskodik. A növendékeket segíti a házi rend megőrzésében és tanítja őket a helyes tanulásra és a szép beszéd módjára. A fegyelem állandó megtartására törekszik, így a növendékek hálószobáit kulccsal zárja, és tanulás idején figyelemmel kíséri az osztályokat, a zavargókat lecsendesíti és vigyáz rá, nehogy elhanyagolják az egyetemet. A napirend megtartását biztosítja egész héten át, és harangszóval hívja a növendékeket a lelkiolvasmányok végzésére. Ebben az időben a tanulmányokért is felel, ami valóban azt jelzi, hogy tanulmányi prefektus ekkor még nem volt. Ha a növendék beteg, illetve a ház személyzetével probléma adódott, akkor a vicerektor intézkedését várják.¹⁴⁶ A rektor helyettesítését ellátja, amint 1898-ban tapasztalható, amikor a rektor betegsége miatt az évi jelentést a vicerektornak kellett elkészítenie.

141PáLt Collectanea adnotationes 1808-12

142PáLt 1878. Leges et institutiones VI. statútum

143MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1812. Fons 51. Nr. 8.

144Rimely 219- 22. o., PáLt 1804. Statuta seminarii

145PáLt Collectanea adnotationes 1808-12

146PáLt 1878 .Leges et institutiones XV. statútum

A spirituális /lelkiigazgató elsősorban a növendékek szellemiségéért, jámborságáért, lelkületéért felelős, és tőle lehet remélni a növendékeknek erényekben és jámborságban való előhaladását.¹⁴⁷ Az ifjakat buzgó egyháziasságra, minden előjáró iránti tiszteletre, szent engedelmességre, készséges lelkületre neveli, és ebben jó példával jár elől. Minden év kezdetén és nagyhéten háromnapos lelkigyakorlatot vezet, ezen kívül vasárnapokon és ünnepnapokon buzdításokat és szentbeszégeket tart a növendékeknek. Amikor elérkezik a szent rendek felvétele, előkészíti rá az ifjakat. Azokat, akiket az Úr közvetlenül a lelkek gondozására hívott, nem csak teológia morálisból és gyakorlati tudományokból vizsgálja meg, hanem a szentbeszéd és katekézis módszerébe is beavatja őket. Az újoncokkal vasárnap délután konferencián beszél a hivatásról, az egyházi állapot kötelezettségeiről és annak nehézségeiről. Más személyekkel együtt látja el a gyóntatói tisztséget és az általa előirt napokon, a papi hivatás elősegítése céljából gyónnak a növendékek és a szent eucharisziát magukhoz veszik.¹⁴⁸ A lelki ügyek megbeszélésére bármikor felkereshetik a növendékek a spirituálist, hogy hitükben és hivatásukban megerősödjenek. A spirituális lelkes működésének is köszönhető az intézet a XIX.század végén az örvendetes papi szellemiség meglétét, noha ez bizonyára többnyire jellemző volt a Pázmáneum életére. Valójában az intézet jó szellemiségéért sokat tett a mindenkori lelkiigazgató.

A prefektus /tanulmányi felügyelő a tanulmányokat kíséri figyelemmel. Ez a tisztség azonban mintha 1812-ig nem lett volna betöltve, vagy a tanulók köréből kerülhetett ki, de nem a későbbi időknek megfelelő jogkörrel. Fischer István egri érsek ugyanis - nem lévén betöltve az esztergomi érseki szék - 1811-ben a megnövekedett létszám miatt más szemináriumok mintájára kérte a császártól, hogy egy vagy két tanulmányi prefektust nevezzen ki, aki a tanuló körben jelen van, jámborságával és jó példájával elől jár, fogadja az egyetemre menőket és érkezőket.¹⁴⁹ Ezután kapott prefektusi kinevezést Kaprossy János komáromi plébános, akinek feladatát az 1812-es törvények körvonalazzák.¹⁵⁰ Előírják, hogy a házirend megtartására ösztönözze a növendékeket, hogy a tanulmányokban, tudományokban és erkölcsökben haszonnal járjanak. A növendékek minden gyakorlatában, a házi és iskolai feladatok megoldásában legyen segítségére, vegyen részt a liturgiákon, hetente erkölcsi és

147PáLt 1812. Statuta seminarii

148PáLt 1878. Leges et institutiones VII. statútum

149Rimely 232. o., MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. Fons 44. 1813. év. Nr. 8233

150PáLt 1812. Statuta seminarii

tudományos előhaladásukról tegyen jelentést, és segítse a növendékeket nehézségeik legyőzésében. Az ebédlőben legyen együtt velük és szelíd, emberi magatartásra szoktassa őket. A prefektus év elején néhány órát tart az elsőéveseknek arról, hogyan viselkedjenek, és az ájtatosságot hogyan végezzék.

Az előljárók közül a rektor nem kap fizetést, csupán a teljes ellátás illeti meg, míg a vicerektor a század közepén 400 Ft-ot, a spirituális szintén 400 Ft-ot és a prefektus 200 Ft-os fizetést vett fel az intézet pénztárából. A fizetés később emelkedett, így a vicerektor és a spirituális 1866-ban 525 Ft-ot, a prefektus 315 Ft-ot kapott.

2. A szeminárium megnyitása és egyházmegyei szintű működése (1802 – 1813)

Az esztergomi főkáptalan - miután az osztrákok a franciákkal 1801-ben megkötötték a lunéville-i békét - a császárt ígéretére emlékeztetve kérte, hogy az intézetet állítsa vissza eredeti rendeltetésének megfelelően. A pazmaniták ekkor a pozsonyi szemináriumban voltak, ezért úgy látták jónak az esztergomi kanonokok, hogy inkább Nagyszombatba költöztessék őket a császárváros helyett.¹⁵¹ I. Ferenc (1792-1835) császár, király 1802. július 31-én a kérelmet teljesítette azzal a kikötéssel, hogy a Pázmáneum Bécsbe költözzék vissza, eredeti színhelyére. Döntésében meghatározó volt az, hogy a magyar klérust mintegy szárnyai alatt akarta tartani, azért hogy a város szellemében nevelődjék az egységes birodalmi eszmének megfelelően. Említettük, hogy nem csupán a magyar római katolikus papság nevelődött Bécsben, hanem a görög katolikus is, a császári konviktusban.

A Pázmáneum történetének új korszaka kezdődött el 1802-ben, amikor sok hányattatás után I. Ferenc császár, magyar király megengedte a papnevelő intézet visszaállítását, így az 1784-ben kezdődött pozsonyi, illetve nagyszombati tartózkodás véget ért. Ebben elvülhetetlen érdemei voltak az esztergomi főkáptalannak, mint az alapítvány kezelőjének., illetve a káptalani vikáriusnak. Ezután a Schönlaterngasse 15.sz. házból a siketnémákat kiköltöztették és visszaadták a Goldberg-féle bérházat is. Káptalani

¹⁵¹Rimely 217. o.

vikáriusként Vilt József¹⁵²belgrádi püspök (1801-06) működött 1806-ig, győri püspökké kinevezéséig, így az intézettel kapcsolatos megbeszélések és intézkedések, a kollégium beindítása nevéhez fűződik.¹⁵³ Az intézet élete tehát több évtizedes szünetelés után ismét megindulhatott a magyar egyház nagyobb dicsőségére.

Az intézet élére 1802-ben Krammer Ferenc¹⁵⁴ esztergomi kanonokot nevezték ki rektornak (1802-1804), aki az 1770-es években előbb növendéke, majd alkormányzója volt a Pázmáneumnak.¹⁵⁵ Az első vicerektor Fabriczy Lajos¹⁵⁶lett, Lochner János¹⁵⁷ pedig spirituális.¹⁵⁸ Egyes források szerint már az 1802-1803-as iskolai évre lehetett tanulókat fogadni, mégis az első tanév 1803-ban indult a pazmaniták részvételével, amikor Szent György napján megtörtént a kiköltöztetés. Az intézet számára 1804-ben új szabályzatot dolgoztak ki a nagyszombati, szepesi, besztercebányai és rozsnyói szemináriumokkal együtt.¹⁵⁹ Az egyházmegyes növendékek számát 28-ban állapítja meg, akik négyéves tanulmányi idejük lejártával lelkipásztori, illetve egyházmegyei hivatali szolgálatra visszatérnek egyházmegyéjükbe.

Az első tanév 1804-ben zárult 29-es létszámmal, és ekkor még mindegyik esztergomi, illetve az esztergomi egyházmegyéből Pázmány Péter halála után jóval később, 1776-ban kiszakított - besztercebányai, szepesi és rozsnyói - egyházmegyes növendék. E tanulók sorát ebben az időben egyetlen erdélyi egyházmegyes, Hollaky Mihály, a későbbi nagyemőkei plébános tarkította. Az erdélyi püspök ugyanis 1805-ben kelt levelében arra hivatkozott, hogy 1785-ben II. József engedélyével a Pázmáneum alapítványából 3 székely tanulhatott, akik visszatértek hazájukba, és ennek a mintájára kérte a püspök erdélyi növendékek felvételét a Pázmáneumba.¹⁶⁰ A püspök arra hivatkozott, hogy az intézet királyi rendelet folytán 450 Ft-ot kapott 3 növendékre. Az esztergomi káptalan éppen az anyagiak miatt nem akarta őket felvenni, és arra hivatkozott, hogy az új szabályozás 1804-ben a

152 Kollányi 1900 . 309. o.

153 Kollányi 1900. 390-92.

154 Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

155 Kollányi 1900 . 410-11. o.

156 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

157 Beke Pázmáneum 2002. 315. o.

158 Mössmer 118.

159 PáLt 1804. Statuta seminarii címen

160 PáLt R/C kötet, 1805. szept. 26., 1806. okt. 4., 1809. dec.7., MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1809. Fons 25. Nr. 1.

létszámot 28-ban határozta meg és 1 személy ellátását 300 Ft-ban állapította meg, így a 450 Ft nem elegendő három személy részére. A káptalan úgy döntött, hogy az erdélyi püspök 350 Ft-ot fizessen egy növendékért, és valóban 1806-ban csak az említett Hollaky Mihály található, mint erdélyi növendék. A hosszan elhúzódó vitát Rudnay Sándor hercegprímás zárta le rendeletével, miszerint 1820-tól 2 erdélyit küldhetnek a Pázmány alapítvány terhére.

Krammer Ferenc rektort követte a nemesi származású Ürményi Péter (1807-10).¹⁶¹ Ürményi még Batthyány József hercegprímás¹⁶² házi káplánja volt, és megérte 1808-ban, az új hercegprímás Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus kinevezését.¹⁶³

A francia háború nehéz helyzet elé állította az intézetet. A csapatok már Bécsset ostromolták, amikor 1809. május 9-én a papnövendékek arra kértek engedélyt, hogy Nagyszombatba mehessenek a háború viszontagságai elől, és ehhez az előjárók hozzájárultak.¹⁶⁴ Még azon a napon, amikor a bentlakó növendékek elhagyták a házat, 150 francia katona foglalta el az épületet és néhány nap múlva a leopoldstadti kerteket. Később ugyan Alexander Berthier herceg francia marsall az előjárók közbenjárására felszabadította a kerteket és a házat, a növendékek visszatérése elé azonban a háborún kívül más akadály is gördült. A császár kárpótlásul 10 000 Ft-ot utalt át a Pázmáneumnak. Ez a helyzet ösztönözte a még mindig Nagyszombatban tartózkodó esztergomi káptalant, hogy a Pázmáneumot helyezték át Nagyszombatba.¹⁶⁵ A káptalan indoklása figyelemre méltó, szerintük ugyanis itt az ideje, hogy az esztergomi ifjúság saját egyházmegyéje kebelén belül nevelődjék, hiszen Pázmány Péter azért alapította Bécsben a kollégiumot, mert akkor a török veszély félelmet keltett az egész országban, most az egyházmegyének sok kellemetlenséggel jár ifjúságának ellátása a hazán kívül, amikor az alapítványi tőkék is idegenben vannak kihelyezve. A káptalan azt is megemlíti, hogy a kerteket és épületet a háború annyira megrongálta, hogy javítani kellene, de ettől megmenekülhetnének, ha áthelyezik a növendékeket Nagyszombatba. I. Ferenc császár ezúttal sem engedélyezte az intézet átköltözését, a fentebb kifejtett okok miatt.

¹⁶¹Kollányi 1900. 421. o., Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

¹⁶²Czékli Béla: Batthyány József. In. Eé. 347-354. o.

¹⁶⁴Rimely 228. o., PáLt Collectanea adnotationes 1808-12.1809.

¹⁶⁵MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1809. Fons 5. Nr. 15.

Keller György ¹⁶⁶rektor (1810-12) idejében a nagyszombati szeminárium épületének bővítése miatt 1811 őszén a szepesi, rozsnói, munkácsi növendékekből 12, az esztergomi főegyházmegye részéről 31 érkezett a Pázmáneumba, így a növendékek létszáma 60-ra emelkedett. A megnövekedett ellátási díjat a szabályozott püspökségek alapjából fedezte.¹⁶⁷ A fegyelem a felduzzadt létszám miatt meglazult, oly annyira, hogy a növendékek lázadást szítottak az új formájú kalap, a cylinder viselése miatt.¹⁶⁸ Karácsony ünnepén Kovalik János c. püspök, esztergomi kanonok¹⁶⁹ maga elé rendelte az elégedetlenkedőket, ez azonban nem hozott eredményt. Éjjel minden osztályban a pulpitusra kitették a cilindereket, majd a portával szembe kivitték a folyosóra, és egy csomóba hajgálták. Másnap, Szent János ünnepén a szertartó növendék jelentette, hogy az I és II. éves növendékek nem hajlandók ebben a kalapban sem a templomba, sem máshová kimenni. Talabér Boldizsár rektor ¹⁷⁰1813. január 17-én jelentette, hogy a II. évesek közül a következők elégedetlenkedtek: Adamis János, Csepp Jakab, Gálfy János, Godinger József, Halaczky József, Kiss Ferenc, Kmety Károly, Kolkovits Ignác, Kovács Mihály, Marek József, Minár György, Pekarek József, Trecsénszky Péter, Rikker József, Schmidt Lénárd, Schorman János, Schwarz Mihály, Szabó Sándor, Szkaliczky József, Tóth Kálmán, Tölgyesi István, Vanyek János, az I. évesek közül Cselkó Ignác, Kálmán János, Klein György, Krajkircsik János, Rözeman Károly. Perényi Imre káptalani vikárius örömmel nyugtázta a rektor felé, hogy az elégedetlenkedőkre lelkiyakorlatot rótt. Külön irt a növendékeknek, hogy szomorú szívvel hallott a lázadásról, amellyel szembehelyezkedtek az előjárók rendelkezésének, és éppen most, amikor Jézus megszületett és azt mondta: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. A lázadók vezérét, Schwarz Mihályt elbocsátották, Trecsénszky Péter inkább kilép mintsem Nagyszombatba menjen szemináriumba, Kovács Mihály, Gálfy János, Tóth Kálmánt, Szabó Sándort elbocsátották az intézetből, a többi Nagyszombatba küldték. Kmety Károly, Kolkovits Ignác, Rikker József, Pekarek József, Szkaliczky József, Misko és Draskóczy akik a refektóriumban "istenkáromlók" voltak, mivel az "atta teremtette" szavakra ragadtatták magukat, vízen és kenyéren böjtöltek. Perényi Imre ¹⁷¹nagyprépost, káptalani helynök 1813. február 5-én újabb levelet intéz a

166 Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

167Rimely 232. o.

168PáLt P/C Protocollum 1812. év

169 Kollányi 1900. 427. o.

170 Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

171 Kollányi 1900. 388. o.

növendékekhez, akiket felelősségre int és figyelmeztet, hogy akinek sok adatott, sokat kérnek tőle számon.¹⁷² A prefektusnak azt a kötelességet rója, hogy szeretettel ostorozza a tanítványokat. Elrendeli, hogy az I. és II. éves teológusok Szent Pál Rómaiakhoz irt levelét tanulmányozzák, a III. és IV. évesek a Korintusiakhoz szóló I. levelet tanulják meg. Ezután Kmety Károly, Halaczky József eltávozott az intézetből.

Az esztergomi káptalan kéri a Helytartótanáctól, hogy a növendékek létszáma ne haladja felül a 29-et, mert nem tudják fizetni, továbbá azt, hogy ne évente hívják vissza a rektort, mert nehézkessé teszi az ügyvitelt, és egy prefektusi tisztséget állítsanak fel. Az engedély megadása után lett prefektus 1812. április 19-től Kaprossy János komáromi plébános.¹⁷³ Azonban prefektusi tisztség, mint olyan már létezett, elképzelhető, hogy 1812-ben az anyagi dotálás miatt kértek engedélyt.

Keller György¹⁷⁴ rövid ideig állt az intézet élén (1810-12), mert Ujaszdovszky György¹⁷⁵ spirituálissal konfliktusa támadt, amely eljutott a császárig, aki mindkettőt lemondatta 1812-ben, és csak Szaitler József¹⁷⁶ vicerektor maradt meg tisztségében. A rektort 1812-ben Talabér Boldizsár¹⁷⁷ (1812-13) váltotta fel.

A Nagyszombatban székelő esztergomi főkáptalan 1812. szeptember 24-i konzisztóriumán statútumot adott ki az immáron megnövekedett létszámú Pázmáneum számára.¹⁷⁸

A kollégium előjárói szigorú rendeletet hoztak a ház meglazult fegyelmével kapcsolatban az 1813. április 9-i ülésükön.¹⁷⁹ Ezek a pontok a következők:

1. A növendékek reggel harangszóra felkelnek, felöltöznek, és az osztályban csendben elfoglalják a helyüket. A második csengetésre bezárják a hálótermeket, a folyosón nem lehet hangoskodni, sem más terembe bemenni a duktör engedélye nélkül.
2. A kápolnába vagy a domonkosok templomába, iskolába, ebédlőbe, kimenetelnél a duktör jár elől, vagy a pedellus, és kettesével járnak és a viceduktör zárja a sort. A domonkosok

¹⁷²Lk 12,48., v.ö.PáLt P/C Protocollum 1813. év

¹⁷³Rimely 232. o., MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1813. Nr. 3233.sz., Beke Pázmáneum 2002. 316. o.

¹⁷⁴Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

¹⁷⁵Beke Pázmáneum 2002. 315-316. o.

¹⁷⁶Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

¹⁷⁷Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

¹⁷⁸PáLt 1812. Statuta seminarii címen

¹⁷⁹PáLt P/C Protocollum 1813. év

templomában az első padokat foglalják el. Egyetemre menve, a városban sétálva nem mehetnek magánházakba, sem az egyetem előtti téren nem ácsoroghatnak. Ebéd és vacsorán kívül sem enni, sem inni nem lehet, távozni az asztaltól csak csengetés után lehet. A cilindert nem lehet ferdén hordani, és időben kell visszatérni a városból.

3. A bútorokat kímélik, és a reverendákat becsülik meg.

4. Nem küldhetnek a városba inasokat ügyeik intézésére.

5. Esti ima után a hálóterembe kell menni, és ott csendben maradni.

6. A hiányosságokat feljegyezve adják át a duktoroknak, akik szombaton vacsora körül átadják a rektornak.

Az intézet falai között több ünnepély és ezzel kapcsolatos vendégfogadás zajlott. Hosszú széküresedés után 1808-ban az Estei családból származó Károly Ambrus lett esztergomi érsek, aki I. Ferenc császár sógora volt, és mind az érseki pallium átvétele, mind püspökszentelése Bécsben történt az intézet aktív részvételével.¹⁸⁰ Az érseki pallium átvétele 1808. május 26-án történt.¹⁸¹ Az ünnepély az udvari királyi kápolnában zajlott Rudolf Rauscher olmützi coadjutor püspök, Schwarzenberg Ernő herceg, esztergomi kanonok, Ürményi Péter rektor, Alagovich Sándor pozsonyi kanonok jelenlétében, és ebből az alkalomból két növendék, Pribyla József és Németh György asszisztált. Károly Ambrus érsek május 31-én látogatást tett a Pázmáneumban, és ajándékkul 100 Ft-ot hagyott a növendékeknek. A kinevezett érsek püspökké szentelésére 1808. július 24-én került sor szintén a császári udvari kápolnában Fischer István egri érsek főcelebráns, Vilt József győri és Somogyi Lipót szombathelyi püspökök, mint társszentelők közreműködésével. Ott tartózkodott az érseki pallium átadási ünnepélyen már felsorolt személyeken kívül Kurbélyi György c. püspök, a nemrég kinevezett kancellári referens, továbbá Melczer András pozsonyi kanonok, és két asszisztáló növendék Anderla János és Petrikovics Antal. A szentelési ünnepségen megjelent I. Ferenc császár a szentelendő nővére, Eleonóra császárné kíséretében, valamint Károly Ambrusnak édesanyja, valamint többi testvére.

Az 1809-es év nyara szomorú eseményt hozott, a fiatal Károly Ambrus hercegprímás szeptember 2-án Tatán bekövetkezett halálával. A spirituális elutazott a tatai exequiákra és ott a tetemet az új, kinevezett veszprémi püspök megáldotta, hogy azután Esztergomba szállítsák temetés végett, a volt jezsuita templom kriptájába. Mint ismeretes,

¹⁸⁰ Beke Margit: Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus. In Eé. 354-357. o.

¹⁸¹ Meszlényi 147-167., PáLt Collectanea adnotationes ab a. 1808-1812.

végleges temetése 1850-ben történt a már új bazilikában a magyar püspöki kar tanácskozása alkalmával. Az új érsek kinevezése sokáig váratott magára.

3. Az általános szeminárium a forradalomig (1813 – 1848)

Az újraindulástól a szeminárium régi törvénye volt életben, 1804-ben más szemináriumokkal közösen jelöltek ki irányvonalat az esztergomi főkáptalan részéről. Az általános szeminárium létrejötte előtt újra önálló törvénykezést 1812-ben hoztak.¹⁸²

A statútumot báró Perényi Imre¹⁸³ káptalani vikárius írta alá, aki egykoron maga is növendéke volt az intézetnek, majd pedig rektora. Maga a kézirat több részből áll. Az *Instructio* az elöljáróknak szól és személytelen, talán később fogalmazódott meg. A rendelkezések itt szólnak a rektor, a vicerektor, a spirituális és a prefektus kötelességeiről. A növendékek számára a *Leges et institutiones* szól, amely egységesnek tűnik, mottóval kezdődik és előszóval van ellátva, és hangvétele személyes, megszólítja az ifjakat. Ez a rész igen művelt, tudós személyről árulkodik, és jegyzetapparátusa is kitűnő. Az előszóban a kollégium jelentőségét ecseteli a szerző, amelynek feladata a vallásos és egyházas szellemű nevelés.

A kollégiumban a kényszerűen megnövekedett létszámot követő színvonalcsökkenés miatt Perényi Imre káptalani helynök azt tervezte, hogy a tehetségben, szorgalomban, magaviseletben kitűnt esztergomi főegyházmegyes növendékek közül 20-an maradhatnak, a többieket pedig visszaküldi a nagyszombati szemináriumba. A besztercebányai, rozsnói és szepesi egyházmegyék 3-3 növendéket továbbra is küldhetnek a Pázmány alapítvány terhére.¹⁸⁴

Az uralkodó szándéka azonban egészen más volt. Szerinte még 31 növendéknek kell nevelkednie az intézetben, és ez a szám a 15 magyar latin egyházmegye 2-2, és a zágrábi 1-3 közötti növendékek számából adódik, akik az egyházmegyei

¹⁸²PáLt 1812. Statuta seminarii

¹⁸³Kollányi 1900. 388. o.

¹⁸⁴Rimely 243. o.

szemináriumi alapból kapnak ellátást. Ez az uralkodó részéről azt jelentette, hogy általános szemináriumot akar létrehozni, amely bekövetkezett 1813.július 1-jei rendeletével. A növendékek létszámának teljes feltöltését fokozatosan akarták elérni.

Az egyházmegyei alapokon álló szeminárium általánossá való átszervezése nehézségekkel járt és ezt a káptalani vikárius írásba foglalta.¹⁸⁵Perényi Imre szerint az alapító Pázmány csak az esztergomi egyházmegye ifjúsága számára alapította a Pázmáneumot. Visszaemlékezik arra, hogy az egyházmegyének a szétosztása 1776.január 15-i rendelettel történt, az esztergomi érseki székhely üresedése idején, amikor területéből leválasztották a besztercebányai, szepesi és rozsnyói egyházmegyéket és ez az átalakítás sújtja az esztergomi főegyházmegyét. Már 1777-ben, amikor Nagyszombatból a Pázmány Péter által alapított egyetemet Budára vitték, a nagyszombati Adalbert szeminárium épületét az általános szemináriumnak kellett átadni, a növendékeket pedig 1784-ben Pozsonyba, 1802-ben Nagyszombatba vinni. Sőt mi több, 1804-ben az óbudai prépostság 30 000 forintját Lósy Imre (1637-1642) esztergomi érsek ¹⁸⁶alapításából át kellett engedni a pesti központi szeminárium javára azzal, hogy oda az esztergomi egyházmegyének 10 tanulót jogában áll küldeni. A Helytartótanács viszont azzal érvelt, hogy Pázmány nem határozta meg az intézeti növendékek számát, hanem csak az ellátásukhoz szükséges összeget. I. Ferenc ezért a hiányzó összeget kiegészítette részben a szabályozott püspökségek alapjából, részben az intercalaris jövedelemből. A király az 1813-as rendeletével meghagyta a Pázmány-féle alapítványt, de azt a magyar egyház nagyobb javára bővítette ki. Eldőlt tehát az intézmény átalakításának sorsa és valóban Pázmány szándékának ellenére, hiszen eredetileg is - a nagyszombati egyetem mintájára - általános szemináriumként működtethette volna a Pázmáneumot, ha jónak látta volna. Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy ez az intézet későbbi áldásos működéséből, természetesen nem von le semmit.

Az általános szeminárium bevezetésével mások sem értettek egyet. Kurbély Ferenc veszprémi püspök kifogásolta, hogy az esztergomi főegyházmegyének hagyja meg az előljáróknak saját kebeléből való kiválasztásának jogát, és nehezményezi azt is, hogy az esztergomi káptalani vikárius - érsek hiányában - az esztergomi főkáptalani konzisztóriumon súlyos ügyekben dönt, noha nem lehet mindent ítéletére bízni.¹⁸⁷ Szerinte a Pázmáneumba küldött tanulók teljesen a szemináriumi előljárók tetszésére vannak bízva.

¹⁸⁵Rimely 240. o.

¹⁸⁶Tusor Péter: Lósy Imre. In Eé. 290-296. o.

¹⁸⁷MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1814. Fons 44. Nr. 45.

Féli a magyar egyházi ifjúság színe-virágát, akiket hivatásuk formálása, erkölcsük, erényük és tanulmányaik gyarapítása végett küldenek Bécsbe. A püspököknek rossz véleménye van a császárvárosról, féltő hogy annak fénye, korrupciója, idegen kultúrája eltéríti a helyes iránytól az ifjakat, ha nem megfelelő az intézet vezetése, és ha nem az okosság öröködi fölötté. Elégedetlen az irodalom tananyagával is, hiszen a professzorok az egyetemen a Németországban kiadott protestáns szellemiségű könyvek alapján tartják meg előadásukat. Ilyen pl. Eichorn: Geschichte des Literatur c. könyve, tehát sem az irodalom, sem a filozófia nem alkalmas a katolikus hit számára. A bécsi teológiai fakultás ugyanis a bécsi érsek felügyelete alatt áll és az iskolai könyvek az ő ítéletére vannak bízva. A püspök megállapításától függetlenül mégis tanultak veszprémi kispapok az intézetben.

Az általános szeminárium, pontosabban a város szellemiségével elégedetlen volt később Dréta Antal zirci apát is.¹⁸⁸ Amint 1819-ben írta - arra vágyik, hogy KL 1933erikusait, akik Bécs zavaros szellemétől visszatértek, a jövőben szeme előtt és saját igazgatása alatt igazi vallásos szellemben nevelje.¹⁸⁹ A század folyamán később mégis küldenek növendéket a Pázmáneumba.

Az általános szeminárium tehát 1813 őszével beindult Vrana István¹⁹⁰ rektor (1813-20) irányításával. Ha végig tekintünk az 1814-ben végzett növendékek létszámán, valójában 47 közül 19 az esztergomi, 6 a rozsnói és besztercebányai, 20 a székesfehérvári, győri, váci, kalocsai, nagyváradi, egri, kassai, szatmári, veszprémi, nyitrai, és végül 2 a szombathelyi és szepcsi egyházmegyéből került ki.¹⁹¹ Érdekes, hogy a felvidéki egyházmegyék képviseltették magukat, Erdélyből csupán Nagyvárad és Szatmár, a délvidékről ekkor még senki nem volt. Az 1815. év az első, amikor a djakovári püspökség 1, a zágrábi 3 tanulója mellett 3 bencés és 3 ciszterci növendék található, és ettől az évtől kezdve folyamatosan küldenek növendékeket az említett szerzetesek.¹⁹²

Rudnay Sándor esztergomi érseki kinevezését (1819-31) azzal a feladattal kapta meg, hogy az 1543 óta távol levő érsekséget Pozsonyból, a káptalant pedig

188MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale.1820. Fons 44. Nr. 8, 10, 16.

189 . ld. Előző jegyzet „Cupio enim clericos meos, qui turbato spiritu Vienna redeunt, pro futuro sub oculis meis et directione mea in spiritu vero et religioso educare”

190 Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

191PáLt R/C kötet 1814. év

192PáLt R/C kötet 1815. év.,MOL Helytartótanácsi Levéltár. C 73. Departamentum Ecclesiasticum Fundationale. 1817 .Fons 44. Nr. 34.

Nagyszombatból költöztette vissza Esztergomba, amelynek az érsek eleget tett.¹⁹³ Már Rudnay Sándor nevezte ki 1820. november 1-jétől a tudományban és jámborságban jeleskedő Láng Keresztelő János Fortunatust¹⁹⁴ az intézet rektorává (1820-23)¹⁹⁵. A kollégium épületét belülről megújította, a bútorokat restauráltatta, de leginkább a kápolnát díszítette. A rektor erős fegyelmet tartott a kollégiumban, és az ősi tisztelet szellemét megőrizte. Az intézet hírnevét öregbítette, amikor 1822. szeptember 8-án Pozsonyba Rudnay Sándor nemzeti zsinatra hívta, ahol jegyzői tisztet látott el.¹⁹⁶

A növendékek közül egyesekkel probléma adódott. Így fordulhatott elő Viszhoffer Ferenc kizárása 1813-ban, és hogy Rudnay Sándor hercegprímás 1820-ban Imre József erdélyi növendéket eltávolította és helyére Buday Antalt hozta át a nagyszombati szemináriumból.¹⁹⁷ A kassai püspök 1821-ben nem tudott tanulót küldeni Bécs messzeségére hivatkozva, a segély szerzés nehézségeit ecsetelve, továbbá arra, hogy német nyelvben jártas KL 1933erikust nehéz találni, noha a terület német nyelvi ismerete köztudott.¹⁹⁸

Láng János eltávoztával rövid ideig Kunszt József¹⁹⁹ vicerektor vezette az intézetet (1824.aug.- 1825.ápr.), de hamarosan Schneider József²⁰⁰ rektor (1825-30) vette át az irányítást,²⁰¹ akit a pozsonyi káptalanból nemrégiben helyeztek át az esztergomiba, és éveken át volt a Pázmáneum vicerektora (1821-31). A Pázmáneum történetét magánszorgalomból eredeti okiratok alapján kezdte összeírni, azonban több dokumentum ismeretlen volt számára, részben töredékeket gyűjtött, részben akadályoztatva volt elgondolásai végrehajtásában. 1830-ban a rektor gyengélkedni kezdett és esztergomi káptalanjába visszatért.

Az intézetben utódja Németh György²⁰² (1830-32) erős kézzel vezette a rábízottakat, és akik nem kecsegtettek a jövő szép gyümölcseivel, azokat eltávolította a kollégiumból, helyesen ismerve fel, hogy inkább kevesen legyenek, de feleljenek meg az

193 Kaefer István: Rudnay Sándor. In Eé. 358-360. o.

194 Kollányi 1900 439- 440. o.

195 Beke Pázmáneum 2002. 309-310. o.

196 PáLt 1821. júl. 24.

197 PáLt 1820. okt. 22.

198 PáLt 1821. szept. 23.

199 Beke Pázmáneum 2002. 310. o.

200 Beke Pázmáneum 2002. 310. o.

201 Kollányi 1900 440-441. o., PáLt 1825. ápr. 8.

202 Beke Pázmáneum 2002. 310. o.

elvárásoknak.²⁰³ Az ő rektorsága alatt küldi Laicsák Ferenc nagyváradai püspök a Pázmáneumba 1830-ban Kováts József 27-éves nőtlen férfit, aki eddig a helvét hitvallás igéjének szolgája volt a Bihar vármegyei Örvénd községben, de szeptemberben letette a katolikus hitvallást, és a váradai egyházmegyébe kérte felvételét.²⁰⁴ Az áttérés nagy szenzáció volt a környéken, emiatt a püspök nem akarta saját szemináriumában nevelni a sok fiatal között, ezért Bécsbe küldi. A növendék második év végén valóban szigorlatot tett biblikus tudományokból, de a jámbor gyakorlatokat is példásan tartotta meg.²⁰⁵ Feljegyzik róla, hogy Tiszafüreden, Heves megyében született, németül és magyarul tud, tanulmányaiban szorgalmas, és a törvények megtartásában pontos.

1831-ben elhunyt Rudnay Sándor hercegprímás és halála után 1837-ig üres az érseki szék. Miután Németh György 1832. májusában a királyi tábla prelátusa lett, Pestre távozása előtt, értékes miseruhát hagyott az intézetre. Hivatalában követte Kunszt József (1832- 1845), aki Rudnay Sándor esztergomi érsek halála után káptalani vikárius volt.²⁰⁶ Közben kinevezték a főegyházmegye új főpásztorát, Kopácsy Józsefet (1837-47) esztergomi érseknek, aki szintén szeretettel vette körül a pazmanitákat.²⁰⁷

Kunszt József rektor kétségtelenül igen meghatározó, jelentős személyisége volt az adott időszaknak, egyes források szerint az intézet virágkorát, kormányzása alatt élte. A rektor arra törekedett, hogy a kiválasztott ifjak jámborságban, tudományban és fegyelemben gyakorlatot szerezzenek, és kérte a püspököket, hogy a király által előírt módon tudásuk és magaviseletük szerint kiválasztott ifjakat küldjenek.²⁰⁸ A nem megfelelő növendékeket pedig az intézetből eltávolította. A klerikusok látogatták a művészeti és antik múzeumokat Bécsben, ünnepi nyilvános szónoklatokat tartottak a császári udvarban, otthon pedig konferenciákat rendeztek a város szabályozásáról és egyebekről.

A növendékek létszáma 1839-ben 61 volt.²⁰⁹ Kunszt József rektor beszámolója szerint az alapító szándéka az volt, hogy 18 esztergomi egyházmegyes, 2 erdélyi, akiknek a második alapító, I. Ferenc rendeletéből székelynek kell lenniük, az esztergomi főegyházmegyéből kialakított 3 egyházmegye 3-3 növendékével így adja ki a 29-

203 Kollányi 1900 446-447. o.

204 PáLt 1830. okt. 18.

205 PáLt P kötet Informationes 1831/32., azonban IV. évben már nem található a növendékek között

206 Kollányi 1900 456-457. o.

207 Beke Margit: Kopácsy József. In Eé. 360-364. o.

208 Rimely 252. o.

es létszámot és ez évben teljesen be van töltve. A nem alapítványi helyeket illetően ide tartozik minden más latin rítusú egyházmegye, a Partium és a kapcsolt részek is. A zengi egyházmegyéből 2, a zágrábiból 3, a bencésektől 3, a ciszterektől 2, vagyis összesen 36-an lennének, azonban jelenleg 32 a létszám, mivel a zágrábiból 1 növendék van, viszont hiányoznak a bencések.

Kopácsy József 1840-ben Szájbélyi Henrik²¹⁰ eddigi prefektust vicerektorral nevezte ki (1851-58) helyét pedig Simor János²¹¹ foglalta el (1840-42). Őt követte prefektusi tisztségében Schopper György (1846-49).²¹² Ismeretes, hogy Simor növendéke volt a Pázmáneumnak, majd esztergomi érsek lett, Schopper György pedig rozsnyói püspök.

Osegovich Imre zengi püspök 1841-ben növendékeket szándékozik küldeni a Pázmáneumba, ugyanúgy, mint a Pesti Központiba is küld, nem érti milyen nehézségei vannak ezzel kapcsolatban a rektornak.²¹³ A rektor válaszában kifejti, hogy amikor 1813-ban általános szeminárium lett az intézet és meghatározták, melyik egyházmegye hány tanulót küldhet, akkor még a zengi egyházmegye nem volt incorporálva, és nem tudhatták előre, hogy 28 év múlva szeretnének itt növendékeket elhelyezni. A királyi rendelet értelmében nincs akadály, hogy évente 2 tanulót küldjenek az intézetbe. Valóban a következő évben már 1 növendékük megtalálható a Pázmáneum falai között.

Az intézet létszámának növelését a görög katolikus növendékek is befolyásolták. Bécsben ugyanis, a görög katolikus növendékek részére fenntartott Császári és királyi konviktus létszámát csökkentették, ezért 1843-ban Erdélyi Bazil nagyváradi görög katolikus püspök kéri, hogy Vánca János II. éves teológus hallgatót vegye át a Pázmáneum.²¹⁴ Ettől kezdve folyamatosan vannak az intézetben görög növendékek a munkácsi, a nagyváradi, a fogarasi, és más görög katolikus egyházmegyéből. Az ő neveltetésük azonban nehézségekbe ütközött, hiszen a cölibátus kérdésében a latin papságtól eltérő fegyelmet követnek, ezért a későbbiek során Szájbélyi Henrik rektor örülne, ha a görög kispapok részére más megoldást találnának. Az intézetben tartózkodás 1853-ban ér véget, amikor átmehetnek az újranyíló görög katolikus konviktusba.

209PL Kopácsy József. Cat. 6. Seminaria. Pazmanium. 1221. fasc. F. 1838/39. Relatio de statu Collegii Pazmaniani., PáLt 1839. ápr. 10.

210 Beke Pázmáneum 2002. 310. o.

211 Beke Pázmáneum 2002. 319. o.

212PL Kopácsy József. Cat. 6. Seminaria. Pazmanium. 1212. fasc. E f/1. 1840. Nr. 327., PáLt 1840. júl. 4.

213PáLt 1841. nov. 27.

214PáLt 1843. szept. 1.

Az új rektor a szónoklattanban jártas és a lelkigondozásban gyakorlott Pribyla József (1845-49) esztergomi kanonok, aki előzőleg Pozsony városában plébános volt.²¹⁵ Nem véletlenül esett rá Kopácsy József választása, hiszen azt hangsúlyozta, hogy legyen gondja rá, hogy a papság a szónoklat művészetében gyakorolja magát, és a növendékek a két utolsó évben vasárnapon és ünnepnapon képesek legyenek felolvasás nélkül jó beszédet tartani az evangélium olvasmányához kapcsolódva. Az érsek azt is fontosnak tartja, hogy a haza valamennyi nyelvén járatosak legyenek. A beszédeket részben a spirituális, részben a prefektus tegye kritika tárgyává, és stílusukat javítsa. Ahányszor az érsek Bécsbe érkezett, szívesen meghallgatta a szentbeszédre készülő növendékeket, hibáikat szeretettel javította és kitartásra buzdította őket.

4. A forradalom és önkényuralom évei (1848 – 1867)

Kopácsy József 1847-ben bekövetkezett halála után Hám Jánost²¹⁶ nevezték ki esztergomi érseknek (1848-49), akit 1849. július 21-én lemondattak, és helyét Scitovszky János²¹⁷ pécsi püspökkel töltötték be (1849-66).

Az 1848-as év igen fontos állomást jelentett a forradalom kitörésével. Március 13-án éppen Bécsben tört ki a forradalom, és emiatt a növendékek hamarabb befejezték az iskolai évet, és május 26-án hazautaztak. A források megjegyzése szerint a műzsák másfél évig hallgattak. Közben, 1849. júniusában Pribyla József²¹⁸ lemondott rektori tisztségéről s a kollégium kormányzása Szájbélyi Henrik vicerektorra, illetve Schopper György prefektusra és Pantocsek József²¹⁹ spirituálisra maradt. A házat, amint erről fentebb szó volt, a katonák elfoglalták, és az utcakövekből a bécsiek barikádot emeltek.

²¹⁵Kollányi 1900 460-461. o.

²¹⁶Bárdos István: Hám János. In. Eé. 364-370. o.

²¹⁷Cséfalvay Pál: Scitovszky János. In. Eé. . 370-375. o.

²¹⁸Beke Pázmáneum 2002. 310. o.

²¹⁹Beke Pázmáneum 2002. 316. o.

Szeptember első napjaiban a Pázmáneum előjárói és Scitovszky János érsek erélyesen felléptek a házban lévő katonasággal szemben, hogy hagyják el az épületet, amely október 15-ével bekövetkezett. Ezután a házat kitakarították, és a növendékeket lehetett volna fogadni. Azonban a szabadságharc leverése utáni helyzetre jellemző, hogy a püspökök vonakodtak kispapjaikat Bécsbe küldeni. Scitovszky János 1849. szeptember 14-én körlevelet bocsátott ki a püspököknek, kérve őket, hogy az új császár - Ferenc József, megkoronázatlan magyar király - szándékával megegyezően küldjenek növendékeket az 1849/50. iskolai évre, hogy beteljen az intézet. Költségre a nyilvános alapítványból és részben saját püspöki szemináriumi alapjukból vehetnek pénzt, mivel 1848-ban megszűnt a 1804. július 6-án létrehozott szabályozott püspökség alapja, amelynek egy része a szemináriumok költségét fedezte.²²⁰ Érdemes megjegyeznünk azoknak a növendékeknek a nevét, akik visszatértek: IV. évre Hajnisch József, III. évre Csaszka György, II. évre Dankó József, Haskó József és Samassa József, I. évre ajánlották Dulánszky Ferdinándot, Habaz Lászlót és Rudolf Bélát. Azonban a növendékek mellett a házban elegendő hely maradt magyar menekült papok számára is.

Az előjárók ügye 1850-ben végre rendeződött Szájbélyi Henrik novemberi rektori (1851- 58) kinevezésével, aki a Pázmáneum növendéke volt és 30 éven át tartózkodott az intézet falai között. Az eddig betöltetlen prefektusi tisztségre Rimely Károly (1851-53)²²¹, a pesti Szűz Mária Szent Vérérol nevezett plébánia lelkésze kapott megbízatást.²²² Schopper György prefektust ugyanis 1849-ben esztergomi teológiai tanárrá nevezték ki.²²³ Scitovszky érsek elrendelte, hogy a vizsgák lezárása után a professzorok a spirituálissal együtt, a rektor elnöklete alatt jellemezzék a növendékeket, és ezt terjesszék eléje.

Az esztergomi érsek 1851. november 23-án a Pázmáneumot jelenlétével tüntette ki, és ebből az alkalomból a növendékeket saját osztályaikban látogatta meg, és atyai módon buzdította jámborságra, erényre, a szentek tudományára, és a teológia szorgalmas tanulására.²²⁴ Dicsérte nekik az anyaszentegyház nyelvét a latint, amely ebben az időben nehézséget okozott a tanulóknak, és arra hivatkozott, hogy a levéltárak nyelve a latin.

²²⁰Rimely 258-260. o.

²²¹ Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

²²²PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1850. Nr. 2386., Rimely 264.

²²³PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1850. Nr. 1538, 2386.

²²⁴PáLt 1851. nov. 23.

Emlékeztetett az elődökre, akik innen vagy egyetemi katedrára, vagy püspöki székre kerültek, és e nyelv dicsőségét vitték magukkal.

Az önkényuralom idején Szájbélyi rektor arról tudósít, hogy Leó Thun a birodalmi kultuszminiszter jónak látná, ha újra 60 növendék tartózkodna az intézet falai között, mint 1848 előtt. A 29 alapítványi hely ismeretes, a nem alapítványi helyen a 16 egyházmegye - benne a zágrábi, djakovári, zengi - kettesével 32 helyet tenne ki, de a zengi csak 1-et küldött, így összesen 60 főt kellene újra elhelyezni.²²⁵A rektor pontosan megtervezi a 60 személyre való feltöltés menetét is. A nyitrai harmadéves, a nagyvárad negyedéves teológus, a csanádi negyedéves, a székesfehérvári elsőéves, az egri másodéves, a veszprémi negyedéves, a zengi negyedéves hallgatók közül az utolsó évek helyére jönnének elsősök, vagy másodikosok. Mivel a váci, kassai, szatmári, kalocsai, szombathelyi, győri, zágrábi, djakovári egyházmegyék az 1851/52. évben nem küldtek növendékeket, őket fel kellene szólítani, hogy egyet-egyet küldjenek a következő, és a többi az utána jövő évre.

Rimely Károly prefektus tevékenysége az intézet életében igen jelentős helyet foglalt el azzal is, hogy megírta a Pázmáneum történetét. Hivatkozik a jezsuiták által vezetett régi protokollumokra, amelyeket azonban már ő sem talált, így nem használhatta fel munkájánál. Scitovszky János rendeletéből 1853-ban az esztergomi szeminárium kánonjogi és egyháztörténelmi tanszékét foglalta el, és prefektusi helyét Dankó Józseffel²²⁶(1854-57) töltötte be. Rimely azonban nem vett búcsút véglegesen a Pázmáneumtól, mert magasabb rangban később visszatérhetett.

Első alkalommal 1854-ben küldenek növendéket a Pázmáneumba a csornai premontrei prépostságból Kolbe József személyében.²²⁷ Ebben az időben az intézetben tartózkodó növendékek között jó szellem uralkodott. Amikor ugyanezen év júliusában kihirdették a Szeplőtelen fogantatás dogmáját Bécsben, a plébániákon a növendékek jelen voltak és asszisztáltak. Ezekben az években járt Beke Albert is az intézetben, akinek érdekes kortársa a kolozsvári születésű Székely Albert.²²⁸ Unitárius vallású lévén, saját papja, a híres mesegyűjtő Kriza János előtt kinyilvánította azon meggyőződésből s lelki "örmesterétől" származó akaratát, hogy elhagyva az unitárius vallást, áttér a római katolikusra, és ezt Moldován János és Rignát Ferenc aláírásával igazolta. Majd szándékát

²²⁵PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat .6. Seminaria. Pazmaneum. 1852. Nr. 2729.

²²⁶ Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

²²⁷PáLt 1854. okt. 17.

²²⁸PáLt 1856. okt. 5., 17., nov. 5., 26., 1857. aug. 7., Beke 1999. 151-155. o.

négy hét múlva megismételte. Haynald Lajos erdélyi püspök kérte a rektort, hogy Székely Moyses superintendens 21 éves fiát vegye föl a Pázmáneumba, hiszen dicséretes erkölcsű, tudományos felkészültségű. Albert keresztelésére már Bécsben került sor, amelyet Szájbélyi Henrik rektor végzett, és a növendék püspöke iránti megbecsülése jeléül a keresztségben a Lajos nevet vette fel.

A növendékek a kollégium visszaállításától kezdve a bécsi domonkosok templomába jártak vasárnap és ünnepnapon asszisztenciára, ahol időnként beszédeket is tartottak a hívek épülésére. Ferenc József 1856. október 1-jén visszaállította az egyetemi templomban tevékenykedő jezsuita rendet, s miután a domonkosok visszatértek ősi szabályaikhoz, és saját, rendi szertartásaikat végezték, a növendékek 1860. október 14-étől kezdve a jezsuiták templomába jártak.

Dankó József prefektus a biblikumban jártas tudós személyiség 1858-ban a bécsi egyetem nyilvános tanáráként Josef Scheiner katedráját foglalta el, Toldy János²²⁹ (1858-59) lépett helyére, aki azelőtt a római Apollinaris kollégiumból kikerülve az esztergomi szeminárium dogmatika professzora volt. Ugyanezen évben a kollégium rektora, mint küldött, a prefektus, mint teológus meghívást kaptak Esztergomba a tartományi zsinatra. Még 1858-ban Toldy János helyére Mally János került prefektusi minőségben (1858.szept.)²³⁰

Scitovszky János 1858. december 21-én, Szent Tamás apostol ünnepén megküldte az intézetnek az Esztergomi Főegyházmegye statútumait, amelyeknek egy része érinti a kollégiumot.²³¹

XIV. A szemináriumot képekkel lássák el. Az egyházi ifjúság otthona különösen vallásos legyen és bővelkedjék a vallásos életet felszító emlékekben. Ezért szükséges a megváltás titkainak, Szűz Máriának és más szenteknek a képeivel ellátni a szemináriumot, olyanokkal, mint a nagyszombati Seminarium Rubrorumban voltak. Ezért a lépcsőt, a folyosót, az osztályok és hálósobák falát képekkel díszítsék.

XV. A Pázmány Kollégium rendelkezéseinek és törvényeinek kihirdetési formájáról. Teljes lelkükből kívánják az oltár szolgálatára készülő ifjúságnak, hogy a mindennapi kötelességeikben előrehaladjanak. Ezért az Úr szentséges nevének szolgálatára jövő iskolai évben bevezetendő törvényeket és rendelkezéseket kihirdetik.

229 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

230 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

231 Rimely 271. XIV-XV., XX., XXXVI-XXXVIII. statútumok

XX. A római Collegium Germanico-Hungaricum magyar növendékeinek útiköltségéről szól. Azok, akik Rómába mennek, Pázmány Péter 1627. június 2-án 16 000 aranyat hagyott, hogy kamatából az esztergomi egyházmegyések évente hazautazhassanak. Mivel ez a tőke a Pázmáneum alapjába bekebelezett 1766-ban, ezért ezt a kötelezettséget a Pázmáneum a jövedelemből arányosan magára vállalja.

XXXVI. A jötevők neveit a tőkék összeírásánál feltüntetik. Hogy a jötevőknek nevei tiszteletben maradjanak, az évi elszámolásnál is tüntessék fel az alapítványokat és céljukat.

XXXVII. A papi felső ruházatról. Az egyenruha díszíti a papokat az emberek szemében, a talár és a köpeny ne legyen drága és a szokott módon hordják, ne legyen se rövidebb, se hosszabb a kelletténél.

XXXVIII. A szent ruhák színéről. A misekönyv előírásainak eleget téve, a ruhák színe az istentisztelethez igazodjék és minden egyházban használatos színű szent ruha legyen meg.

A rektori tisztség egy ideig betöltetlen, mivel Szájbélyi Henriket 1858-ban kinevezték a Pesti Központi Szeminárium rektorává és a teológiai fakultás igazgatójává, majd az üresen álló rektori széket 1859. január 15-én Kantz Lázár²³² (1859-61) esztergomi kanonokkal töltötték be, aki kitűnő gyakorlati érzékkel megáldott előjáró volt.²³³

Feger József²³⁴ vicerektor (1852-60) 1860. július 31-én elbocsátását kérte az esztergomi főegyházmegyéből és felmentést tisztsége alól, hogy beléphessen a Ljubjanai/Lambacensis bencés kolostorba ahol új nevet, a Placidust kapta.²³⁵ Helyére Rimely Károly²³⁶ (1865-70) kapott kinevezést. Kantz Lázár rektor 1861. júliusában lemondott tisztségéről és helyébe Majthényi Adolfot²³⁷, esztergomi kanonokot nevezte ki a primás augusztus 1-jétől (1861-64).²³⁸

Majthényi Adolf az 1864/65 iskolai év kezdetén lemondott rektorságáról és visszatért esztergomi káptalanjához, helyét Mészáros Imre²³⁹ (1865/) foglalta el október 5-i kinevezése után.²⁴⁰ Az új, gyengélkedő rektor mellé a primás kinevezte Rimely Károlyt vicerektornak. Mészáros Imre rektor 1865. szeptember 25-én 54- évesen Bécsben hunyt el,

232 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

233 Rimely 275. o., Kollányi 1900 473-474. o.

234 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

235 PáLt P/F Protocollum 1860. év

236 Beke Pázmáneum 2002. 315. o.

237 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

238 Rimely 281. o., Kollányi 1900 481-482. o.

239 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

240 PáLt 1864. okt. 5., Rimely 285. o. szerint okt. 26-án történt kinevezése.

és miután tetemét a domonkosok templomában megáldották, átszállították az esztergomi kriptába.²⁴¹

Jeles ünnepség színhelye volt a bécsi császári udvari kápolna, amikor Scitovszky János hercegprímás 1853. április 11-én bíborosi kinevezése után a birétumot Ferenc József császár kezéből fogadta. Erre az alkalomra számos vendég érkezett a Pázmáneumba, akiket fényesen megvendégeltek.

Az 1857-es év kiemelkedett a Pázmáneum történetében, hiszen Scitovszky János érsek más magyar főpapokkal együtt látogatta meg az intézetet. Az esztergomi érsek március 30-án két másik bíborossal, Fridericus Schwarzenberg prágai érsek és Josef Othmar Rauscher lovag, bécsi érsekkel együtt a Szentszék és Ausztria között megkötött konkordátum bevezetése alkalmából emlékérmét és pénzt adományozott Ferenc József császárnak. Az intézet életében jelentős eseménynek számított Scitovszky János híres és nagyszabású mariazelli szeptember 8-i zarándoklata, ahová Szűz Mária születése napjára gazdag ajándékokkal érkezett 27 ezer hívő kíséretében. A növendékek szintén részt vettek az ünnepségen, és a hazatérő zarándokok az üres kollégiumban vendégeskedtek.

A bécsi Pázmáneumban is jeles eseményszámba ment Scitovszky János hercegprímás papságának aranymisés jubileumi ünnepsége 1859. november 6-án Esztergomban. Ebből az alkalomból a császárt Albrecht főherceg képviselte, a prímás kézvezetője pedig Josef Othmar Rauscher bécsi érsek volt. Az ünnepségen részt vett a rektor a vicerektor kíséretében, miközben Bécsben a növendékek a kápolnában ünnepeltek, ahol Pantocsek József spirituális mondott szónoklatot, sőt beszédjét Echo Solennitatis címen kinyomtatta, szépen bekötötte, és az érseknek ajándékozta, viszonzásul pedig ezüst emlékérmét kapott.²⁴²

Az 1859-ben kitört olasz-francia-osztrák háborút lezáró békekötés alkalmából a Pázmáneum negyedéves növendéke, Pumperi József szepesi egyházmegyés a bécsi egyetem más növendékeivel együtt küldöttségbe ment a császárhoz hűség nyilatkozattal. Ugyanezen alkalomból Scitovszky János is Bécsbe érkezett, hogy a császárnak háborús kiadásaira 20 000 Ft-ot felajánljon. A prímás fontosnak tartotta, hogy december 2-án újra a császárvárosba jöjjön a tonzúra és kisebb rendek feladása végett.²⁴³

241PáLt 1865. szept. 22., 26.

242Rimely 278. o.

243PáLt 1859. dec 2.

Kantz Lázár 1860. szeptember utolsó napjaiban Pantocsek József spirituálissal részt vett az esztergomi egyházmegyei zsinaton. Scitovszky János gyakran megfordult ezen túl is a császárvárosban, így az 1860. október 20-i diploma kihirdetésekor is, amely lépcsőül szolgált az 1867-es kiegyezés felé. Ezt a tanácsosok készítették elő, akik között ott található Scitovszky hercegprímás, mint fő-és titkos kancellár, belső tanácsos.

A kollégium sok vendéget fogadott az 1864-es esztendőben is, amikor a sasvári kegyelemkép 300 éves ünnepsége alkalmából visszatérőben sokan megfordultak a Pázmáneumban. Maga az érsek is jelen volt, hogy a Regnum Marianum mintegy 100 000-es hívő polgárát vezesse Szűz Mária kegyelem képéhez, ahol Mariano Falcinelli-Antoniacci apostoli nuncius is jelen volt.

5. A kiegyezéstől a század végéig (1867 – 1900)

A Pázmáneumot is gyász töltötte el 1866. október 19-én, amikor reggel 6,45 órakor elhunyt Scitovszky János hercegprímás. Utódjául az egykori pazmanita, győri püspököt, Simor Jánost /1867-91/ nevezi ki a Szentszék 1867. január 30-án.²⁴⁴ A hercegprímás tisztjéhez tartozott évszázadok óta gyakorolt joga a királykoronázás, amely 1849 óta váratott magára, és 1867-ben végre a Mátyástemplomban Ferenc Józsefet magyar királlyá koronázta.

Simor érsek Rimely Károlyt nevezte ki ideiglenes rektornak, aki 1867-70 között tölti be e tisztséget, miközben megbízták Rudolf koronaherceg és Gizella főhercegnő magyar nyelvre való tanításával is.²⁴⁵ Pázmáneum-beli elfoglaltsága mellett tanít az egyetemen és a Teréziánumban is.

A rektor segítségére volt Perger János kassai püspöknek a kanonoki díszjelvények elkészíttetésében. Ferenc József király a püspök kérésére megengedte, hogy kanonokjainak díszjelvényeket készíthessen, összesen 7 darabot, amelynek költségeit a püspök magára vállalta.²⁴⁶ Mally János²⁴⁷ prefektus (1859-70) beszámolt az 1868-as nyárról,

²⁴⁴ Adriányi Gábor: Simor János. In Eé. 376-379. o.

²⁴⁵PáLt 1868. febr. 28.

²⁴⁶PáLt 1869. márc. 12.

amikor 2 erdélyi és 1 djakovári növendék nem ment haza, bizonyára utazási költségek hiánya miatt, önmaga pedig az orvosok tanácsára egészsége helyreállítása végett a koritniczi forráshoz készül a primás engedélyével.²⁴⁸ Őt Bognár István²⁴⁹ váltja fel (1871-74), aki az I. Vatikáni Zsinaton a Sixtusi kápolnában IX. Pius pápa és az összegyűlt bíborosok előtt oratiót tartott, majd a zsinaton a pápa jegyzője lett.²⁵⁰ A rektor a növendékekről szóló jelentésében úgy látja, hogy az intézet szellemisége általában jó és harmonikus, és a tökéletességre törekvés figyelhető meg.²⁵¹ Valószínűleg mégsem lehetett minden a legnagyobb rendben, hiszen utódja véleménye egészen más.

A Pázmáneum rektora 1870. szeptember végétől kezdve Schopper György esztergomi kanonok, aki hamarosan elhagyja tisztségét, miután 1872 februárjában rozsnyói püspökségre emeltetett.²⁵² Schopper György hivatala sok nehézséggel jár, ami szerinte "szomorú örökségnek gyümölcse", amelyet a hercegprimás akaratából vállalt magára, és reménykedik a jó szellem és a hiányzó rend helyreállításában. Bemutatkozó látogatáson jelent meg a betegeskedő Josef Othmar Rauscher bécsi bíboros érseknél, aki betegsége miatt már nem zsolozsmázhat és nem misézhet, csak néha kocsikázhat ki a városba. A leendő püspök leírja a bíborosnál tett látogatását és beszámol arról, hogy az infallibilitásra nézve az érsek kijelentette, hogy azt jobban kellett volna megvizsgálni. A rektor szerint híre jár, hogy az egyetem hittani karától is fognak nyilatkozatot kérni - affirmatív értelemben.

Az erdélyi püspök ekkor még két helyet szeretne kapni. Felemlíti, hogy 1819-ben 2 alapítványi hely volt számára, amihez 1858-ben két újabbat engedélyezett a császári királyi kultuszminisztérium. Ebben az időben a növendékek között nevelkedett a későbbi esztergomi érsek, Csernoch János, aki még az Oláh-féle ösztöndíj elnyerésével is büszkélkedhetett.²⁵³

Schopper György helyét Sujánszky Antal²⁵⁴ foglalja el (1872.jún.19.-81). A rektor az esztergomi Érseki Simor Könyvtár első könyvtárosa is, aki bécsi tartózkodása alatt

247 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

248PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1868. Nr. 339.

249 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

250PáLt P/F Protocollum 1870. év

251PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1869. Nr. 1030., 3204.

252Kollányi 1900. 492-494. o., PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1870. Nr. 3466., 3585., 3933., 5681.

253PáLt 1873. máj. 23.

254 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

gyakran felkereste az antikváriumokat, és a könyvtár számára vásárlásokat eszközölt.²⁵⁵ Sujánszky Antal tudós alkatával, szabadabb felfogásával, költői lelkületével nehezen tartja kézben az intézet kormányzását, úgy érzi, hogy a növendékeknek nehéz a fegyelem, és a napirend megtartása, ezért lemond, majd később visszatér Esztergomba.

Szábélyi Henrik igen sokáig viseli rektori tisztségét és ez alatt nehéz időket él át az intézet.²⁵⁶ A Pázmáneumban 1878-ban újabb törvények és rendelkezések látnak napvilágot, amelyek szólnak az előjárók, az alapítók és a növendékek egymás iránti tiszteletéről, a vallás gyakorlásáról, a szentségek vételéről, a papi állapothoz szükséges egyetemi és kollégiumi tanulmányokról, a felüdülés rendjéről, a növendékek étkeztetéséről, a luxus kerüléséről, és a betegek gondoskodásáról.²⁵⁷

Szábélyi rektor a Lourdes-i magyar zászló átadása alkalmából az ünnepi szónoki felkérésnek nem tudott eleget tenni, köszvényére való hivatkozással és bizonyára betegsége miatt hívta vissza a prímás, hogy azután budapesti plébániát bízson rá.

A következő rektor Lollok József²⁵⁸ lett (1882-90).²⁵⁹ Rektorsága idején 1882-ben új statútumot adtak ki az intézeti rend és fegyelem érdekében.²⁶⁰ A statútum többek között kiterjed a kollégiumi látogatókra, az asszisztenciára, amelyet ezen túl az Asszisztencia könyvbe kell bejegyezniük, a szigorlatra készülőknél korai kelésére, a zeneterem használatára. Az eddigiek során ilyen jellegű rendelkezéssel nem találkoztunk, ami ennek kiadását sürgette, az bizonyára az erőteljesen meglazult fegyelem, a város szabadabb légköre, és a politika lehetett.

A növendékek között található ezekben az években Mailáth Gusztáv Károly. A későbbi erdélyi püspök ebbe az intézetbe kerülését annak köszönhette, hogy György bátyja találkozott Simor János prímással bajcsi nyaralójában és megengedte neki, hogy öccse szabadon választhasson a szemináriumok között, és ő Bécsset részesítette előnyben. A gróf kivételezett helyzetben volt az intézetben, hiszen az anyja kíséretében érkezett, aki a prímás

255PáLt 1872. jún. 19., Kollányi 1900. 494-495. o., PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6.Seminaria. Pazmaneum. 17. tétel 1872. Nr. 4476.

256PáLt 1874. okt. 4., 1881. máj. 5., okt. 24., 26., Kollányi 1900. 472-473. o.

257PáLt 1878. Leges et institutiones

258 Beke Pázmáneum 2002. 311-312. o.

259Kollányi 1900. 507-508. o.

260PáLt 1882. nov. 8.

parancsára külön szobát kapott ott tartózkodása idejére. Gusztáv később, József testvérének az esküvőjére, 1886-ban Budára mehetett.²⁶¹

A század utolsó évtizedeiben ismét súlyos megpróbáltatáson ment keresztül az intézet. A liberális eszméknek megfelelően az országgyűlés képviselőháza költségvetésének megvitatásakor került elő a Pázmáneum ügye.²⁶² Trefort Ágoston kultuszminiszter Simor János érsekhez intézet 1886-os levelében kifejtette, hogy a képviselők szerint már az 1827-es regnicoláris bizottság kiderítette, - miután nem áll fenn a török veszély - nincs ellentétben Pázmány Péter alapító akaratával, hogy az intézetet Magyarországra hazahozzák. Ennek a jogi lehetőségét tisztázni szeretné a miniszter.

Simor János terjedelmes levelében fejti ki véleményét. Csodálkozik a képviselők tudatlanságán, sőt felháborítónak tartja, hogy a Pázmáneum ügye egyáltalán az országgyűlésben szóba került, jogi és ténybeli járatlanságukról tanúskodva. Ez sérelmes az esztergomi főegyházmegyére, amelynek tulajdonát képezi az intézet, de sérelmes az érsekre nézve is, mint akinek kizárólagos rendelkezési joga van az intézet fölött. Visszautasítja az államhatalom beavatkozási jogát. A következőkben foglalja össze érvelését az érsek. Az intézetet Pázmány saját vagyonából alapította, amelyet takarékoságával gyűjtött össze. Az intézetre 100 000 rajnai forintot adott aranyban és császári tallérokban, ezt a tőkét élete során gyarapította további 10 000 körmöci arannyal, és 10 000 császári ezüst tallérral. Simor érsek szerint az alapítvány jóváhagyását Pázmány nem világi hatalomtól, hanem VIII. Orbán pápától kérte, és meg is kapta, míg az uralkodótól csak telekvásárlási engedélyt kért és kapott. Az intézet tényleges gondozását a jezsuitákra bízta, kivéve 4 növendék kijelölési jogát, amely az esztergomi főkáptalanra tartozott. Az alapító arra az esetre, ha a jezsuiták megszűnnének, az intézet teljes kormányzata az esztergomi érsekre, ennek hiányában az esztergomi főkáptalanra maradna. Pázmány Péternek sohasem állt szándékában, hogy Magyarországra áttelepítse az intézetet, az egyetemet is Nagyszombatban alapította.

A Pázmáneum életébe az államhatalom 1761-ig nem folyt bele. Ekkor Barkóczy Ferenc esztergomi érsek a jezsuitáktól elvette az intézetet, a házat Thauszy Ferenc zágrábi püspöknek és káptalanjának adta el 47 000 Ft-ért és az intézetet Nagyszombatba helyezte. Mária Terézia azért avatkozott bele, mert úgy vélte, hogy az érsek megsértette az alapító szándékát, majd halála után visszahelyezte Bécsbe. Ennek indoka az volt, hogy az eladáshoz nem járult hozzá az esztergomi főkáptalan. Azután II. József jogtalanul szüntette

261PáLt 1883. okt. 1., PL Simor János. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 16. tétel 1883. Nr .4913., 4946.

262PáLt 1886. ápr. 5., 1888. jan. 4., Beke 1999. 151-155. o.

be az intézetet. A Pázmáneumot csak 1803-ban adták vissza eredeti rendeltetésének, de sem a Helytartótanács, sem a kamara, sem a kancellária nem kérdőjelezte meg az esztergomi érsek jogait. Simor érsek szerint Trefort ne hivatkozzon a Regnicoláris Bizottságra, amely az 1790/91. évi országgyűlés által felállított kilenc albizottságnak az egyike, a *Deputatio ecclesiastica* vagy más néven *Deputatio in Ecclesiasticis et fundationalibus*, és ez a következőket tárgyalta:

1. Szerzetesrendek visszaállításának kérelmét
2. Más kegyes alapítványok ügyét, és
3. Mindkét katolikus szertartású szegény plébániák szabályozását és anyagi ellátását.

Ezt a működést 1827-ben meghosszabbították, amikor szöbakerült a Pázmáneum ügye is, két pontban érintőleg: a Pázmáneum az egész országra nézve megerősített, és az alapítványi helyeken kívül Magyarország különböző egyházmegyéiből, a püspökségek saját szemináriumi alapjából neveltetnek papok, akiknek jelenlegi száma összesen 49. Ebből tehát nem vonható le az a hibás következtetés, hogy az intézet Magyarországra haza hozható volna. Büszkén vallja az érsek, hogy ez magánalapítvány, amelyhez az állam soha egy fillérrel sem járult hozzá, és a rendelkezési jog kizárólag az esztergomi érseket illeti meg. Ezek után Simor megkérdőjelezi, hogy mi jogon tárgyalta ezt az országgyűlés? Elismeri a király főfelügyeleti jogát, de másnak nincs joga ebbe beleszólni. Hazánkban más felekezetek is rendelkeznek külföldön alapítvánnyal, de senkinek eszébe sem jut ezeket hazahozatni, csupán Bécsben a pazmanitákon kívül 900 magyar ifjú tanul különböző fakultásokon. A közművelődés érdeke, hogy legyenek külföldön tudományosan művelt férfiak, akik hazatérve műveltségünket és tudományunkat megmentik az egyoldalúság árnyától. Simor érsek valóban megmentette az intézetet elődje emlékezetére, és az utódok hasznára.

Simor János ugyan arra hivatkozott Trefort Ágostonhoz szóló levelében, hogy teljesen rendben vannak a Pázmáneum anyagi ügyei, mégis a prímásnak fel kellett szólítani egyes püspököket, hogy növendékeik után járó díjakat egyenlítsék ki.

Trefort Ágostonnak újabb aggályai vannak, immár a papság nivója felől.²⁶³ A miniszter a tudományegyetem hittanári karának azonos fizetést rendelt el a többi fakultásával, azért hogy a papság szellemi, anyagi, közművelődési és társadalmi tekintetben azt a helyet foglalja el, amely őt szolgálatánál és méltóságánál fogva megilleti. A nehézségeket abban látja, hogy a papnöveldek nem képesek a papi, és általános közművelődési nevelésnek eleget tenni, aminek oka a hittani tanulmányok anyaga, mivel

nem felel meg a kor követelményeinek. A tanárok állása olyan, hogy tőlük pedagógiai felkészültséget nem várhatnak, és az új tudományos eredményekben tájékozatlanok. A paptanárok helyzetét át kellene alakítani, hogy egy tanszék betöltését mintegy jutalmul kapják az érett férfikorban, és ennek nyomán minden tekintetben tanult és művelt ifjak hagyják el a papnevelőket. A szemináriumok nagy része erre képtelen, azért mert anyagi lehetőségeik nem engedik meg a tanári és nevelői személyzet kedvezőbb helyzetét, azért sem, mert egyes egyházmegyékben kevés a növendék. A tanszékek és állások csekély javadalmazása nem vonzó, ezért nem tartható és nem képezhető olyan színvonalas tanári kar. Emellett mind a kevés, mind a túl sok tanuló lehetetlenné teszi a magas színvonalat. Ezek tehát tudományos és pedagógiai tekintetben tespedést és elmaradást hoznak, aminek következménye a papi nemzedék hanyatlása, melynek orvoslása vallási és hazafiúi kötelesség.

Trefort miniszter fölteszi a kérdést, vajon nem kellene-e több kisebb papnevelőt egyesíteni? Több egyházmegye nincs kedvező helyzetben, az sem lehet érv, hogy a kispapok jelenléte az egyházi ünnepélyesség emeléséhez szükséges. Magyarországon 5 vagy 6 érseki székhelyet kivéve, 2-3 tudományos központ köré kellene csoportosítani a növendékeket a tudományosság és nevelés figyelembe vételével.

Simor érsek e reformeszmékre vonatkozóan kifejti véleményét. Az egyház speciális felvirágoztatása csak az egyház törvényeinek és annak szellemében lehetséges, és aki ezekkel ellentétesen törekszik megváltoztatni az egyház viszonyait, az vallásos társulatot kíván felállítani, amely lehet kulturális intézmény, filantropikus egyesület, bölcsészeti iskola, de katolikus egyház nem. Krisztus olyan egyházat alapított, amely senkinek nincs alárendelve, és ha kívülről kényszerítenék valamire, az rombolólag hatna az egyházra. Szent István, apostoli király az ország törvényei közé iktatta, hogy a püspököknek hatalmukban áll az egyház ügyeit ellátni, kormányozni, a világiaknak pedig engedelmeskedni. Az egyház legbensőbb ügye a papnevelés, ezért féltékenyen örködött felette. Simor emlékezteti a minisztert a német kultúrharcra, amely jórészt abból adódik, hogy a püspökök nem tűrték beavatkozást a szemináriumi nevelésbe, és készek voltak elviselni annak bezárását, semhogy beleszólást engedjenek az államhatalomnak. Még az apostoli Szentszék sem engedett ebben az ügyben, sőt újat követelt, így most Németország e tekintetben nagyobb szabadságot élvez. Ott maga a kancellár a parlamentben kelt védelmére a szemináriumoknak, kijelentve, hogy ott jobb papokat képeznek, mint az egyetem teológiai

fakultásain. Az érsek megdicséri a miniszter három lustrumon keresztül tapasztalt szakértelmét, de óvja őt, hogy az egyház belső életébe szóljon. Ez nem tartozik a kormány intézkedési körébe. Az egyház jobban ismeri önmagát, tudja hogyan és milyen eszközökkel nevelje papjait. Az egész világ katolikus püspökei olyan testületet képeznek, amellyel tudomány és bölcsesség tekintetében aligha versenyezhet más világi testület, és közmegegyezésük garanciát nyújt a papi képzésre és oktatásügyre. Minden egyházmegyében megvan a papnevelő intézet a püspökök közvetlen felügyelete alatt, amint ezt a Trentói Zsinat XXIII. szekció 18. fejezete előírja. Ezután Simor kitér az egyetemes zsinat jelentőségére, amelyben nem csupán a tudomány és bölcsesség jelenik meg, hanem a természetfeletti erő és segítség, amelyet Krisztus megígért egyházának, és az egyetemes zsinat határozatai tévedésmentesek. Kéri a primás a minisztert, hogy az általa leírt katolikus érzelmeire, és az egyház felvirágoztatása érdekében, ne bolygassa a szemináriumok ügyét, hanem lehetőségei határára belül tegyen meg értük mindent.

A miniszter az általános szemináriumok ügyével csökkenteni szándékozik a paptanárok létszámát, és a teológiai tanszékek dotációját emelni. Ebben a két pontban sem egyezik Simor érsek véleménye Trefort Ágostonéval. A tervezettel oly csekély lenne a változás, hogy nem éri meg. A tanszékek tanárai valóban nem részesülnek olyan fizetésben, mint a budapesti egyetem teológiai karán, mégis a tanári katedra megbecsült hely, amelyre tudományos felkészültséggel törekednek az ifjabb papok. A tanárok nagyobb része hosszabb időt tölt a katedrán, kevesen váltják fel helyüket más egyházmegyei hivattal.

A tudomány és társadalmi műveltséget illetően a mérce nem a budapesti hittudományi kar, hanem sokkal inkább az egyházmegyei szemináriumok. Példaként említi Simor János, hogy Pollák János²⁶⁴ és Palásthy Pál²⁶⁵ óta az egyetem hittanári kara nem szolgáltat újabb tankönyvet, sőt Breznay Bélán²⁶⁶ kívül, aki a *Religiót és a rövid létnek örvendezett Katholikus Theológiai folyóiratot* szerkesztette, jelenleg Bitá Dezsőt²⁶⁷ kivéve, önálló irodalmi munkásságot ki sem fejtett. Zádori János²⁶⁸ esztergomi kanonok viszont teológiai tanársága alatt majdnem 17 éven át szerkesztette az *Új Magyar Siont*, 5 éven át a

²⁶⁴Pollák János: *A kinyilatkoztatás tantételeiről* Pest, 1858., *Historia revelationis biblicae* I-II. Pestini 1859., *A Religio* szerkesztője 1861-1864, 1868-1869.

²⁶⁵Palásthy Pál: *Theologia morum catholica* I-II. Ratisbonae 1861., *A polgári házasság* Esztergom 1868.

²⁶⁶Breznay Béla szerkesztette a *Religiót* 1879-1905., a *Katholikus Theológiát* 1883-ban

²⁶⁷Bitá Dezső: *A hit s tudomány közti viszony*. Budapest 1874., *A keresztény vallás isteni eredete és szükséges volta korunk tévelygésével szemben*. Budapest 1875.

²⁶⁸Zádori János *Új Magyar Sion* szerkesztője 1870-86., *Katholikus Lelkipásztor* szerkesztője 1871-1875., *Syntagma theologiae dogmaticae fundamentalis*. Esztergom 1882.

Katholikus Lelkipásztort, és több egyházirodalmi részleges, és átfogó bibliai magyarázattal művet adott ki, a Syntagma Theologiae Dogmaticae Fundamentálist, amely latin nyelve miatt külföldön is jó visszhangra talált. Blümelhuber Ferenc²⁶⁹ Egyházi művészet c. régészeti munkája is jelentős. Említi Kereszty Viktor²⁷⁰ és Walter Gyula²⁷¹ tanárok publikációit.

Hasonló a helyzet a többi papnevelő intézetben is, amint Simor írja. Rapaics Rajmund²⁷² egyháztörténete, Kanyurszky György arab nyelvtana,²⁷³ Kisfaludy Árpád Béla²⁷⁴ szentmiséről szóló könyvei is ezt támasztják alá. Répászky József²⁷⁵ kassai egyházmegyes Általános dogmatika, Kazaly Imre²⁷⁶ váci egyházmegyes Egyházjogtana és egyetemes egyháztörténelme, Mayerhofer József²⁷⁷ győri megyés Moralis theológiája, Balics Lajos²⁷⁸ győri papnak Egyháztörténelme, Grosz József²⁷⁹ csanádi professzornak *Introductio in libros novi et veteri testamenti*, Lessenyei Ferenc²⁸⁰ szatmári professzornak hermeneutikája, Beke Antal²⁸¹ erdélyi egyházmegyesnek Elméleti és gyakorlati egyházi irálytana, Zánkay Gyula²⁸² veszpréminek Az egyházi gyógybüntetésekéről, Karsch Lollion²⁸³ nagyváradinak, Rézbányai János²⁸⁴ pécsinek, Zudar²⁸⁵ egrinek az Egri Közlöny, Kiss²⁸⁶ és Palmer Mátyás²⁸⁷ Bölcséleti Füzetek c. folyóiratai szintén ellent mondanak Trefort következtetéseinek - mindenütt friss, tudományos munka folyik. A múlthoz képest az utolsó

269 Blümelhuber Ferenc: Az egyházi művészet régészeti s gyakorlati kézikönyve. Esztergom 1873.

270 Kereszty Viktor: Egy koldus /Labre Benedek/ életrajza. Budapest 1876.

271 Walter Gyula: Lelki harmat. Imakönyv. Esztergom 1884.

272 Rapaics Raymund: Egyetemes egyháztörténelem I-III. Eger 1879-89.

273 Kanyurszky György: A KL 1933 asszikus arab nyelvtan kézikönyve. Bécs 1882.

274 Kisfaludy Árpád Béla: A szent mise áldozati valósága. Győr 1886.

275 Répászky András: Általános dogmatika.

276 Kazaly Imre: A katolikus egyházjogtan kézikönyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira I-II. Vác 1877., Az egyetemes egyháztörténelem kézikönyve I-III. Vác 1870.

277 Mayerhofer József: A keresztyén katolikus hit-és erkölccstan elemei. Pest 1861.

278 Balics Lajos: A római katolikus egyház története Magyarországon I-II. Budapest 1885-90.

279 Grosz József: *Introductio in libros s. novi testamenti*. Temesvár 1875., *Introductio in libros s. veteris testamenti*. Temesvár 1879.

280 Lessenyei Ferenc: Katolikus alapelveken nyugvó általános szentírási magyarázattan. Szatmár 1880.

281 Beke Antal: Elméleti és gyakorlati egyházi irálytan. Károlyfehérvár 1872.

282 Zánkay Gyula: Az egyházi gyógybüntetések, különös tekintettel IX. Pius "Apostolicae Sedes" kezdetű constitutiojára. Veszprém 1877.

283 Karsch Lollion: Hit, remény és szeretet. Nagyvárad 1873.

284 Rézbányai János a Pécsi Közlöny megindítója és szerkesztője 1893-94.

285 Zudar egrinek Egri Közlöny elindítója és szerkesztője

286 Kiss István Képes Napi Újság, Magyar Néplap, Pesti Hírnök.

287 Palmer Mátyás szerkesztője és kiadója a Bölcséleti Folyóiratnak 1886-87.

negyedszázad jelentős fejlődést mutat, amit a sok szaklap megjelenése bizonyít, de a papnevelők tudományos színvonala a püspöki karra tartozik.

Simor szerint a szemináriumok összevonása nem csak a Trentói Zsinat szellemével ellenkezik, hanem az illető püspökök akaratával is, mivel ők az egyházhoz hűek. Az államhatalom pedig nem szólhat bele erőszakosan, a Szentszék sem egyezne bele. Amerikában azóta virágzik az egyház, mióta egyházmegyei szemináriumok léteznek. A gyulafehérvári görög katolikus érsekség, a lugosi és szamosújvári görög katolikus püspökségek felállításakor a Szentszék a tárgyalásokat meg sem indította addig, míg ígéretet nem kapott szemináriumok felállítására. Ugyanezt bizonyítják a konkordátumok is. Az 1801-es francia konkordátum kiköti, hogy az újonnan létrejövő egyházmegyéekben szemináriumokat és káptalanokat állítsanak fel. Az 1821-es VII. Pius és III. Frigyes Vilmos porosz király által Freiburgban megkötött konkordátum is hangsúlyozza, hogy minden egyházmegyét papnevelővel kell ellátni. Ez tapasztalható a felsőrajnai 1827-es, valamint az 1855-ös osztrák konkordátumban. Elképzelhetetlen, hogy a Szentszék a Trentói Zsinat ellenében beleegyezne szemináriumok megszüntetésébe.

Simor kifejti továbbá, hogy a magyar püspöki karnak még több félnivalója van az általános szemináriumoktól, hiszen azokat jól ismeri még II. József idejéből, aki kulturális, leginkább mégis politikai okoknál fogva szüntette meg az egyházmegyei papnevelőket. Különösen a belga tartományra volt káros az erőszakos fellépés. Ott a szabadelvű tanárok - még Theiner Ágoston szerint is - erkölcstelenségre oktattak. A papnövendékek oktatása, nevelése tehát kizárólag a püspöki kart illeti meg. A legfőbb cél Krisztus szellemétől áthatott papok, jó lelkipásztorok képzése, és nem kulturális és politikai, mert így válhatnak az Úr oltárának igazi szolgálivá. Nem polihisztorokra van szükség, hanem jó teológusra és istenfélő papra, ami nem szünteti meg a tudományt és műveltséget. Egyébként a teológus hallgatók sok tudományággal ismerkednek tanulmányaik során. Az anyagi nehézségek szinte leküzdhetetlenek lennének az általános szemináriumok felállításával, mert az új épületek, felszerelések tetemes költséget jelentenének.

Simor János álláspontja szerint a szeminárium reformját teljesen a püspöki karra kell bízni, mert nem fog belenyugodni az államhatalom ilyen nyílt beavatkozásába. Végül az érsek Batthyány József primás elődjét idézi, aki II. József egyházügyi rendelkezései ellen felemelte tiltakozó szavát, ismételve a püspökök jogát a lelki ügyekben való törődést, kormányzást, amint Szent István meghagyta.

A fentiekből kitűnik, milyen alaposággal, mesterien utasítja vissza az érsek a miniszter érveit, és milyen féltékenyen védte az egyház jogait a legjobb szándéknak tetsző gondolatokkal szemben is.

A Pázmáneum rektora 1882-től Lollok József²⁸⁸(1882-90) esztergomi kanonok, aki tisztségéről és minden javadalmáról lemondva 1890-ben lazarista szerzetes lett.²⁸⁹ Lelkiségére jellemző, hogy az intézet használatára imádságos könyvet állított össze, amit Bécsben adott ki.²⁹⁰

Simor János halála után Vaszary Kolos bencés szerzetes kapott kinevezést az esztergomi érseki székbe (1891-1912)²⁹¹. Az intézet új rektorát, Czibulka Nándort²⁹² (1893.okt.6-1898.szept.4.) ő nevezte ki.²⁹³ A növendékek létszáma az évszázad vége felé 40 körüli, vagyis a maximális férőhelyet nem használják ki. Pedig a Pázmáneum továbbra is vonzó maradt, amit Benedek Ferenc csornai premontrei prépost kérése bizonyít, aki rendi érdekekre hivatkozva óhajt újra növendéket küldeni hozzájuk.²⁹⁴ A rektort 1897-ben gyógyíthatatlan betegségére tekintettel elviszik Steimpfburgba és az Üdvözítőről nevezett apácák gondjaira bízzák, ezért az ügyeket Bergmann József vicerektor viszi tovább.²⁹⁵

Az ünnepek sorából kiemelkedik Simor János érsek és Josef Tarnóczy salzburgi érsek bíborosi bíretumának átvétele 1874. január 14-én a bécsi császári kápolnában. A bíborosi kinevezés alkalmával történt jókívánságok sorában a Pázmáneum növendékei is megtalálhatók.²⁹⁶

A Simor János bíboros, prímás 1886. október 28-án jelentős évfordulóhoz érkezett, hiszen papságának aranyjubiläumát ünnepelte. Ebből az alkalomból jelenti a rektor, hogy bizalmas forrásból tudja, a király szeretne elmenni jubiléumára, de csak az ünnepet követő napon.²⁹⁷ A növendékek pedig szép gratuláló levélben köszöntötték jubiláló főpásztorukat.²⁹⁸

288 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

289 Kollányi 1900. 507-08. o.

290 Preces in usum Collegii Pazmaniani. Wien 1875.

291 Fülöp Éva: Vaszary Kolos. In Eé. 379-385. o.

292 Beke Pázmáneum 2002. 311. o.

293 Kollányi 1900 514-515. o.

294 PáLt 1894. aug. 3., 16., 20.

295 PáLt 1897. máj. 28., Beke Pázmáneum 2002. 315. o.

296 PáLt 1874. jan. 5.

297 PáLt 1886. okt. 23.

298 PáLt 1886. okt. 28.

Honfoglalásunk ezer éves ünneplése alkalmával XIII. Leó pápa Mária országának főpapjaihoz és szerzetes előljáróihoz intézett apostoli buzdításában a kereszténység ügyének előmozdítására szólított fel. Ennek nyomán Vaszary Kolos hercegprímás az előjárókat és növendékeket levelében arra készíti, hogy mindenki aki az Úr hívását kövesse, akár előjáró, akár tudományokat átadva tanít, vagy azokat tanulja. Mindenkit Jézus Krisztus lelke vezessen, hiszen tévedhetetlen mestere az egyház, és az érsek óhajtja, hogy tanulmányaik a papok szívében gyümölcsöt érlelve virágot hozzanak, a szent egyház és a haza javára.²⁹⁹ Mindazok, akik a papi állapotban az Úr táborában vannak, kegyesen és szentül nevelődve napról napra gyarapodjanak, az erény és tudomány fegyverzetét öltsek magukra, és szent szolgálatukat jámborul és tudósként lássák el. Az előjárók és tanárok inkább példájukkal, mint szavakkal neveljenek.

Vaszary Kolos prímás külön fordul a rektorhoz, akinek mindenki alá van vetve, hogy okosan járjon el tisztségében. A lelkiigazgató szintén a lelkek iránti buzgóságot, engedelmisséget, a munkálkodás iránti szeretetet, a szegénység megbecsülését nevelje a növendékekben. Külön szól a növendékekhez, hogy engedelmeskedjenek az előjáróknak, az erények gyarapodásáért tegyenek meg mindent, tisztelettel övezzék a rektort és a lelkiigazgatót, és őket minél gyakrabban keressék fel szentgyónáson kívül is. Idézi a Zsoltárost, mint aki inkább az Úr kegyelme bőségének örül, mintsem a bor és búza javának.³⁰⁰ Bátorítja őket, hogy olyanok legyenek, mint az ültetvény, amely nagyra nő.³⁰¹ Mind a növendékek, mind az előjárók igyekeztek ezeket a buzdító szavakat megfogadni és megtartani, nem csupán a millennium évében, hanem a későbbiek folyamán is.

299PáLt 1896. szept. 23.

300Zsolt 4,8.

301Zsolt 144,12.

III. A növendékek élete

1. A papi lelkiség

A kollégiumi színhelyek, a szemináriumi törvények azt a célt szolgálják, hogy a papi lelkületet alakítsák. Ennek a lelkületnek a formálását az intézeti törvények pontosan körülhatárolják. Különösen az 1851-es törvények engednek mély bepillantást a papi erényekről vallott felfogásról és eszményről.³⁰² Minden nevelés, tanulás arra irányult, hogy jó - mi több, kiváló - papok kerüljenek ki az intézet falai közül, hiszen ez a papi réteg az elitet fogja képviselni a magyar egyház életében.

Arra keressük a választ, hogy milyen erényekkel rendelkezzen a pazmanita? A források megfogalmazásában minden keresztény erény arra szolgáljon, hogy Krisztus lelkét hirdesse, de azt másokba betölteni nem tudja, ha önmagában nincs meg. A főerények között van a kegyesség, a jámborság, melynek megőrzése, növelésének eszköze a szentgyónás és szentáldozás. A jámborság felkeltésére és ébrentartására legalkalmasabb a szent olvasmány.

A másik erény, amelyről a klerikusnak szólni kell, az alázatosság, amely saját semmisségének felismerése. A klerikus maga, pedig a "harag edénye",³⁰³ bűnös, tökéletlen, de ennek ellenére igyekezzen tiszta ajándéka lenni Istennek. Mid van, amit nem kaptál, ha kaptad mit dicsekszel vele?³⁰⁴ Ha mesterünk Jézus, minden tökéletesség példája megalázta magát, nem kell-e a papnak hasonlóan megalázkodni, hiszen Isten az alázatosnak adja kegyelmét. A növendék ne veszítse szem elől a nyilvános bűnös³⁰⁵ példáját, aki a templomban hátul megállt, szemeit nem merte felemelni az égre, hanem mellét verve ismerte be bűnösségét. Az isteni erényben előre halad, amikor az előljáró felfedi a növendék bűneit, hiányait, megint, javítja, és a növendék a büntetést készségesen, alázatos lélekkel

302PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmanium. 1851. II., VII-VIII., X-XI. statútumok.

303Róm 9,22.

304IKor 4,7.

305Lk 18,10 skk.

veszi, és Dávid királlyal együtt mondja: Jó nekem uram, mert megaláztál engem.³⁰⁶ Bensőleg legyen alázatos, amelyből mint forrásból táplálkozzék.

Elengedhetetlen az engedelmisség. Aki emlékezetébe vési saját tökéletlenségét, örvend és örül, ha az előljáró akaratát hallhatja és követheti. Az igazi engedelmisség nem félelemből, hanem Krisztus iránti tiszteletből lesz, aki így szólt: Atyám, legyen meg a Te akaratod.³⁰⁷ A növendék az előljáró minden rendelkezését, megbízását úgy végezze, mintha maga Isten parancsolta volna, mert aki titeket hallgat,³⁰⁸ engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg. Ne úgy engedelmeskedjenek előljáróiknak, mint a szolgák. Borromei Szent Károly a szeminárium részére előírta, hogy haladéktalanul teljesítsék a növendékek az előljáróik figyelmeztetését, azok rendelkezéseit készséges, fiúi lelkülettel végezzék. Az engedelmisséget ezért a növendékek a papi erények drágagyöngyeként értékeljék, lélekből tegyék, és böjttel, alamizsnával, imával, a test megfűszerezésével növeljék, hiszen jobb az engedelmisség, mint az áldozat.³⁰⁹ Ha valaki alázatos lélekkel, magát hitványnak tartva, készségesen engedelmeskedve, az előljáróban Krisztust látja, sohasem szól személye, vagy méltósága ellen, hanem így fohászkodik: helyezz őrséget Uram a számra.³¹⁰ Az előljáró Isten helyett tevékenykedik, és Isten szigorúan ítél fölötte. A növendékek tisztelettel legyenek irántuk, amikor év elején belépnek a szemináriumba és az előljárókat felkeresik, vagy lelkigyakorlatok végén, és év végi eltávozáskor.

A főpásztor szerint a testvéri szeretet a tökéletesség köteléke, jellemzője és megkülönböztetője Krisztus tanítványainak. A Szentírás szerint abban ismernek fel benneteket, hogy tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.³¹¹ Önmagukat az Isten miatt szeressék, egymást nem szóval, nem nyelvvel, hanem tettel és igazsággal,³¹² és ne legyen magatartásukban illetlen beszéd, engedetlenség, vagy tiszteletlenség. Egyik a másik terhét viselje,³¹³ és amit javítani nem tudnak, azon ne bánkódjanak. Kölcsönös szeretettel lesznek az Úr tanítványainak igazi kollégiuma. A klerikustól nem lehet hivatását különválasztani, amely isteni rendelkezés, és mint ilyen tiszteletet érdemel. A növendékeknek saját

306Zsolt 44

307Mt 6,10

308Lk 10,16

3091Sám 15,22

310Zsolt 141,3

311Jn 13,35

3121Jn 3,18.

hívásukat maguknak is tiszteletben kell tartani, hogy az oltár szolgálatát a laikusok is tiszteljék.

Ezek azok az elvek, amelyek a kispapok lelkiületét, és annak irányvonalát meghatározták, s a hozzájuk való igazodást a mindennapok tükrözték.

2. Napirend

A szeminaristák napirendje igen szigorú keretet biztosított az aszkézis, ima, tanulás, pihenés számára. Mindent pontosan szabályoztak az intézetben, ebben is az engedelmesség gyakorlása érvényesült.

A bentlakóknak kétféle napirendjük volt az évszaknak megfelelően, a téli az év kezdetétől, és a nyári Szent György /április 24/ napjától. Azon felül megkülönböztettek hétköznapi, pihenő és vasárnapi rendet. Az egyetemi elfoglaltság, az otthoni tanulás mellett a növendékeknek szabadidőt biztosítottak. A források alapján megállapítható, hogy az intézetben vasárnapokon és ünnepnapokon kívül még egy pihenő/rekreációs nappal is rendelkeztek, amely általában csütörtök volt.³¹⁴ Ezeken a napokon fél órával később keltek és szép idő esetén délelőtt és délután a városba mehettek sétálni.

A napirend télen 1808-tól a következő.³¹⁵ Hajnali 4,20 órakor kelnek, harangszóra, egy óra múlva elhagyják hálóikat és az osztályba mennek, ahol az elmélkedési anyagot felolvassák és elmélkednek 6 óráig. Azután készülnek a tanulásra a legnagyobb összeszedettséggel, amíg nem indulnak az egyetemre. Ha otthon nem hallgattak szentmisét, akkor az akadémiai templomba mennek istentiszteletre, azután hazatérve szabad idejük van 10,45-11,15-ig, ezután következik tanulókör az előadás anyagából. Majd a hetes harangoz, és lelkiolvasmányt tartanak. Ezután csendben levonulnak az ebédlőbe, ahol étkezés alatt a Szentírásból és a szentek életéből olvasnak fel. 13,15 órakor énekpróba, tanulás, amíg nem mennek délutáni előadásra az egyetemre. Délután 17,30-tól 18,15-ig egyéni tanulás, azután

³¹³Gal 6,2.

³¹⁴ PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmanuem. 1851. Leges. XV-XIX. statútumok., PáLt 1878. Leges XI-XII. statútum

tanulókör. A 7 órai vacsora előtt negyedóra lelkiolvasmány, vacsora után szabad idő. 19,30 órakor ima, lelkiismeretvizsgálat, feloldozás, Mindenszentek litániája. Végül 21,15-kor lefekvés.

A téli rekreációs napok kissé szabadabbak. Ugyanis fél órával később kelhetnek, 8 órakor szentmise, utána séta, szabadidő egészen 11 óráig. Azután tanulókör római katekézisből, lelkiolvasmány, 12-kor ebéd, utána 13,30-tól fél órán át szertartás gyakorlása, majd séta, ha rossz az idő, akkor otthon tartózkodnak. Délután 15-19 óra között tanulás, lelkiolvasás.

A téli vasárnap és ünnepnap napirendje, kevés eltéréssel, hasonlóan alakul. Ugyanis 8,15 órakor exhortatio, azután szentmise otthon, vagy a plébániatemplomban, ahol ünnepi énekes nagymisén asszisztálnak a növendékek. Ha szentáldozás lesz, ezt előző nap ebéd alatt kihírdetik. Otthon a vasárnapi ebéd idején egyikük beszédet tart, amelyet előre jól kidolgozott és megtanult kívülről, hogy megfelelő gesztussal és hanggal, leginkább németül el tudja mondani. Délután a 15 órai római katekizmus tanulókör előtt 20 perces szertartás gyakorlása. 15,45 órakor litánia, azután tanulás 16,45-ig, majd lelkiolvasás, azután a többi hasonló a hétköznapi rendhez. Ez a rend érvényes nyáron is, azzal a különbséggel, hogy Szent György napjától 4,30 órakor kelnek fel.

A napirendben újabb változásra 1851-ben bukkanunk, de lényeges változást nem hozott.³¹⁶

A téli napirend kissé kényelmesebb, hiszen 5 órakor ébrednek fel harangzúgásra, hálát adnak az éjszaka nyugalmáért és fél óra múlva az osztályterembe vonulnak a növendékek imádkozni, elmélkedni. Ezután átnézik a tananyagot és 8 órakor szentmisére mennek a kápolnába. Azután mindenki egyetemre készül, ahonnan, 10,30 órakor visszatérnek és 11,15 óráig tanulnak. Ezután lelkiolvasmány és 12-kor ebéd. Ebéd után a tanteremben találjuk őket, ahol német nyelven társalognak, majd gregorián éneket tanulnak. Délután vagy egyetemre mennek, vagy otthon tanulnak 15-től 18,45-ig. Ezután lelkiolvasás, vacsora, majd szabadidő, 19,30-kor ima, és 21-órákor lefekvés.

Rekreációs napokon a 8 órai szentmise után sétálni mennek a növendékek, délután 14,30-kor szertartás gyakorlása. Akinek előadása van az egyetemen, oda megy, akinek nincs, otthon marad.

A nyári napirend abban különbözik a télitől, hogy fél órával korábban kelnek.

315PáL Collectanea adnotationes 1808-12

316PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. Leges

A napirend szerint a szabad időt is hasznosan kellett eltölteni, nem hangoskodhattak, nem kiabálhattak, inkább anyanyelvüket gyakorolták, illetve a növendékek egyházmegyében használatos nyelvek, valamint a latin gyarapítására fordították.

Többnyire a szemináriumi kertek szolgálták a pihenést, azonban a város környékére is kirándultak, illetve bent a városban sétáltak. A kapu előtt csöndben várakoztak egymásra, majd előre meghatározott útvonalon mentek sétálni kettesével, elől és hátul a duktorok vették közre a növendékeket. Útközben az ismerősöket illően köszöntötték, miközben csöndben voltak, vagy halkán beszélgettek, sőt a század végén nyilvános helyen már dohányozhattak is.

Közös sétán kívül a szemináriumtól senki nem mehetett ki csak a rektor engedélyével. Ha súlyos oka volt rá, és a prefektus kísérőt jelölt ki mellé, kizárólag az engedélyezett helyre mehettek és onnan visszatérve jelentkeztek az előljárónál. Aki engedély nélkül eltávozott, az szökevénynek számított.

A szeminárium épületében sem bolyonghattak, csak az előirt helyeken tartózkodhattak. A hálószobákat már reggel kulcsra zárták, és azokat csak esti ima előtt vehették át a duktorok a prefektustól. Az osztályból a duktor engedélyével mehettek ki. Bizonyára ez a szigorú előírás idővel lazult.

Külső látogatókat nem fogadhattak, csak külön engedéllyel. Őket sem az osztályba, sem a kertbe nem vihették, velük a folyosón, vagy más kijelölt helyeken beszélgethettek. Kártyával játszani továbbra is tilos. Szabad idejükben levelet írhattak, azokat, illetve a beérkező leveleket készséggel át kellett adni az előljáróknak olvasás céljából, ha kívánták.

A klerikusok olvasmányai között csupán néhány folyóirat szerepelhetett, bizonyára kedvező szellemiségük folytán, így a Nemzeti Újság, Oesterreich-Beobachter, Post-Zeitung, Görres historisch-politische Blaetter, Religio és Nevelés. Kopácsy József hercegprímás valószínűleg tartalmuk, illetve nyelvi jártasságuk szempontjából tartotta fontosnak ezeknek a lapoknak az olvasását. Csak az előljárók által engedélyezett újságokat és folyóiratokat lehetett olvasni. Valószínűleg könyvaukciókon is megjelentek a növendékek, mert már az 1878-as törvény tiltja a Bibliapolis kiadó aukcióján való részvételt.

Szünidőre külön törvények érvényesek. Az 1858-as év végén, mielőtt a növendékek hazautaztak volna nyári szünetre, Scitovszky János körlevelet írt a szünidei

viselkedésről.³¹⁷ Figyelmezteti őket, hogy Krisztus katonájaként viselkedjenek akkor is, amikor az atyai házba visszatérnek. Ezért mindig szemük előtt lebegjenek a következők:

1. A papság négy sarkalatos erénye a kegyesség, alázatosság, engedelmesség, szelídség.
2. Reggel és este térdén állva imádkozzanak. Mindennap szentmisén vegyenek részt, vasár- és ünnepnapokon szentbeszédet hallgassanak és az oltárnál szolgáljanak.
3. Legalább kétszer, Szűz Mária Mennybevitele és Neve napján a szentgyónást és szent áldozást a hívek épülésére végezzék.
4. Papi öltönyt és a tonzúrát viseljék.
5. Kocsmába, közkonyhába, színházba, táncos helyiségbe nem mehetnek, a kártyajátékot és a vadászatot kerüljék.
6. A napot hasznosan töltsék, és hivatásukhoz szükséges könyveket olvassanak.

A plébánost tisztelettel kérik meg, hogy gondjukat viselje, és együtt imádkozzák a zsolozsmát. A növendék levéllel igazolja magát a plébánosnál.

Az után a plébánoshoz szól a levél, hogy gondját viselje a klerikusnak, és a hibákat atyailag rója meg. A formanyomtatványos levelet írja alá, hogy mikor jelentkezett a növendék a plébánián, és mikor távozott. Ezt a levelet a prímás saját pecsétjével és aláírásával megerősítve küldte el. A növendékeknek tehát ezután a nyári szünetben ezeket az előírásokat kell megtartaniuk.

Újabb napirendre 1864-ben találtunk.³¹⁸ Valójában nincs lényeges eltérés az előzőekhez képest, mégis újra leszögezték a fontosabb időbeosztásokat.

Hétköznapok alkalmával reggel 5 órakor kelnek a növendékek, fél óra múlva imádság, elmélkedés az osztályteremben, nyáron a kápolnában. Ezt követi 6 órakor tanulás, 6,15 órakor szentmise és 8 órától előadások az egyetemen. 11 órakor tanulás otthon, 12-kor negyedórai Szentírás olvasás és 12,30 órakor ebéd. Délután 2-kor tanulás, 3-5 óra között az egyetemen előadások, rövid szabadidő után 5,30-tól 6,45-ig tanulás, ekkor Szentírás olvasás. 7-kor vacsora és 8,30-kor lefekvés. Az ünnepi-és vasárnapi napirend annyiban különbözik, hogy 9 órakor szentbeszéd, azután 10 órakor énekes mise az egyetemi templomban, majd 11,30-kor félórai tanulás. Délután 14,30-kor asszisztencia próba, 15-kor litánia a kápolnában, 17-18,45-ig tanulás. A többi megegyezik a hétköznapi renddel.

³¹⁷PáLt 1858. júl. 14

³¹⁸PáLt 1864. nov. 14.

3. A lelkiesség formálása a nap és év tükrében

A papi lelkiület formálását a napirend biztosította, a törvények szellemében. A seminaristák napirendjét oly szorosan állították össze, hogy a restség, hanyagság elkerülése könnyű volt. Az egyetemi tanulmányokat, az otthoni tanulás óráit, az étkezést minduntalan átjárta az ima, az elmélkedés és az aszkézis.

Az ima a törvények szerint a klerikusnak mindennapi kenyere, és ettől kapja lelki nyugalmát, és ha minden dolgát a világ zajában kell végeznie, akkor imádkozzon.³¹⁹ Amint Szent Ágoston írja, az tud helyesen élni, aki helyesen imádkozik. Igyekezzen a klerikus a vallás minden tettét a gondolat igazságával Istenhez emelni. Úgy tűnik, hogy ez a törekvés időnként sikerrel járt, mert a század végén, az alkormányzó szerint, sokat kell elmondania a növendékek lelkiekben szép, épületes és örvendetes voltáról, az igazi papi lelkiületről.³²⁰ Ezt az állapotot – szerinte - Vaszary Kolos bíborosnak és a spirituálisnak köszönhetette, illetve Istennek, mert a zsoltárossal szólva, ha az Úr nem építi a házat, hasztalan fárad, ki építi azt. Ez jellemzi a növendékek törekvését a tökéletesség után, hiszen szent hivatásukhoz szükséges az életszentség. A fiatalabbak ezért versenyre kelnek az idősebbekkel a papi erények, és Krisztus Szíve szerinti gondolkodásmód elsajátításában, és az ima segít nekik hivatásuk tisztázásában is. Eredménynek számít, amikor a növendékek meggyőződnek, hogy eddig hiányos felfogásuk volt, és megfontolva erőfeszítést tesznek a hivatás irányában, vagy belátják, hogy nincs papi hivatásuk, és önként távoznak az intézetből. A növendékek igyekeznek bensőséges viszonyt kialakítani az Oltáriszentségben jelenlévő Mesterrel, ebéd és vacsora után eléje járulnak, a házi szabályban előírt szentségimádásra, de ezen felül is, ha hazajönnek sétájukról, vagy előadásukról, szívesen térnek be a kápolnába. Közülük sokan tagjai az örökös szentségimádásnak, akik havonta 1, vagy 4-5 órát imádságban töltenek el a kápolnában. A legtöbb növendék tagja az imaapostolságnak, a Legszentebb Szívnek, a Misszió Társulatnak, és az Élő rózsafüzér társulatnak, és Szűz Mária iránti tiszteletből sokan hordják a skapulárét is.³²¹

319PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. II-III. statútumok.

320PáLt 1898. júl. 11. Relatio

321PáLt 1898. júl. 11. Relatio

A rendszeres ima reggel kezdődik, amikor felkelés után keresztet vetnek, és lelküket Istennek ajánlják. Mindenegyus ruhadarab felöltésénél elmondják az előírt imádságot, azután az osztályterembe, illetve a kápolnába vonulva elimádkozzák az aznapi zsolozsmát. Az felolvasott pontok alapján az elmélkedés 15 vagy 20 percig tart. Az elmélkedésből a növendék gyakorlati következtetést von le, azt beírja naplójába.³²² A XIX. század elején aznap hallják először az elmélkedési pontokat, a század vége felé már előző este felolvassák, hogy éjjel, ha felébrednek, azon gondolkozzanak.³²³ Ezeket a pontokat a spirituális év elején magyar nyelven magyarázza, később, az esti ima végén latinul 6-8 percen keresztül. Az elmélkedési pontok tartalma a papi és keresztényi erények, a szent hivatás, bűnök, bűnveszélyek, a tökéletesség útja és eszközei Krisztus élete és tanítása alapján. Kiváló gonddal tárgyalják Vaszary Kolos hercegprímás 1896. szeptember 23-án kelt rendelete értelmében, az alázatosságot, engedelmességet, az előljárók és idősebb papok iránti tiszteletet, a testi-lelki tisztaságot, a szüntelen munkálkodást. A vicerektor megállapítja, hogy az önállóan végzett elmélkedés előnyösebb, a régebbi szokásos reggeli meditációnál. A spirituális szünidő előtt figyelmeztet arra, hogy a növendékek otthon is elmélkedjenek, annak pontjait írják össze és majd mutassák be a spirituálisnak.

Az elmélkedés után következik a szentmise, amelyet vagy otthon, vagy a városban hallgatnak. Ünnepek és vasárnapok alkalmával az előírásoknak megfelelően a növendékek, a templomba, mint az imádság és kegyelmek házába csendben, engedelmes lélekkel vonulnak superpellicemmal és biretummal.³²⁴ Az Oltáriszentség előtt térdeket hajtanak, az istentisztelet alatt kezüket összeteszik, szemüket vagy az imakönyvre vagy az oltárra emelik. Kijövetelnél szintén kettesével térnek haza. Az otthoni ünnepi szentmise előtt szentbeszédet hallgatnak a növendékek. Feljegyzik, hogy a század közepén Szűz Mária tiszteletére este a jezsuiták templomában antifónákat és litániákat énekeltek a növendékek, a hívek épülését szolgálva.³²⁵ Szokás volt, hogy ünnepnapokon a város egyházi intézményeiben a növendékek otthon kidolgozott témát adtak elő, ami jó alkalom lehetett a szentbeszéd gyakorlására. A szentmiséken a város különböző templomaiban asszisztáltak, és

³²²PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. II. statútum

³²³PáLt 1898. júl. 11. Relatio

³²⁴PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XIV. statútum

³²⁵Rimely 275. o.

a törvények előírták, hogy csak akkor induljanak el amikor szükséges, hogy időben a számukra kijelölt templomba érjenek.³²⁶

Az istentisztelet fényét azzal is emelték a növendékek, hogy egyenletesen, komoly méltósággal mondták az imádságot, illetve szépen énekeltek, aminek a megtanulására, a szertartás gyakorlására, sok időt szenteltek. A növendékek szentmise alatt harmónium kísérete mellett vasárnapokon latin, hétköznapokon egyszólamú magyar énekeket énekeltek.³²⁷ A mise Sanctusa-tól szentáldozásig teljes csendben vannak. A század végén, szerdán és hétfőn mise alatt az ének is szünetelt. Szentmisénél a negyedévesek ministrálhattak, ami a felszenteléshez közelállóknak kitüntetés számba ment.

A kollégiumban minden ebéd és vacsora előtt, a hetes harangozása után, 15 percen át lelkiolvasmányt tartottak. Ezután hallgatva levonultak az ebédlőbe, ahol étkezés alatt csendben voltak és a Szentírásból, vagy a szentek életéből olvastak fel részletet. Később előírják, hogy ebéd előtt Újszövetségi Szentírási részletet, vacsora előtt pedig Ószövetségit olvassanak.³²⁸ Ebéd alatt a Candidatus presbyterandus c. könyvből, vagy a szentmise olvasmányjaiból, vacsora alatt a szentek életéből, vagy a napi II. éjszakai zsolozsmából vettek részletet. Ha másnap Oltáriszentséghez járultak, akkor ebéd alatt vagy a Memoriale vitae sacerdotalis, vagy Kempis Tamás Krisztus követése c. könyvének I-III., vacsora alatt a IV. fejezetet olvasták.

Az ebéd ideje alkalmas volt a papi élethez szükséges prédikációk gyakorlására is. Ebéd alatt a teológusok valamilyen nyelven, akik már katekézist hallgattak, 2-3 alkalommal beszédet tartanak az előljáró előzetes jóváhagyásával.³²⁹

Az idősebb teológusok által mondott beszédek rendjéről képet kaphatunk egy 1879-ből fennmaradt irat alapján³³⁰. E szerint a következő előadások hangzottak el:

április 19-én Balics Lajos, Demkó György, Epöly Ferenc - húsvét utáni VI. vasárnapról, magyar nyelven

20-án Fehér Gyula, Glatt Ignác - Május hónapról, magyar nyelven

21.-én Csernik Alajos, Czenczik János, Gohl Ödön - A Szentkereszt feltalálásáról, magyar nyelven

³²⁶PáLt 1882. nov. 8.

³²⁷PáLt 1898. júl. 11. Relatio

³²⁸PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. V. statútum

³²⁹Rímely 314., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XXVII. statútum

³³⁰PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1879. Nr. 5001.

22-én Kapszdorfer Lajos, Kravszky József, Machovich Gyula - Jézus szívéről, magyar nyelven

23-án Leták István, Reiser György, Trummer Károly, Vojnits Dániel - A Szeplőtelen fogantatásról, magyar nyelven.

Május 6-án Eitner Ákos, Kürtössy József - A Szentkeresztről, német nyelven

7-én Garay István, Macskovics Pál, Horvát József - A Szentkeresztről, horvát nyelven

8-án Incze András, Magyary Pál, Tóth János - Jézus hét szaváról a kereszten, magyar nyelven

10-én Pamula Mihály, Jurkovich Emil, Veress Ferenc - A Szentkeresztről, német nyelven.

Több alkalommal helytelenítve megjegyezték az előljárók, hogy jóváhagyás nélkül, vagyis az előljárók nem hallották előzőleg a beszédeket.

Az 1878-as intézeti törvény négy negyedórát ír elő imára és elmélkedésre, reggel felkelés után és este lefekvés előtt két-két negyedórát.³³¹ A kollegisták vasár-és ünnepnapokon délután a kápolnában szentségkitételes litánián vesznek részt.

A törvények szólnak a szentségekhez való járulás gyakoriságáról is, és a források után, tanúi lehetünk a szentségi fegyelem változásának. Az áldozás szentségét minden esetben gyónás előzte meg. A XIX. század elején egy hónapban két alkalommal lehetett kellő előkészítés, gyónás után magukhoz venni az Oltáriszentséget.³³² A megtéréshez kiváló eszköz Krisztus szenvedésének a megfontolása, és erre int az 1851-es törvény: ha Jézus sebeihez alázatosan futsz, nagy vigasztalást találsz.³³³ Ehhez fűződik az a rendelkezés, hogy minden pénteken, Jézus szenvedésének napján, és nagyböjt minden egyes estéjén, Krisztus 5 szent sebének tiszteletére 5 miatyánkot és üdvözlégyet mondanak a növendékek közösen, és fejet hajtva hozzáteszik: Imádunk Téged Krisztus és áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot. A bűnbánatot megfelelően készítette elő a mindennapi esti lelkiismeret vizsgálat, amely 4-5 percig tartott.

A gyónást rendszerint a spirituálisnál végezték, de lelkük nagyobb javára a házban lévő más papnál, vagy a rektor által házba hívott személynél gyónhatnak. E század vége felé annyit ír elő a szabályzat, hogy a spirituális által előirt napokon gyónjanak a

³³¹PáLt 1878. Leges VI. statútum

³³²PáLt Collectanea adnotationes 1808-12.

³³³PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. III. statútum

növendékek és áldozzanak, de már engedményt tesz azzal, hogy a gyóntató ítélete szerint lehet gyakrabban gyónni és áldozni.³³⁴ 1898-ban figyelemre méltó indoklással gyakoribbá teszik a két szentséggel, gyónás és áldozással való élelét.³³⁵ Ezt azzal indokolják az előjárók, hogy a növendékek napjában, néha többször kénytelenek a nagyváros zajában, zűrzavarában végighaladni, és azért, mert ilyen világváros sok piszkot rejt méhében, nem ritkán olyan kísértéseknek vannak kitéve, amilyeneknek otthon nem. Éppen ezért hetente végeznek szentgyóntást és áldozást, ezen felül az ifjabbak egyszer, az idősebbek kétszer, kivételesen háromszor is járulhatnak szentáldozáshoz, amit a növendékek önként és nem előjárói nyomásra tesznek. Általában csütörtökön és szombaton este gyónnak, hogy másnap áldozhassanak, pénteken pedig egy jezsuita jön az intézetbe gyóntatni. Karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor általános gyóntást végeznek egy magyar lazarista papnál ebben az időben.

Az Eucharisztia iránti tisztelet mélyen gyökerezett a növendékekben. Nem véletlen, hogy az intézet kápolnájában többszöri kérés után Oltáriszentséget őrizhettek, amely nagy örömet jelentett az ott lakóknak. Az előjárók a lelkiélet legerősebb eszközének tartották a gyakori Eucharisztia látogatást és imadását, ezért csütörtökön, az Eucharisztia alapításának napján, délután 5 órakor szentségkítételt tartanak, az elején és végén szentségi áldással egybekötve.³³⁶ A gyakori szentséglátogatás eredményeként, az előjáró megállapítása alapján, Szent Bernáttal elmondhatják: méznél is édesebb Jézus jelenléte. A magatartást pontosan előírják erre az esetre is. A szentáldozást magukhoz vehetik a házi kápolnában, és ilyenkor az Úr asztalához birétum és könyv nélkül, összetett kezekkel mehetnek. A szentáldozás napja legyen nagyon nagy és kedves! A források szerint, amely napon a növendékek az égi asztal részesei lehetnek, az legyen az anyagi lakoma napja. Amikor Krisztus testével és vérével egyek lesznek, és a szeretet lángjától felgyulladva, a lakoma asztalától visszatérve felismerik, hogy a Fentvaló Úr, akit az angyalok imádnak, velük egyesült, akkor elmondhassák: O res mirabilis! Manducat Dominum pauper servus humus et humilis³³⁷ Amint a fentiekből kitűnik, a szentáldozáshoz járulás e század végére

334PáLt 1878. Leges VII. statútum

335PáLt 1898. júl. 11. Relatio

336PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmanium. 1851. III., V. statútum

337Oltáriszentségi ének

aránylag gyakorivá válik. Az előjárók dicsérőleg szólnak a növendékekről, amikor megjegyzik, hogy az Oltáriszentséggel képesek voltak bensőséges viszonyt kialakítani. ³³⁸

A lelkiéletnek megalapozója a lelkigyakorlat, amelynek szükségességére a törvények figyelmeztetnek.³³⁹ A növendékek Krisztusnak, a Mesternek a mintájára, aki 40 napon át böjtölt és imádkozott, valamint a szent apostolok példájára, akik 10 napon át imádkoztak a Szentlélek eljövetele előtt, az iskolai év kezdetén háromnapos lelkigyakorlatot végeznek, megfontolva, milyen a világ hiúsága, amelyet elhagytak, és milyen állapotra vágnak.

A lelkigyakorlat végén az újonnan beöltözendők általános gyónást végeznek, hogy megtisztuljanak, új emberként öltözzenek be, és új - Istennek tetsző - életet éljenek. Az előírásoknak megfelelően a Húsvét előtti nagyhét első három napja szintén lelkigyakorlatban telik el, Jézus szenvedésére és halálára emlékezve, akit keresztre feszítettek, és hogy a növendékek Szent Bernáttal elmondhassák: ha írsz, nem elégít ki, csak ha Jézus nevét olvasom benne, ha szólsz, Jézus szóljon benned.³⁴⁰ A nagyobb papi rendek felvételét szintén lelkigyakorlat előzte meg. Az október végét általában a spirituális tartotta latinul, a nagyhét a század végén már magyarul. Ekkor a növendékek fél vagy egész évről végeznek gyónást, esetleg életgyónást.

A növendékek az év folyamán mindennap az egész egyház imájába, és a szentek tiszteletébe bekapcsolódva éltek. Jézus Krisztus szeretete nyilvánult meg a pénteki, és nagyböjt minden napján végzett 5 Miatyánk és Üdvözlégy elmondásával, míg csütörtök délután az Oltáriszentségben jelenlévő Jézust imádták. Jézus iránti tiszteletből a kápolna előtt sem beszélgettek. Később, a század vége felén nagyböjt minden péntekén vacsora előtt cultus passionist végeztek 20 percig az oltáron kitett kereszt partikula előtt, amelyet az ima végén csókra nyújtott a spirituális.³⁴¹ Farsang vasárnapján pedig szentségimádás volt a kápolnában, ahol hármásával félóránként váltották egymást reggel 7 órától délután 5-ig. Hamvazószerda előtti húshagyó hétfőn és kedden magánszorgalomból engeszteltek. Nagyhét utolsó három napján zsolozsmát énekeltek a jezsuita templomban. A XIX. század vége felé minden hónap első péntekén és utána következő két napon a Szent Szív imáadására szentáldozás után elmondták a Szent Szív litániáját, több felajánló imával együtt. Jézus

338PáLt 1898. júl. 11. Relatio

339Rimely 303. o., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. VI. statútum., PáLt 1898. júl. 11. Relatio

340Sermones 36. de Verbis Domini.

341PáLt 1898. júl. 11. Relatio

Szive ünnepén a növendékek szerény akadémiát tartottak, amely a Szent Szívről szóló énekekből, felolvasásból és saját költeményeik elmondásából állt, amelyre meghívták az előljárókat is.

Szűz Mária tisztelete évszázadok óta beivódott az intézeti növendékek lelkébe. A kollégiumban lévő szobránál szívesen megálltak a növendékek, hogy néhány fohászt elmondjanak. Ünnepnapokon és vasárnapok délutánján szentségkítéssel a lorettói litániát énekelték. Szombatonként vacsora előtt vagy rózsafüzért mondtak megfelelő titkokkal, vagy Szűz Mária kis zsolozsmájának első vesperását mondták.³⁴² Október hónapban a Szentatya szándékára imádkozták a rózsafüzért a lorettói litániával szentmise alatt, szombaton és vasárnapon pedig délután végezték el. Szeplőtelen fogantatás /december 8./ vigíliáján a napi vesperást énekelték, és nyolcada alatt vacsora előtt lorettói litániát imádkoztak a Magyarok Nagyasszonyához. Májusban naponta 20 perccel vacsora előtt szentségkítéssel litániát mondtak szintén Magyarok Nagyasszonya könyörgéssel.

A Szentlélek tiszteletére pedig minden évben, Pünkösöd előtt 9 napon keresztül szentmise előtt imádkoztak a Szentatya szándékára. A Veni Creator és Veni Sancte, és a Szentatya által előírt imákat az anglikánok és az egyháztól eltávolodottak megtéréséért végezték.

Minden szeminarista példaképe Szent Alajos, a tisztaság védőszentjének ünnepét azzal tették emlékezetessé, hogy névünnepe előtt 6 vasárnapon át mindenki áldozott és a szent tiszteletére tetszés szerinti imát mondott.

A lelki élet irányításában a spirituálisnak volt döntő szerepe, így a növendékek vele osztották meg benső titkaikat a szent hivatásról, a hibák leküzdéséről, az erények gyakorlásáról, és az abban elért eredményekről, vagyis a lelkiség kialakításában vitathatatlan befolyással bírt. Természetesen a jó eredményhez minden esetben hozzájárult a szeminarista egyénisége, buzgósága és mindenek előtt az a törekvés, hogy jámbor és lelkileg kiegyensúlyozott papi egyéniség váljon belőle.

4. Teológiai képzés

a./ A bécsi egyetem teológiai kara

A szemináriumi rendelkezések előírják, hogy a pazmaniták igyekezzenek a papi állapothoz szükséges tudományokat megszerezni, képesek legyenek vitatkozni, ezért az iskolai tanulmányokra szánt időt hasznosan kell eltölteniük, könyveket viszont csak az előljárók engedélyével olvashatnak. Ahányszor egyetemre, templomba mennek, előtte az osztályokban kell gyülekezni, azután a kapuhoz csendben levonulni, és ott kettesével léphetnek ki az utcára.

A papságra készülők teológiai képzettségét a bécsi egyetem teológiai fakultásán szerezték. Az egyetem az általunk tárgyalt időben több változáson ment keresztül, éppen a Pázmáneum újraindulásakor, 1802-ben az udvari kancellária visszaállította a tanulmányi igazgatást.³⁴³ Az egyetemen 4 akadémiái nemzet volt, amely teljesen lefedte az Osztrák- Magyar Monarchia területét. Az osztrák nemzet Ausztria és Steiermark, a szláv nemzet Morvaország, Csehország, Szilézia, Galicia, a magyar nemzet Magyarország, Horvátország, Szlavónia, Erdély és a Katonai Határőrvidék, végül az olasz-illír nemzet Lombard-Velencei királyság, Dalmácia, Illíria és Tirol területéről érkezett növendékekből tevődött össze. Az egyetem legfőbb tanácsa a konzisztórium volt, amely a rektorból, kancellárból, dékánokból, a 4 tanulmányi igazgatóból, 4 seniorból és 4 prokurátorból állt. A 4-es szám az akadémiái nemzetekből adódott.

Az egyetemen 1790-ben 7 professzor volt, 1811-től bevezették az adjunktusi intézményt, amely azt jelentette, hogy a teológiai tanulmányok elvégzése után 2 személy visszamaradt a teológián, akiknek feladata volt az előadások előkészítése. Emellett tanulmányi igazgatók találhatók.

342PáLt 1898. júl. 11. Relatio.

343 Igen részletesen foglalkozik az egyetem teológiai fakultásával Wappler, Anton: Geschichte der theologischen Fakultät der k. k. Universität zu Wien. Wien 1884. c. kötete, továbbá Zschokke, Hermann: Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich. Wien 1894. c. munkája.

A tanulmány négy évfolyamon át tartott, és a Pázmáneum növendékei közül 1813-ig általában 7 tanuló volt évfolyamonként. A létszám 1804-től 1811-ig 24-30 fő között ingadozott, a legkevesebben 1811-ben voltak, bizonyára a napóleoni háború miatt. 1804-ben az egyetem teológiai fakultásán a német nyelv helyett a pazmanitákra való tekintettel visszaállították a latin nyelvű oktatást. Később a latin mellett néhány tantárgyat német nyelven adtak elő a tanárok. 1808-ban az egyetemen előírták a Mezőgazdaságtudományi tárgyat is, 1826-tól azonban a pazmanitákat felmentették e tárgy alól. A következő tárgyak voltak a teológián: teológia pasztorális, morális, dogmatika, hermeneutika, régészet, egyháztörténet, kánonjog, pedagógia, katekézis és rendkívüli tárgyak a káld, arab, szír nyelvek. Az egyetemen használatos tankönyvek némelyike kézíratos lehetett. Mindennap voltak előadások, kivéve a vasárnapokat és ünnepnapokat, azonban 1818-tól kezdve egy pihenőnapot is közbeiktattak, amely csütörtökre esett.

A magyar királyi kancellária Rauscher Miklós³⁴⁴ (1806-1807) rektorsága idejében ajánlotta, hogy a katekézis módszertanában és a pedagógiában jártas Vincentius Milde professzornak a Szent Anna plébánián tartandó előadásaira járjanak el a növendékek.³⁴⁵ A rektornak fenntartásai voltak, mivel a templom túl messze volt és ezek a délelőtti órák zavarják az otthoni napirendet, és fontosabbnak tartotta, hogy a rend és fegyelem gyümölcseit megőrizték. Később, 1813-tól kezdve mégis a királyi rendeletnek engedelmeskedve, a növendékek ezeket az órákat látogatják, hiszen kötelező stúdium volt.

Az egyetemen 1822/23-ban királyi rendeletre a teológia, jogi és orvosi fakultáson bevezették a félévi vizsgákat az eddigi év végi mellett.

Engedménynek számított a császár részéről, hogy 1836-tól engedélyezte az érsekeknek, püspököknek, hogy a teológiai tanulmányokat és a terveket felügyeljék és vizsgán jelen lehessenek. A jegyek a következők: nagyon jó, jó, elégséges, elégségtelen. A vizsgák igen szigorúak voltak. A baccalaureátushoz és a doktorátushoz négy vizsga kellett. A doktori megszerzéséhez szükséges egy írásbeli dolgozat és nyilvános vita, amelyen jelen van egy igazgató, a professzor és a dékán. A nyilvános vita két órán át tart, amelynek téziseit 1820-tól előzőleg kiosztják a jelenlévőknek. A vizsgákat 1843-tól bevezették egy könyvbe. A doktori diplomához szükséges a hitvallás és a Szeplőtlen Fogantatást elfogadó eskü. A növendékek 1812 után biblikus szigorlatot tehetnek a IV. év végén. A Pázmáneum növendékei közül első Rimely Mihály bencés szerzetes 1816-ban. Eddig a szigorlat

³⁴⁴ Beke Pázmáneum 2002. 309. o.

³⁴⁵ PáL 1806. dec. 20., 28., 1807. máj. 19.

költségeit a pazmaniták, részben az intercalaris jövedelemből, részben a szabályozott püspökségek alapjából fedezték, ezután a püspökök saját növendékeik szigorlati költségeit magukra vállalták.

Az egyetemen 1848-ban a szélesebbkörű autonómia érdekében változásokat terveztek, amely 1849-re ért be. 1848-ban azonban az egyetemi kurzust a forradalom miatt nem lehetett végig megtartani. Nem volt sokkal szerencsésebb a következő év sem, hiszen 1849. márciusától a városban a szabadságharc miatt az előadásokat megszakították. Május 26-án újra fegyverektől hangos az egyetem aulája, így az évet hamarosan befejezték. A források megjegyzése szerint ezután az egyetemen csaknem két évig szünetelt a tanítás. A szervezeti változás mégis jelentős, hiszen az egyes fakultásokat két, a professzori és a doktori kollégiumra osztották. Az akadémiai nemzetek kiválnak az egyetemből. Tehát ezen túl az egyetem közössége a professzorok, a doktorok kollégiumából, és a beiratkozott növendékekből áll. Külön dékánja volt a professzoroknak és külön a doktoroknak. A konzisztórium megmaradt legfőbb tanácskozó, illetve döntéshozó szervként. Ezen túl a konzisztórium évente választ rektort más fakultásról, akinek a beiktatása év elején ünnepélyes formában történik.

Új rendszer 1850-től érvényesül, amikor a hallgatók között különbséget tesznek. Rendes hallgatók az anyakönyvezettek voltak, a többi rendkívüli hallgatónak számított. Rendes hallgató az, aki a gimnáziumban érettségi vizsgát tett és bizonyítványa van. Igazolással kellett rendelkeznie arról, hogy felvették őt egy szemináriumba, az igazoláson szerepelt a név, születés és állapot megjelölése. Ezután jelentkezhetett személyesen a dékánnál. A szemeszterek után csupán be kellett iratkozni. A rendkívüli hallgatók csak beiratkozással rendelkeztek. Négy éven át kötelező volt az előadások meghallgatása, amelyek között válogathattak, de csak az ordinárius engedélyével.

Az 1855-ös osztrák konkordátum megkötése után az 1856-os évben bevezették a tanulmányok új rendszerét, amely nem csupán a gimnáziumokat érintette, hanem a teológiai stúdiumokat is. Ezt a rendszert a bécsi egyetemen az 1856/57. iskolai évben kezdték el. Az új rendszerben a teológus az I. évben teológia fundamentálist, a Kinyilatkoztatás történetét, az Ószövetség könyveinek exegézisét hallgatta. A II. évben dogmatika speciális, az Újszövetség könyveinek exegézise és hermeneutika volt. A III. év folyamán egyháztörténetet és teológia morálist hallgatott. A IV. évben teológia pasztorálist, kánonjogot, katekézist, módszertant, didaktikai tárgyakat vett fel. A sémi nyelveket, felsőbb

exegézist, a tomista teológiát, amelyet Philippus Maria Guidi³⁴⁶ domonkosrendi professzor kezdett el tanítani, a skolasztikus teológiát, amit a tudós Clemens Schrader jezsuita ajánlott, más traktátusokat a jogról, a módszer kritikájáról, a növendékek választására bízta.³⁴⁷ 1858-tól szemeszterenként vizsgáztak az egyetemisták.

A tanári kar sorai között találunk néhány pazmanitát. 1858-ban Dankó József prefektus, a bibliikumban jártas tudós személyiség, a bécsi egyetemen nyilvános tanár lett. Joseph Scheiner katedráját foglalta el, aki a bécsi káptalanba távozott. A skolasztikus és tomista teológia előadására 1860-ban a domonkosrendi Alexander Reálit kérték fel. A tanárok közül Philippus Maria Guidi domonkost IX. Pius pápa bíborral tüntette ki, aki Rómából saját képét küldte a Pázmáneumnak, bizonyítva az intézet iránti jóindulatát.

Az egyetemi előadások általában 8 órakor kezdődtek, és délután is voltak.³⁴⁸ Az első évesek tárgyai a Szentháromságról, az ószövetségi kinyilatkoztatásról és fundamentálisról szóltak. A másodévesek arab nyelvet, dogmatikát, exegézist hallgattak. A harmadévesek a Szentháromságról, morálisból, egyháztörténelemből és a negyedévesek ugyancsak a Szentháromságról, pasztorálisból és egyházjogból hallgattak előadásokat. Ezen kívül a negyedévesek pedagógiára is jártak.

A növendékek széleskörű érdeklődésére jellemző, hogy Rimely Károly³⁴⁹ (1866-70) aki vicerektor volt ebben az időben és betölti a rektori tisztséget, ő általa kéri Simor János érsek engedélyét a Bécsi Múzeum igazgatója, Rudolf Eitelberger professzor archeológiai, építészeti stílusokról szóló előadásainak hallgatására.³⁵⁰ Simor válasza jellemző, hogy nem annyira "indulgeo" sokkal inkább "cupio", hogy ezt tanulmányozzák. Ezen kívül szintén 1868-ban a prímás engedélyezi a negyedéves növendékek számára Leopold Staeger kanonoknak a didaktika és metodika szabályairól tartott előadásainak látogatását.³⁵¹

A császári törvény értelmében 1869-ben, az egyetem polgárainak kötelezővé tették a katonai szolgálatot, ezért az előadások idejét délelőttre helyezték, hogy délután eleget tegyenek a katonai gyakorlatnak.³⁵² Ezért a teológiai stúdiumok délelőtti órákra

³⁴⁶ Wappler 461. o.

³⁴⁷Rimely 267. o., Wappler 461. o.

³⁴⁸PáLt 1864. nov. 14.

³⁴⁹ Beke Pázmáneum 2002. 311. o., 315. o.

³⁵⁰PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6 Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1868. Nr. 2229

³⁵¹PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6 Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1868. Nr. 1625

³⁵²PáLt 1869 .okt. 23., PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6 Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1869. Nr. 4457

kerültek, viszont a rendkívüli tárgyak órái, mint a sémi nyelvek, felsőbb exegézis, kánonjog egyes részei délutánra maradtak, és ez érintette a Pázmáneum napirendjét is.

A bécsi egyetem biblikus tanára 1869-ben Mally János³⁵³(1859-70) prefektus, amit vicerektori minőségben is megtart.³⁵⁴ Később az a megtsztteltetés érte, hogy a Terézianum szintén meghívta előadások tartására.³⁵⁵ Az bizonyos, hogy 1879-ben is tanított. A magyar irodalom fejlődésének előadására 5 órát fordított, a magyar történelem tanítására 4 -et . Ez a kormányzat tudomására jutott és ezután a növendékeknek az érettségi minősítésük is biztosítva lett. A Teréziánumban ugyan rendes tanári címet nem kapott, mert a koronaherceg aráját magyar nyelvre tanító Dezső tanár tanszékén kívül más tanári állást a házsabály nem enged.

Az egyetemen 1864-ben új statútumot dolgoznak ki a 8 kollégium számára. A teológiai fakultás mindkét kollégiumának 3-3 tagú bizottsága volt. Az egyetem megőrizte korporatív jellegét és a katolikus jellegét szintén hangsúlyozta mind az autonómiánál, mind az alapítványnál. Az egyetemből 1873-ban a doktori kollégium kivált és önálló testület lett. A professzorok kollégiuma megmaradt, amelyet ezen túl a dékán vezet.

A XIX. század végén az alkormányzó úgy látja, hogy az egyetemi kar ragaszkodik a bécsi hittudományi kar hagyományos módszeréhez.³⁵⁶ Ez azt jelenti, hogy egy tudományágot röviden bár, de egész terjedelmében előadnak a tanárok. Kimerítően hallgatják az ószövetségi szentírást négy szemeszteren át heti 6, illetve 3 órával. Az egyházjog tanára egy szemesztert tart a Corpus Iuris Canonici történetére és magyarázatára heti 4 órával. A többi tudományban 2-2 szemeszteren át tanítanak, így az újszövetségi szentírás heti 11 órával, dogmatika fundamentális heti 5 órával, dogmatika specialis heti 9 órával, erkölcsstan heti 9 órával, egyháztörténelem heti 9 órával, egyházjog heti 6 órával, lelkipásztorkodás heti 10 órával, neveléstan heti 2 órával, bölcsélet heti 7 órával. A tanárok a szemeszterek anyagából kollokviumokat tartanak fél év végén márciusban, júliusban pedig záróvizsgákat kérnek.

Nem csekély nehézséget okozott 3 esztergomi növendéknek harmadévre a bécsi egyetemre való áthelyezése a Pázmáneumba.³⁵⁷ Az egyetemen nekik a következő tárgyakat kell hallgatniuk: keleti nyelveket, exegézist, dogmatikát, morálist, pasztorálist és

353 Beke Pázmáneum 2002. 320. o., 315. o.

354PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1869. Nr. 4040

355PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 15. tétel 1880. Nr. 4677

356PáLt 1898. júl. 11. Relatio

egyházjogot. Így olyan tárgyakból is kellett vizsgáznuk, amiket nem hallgattak az egyetemen az idő rövidege miatt, de sikerrel végezték a feladatokat. Viszont ez rendkívüli engedménynek számított, amit a tanárok nehezen adtak meg kérve, hogy ezen túl csak elsőéveseket küldjön hozzájuk a prímás.

Az egyetem előjárói között található a következő hazai tanárok, akik tudásukkal kivívták társaik megbecsülését. Láng János Fortunatus 1820-ban a teológiai kar dékánja, majd a Pázmáneum rektora (1821-24), 1828-ban Ocskay Antal az Augustineum tanulmányi felügyelője a teológiai kar dékánja, akárcsak 1845-ben Szájbély Henrik (1840-50) a Pázmáneum alkormányzója³⁵⁸ szintén dékáni tisztet töltött be. A doktori kollégium dékánja volt 1862/63-ban Dankó József³⁵⁹professzor, akit a professzori kollégium dékánjává 1864-ben választanak.

b./ Az Augustineum

A teológiai tanulmányok után a tehetséges, felszentelt papok részére továbbképzés céljából rendelkezésre állt a Szent Ágostonról nevezett felsőbb papnevelő intézet, az Augustineum.³⁶⁰ A bécsi intézetet Frint Jakab ösztönzésére 1816-ban alapította I. Ferenc császár, és alapítójáról az intézetet Frintaneum néven is emlegetik.

Ennek elsődleges célja szemináriumi előjárók és teológiai tanárok képzése volt. Megalakulásakor Magyarországból 8, Erdélyből 2, Horvátországból 2 papot fogadhattak, ahol összesen 39 növendék lehetett. Anyagi alapjukat az illetékes országok vallásalapjából teremtették meg. Az intézetnek főigazgatója az udvari plébános és mellette 4 igazgató, akik közül az egyik magyar. Az igazgatók közül az egyik a spirituális, a többi a prefektus tisztségét töltötte be, az anyagi és fegyelmi ügyek hatáskörével.

357PáLt 1898. júl. 11. Relatio

358 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

359 Kollányi 1900. 490-492. o., Wappler 461. o.

360Mihályfi I. 486-489. o.

Az igazgatók szigorlatokkal készítették elő a növendékeket teológiai doktorátus megszerzésére. A három igazgató közül az egyik az egyházjog és történelem, a másik a bibliikum, a harmadik dogmatika és morális szigorlatokra készített fel. A képzés 3 éven át tartott.

Az intézet növendékei és előljárói között többen voltak pazmaniták. Itt kezdte meg tanulmányai 1837-ben pl. Haynald Lajos, a későbbi kalocsai érsek.³⁶¹ Simor János egykori pazmanita növendék, 1850-ben az Augustineum élére került, később szép pályát futott be, győri püspökségével, majd esztergomi érsekségével. A Pázmáneum növendéke volt Csernoch János is, aki 1874-ben került az Augustineumba, később kalocsai, majd esztergomi érsek lett. Fischer-Colbrie Ágoston az intézet előljárója volt 1896-ban, majd kassai püspökké nevezték ki.

Úgy látszik, hogy a pazmaniták szívesen időztek látogatóban az Augustineumban. Az intézet igazgatósága ugyanis értesítette a Pázmáneum rektorát, hogy ne zavarják a látogatók a stúdiókat, és oda belépni csak a rektor írásos engedélyével lehet.³⁶²

c./ Az Oláh-féle ösztöndíj

Az egyetemhez kapcsolódott az Oláh-féle ösztöndíj odaítélése, amelynek célja a kitűnő tanulmányokat végző növendékek megsegítése. Az ösztöndíj miatt az egyetem tanáraival az esztergomi főkáptalannak nem voltak felhőtlen kapcsolatai. A főkáptalan ugyanis érdeklődött arról, hogy az Oláh-féle ösztöndíjat hogyan lehetne átadni a Pázmáneumban lakó klerikusok részére.³⁶³ Az ösztöndíj a bécsi egyetemnél volt elhelyezve, és felőle az ottani konzisztórium rendelkezett. Bizonyára arról vitatkoztak, hogy kik illetékesek egyrészt kijelölni az ösztöndíjasok személyét, másrészt, hogy igazán klerikusokat illet-e meg.

³⁶¹PáLt 1837. júl. 27.

³⁶²PáLt 1881. nov. 8.

³⁶³PáLt 1885. okt. 22

Az addigi alapítványokkal kapcsolatban az egyetemmel az esztergomi főkáptalan folytatott levelezést. A főkáptalan megállapította, hogy az Oláh-féle ösztöndíj összeolvadt a Collegium Christi alapjával. Az adósok a tőkét az egyetem gondjaira bízták, mint ez az akkor meglévő dokumentumból 1835-ben nyilvánvalóvá vált. A bécsi egyetem elszámolása 1539-ben, majd 1752-ben az esztergomi káptalannal közöltetett. Eredetileg a Collegium Christi pályázatának kijelölése a Szegény Iskolások Testvérsége joga volt az esztergomi egyházban, vagy Budai János esztergomi kanonok barsi főesperes által, aki Budán lévő négy ház béréből fedezte az ösztöndíjat. Az 1397-es egyházlátogatási jegyzőkönyv tanúsága szerint, azok akiknek a szülei nem képesek segíteni gyermekeiket a tanulásban, így nyílt lehetőség a tudomány megszerzéséhez. A barsi főesperes szándéka szerint az alapítvány felügyelője a barsi főesperesség stallumában utódja, halála után fennmaradt jövedelmét átengedi a Collegium Christi javára, és erről számadást készít az esztergomi káptalannak. Tovább gyarapította az összeget Poklostói Máté esztergomi kanonok, sági prépost 1 100 Ft-tal. Ezek az összegek 1752-ben 7 300 rajnai forintot tettek ki, ez derült ki az egyetem jelentéséből.

Mi következik ezekből? Az, amit a kanonokok már 1835-ben világosan megírtak, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek végrendeletében hagyott 1 000 Ft-ot szegény tanulók táplálására és taníttatására, akiket a szentségekbe már bevezettek, és papi pályára szándékoztak lépni. Az alapító - az eredeti dokumentum alapján - a végrehajtást Eder György bécsi főgimnázium rektorra bízta 1569. december 7-én, aki szerint az érsek a szentségekbe való bevezetést a teológiai tudományokra értette. Ugyanezen értelemben készült Kutassy György alapítványa is. Hoffmann Melchior bécsi főgimnáziumi rektor elismerte, hogy két növendék számára 800 magyar forintot hagyott, akiket az esztergomi káptalan választ ki, akik a katolikus egyházat szolgálják. Végül Poklostói Máté³⁶⁴ 1573. augusztus 14-én kiadott levelében a bécsi egyetem gondjára bízta 1 100 rajnai forintját két tanuló ösztöndíjára, akik az istenszolgálat előmozdítása érdekében tanulmányokat folytattak. A két ifjú kiválasztása vagy a sági prépostra vagy ha betöltetlen, az esztergomi káptalanra tartozik. A tanulmányok befejezése után az esztergomi káptalan által visszahívatnak, a sági templomban, vagy az esztergomi egyházmegye más helyén az Istennek és az egyháznak szolgálnak. Vagyis az ösztöndíj a teológia fakultására vonatkozik.

Úgy tűnik, hogy az egyetem nehézségeket gördít az Oláh-féle ösztöndíj kifizetése elé, hiszen Kemp Mihály azzal fenyegetőzött, ha az egyetem nem hajlandó kiadni

az ösztöndíjat, akkor a kultuszminisztériumhoz fordulnak. Az esztergomi főkáptalan azonban kéri a rektort, hogy írjon össze négy ösztöndíjast, akik az esztergomi, rozsnyói, besztercebányai, szepesi vagy erdélyi egyházmegyéhez tartoznak. Az erdélyi ösztöndíj, illetve alapítványi hely magyarázata az, hogy egykor a szebeni és a brassói dekanatus az esztergomi érsekség fennhatósága alá tartozott.³⁶⁵ A káptalan ismételten hangsúlyozza, hogy csak azokat illeti meg az ösztöndíj, akik Bécsben hallgatnak teológiát. Fény derül arra is, hogy az ösztöndíj nem az élelemre és a ruházatra, hanem az utazásra, könyvek költetésére és ehhez hasonlókra költhető. Később mégis az lesz az általános, hogy az alapítvány évi kamata 630 koronát tesz ki egy személy részére, amelyből 30 koronát a növendék tart meg, a többit az intézetnek adja át eltartás fejében.³⁶⁶

5. Távollét az egyetemről

a./ Háború és katonaság

Az egyetemisták életébe beleszólt a háború az 1868:XL véderőről szóló törvényen keresztül.³⁶⁷ A 25.§. szól külön a törvényesen bevett egyház és vallásfelekezet papnövendékeiről, akik hittudományi tanulmányaik folytatása végett szabadságot kaptak a katonaság részéről. Pappá szentelésük után a végzett növendékek, miután kinevezték őket lekéssze, a hadsereg lelkeszi lajstromába is bejegyezték.

Trefort Ágoston vallás-és közoktatási miniszter 1874-ben kelt levelében Simor János érsekhez fordult a katonasággal kapcsolatban.³⁶⁸A miniszter kérte, hogy az érsek az

364Kollányi 1901. 147-148. o.

365PáLt 1852. jan. 16., 22

366PáLt Utódomnak

367A véderőről szólva több törvény keletkezett ebben a században az 1868:XL tv. ennek 25. §-a szól az egyháziakról, ezt követte az 1882:XXXIX. tv. 5. §-a, ezt pedig az 1889:VI. tv. 76. §-a

368PáLt 1874. febr. 28.

egyházmegyében lévő minden papnevelő rektorától kérdezze meg, vajon a hittudományban végzett növendékek megmaradtak-e hivatásukban, vagy kiléptek az egyházi papi kötelékből, és csupán kihasználták a papnövendékekre vonatkozó katonai felmentést. Ezt a tény visszamenőleg is jelenteni kell a minisztérium felé. Azonban az is előfordult, hogy papnövendéket is behívtak katonai szolgálatra. Dunajszky Mihályt például az újonc sorozóbizottság elé rendelték, de a rektor tiltakozott ellene.³⁶⁹ Egyébként jelenteni kellett a papnövendékek névsorát, továbbá lelkeszi alkalmazásukat is, hogy mint táborigazgatókat előjegyezzék. Később maga a Honvédelmi Minisztérium írja össze a Pázmáneum növendékeinek adatait, akik a hadseregbe fognak bevonulni, mint Krajlevic Iván, Chrenko Ignác, Drexler Antal, Végh Ferenc esetében.³⁷⁰ A XIX. század végén ismét újra tárgyalták a véderőről szóló törvényt és új szabályozás született. Így 1890-ben kiadták az V. törvényt, amely teljes egészében a honvédséget érinti. Az 5. §. foglalkozik az egyháziakkal és ebben leszögezik, hogy a papnövendékek a honvédség póttartalékába kerülhetnek be.³⁷¹

b./ Betegség

Az intézet életét meghatározó statútumok foglalkoztak a növendékek egészségével, illetve betegségével.³⁷² Előírták, ha valaki megbetegszik, akkor szóljon az alkormányzónak, hogy orvos jöjjön hozzá. Ha bekerült a betegszobába, ott a betegellátók őrzik és vigyáznak arra, hogy a beteg csak a gyógyszerkönyvbe beírt gyógyszert vegye be, az orvos által előírt ételt és italt vegye magához, és hogy a többiek ne zavarják látogatásukkal. Az évi elszámolásoknál mindig szerepel az orvos tiszteletdíja, sőt időnként a sebészé is. A beteg lelkileg a többi imádságára számíthat, sőt ő maga is imádkozik a Zsoltáros szavaival: Könyörülj rajtam Istenem, irgalmasságod szerint, gyógyíts meg engem!³⁷³

369PáLt 1875. jan. 11.

370PáLt 1885. dec. 2.

371 1890.V. törvény v. ö.: Balogh Margit-Gergely Jenő 117. o.

372PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XXIV. statútum., PL 1878. Leges XVIII. statútum

373Zsolt 50

A betegség és a halál nem egyszer szomorú látogatója volt az intézetnek. Elképzelhető, hogy Bécs város levegője nem használt mindenkinek és ez különösen a hegyvidéki tiszta levegőhöz szokott növendékekre jellemző. A halálózásról és betegségről néhány adattal szolgálhatunk. Amikor 1809.március 7-én például meghalt Lukasy József növendék a betegek szentségével ellátva, akkor a tanárok és tanulók szentmisét és halotti zsolozsmát mondtak érte.³⁷⁴ Az erdélyi püspök 1863-ban jelezte, hogy a kollégiumban elhunyt Hoffmann Dénes helyére Kovács Simont küldi.³⁷⁵ A szepesi káptalani vikárius pedig Kalovszky Józsefet nem szűnő fejfájása miatt orvosi rendeletre visszahívta saját egyházmegyéje szemináriumába.³⁷⁶

A század második felében sem vonhatják ki magukat a növendékek az akkori egészségügyi állapotok szorításából, történetesen a tüdőbajos megbetegedésből. Az előljárók inkább a szellemi megerőltetésnek tulajdonítják a megbetegedést, vagyis ideges eredetre gondolnak. Az intézeti betegszobán kívül más házakba is elengedték a betegeket gyógyulás céljából így például Ausztria más városába, vagy hazaküldték őket szülői gondos felügyeletre számítva.

A növendékek különösen az 1884-es évben tüdő és mellhártyagyulladásban szenvedtek, és e betegség évről évre nő.³⁷⁷ Simor János féltő gonddal írja a rektornak, hogy vigyázzanak a növendékekre, ne hiányozzanak az egyetemről, nehogy haza kelljen őket küldeni. Fischer Gusztáv harmadéves hallgatót 1884-ben Zselizre engedték egészsége javulása végett. Geleta József negyedéves hallgatót egészsége miatt Bécsből hazaengedték, és 1884-ben Bényben szentségekkel ellátva meghalt és eltemették.

A forrásokban olvasható, hogy Fehér András kalocsai egyházmegyes növendék egészsége végett Wörishofenbe mehet az ellátmánya terhére.³⁷⁸ Urbanek Károly Budapestről nem térhetett vissza a Pázmáneumba, mert kitört rajta a tüdőbaj.³⁷⁹ Az orvos az akkor divatos Kneipp kúrának vetette alá, de a növendék Bécs helyett inkább az esztergomi papnöveldebe szeretné folytatni tanulmányait.

³⁷⁴PáLt Collectanea adnotationes 1808-12

³⁷⁵PáLt 1864. márc. 23., szept. 24

³⁷⁶PáLt 1821. júl. 24

³⁷⁷PáLt 1884. márc. 21., ápr. 11., 14., 30

³⁷⁸PáLt 1897. márc. 1

³⁷⁹PáLt 1894. okt. 10

Amennyiben a gyógykezelés meghaladta a tartásdíj kereteit, akkor az illető előljárójához fordult a rektor, amint ezt üdültetés, kórházi kezelés esetén szokta tenni.

6. A szemináriumi közösség

A növendékek egymás közötti viselkedését a szabályok pontosan körülírták, és különösen az egymás iránti szeretetet hangsúlyozták, főként azt, hogy harag, szenvtelenség, egyenlenség ne legyen közöttük.³⁸⁰ Napközben igyekezzenek kibékülni haragvó testvéreikkel, és ha jogtalanságot tapasztalnak egymás részéről, akkor vigyék az előljáró elé, de ne követeljenek elégtételt. A tiszteletet azzal is kifejezésre juttatják, hogy egymással nem tegeződnek.

A közösségi szellem általában jó lehetett, az erre való törekvést segítették elő a törvények. Az 1878-as törvények figyelmeztették a növendékeket, hogy mindenki testvéri szeretettel legyen egymás iránt.³⁸¹ Tartózkodjanak azoktól a dolgoktól, amelyek a lelket megkeserítik, mint a másik nevének, nemzetiségének kicsúfolása, a másik tévedésének felhánytorgatása. Tartózkodjanak a jogtalanságtól, szent életet éljenek, viseljék el egymás terhét. Ha Szent Pálnak a szeretetről szóló szentírási fejezetét gyakran olvassák és gyakorolják, akkor a tiszta szeretet gyümölcsei kiáradnak belőlük.³⁸²

A szemináriumban az előírások értelmében egyenruhát viseltek a növendékek. Az egyenruha a papokat az emberek szemében díszíti, állapította meg az 1858-a statútum.³⁸³ Ennek érdekében az intézet maga gondoskodott a növendékek öltözékéről,³⁸⁴ évente kaptak kékszínű reverendát, kapucnit, csizmát, kétévente övet, cilindert és inget, az 1860-as évek közepén reverendát, kapucnit, övet, 2 pár cipőt, és ezen felül 2 pár csizmának a fejelését vállalta az intézet minden évben.

380 Rimely 305. o., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. X. statútum

381 PáLt 1878. Leges V. statútum

382 1Kor 13 A szeretet himnusz.

383 Rimely 271. XXXVII. statútum

384 Rimely 226-27., PáLt 1803. okt. 27., 29., 1866. máj. 15.

A szabályok előírták, hogy öltözködésben kerüljék a luxust és a hivalkodást, mégis ebben a vonatkozásban sok nehézség támadt, ugyanis már az 1810-es években a növendékek lázadást szítottak a cylinder bevezetése miatt.³⁸⁵ Az elégedetlenség oly méreteket öltött, hogy a magyar királyi kancellária tanácsosának, Rudnay Sándornak kellett közbelépnie. Később előírták azt is, hogy a ruhák ne legyenek drágák, ne legyenek hosszabbak, sem rövidebbek a szükségesnél. Külsőleg tilos minden, ami nem az egyenruha tartozéka.³⁸⁶ Úgy látszik, hogy a növendékek ez alól igyekeztek kibújni, mert az előjárók elrendelték, hogy csak azokat a ruhákat viselhetik, amelyeket a házban kaptak, sőt az övet nem csomózhatják, csak egyszerűen viselhetik, és nem érhet térden alul. A collare/papi jelvény helyett kendőt nem hordhatnak, csizmákat csak főpapi misénél és nagypénteken használhatnak a kereszt előtti hódolatnál. A ruhákat szünidő előtt át kellett adni a vicerektornak annak tudatában, hogy csak használatra kapták.

Az 1860/61. év telén az előjáróknak feltűnt, hogy a növendékek ruházata igen különböző.³⁸⁷ Sokan a saját hazájukban használatos ruhákban jártak, és feltételezhető, hogy azokban a politikai időkben nagy feltűnést keltettek a városban, annál inkább, mert ekkor már nem csak a Felvidékről és Erdélyből, hanem Délről is jöhettek az intézetbe. Ezek az évek a szabadságharc leverése utáni idők önkényuralmának éveit, és ha a növendékek otthoni, netán sajátos nemzeti öltözködésekben jöttek Bécsbe, joggal félhettek az előjárók a megtorlástól. Emiatt kérte Kantz Lázár rektor a püspököktől, hogy egységes ruhát készítsenek otthon növendékeik számára. Úgy tűnik, hogy ekkor a növendékek nem kaptak ruhát az intézettől.

A szabályokban később megtiltják, hogy bármilyen dolgot eladjanak a növendékek. A ruházat, a csizma tisztántartásáról, a pulpitus rendezéséről szabad idejükben maguk a seminaristák gondoskodnak, hiszen szolgálni jöttek, és nem kiszolgáltatni magukat. A rossz, szakadt ruhákat viszont a vicerektor engedélyével javításra a személyzetnek átadhatják. A kollégiumban lévő bútorokat, tárgyakat nem birtokolják, csak használatra kapják, ezért vigyázni kell rájuk.

A szabályok nem csak a ruházatról írnak, hanem általában a külső megjelenésről is. A növendékek tonzúrárt viselnek, hajukat nem fésülhetik előre, nem lóghat a nyakukba, sem a fülükre nem fésülhetik. A pofaszakállat katonai formájúra nem vágathatják,

385PáL Collectanea adnotationes 1808-12

386Rimely 310., PáL 1851. XX. statútum

387Rimely 280. o.

mert az elűzi a szelídséget. Megjelenésükben szelídséget, vidámságot árasztanak maguk körül, mozdulataik megfontoltak, nézésükben szolidak legyenek.

A növendékek szabad idejükben nem játszhatnak pénzben, kártyajátékkal sem űzhetik el unalmukat, zenélni csak engedélyezett időben lehet. Ha otthon tartózkodnak szünidőben, kocsmát, közkonyhát, színházat nem látogathatnak, de vadászaton sem vehetnek részt. A cigarettázás, pipázás szigorúan tilos, csak a XIX. század végén engedélyezik nyilvános helyen a pipázást, s minthogy a kollégium nem rendelkezik pipatóriummal, tehát ott nem lehet.

Az étkezésükről szintén az intézet gondoskodik. A reggeliről a források feljegyzik, hogy azt az inas szolgálja fel számukra, egyébként két étkezéstről írnak általában, az ebédéről és vacsoráról. Nem vihetnek élelmet, sem italt a kollégiumba, hanem csak azt ehetik és ihatják, amit közösen kapnak, és azt válogatás nélkül kell elfogyasztani, és nem moroghatnak miatta. Ha valamiben hiányt szenvednek, szóljanak a vicerektornak. Szent Pállal mondják: Egyétek, amit elétek tesznek. Szigorúan tilos az étel kivitele az ebédlőből, nehogy titokban torkosságra és érzékiségre nevelődjenek.³⁸⁸ A részegség pedig szinte megbocsáthatatlan. Az 1866-os évben leírják, hogy a növendékek délben 3, este 2 tál ételt kapnak, hetente kétszer sültet - bizonyára húst - kapnak.³⁸⁹ Az előjárók részére délben 4, este 2 tál étel jár. Bort ekkor nem kaptak a növendékek, az intézet ezt megváltotta havonta 84 krajcárral, később visszatérnek a bor fogyasztására.

Az előjárók a növendékeknek igyekeznek kedvükbe jární, hiszen a források ajándékokat említenek a növendékek születésnapja alkalmából, illetve májusban vidám ünnepnapok tartásáról.³⁹⁰ Időnként kissé kényeztetik is őket, hiszen cukor, kávé, csokoládé, gyümölcs, ásványvíz költséget számolnak el, amelyben nem csak a vendégek, betegek és énekesek, hanem a többi növendékek is részesülnek. A század végén megállapítja a vicerector, hogy a növendékek tápláléka a mindennapokban nem különös, de elégséges.

A hálószoba felszereléséről - szalmazsák, szörderékalj, vánkös, paplan, pokróc és lepedő - is gondoskodik az intézet. A növendékeket nem kényeztették el, hiszen fűtetlen szobában alszanak, és szeszvilágítás csak néhány helyen található.

A növendékek és előjárók kényelmét és ellátását a személyzet biztosította. A szeminaristák nem érintkezhettek közvetlenül a személyzettel és szobáikba sem léphettek be.

³⁸⁸Rimely 312., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminararia. Pazmaneum. 1851. XXII. statútum

³⁸⁹Pál 1866. máj. 15.

Később előírják, hogy érintkezésükben nem lehetnek követelőzők, nem hatalmaskodhatnak felettük, ha úgy gondolják, hogy tisztségükben nem felelnek meg, figyelmeztetés után szóljanak a vicerektornak. Családias viszonyt tartsanak fenn velük, keresztény szeretettel hajoljanak följük, de nem barátkozhatnak velük. Méltatlan lenne hozzájuk, hogy leereszkedjenek a személyzethez, azért hogy szolgálatukat megnyerjék.

Az intézet falai közé mindezek ellenére beszüremkedett időnként az erős nemzetiségi érzület, hiszen különböző etnikumból érkeztek a növendékek. Kezdetben szokatlan lehetett a nemzetiségi villongás, hiszen 1846-ban feljegyzik, hogy az esti szokásos könyörgésnél a "pro praelatis Hungariae" imádkozásnál Berlick András III. éves zágrábi kispap hozzá tette "et Illyrici episcopis" - ezért a spirituális megintette őt.³⁹¹ Az 1867-es években nemzetiségi ellentétekről szólnak, amelyet azonban sikerült lecsillapítani. Később némelyek azt terjesztették, Vaszary Kolos hercegprímás értesülése szerint, mintha a Pázmáneum növendékei között nemzetiségi kérdések vita tárgyát képeznék, mintha hazafias szempontból túrhetetlen nemzetiségi törekvések mutatkoztak volna a tót ajkúak között.³⁹² Az intézeti törvények tiltják, hogy a növendékek nemzetiségüket, anyanyelvüket egymásnak szemére vessék, vagy szóvá tegyék. Tudják az előljárók, hogy a hazafias magyar szellem ápolása nem csak a növendékek részére szükséges, hanem az intézetnek is létkérdés, ezért ennek fejlesztésére törekedtek. Egyesek foglalkoztak német, tót, horvát grammatikával és irodalommal, erre az egyházmegyéknek szükségük is van, ez nem kifogásolható. A vicerektor jelentése talán valóban tompította az ellentéteket, azonban mégis lehetett nézetkülönbség a növendékek között. Az ellentétet sikerült halványabbá tenni, hiszen a növendékekről egyébként dicsérőleg szól a jelentés. Valószínűleg hitük erősebb volt a nemzeti érzületnél.

7. Szemináriumi nevelés és tisztségek

A kollégiumi élethez természetesen kapcsolódott a nevelés. A prefektusi tisztség felállítására előtt a vicerektor feladata volt a házirend és fegyelem megtartása, a nevelést később

390PL Simor János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 17. tétel 1867. Nr. 1346.

391PáLt P/D Protocollum 1846.év

392PáLt 1898. júl. 11. Relatio

a prefektus irányította, aki nagy gonddal őrködött a szabályok fölött. Különösen év kezdetén többször összehívta a növendékeket, hogy megtanítsa a ház szokásaira és szabályaira. A XIX. század végén az elsőéveseknek 5-6 óra konferenciát tartott a prefektus a fegyelem, szorgalom, magaviselet és udvariasság témájában.³⁹³ Ők illemoktatásban is részesültek 3-4 órán keresztül, ahol más osztálybeliek is megjelenhettek, tankönyvként Krieznek az illemtana forgott közkezen. E század végén a prefektus négy alkalommal előre megbeszélte időben az összes növendék részére nem szorosán vett teológiai előadásokat tartott korkérdésekről, irodalmi áramlatokról, bölcseleti irányokról, és hasonló témákról.

A prefektusok tanították a növendékeket a helyes tanulás és a szép beszéd módjára. Ők kísérték figyelemmel a tanulást, különösen a papi élethez szükséges szertartás tanulása és gyakorlása volt fontos, és a hozzájuk kapcsolódó ének-zene, illetve szónoklat. A rendelkezések előírása szerint a hívekkel való kapcsolat szempontjából elengedhetetlen, hogy magyar nyelvben tökéletesen járatosak legyenek, latinban nem kevésbé, németül el kell sajátítani a legfontosabb ismereteket, illetve ki-ki a saját egyházmegyéjében használatos nyelvet is ismerje. Az éneklés és a szertartásra külön időt szántak, sőt szabad idejükben is foglalkoztak velük. Minden rekreációs napon, vasárnapok és ünnepnapok délutánjai szertartás gyakorlásban teltek el. A növendékek a kollégium visszaállításának kezdetétől - amint erről fentebb szoltunk - a domonkosok templomába jártak vasár-és ünnepnapokon asszisztálni, és szentbeszédeket tartani, amelyeket a hívek nem egyszer megkönnyeztek, 1859-ben azonban a domonkosok visszatértek ősi sajátos szertartásaikhoz és emiatt a növendékek általában a jezsuiták templomába jártak asszisztálni, de szívesen alkalmazták őket más templomokban is. A XIX. század közepétől már volt Asszisztencia könyvük, amelybe beírták, hogy ki mikor, melyik templomban asszisztál, és milyen távolságra van a kollégiumtól.³⁹⁴ Bécs városának különböző templomaiban jártak a növendékek asszisztálni nem csak délelőtt, hanem délután is, így például az orsolyiták, domonkosok, erzsébetapácák, barnabiták, jezsuiták, szerviták szertartásain segédkeztek.³⁹⁵

A szertartás mellett az ének tanulása is kiemelkedő helyet foglal el. Az egyházi ének művelését Pázmány Péter is fontosnak tartotta, és az újabb korban Scitovszky János hercegprímás, aki maga is gyönyörködött az egyházi éneklés művészetében, másokat is erre buzdított. Elrendelték, hogy az éneket pontos előírás szerint énekeljék, az oltár szolgálatában

393PáLt 1898. júl. 11. Relatio

394PáLt 1882. nov. 8.

395PáLt Liber assistentiarium

készséges, összeszedett ájtatossággal legyenek jelen, hogy a hívekben kegyes érzéseket keltsenek.³⁹⁶ Az egyetemen 1856-tól bevezették az egyházi ének tanítását, amely megkönnyítette a Pázmáneum feladatát, de ez nem lehetett tartós.

Kezdeti időszakban az osztályban egy jóhangú prefektus tanította az éneket a többinek, megtanítva a zsoltárokat, himnuszokat, antifónákat, a feleleteket, hogy szentmisén az egész nép épülésére szolgáljon énekük. Különösen a gregorián tanulását tartották fontosnak. A kollégiumban 1856-ban Josephus Ferdinandus Klosz, a bécsi takarékpénztár titkára kezdte tanítani az éneket, aki járatos volt a szent zenében, sőt több zenei műnek a szerzőjeként ismerték.³⁹⁷ E század végén már az egyházi és figurális zene oktatására hetente csak két fél óra jutott.³⁹⁸ Törekedtek az igazi egyházi ének elsajátítására, de rövid az idő és ekkor csak az énekes prefektusok tanítják a növendékeket, akik nem szakemberek, és emiatt változtatni kellene a helyzeten. A növendékeknek csak meghatározott időben engedték meg a zenélést, nehogy felborítsák a napirendet, és nehogy megzavarják a ház békéjét és nyugalmát. Egyébként törekedtek az egyenletes, szép recitálásra, a tiszta, nem kirívó hangú éneklésre.

A szentbeszéd és a katekézis gyakorlása szintén előkelő helyen állt az intézetben. A spirituális feladata volt, hogy mindkét tudomány módszerét átadja növendékeinek. Azért, hogy gyakorolják magukat a növendékek a szentbeszéd megtartásában, vasárnap otthon ebéd alatt prédikációt mondanak. A kezdeti időkben előre kidolgozott és kívülről megtanult beszédet mondanak a növendékek német nyelven, megfelelő gesztus és pátosz kíséretében.³⁹⁹

A szónoklat fontosságát különösen Kopácsy József érezte át, ezért választotta Pribyla József kanonokot rektorrá 1845-ben. Különösen fontos a reformkorban a szónoklat művészete, és Pribyla József ebben a műfajban kiválót alkotott. Megkívánta a hercegprímás, hogy a növendékek a két utolsó évben vasárnapon és ünnepnapokon képesek legyenek kívülről jó beszédet tartani az evangéliumi olvasmányhoz kapcsolódva. A beszédet részben a spirituális, részben a prefektus kritika tárgyává tette és stílusát kijavította. Az érsek óhajtotta, hogy a haza valamennyi nyelvén járatosak legyenek a növendékek. Amikor Bécsbe érkezett a főpap, szívesen meghallgatta a szentbeszédre készülöket, és hibáikat kijavította. Később bevezették, hogy a tanév folyamán a katekézist hallgató teológusok 2-3 alkalommal katekézist

³⁹⁶Rimely 311. o., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XXI. statútum

³⁹⁷Rimely 267. o.

³⁹⁸PáLt 1898. júl. 11. Relatio

³⁹⁹PáLt Collectanea adnotationes 1808-12.,

tartanak az előjáró jóváhagyásával.⁴⁰⁰ A bécsi templomokban tartott beszédek általában sikert arattak a hívek körében.

Majthényi Adolf idejében 1864-ben fennmaradt a növendékek szentbeszéd tartásának a beosztása és ideje harmadévesektől az elsőévesekig.⁴⁰¹ Ez alighanem töredékes, ugyanis január végéig tart. E szerint általában vasárnapon, kedden, csütörtökön igen ritkán szombaton hétfőn és szerdán tartották ezeket otthon, az ebédlőben. Vasárnapokon inkább a felsőbb évesek tartottak beszédeket, a kisebbek januártól kezdve, hogy kellő tapasztalatuk legyen. A negyedévesek nem vettek részt az otthoni beszédekben, illetve a katekézist tarthatták, vagy kinti templomokban szónokoltak.

A szemináriumi szabályok különbséget tesznek az előjárók és a tisztségviselők között, az utóbbiak a növendékek soraiból kerültek ki bizonyos feladatkörök ellátására. Nem lehet véletlen a nevelésnek ez a formája sem. Ebben a rendszerben a növendék megtanulja saját felelősségét a másik iránt, ugyanakkor a közülük való parancsnak eleget téve gyakorolja az alázatosság és engedelmesség erényét, és megtanulja a tiszteletadást és tiszteletet is nyújt.

A növendékek tisztségei idők folyamán változtak. Kezdetben talán a kisebb létszám indokolta, hogy a tisztségviselők a kollégium minden szintjén tevékenykedtek, illetve némely munkakör átfogta az egész intézetet. A tisztségviselőket prefektusoknak is nevezték. Az osztály prefektusát bidellus circulatorumnak, iskolai repetitornak is nevezték. 1813-ban két-két pedellus állt egy osztály élén, kivételt képeztek a negyedévesek. Később egy prefektusra hárul az egész osztály felügyelete. Az osztályprefektus volt a legrangosabb, akinek Szent Pál Titushoz írt levelének intelmét kötötték a lelkére, amely szerint mindenben ő maga járjon jó példával elől, tudományban és személyiségének épségével, hogy senki ne mondhasson róla rosszat, továbbá gondoskodjon a rend és a szabályok megtartásáról, és nem lankadó türelemmel figyelmeztessen.⁴⁰² A vicerektornak ő ad információt az előírt kérdések alapján. Az osztályprefektus szinonimája a duktor, ez válik később általánossá, és ő nyújtotta be havonta az előjárók felé a növendékekről szóló információt. AXIX. század végén a duktor feladatát úgy fogalmazták meg, hogy az előjárók segítségére, és az intézeti törvények ellenőrzésében van szerepük, de őket semmilyen auktoritás nem illeti meg, nem emeltetnek a többiek fölé. Ekkor már évente csak kétszer nyújtanak be információt az előjáróknak. Azok a jelentések, amelyeket tanév végén a bíborosnak és az illetékes ordinárius uraknak tesznek, azt

⁴⁰⁰Rimely 314., PáLt P/D Protocollum 1845.év., PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851: XXVII. statutum

⁴⁰¹PáLt 1864. Nr. 14/2

az előljárók saját megfigyelésük és tapasztalataik alapján közös megállapodás szerint készítik. A duktoroknak joga és kötelessége a törvények megtartására testvérileg figyelmeztetni, de a rendellenességet kizárólag az előljáró torolja meg. Az 1851-es statútum előírja, hogy az osztálynak legyen protokolluma, amelybe az osztály duktora beírja az akkori érsek, helynök, rektor, professzorok, más előljárók neve után a duktorok és növendékek nevét.⁴⁰³ Az év folyamán beállt változásokat, mint elbocsátás, felvétel, be kell írnia, vagyis az osztály történetét kell vezetnie, aminek az a célja, hogy a növendékek már tanulmányaik alatt megtanulják, hogyan vezessék a plébániák történetét. A kötet mindig a duktor asztalán áll, hogy bárki szabadon elolvashassa.

A tisztségviselők között található a szertartó prefektus, aki a szertartásokat gyakorolja, a növendékeket az asszisztenciára beosztja, a szónokokat sorban kiírja, és a gyónást előző nap az ebédlő szószékéről kihirdeti. Feladata volt az Asszisztencia könyv vezetése annak feltüntetésével, hogy ki melyik templomba megy és a templom milyen távolságra található a kollégiumtól.

A sekrestyés prefektus készíti ki az otthoni szentmise, litánia, szentségkítételhez szükséges eszközöket. Arra vigyáz, hogy a liturgiának megfelelő ruhákat készítsen elő, és szertartás végén mindent pontosan helyre tegyen a sekrestyében. Elkészíti a leltárt és tisztán tartja a kápolnát.

Az énekes prefektus megtanítja a zsoltárokat, a himnuszokat, feleleteket, antifónákat és az egész szentmisét, hogy a kispapok a hívek épülésére szolgáljanak. Az ő feladata, hogy a kollégiumban lévő énektanárral, amikor ilyet alkalmaznak, együtt működjön. A zeneterembe csak azokat engedi be az előirt órákban, akiknek gyakorolniuk kell.

A könyvtáros prefektus vigyáz a könyvekre, a könyvtári anyagot lajstromba veszi, kölcsönzi és visszaveszi. Mivel a növendékek nem rendelkeznek tankönyvekkel, azokat az intézettől kapják, amelyeket ő ad át, és év végén gondoskodik a visszavételről. Ha valaki saját könyvét beviszi a kollégiumba, arról jegyzéket készít és átadja a könyvtáros prefektusnak, aki esetleg továbbítja a vicerektornak. Ha megrongálódott egy könyv, jelenti a prefektusnak, hogy köttessék be.

A beteg gondozó prefektus a betegeket kíséri el a betegszobába, az előirt gyógyszereket, étellel - itallal látja el, és mindenkit távol tart a betegszobától. A gyógyszerkönyvbe csak orvos írhat be, ezért neki kell felelnie.

402PáLt Collectanea adnotationes 1808-12

403PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XIII. statútum

A ruhás prefektus pedig az öltözékekkel törődik, az intézetben viselt ruhákért felel, mosás és vasalás után kiosztja és visszaveszi azokat.

A tisztaságért felelős prefektus örködik az osztályok, hálószobák, folyosók, sőt a növendékek ruháinak tisztasága fölött is.

Az otthoni tanulás évfolyamonként történt és külön osztályok álltak a növendékek rendelkezésére. Az osztályt inkább múzeuma, a múzsák lakóhelyének nevezték, és annak is tekintették. Az egyes osztályok élén duktorok álltak, valószínűleg a negyedévesek köréből kerültek ki, sőt helyetteseik is voltak. A növendék súlyos kötelessége volt, hogy tanulmányában előrehaladjon, ezért az iskolai kollégiumból nem maradhatott el.⁴⁰⁴ A tanulás alatt a pulpitusnál tartózkodhatott, és csak tudománnyal foglalkozhatott. Tanulás előtt keresztet vetett, és Isten nevét hívta segítségül. Másokat nem zavarhatott, és engedély nélkül nem mehetett ki a teremből.

Egyes tantárgyakat tankörökben, circularius-okban tanultak vagy ismételték a tankörvezetők /circularii irányításával. A pedellus mindent előkészített a tankörre. A század végén az intézetben hetente már csak kétszer megtartott tankörök arra szolgáltak, hogy a növendékek képességeit és szorgalmát ellenőrizzék.⁴⁰⁵ Mikor az egyetem közelebb volt, még az új kollégiumi épületbe költözés előtt, és kevesebb a tananyag, e célra délután 6-6,45 között tudtak időt szakítani. Miután az egyetemre járás naponta 2 órát vett igénybe, és egyes szemeszterek heti 26 órára szaporodtak, rövidebben kellett a tanköröket tartani. Annyira le voltak kötve, hogy az elsőévesek a második szemeszterben, a másodévesek végig alig tanulhattak naponta 2 órát magukban. Ezért nekik a prefektus saját szobájában tartott tankört úgy, hogy 4-5 növendék mindegyikével 5 percig tudott foglalkozni. Ha valamit nem értettek meg az egyetemen, bármikor elmehettek a prefektushoz, ezért a tankör sokkal eredményesebb, mint bármikor. Első évben, ha az osztály nem értette meg jól a tanár magyarázatát, akkor a múzeumban tartották meg a tankört a prefektus és a rektor magyarázatában.

A tisztségviselőknek az 1859/60. tanévről fennmaradt neveit alább közöljük.⁴⁰⁶

404PL Scitovszky János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1851. XXV. statútum

405PáLt 1898. júl. 11. Relatio

406PáLt 1859. okt. 1, v. ö. még: Nagy György Fazekas 4097. sz., Cseörgheő Alfréd Fazekas 3011. sz., Éltes Károly Fazekas 3044. sz., Tilly József Fazekas 3021. sz., Szedlay Károly Fazekas 3026. sz., Kún László Fazekas 3033. sz., Sonnenfeld Ferenc Fazekas 3038. sz., Trabalka Péter Fazekas 3041. sz., Tichy Antal Fazekas 3040. sz., Salamon Lajos Fazekas 3025. sz., Knittl Ferenc Fazekas 3031. sz., Mayer Károly Fazekas 3015. sz., Máté János Fazekas 3014. sz., Trabalka Péter Fazekas 3041. sz., Kvassay István Fazekas 3033. sz., Mayer Béla Fazekas 3054. sz., Duschek János Fazekas 3048. sz., Steiner Fülöp Fazekas 3079. sz., Fölkel István Fazekas 3075. sz..

Duktorok: Nagy György, Cseörgheő Alfréd, Éltés Károly

Viceduktorok: I. osztályban Tilly József, Szedlay Károly

II. osztályban Kún László, Szonnenfeld Ferenc

III. osztályban Trabalka Péter, Tichy Antal

Sekrestyés: Salamon Lajos

Betegellátó: Knittl Ferenc

Énekes prefektus: Mayer Károly

Könyvtáros: Máté János

Szertartó prefektus: Trabalka Péter

Tanulókör vezetők /circularii

I. osztályban Szonnenfeld Ferenc, Kvassay István

II. osztályban Mayer Béla, Duschek János

III. osztályban Steiner Fülöp, Fölkel István.

Az 1882/83. év köztisztséget viselői a következők.⁴⁰⁷

Duktorok: Haverla Gábor, Ürménczy Pál, Engelmann Oszkár

Viceduktorok: I. osztályban Zelenyák János, Bresztyák József.

II. osztályban Gaál Sándor, KL 1933aucz György.

III. osztályban Schweiger Rudolf, Korpás Pál.

Sekrestyés: Kapszdorfer Gyula, vicesekrestyés Dörner János.

Betegellátó: Gyurinák Pál, helyettese Butyka Sándor.

Gregorián ének tanfelügyelői:

I...osztályban Baumann Leó

II...osztályban Retzer Lipót

III. osztályban Novotny János.

Tankörvezetők/circulariusok:

I. osztályban Purt János, Schönherr Gyula.

407PáLt 1882. nov. 8., v. ö. még: Haverla Gábor Fazekas 3439. sz., Ürménczy Pál Fazekas 3445. sz., Engelmann Oszkár Fazekas 3436. sz., Zelenyák János Fazekas 3447. sz., Bresztyák József Fazekas 3435. sz., Gaál Sándor Fazekas 3450. sz., KL 1933aucz Gyula Fazekas 3455. sz., Schweiger Rudolf Fazekas 3461. sz., Korpás Pál Fazekas 3456. sz., Kapszdorfer Gyula Fazekas 3440. sz., Dörner János Fazekas 3449. sz., Gyurinák Pál Fazekas 3438. sz., Butyka Sándor Fazekas 3448. sz., Baumann Leó Fazekas 3434. sz., Retzer Lipót Fazekas 3478. sz., Novotny János Fazekas 3474. sz., Purt János Fazekas 3494. sz., Schönherr Gyula Fazekas 3495. sz., Fischer-Colbrrie Ágoston Fazekas 3468. sz., Huber Lipót Fazekas 3472. sz., Pintér Károly Fazekas 3459. sz., Geleta József Fazekas 3451. sz.

II. osztályban Fischer-Colbrie Ágoston, Huber Lipót

III. osztályban Pintér Károly, Geleta József

Ezek alapján megállapítható, hogy az átlagosan 60 növendéknek mintegy egyharmada viselt valamilyen tisztséget, amely a fegyelemnek szoros biztosítója, és a felelősségérzetre nevelésnek is eszköze volt. Több duktort választottak, és a tanuló kör vezetői is többen voltak, valószínűleg szak szerint. A negyedévesekre vonatkozóan már nincsenek olyan szoros kötelékek, mint az alsóbb osztályokban, hacsak nem közülük kerültek ki a duktorok.

8. Magyar Irodalmi Kör

Az elitképzéshez feltétlenül hozzátartozott az önálló gondolkodásra nevelés. Így az önképzésnek fontos szerepet szántak az intézet életében. Kunszt József rektor azzal is beírta nevét az intézet fényes lapjaira, hogy a reformkor szellemétől megérintve ösztönözte a magyar ajkú növendékeket, hogy magyar irodalmi nyelven szónoklatokat tartsanak. Ennek hatására jött létre 1839-ben a Magyar Irodalmi Kör.⁴⁰⁸ Részből tudományos dolgok fölött vitatkoztak, részből latin szerzők műveit fordították le magyar nyelvre. A kör célja az volt, hogy a növendékek képességeit fejlesszék, szellemiségüket formálják és könnyed, elegáns stílust alakítsanak ki. A tagoktól tagsági díjat szedtek és ebből számos könyvet vásároltak a könyvtár részére. Így virágzott ez a társaság Kopácsy József bőkezűségéből 1848-ig. A forradalom és szabadságharc idején a növendékek eltávoztak az intézetből, és a társaság protokolluma ismeretlen ellenséges kéztől megsemmisült és semmilyen nyoma nem maradt fenn. A reformkor eme bajnokai nem csupán az intézmény falai között fejtettek ki hatást, hanem visszakerülve egyházmegyéjükbe, annak biztos híveivé váltak, és széles körben irányt mutattak a híveknek.

A század végén az alkormányzó jelenti Vaszary Kolos hercegprímásnak, hogy rendes szabályokkal működő irodalmi iskola nem létezik az idő hiánya miatt, de az önképzést nem hanyagolták el, az magánfoglalkozás formájában megmaradt.⁴⁰⁹ Az

⁴⁰⁸Rimely 252. o.

⁴⁰⁹PáL 1898. júl. 11. Relatio

önképzésnél a prefektus hangsúlyt helyez a szép és erőteljes, magyar írás- és szólásmód elsajátítására. A Szentatyák egyes remekeinek fordításai, és különböző dolgozatok egybevetése erre alkalmas eszköznek bizonyultak, így például sikeres tanulmányok készültek Aranyaszájú Szent János: De sacerdotibus, Szent Ágoston: De Amicitia c. műve, és Methodius néhány költeménye alapján.

Az önképzés másik formája a pályázaton való részvétel. 1862-ben a szemináriumban végzett papok esztergomi találkozásán 12 aranyat tűztek ki a pesti, esztergomi és bécsi növendékek részére a következő témákban.⁴¹⁰ Először arról írjanak, hogy a papságot a tudomány és a szent élet teszi tekintélyessé és boldoggá. Aki e díjat elnyeri, annak dolgozata megjelenik a Religio c. lapban. A második téma - az ősi katolikus egyházat a testvéri szeretet tette erőssé, tekintélyessé és hatalmassá. E témában a nyertes munkája a Katholikus Néplapban jelenik meg. A harmadik téma - mely iskolamester követi legjobban az isteni Mestert, Jézus Krisztust. Aki ebből szerzi meg a díjat, tanulmánya a Tanodai Lapokban jelenik meg. Ezen felül mindegyik nyertes 4 aranyat is kap. A pályázattal kapcsolatos elbírálással és publikálással Róder Alajos pesti egyetemi szónokot bízták meg, és határidőül 1863.március 25-öt jelölték meg.

Az 1896-os millennáris kiállításra a Vallás- és Közoktatási Minisztérium felszólította a papnevelő intézeteket különböző statisztikai, tudományos munka, almanach, fényképek elkészítésére, hogy azok szerepeljenek a kiállításon.⁴¹¹

410PáLt 1862. nov. 10

411PáLt 1895. máj. 18

A Pázmáneum az új helyen a XX-XXI. században. (1900-2003)

I. A szeminárium felügyelete és feltételei

1. Történelmi háttér

A XX. század első évtizede még nem sejtette azokat a nagy politikai változásokat, amelyek bekövetkeztek. Az első világháború után felbomlott az Osztrák-Magyar Monarchia, aminek következtében Ausztriában megszűnt a monarchikus államforma és 1918-ban köztársaság lett. Ausztria - benne az intézet - az 1938-ban bekövetkezett Anschluss után a német birodalom keretei közé kerül. A második világháború után pedig Bécset övezeti zónákra osztották fel, amely 1955-ig tartott. Ausztria azután újra köztársaság lett.

Magyarországon az első világháború az őszirózsás forradalomba torkollt és Károlyi Mihály került a köztársaság élére, majd a kommün közjátéka után hazánk király nélküli monarchia lett. A trianoni béke következtében hazánk területének nagy részét elveszítette, lezárult a határ az osztrákok felé és ezzel a Pázmáneum véglegesen egy idegen állam keretei között rendezkedett be. E században jött létre a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegye 1912-ben. Trianon után a magyar egyházmegyék is területi veszteséget szenvedtek el, amelynek nyomán egyes püspökségek átszerveződtek, apostoli adminisztratúrák, helynökségek alakultak, majd új püspökségek keletkeztek a határokon kívül. 1945 után hazánkra nehezedett a szovjet hatalom, és az 1947-es párizsi békeszerződés következtében leereszkedett a vasfüggöny a nyugati államok és hazánk közé, amely megkérdőjelezte a kollégium sorsát és a hazától véglegesnek tűnő szakadás következett be. E szorítás enged az 1956-os forradalom és szabadságharc rövid ideje alatt. Az intézet életében azonban sem az új, köztársasági rendszer 1989-ben lényeges változást nem hozott az intézet életében, sem az 1993-as új egyházmegyei rendezés nem érintette az intézet sorsát. Végül

bekövetkezett az intézet 2002-ben történő visszaadása, amely után fennmaradt az a kérdés, hogy milyen funkciót szándékoznak az intézetnek adni.

2. Külföldi elitképzés a XX. században

A XIX. század végén, amint erről fentebb már szó esett, a politikusok egy része a külföldi egyetemjárást ellen tiltakozott.⁴¹² Ezeknek a politikusoknak érvelései inkább a bezárkózás irányába hatottak, a külföldi kölcsönhatások semmibe vételét célozták meg és ez a politika kudarcra volt ítélve. A politikának lett volna kötelessége az európai országok szintjéhez közelíteni a magyar iskolai képzést, de ez csak később valósítja meg. Klebelsberg Kuno.

Az egyetemes egyházban való gondolkodást a főpapok tették meg, akik szerint az eddigi gyakorlathoz hasonlóan a külföldi egyetemeken folyó oktatás színvonala az ott képzett papok révén hatással lesz a hazai pap képzésre is. Az egyházi, magas szintű tudományosság továbbadása különösen az egyetemeken, egyes egyházmegyei teológiai főiskolákon előadó tanárok révén valósulhat meg. A közös európai gondolkodás azonban nem csupán rajtuk keresztül történhet, hanem azokon a plébánosok keresztül is, akik „csak” plébániai közösségük formálásában, iskolák, templomok építésében, vagy a lelkek építésében vállalnak részt.

A XX. században így nem csupán Bécsben sajátítják el a hittudományokat, és nem csupán Rómában, a Collegium Germanico-Hungaricum növendékeként, hanem Innsbruckban, Fribourgbán, Löwenben is.⁴¹³ Ezek közül a legnagyobb létszámú képzés a Pázmáneumban történik, így az onnan kikerült papok hatása a társadalomra nézve igen jelentős. A posztgraduális képzésre a bécsi Augustineum adott jó példát, ahol mintegy 10-12 magyar pap számára is biztosítottak helyet. Ez szintén az elitképzés műhelyének számított. A XIX. században egyébként már néhány európai – francia, porosz, osztrák – nemzetnek volt saját kutatóintézete Rómában, ami példa lehetett más nemzetek számára.

⁴¹² Trefort Ágosttal való vitára v. ö.: PáLt 1886. ápr. 5., Beke 1999. 151-155. o., Hermann 490. o.

⁴¹³ Hermann 490. o.

A XX. század elején mind az egyházi, mind a világi vonal felismerte az új történelmi lehetőségeket. Ebbe a vonulatba illeszkedik bele Klebelsberg Kuno (1922-1931) kultuszminiszter működése.⁴¹⁴ A miniszternek ismernie kellett a bécsi intézményeket és Fraknoi Vilmos törekvését egy római Collegium Hungaricum felállítására⁴¹⁵, különös tekintettel arra, hogy a Vatikán a kutatók előtt megnyitotta levéltárát. Klebelsberg miniszter így építette ki a Collegium Hungaricum-ok európai hálózatát. A magyar állam Európában Magyar Intézeteket állított fel: 1917-ben Konstantinápolyban, Klebelsberg alatt 1924-ben Bécsben és ebben az évben Berlinben is. További hálózatok kiépítésére ösztönzőleg hatott az 1927:XIII. törvény⁴¹⁶, amely lehetővé teszi tudós szakemberek magasabb képzését külföldi kollégiumokban (Collegium Hungaricum) és magyar intézetek céljára ingatlanok vételét.

A Római Collegium Hungaricum intézmény előzményei visszavezetnek Fraknoi Vilmosnak (1843-1924), a tudós papnak a személyéhez.⁴¹⁷ Mint történész, hosszú éveket töltött Európában magyar történelmi adatok kutatásával és állandó intézettel akarta könnyebbé tenni a kutatók helyzetét. Ekkor több hazai történész tartózkodott az Örök Városban éppen kutatások végett, aminek következtében fellendült a történetírás, elsősorban az egyháznak köszönhetően.

A püspöki kar 1910-ben fontosnak tartotta a római tudományos kutatás lehetőségét, ezért felvetette azt az ötletet, hogy a papokat a francia Sulpicianusoknál, illetve a német Collegio Teutonico di Santa Maria dell'Animában, valamint a Collegio Teutonico Santa Maria in Campo Santóban lehetne elhelyezni.⁴¹⁸

414 Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai. (1917-1932). Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Glatz Ferenc. Budapest 1990., Gergely-Izsák 178. o.

415 A felállításának körülményeire v. ö.: Csorba László. A Római Magyar Történelmi Intézet megalapítása és első évei (1895-1922), In Száz év 7-18. o., Ujváry Gábor: A Római Magyar Intézet története 1912-1945 között. In Száz év.. 20-43. o., L'Accademia Ungherese di Roma. László Csorba-Gábor Ujváry: Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane 1895-1995. Brani 1995., in La presenza millenaria ungherese a Roma. Istituzioni dall'epoca di Santo Stefano re ad oggi. Klára Póczy-Károly Szelényi. Veszprém Budapest (2000.) 125-133. o., Magyarul is A magyarok ezer esztendeje Rómában. Intézményeink az Örök Városban Szent István király óta napjainkig. Póczy Klára-Szelényi Károly. Veszprém-Budapest (2000). 125-133. o.

416 1927:XIII. tv. CIH. Magyar Törvénytár. Budapest 1928.

417 Áldásy Antal: Fraknoi Vilmos emlékezete. = Katholikus Szemle XXXIX./ 1925. 449-457. o., Beke Margit: PUK185-203. o., U.ö.: A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929-1945). In Száz év..69-75., Csorba László: A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig. In Száz év...75-92. o., Margit Beke - László Csorba: L'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese di Roma. In Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane 1895-1995. Brani 1995. 133-138. o., Beke Margit-Csorba László: A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában. In A magyarok ezer esztendeje Rómában. Intézményeink az Örök Városban Szent István király óta napjainkig. Póczy Klára-Szelényi Károly. Veszprém-Budapest (2000). 133-138.o.

418 PL Csernoch János. Egyházkormányzati iratok. Cat. Da. Conferencia chori episcoporum. Püspökkari jegyzőkönyvek. 1913. nov. 7. 9. pont. A Sulpicianusok a St. Sulpice-kongregáció tagjai, akik francia világi

Amint Fraknói írta, Róma a tudomány és művészeti kincsek középpontjában áll és ez alkalmassá teszi, hogy ott tudományos és művészeti tervei megvalósuljanak.⁴¹⁹ Fraknói 1892-től huzamosabb ideig tartózkodott Rómában és miután telket vásárolt a Piazzale del Policlinico 139. szám alatt, 1895-re felépítette villáját.⁴²⁰

Fraknói Vilmos 1913-ban a Policlinico villáját történeti intézet céljára. A Fraknói villa helyett a magyar állam 1927-ben megvásárolta az 1640-ben Carlo Borromini által épített Palazzo Falconieri épületet, a via Giulia 1. szám alatt.⁴²¹ Ebben a régi patrícius házaktól körülvevett palotában talált végleges otthonra a Collegium Hungaricum Rómában, benne az Egyházi vagy Papi Intézettel.⁴²²

1927. október 4-én a kultuszminisztériumban Magyary Zoltán miniszteri tanácsossal a Falconieri palota hasznosításáról.⁴²³ E tanácskozáson szó esett arról, hogy a magyar teológusok a Collegium Germanico-Hungaricumban, illetve a bécsi Pázmáneum növendékeként, az innsbrucki és freiburgi egyetemeken végeztek tanulmányokat. Bécsben ugyan már végzett teológus magyar papokat is fogadtak az Augustineumba, Rómába viszont azért kellene küldeni papokat, hogy elsajátítsák az olasz nyelvet, és egyházzjogi, szentírás - tudományi és régészeti intézetekben stúdiumokat végezzenek és levéltári kutatásokat folytathassanak. KL 1933ebelsberg Kuno kultuszminiszter elgondolása szerint 45-50 felsőbb tanulmányokat végző tudós befogadására lesz alkalmas az intézet és 10-12 fiatal egyházi férfi itt folytathatja tanulmányait.⁴²⁴

Érdekes módon a Pápai Magyar Egyházi Intézet végleges, intézményesített formáját Serédi Jusztinián (1927-1945) mellett Luttor Ferencnek köszönheti, aki egykor maga is a Pázmáneum növendéke volt. 1924-től áll a Egyházi Kollégium élén Luttor Ferenc követségi kánonjogi tanácsosként és superioriként. Sikerült 1935-ben a Papi Osztály pénzügyi helyzetét Collegium Hungaricumtól függetleníteni. További előrelépést jelentett az intézmény életében, amikor a Szemináriumok és egyetemek Kongregációja 1939. árpilis 17-én felvette az

papokta fogtak egybe és intézetük volt Rómában is, és kiváló tudósokkal rendelkeztek. A másik két intézet mindegyike német volt.

419 PL. Vaszary Kolos. Cat. Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter..A római Magyar Intézet. É. n.

420 Az előzményekről v. ö.: Studi e documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia D Ungheria di Roma: I. Annuario 1936. Roma 1937. 4. o., Nagy Iván: Magyar diákok külföldjárása. In A Collegium Hungaricum Szövetség zsebkönyve. Szerk.: Martonyi János. Budapest 1936. 16-29., MOL VKM K 636. 63. 1932-1936.

421 MOL VKM K 636. 63. 1932-36.

422 A Collegium Hungaricum 1937. 25. o.

423 PL Csernoch János. Cat Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter 2556/1927.

424 PL Serédi Jusztinián. Cat. Dc. Dioeceses et dioecesani episcopi singulariter 6303/1940 (1964/1929)

egyházi intézetek sorába.⁴²⁵ Végül a Collegium Hungaricum épületében, teljesen különálló intézményként a Szentszék 1940. július 16-án kiadott dekrétumával létrehozta a Pápai Magyar Egyházi Intézetet, mint posztgraduális papi intézetet.⁴²⁶

3. Egyházi és világi felügyelet

a./ Mindszenty József haláláig.

A Pázmáneum felügyelete az esztergomi érsekre tartozott és az intézkedés az esztergomi főkapitán feladata volt, mint eddig. A királyi főfelügyelet joga érvényes maradt a második világháború végéig, amelyet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumon keresztül gyakorolt. A jog gyakorlásában - 1918-ban a köztársaság, valamint az 1919-es proletárdiktatúra idején éppen az idő rövidsége következtében - lényeges változás nem következett be. Horthy Miklós kormányzása alatt a főkegyúri jog gyakorlata a kormányzó jogkörébe esett, ami azért is érdekes, mert protestáns volt. A Pázmáneum ügyeit változatlanul a kultuszminisztériumon keresztül intézte. 1945 után ez a helyzet teljesen megváltozott. A háború után szerencsére nem foglalkoztak e kérdéssel és a hazai kapcsolatot is egy ideig fenn lehetett tartani. Mindszenty József⁴²⁷ esztergomi érsek (1945-73) elfogatása 1948 karácsonyán történt, és ez után a főpásztor joga gyakorlásában akadályoztatva volt. Bécsben a külföldre menekültek lelki ellátására, 1950-ben a Szentszék Zágón Józsefet kinevezte mint Visitator Apostolicus extra ordinem Profugis Hungaris. Lepold Antal rektor⁴²⁸ (1946-71) a joghatóság tisztázása

⁴²⁵ A dekrétum a 1120/38/15. sz. alatt található. V. ö.: PL. Serédi Cat. Dc. Dioeceses et dioecesaní episcopi singulariter. 6303/1940 (3919/1939), továbbá PL Serédi. Cat. 41. Scholae: asyllum prolium, triviales, nationales, scholae elementares. 6794/1939.

⁴²⁶ A dekretum a 462/40/12. sz. alatt található. V. ö.: PL Serédi Cat. Dc. Dioeceses et dioecesaní episcopi singulariter 6303/1940 (5486/1940).

⁴²⁷ Mészáros István: Mindszenty József. In Eé.. 395-402. o.

⁴²⁸ Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

érdekében 1952-ben Johannes Dellepiane bécsi apostoli nunciushoz fordult.⁴²⁹ Ekkor az esztergomi érsekség élén az egykori pazmanita Hamvas Endre csanádi püspök áll, mint apostoli adminisztrátor /1951-56/. A rektor attól tartott, hogy a magyar kormány a határon kívül eső egyházi javakat is államosítani fogja, köztük az intézetet. Ekkor már otthon 1951 óta működött az Állami Egyházügyi Hivatal és félő volt, hogy nyomást fog gyakorolni a magyar püspöki karra az intézet eladása végett. A magyar állam részéről valóban történtek kísérletek az államosításra.⁴³⁰

Ezek a szövevényes viszonyok álltak a háttérben, amikor a Szentszék jogilag rendezte a Pázmáneum ügyét. A Szentszék 1953. febr. 14-én kelt rendelete alapján tekintettel a Magyarországon lévő egyház helyzetére, a Pázmány kollégium alapítvány felügyeletét a bécsi érsekre bízta, és visszavonásig kizárólagos jogot biztosít számára.⁴³¹ Ebben az időben a bécsi érsek Theodor Innitzer (+1955), aki mindenkor jóindulattal és szívélyesen viseltetett a Pázmáneum iránt, azért is, mert a bécsi teológián tanította a pazmanitákat.

Az 1956-os események során hazánkban Mindszenty József kiszabadításával megszűnt Hamvas Endre megbízatása, amely megcsillantotta a reményt, hogy az intézet visszakerülhet eredeti fennhatósága alá, de ez nem következett be. Miután a forradalmat leverték és Mindszenty az amerikai követségre menekült, így joghatóságot nem gyakorolhatott. A főegyházmegye kormányzásával⁴³² a Szentszék Endrey Mihály egri segédpüspököt bízta meg exrtaordinarius delegatus apostolicus (1957. febr. 9 -1958. szept.) minőségben. Őt követte az esztergomi egyházmegye élén apostoli adminisztrátorként Schwarz-Eggenhofer Artúr (1959. jún. 6-1969), Szabó Imre (1969. jan. 24-1971).

Franz König bíboros 1965-ben a következő javaslatot tette Hamvas Endrének, a magyar katolikus püspöki kar elnökének, hogy a Pázmáneumot adják el a bécsi egyházmegyének, de néhány szobát fenn tartanának a magyar papok részére, vagy hosszú távra bérbe adnák a bécsi egyházmegyének.⁴³³ Hamvas Endre, mint volt pazmanita növendék bizonyára tisztában volt az intézet jogi helyzetével és nem tartotta reálisnak az ajánlatokat. 1967-ben a Pénzügyminisztérium, a Külügyminisztérium, a titkosszolgálat, valamint az

429 PáLt 1952. S. n.

430 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I.rész 56. o.

431 PáLt 1953. S. n. A másolata 11. Dekret és a 8747. számot viseli, közölve Zombori István Szerk.: A bécsi Pázmáneum. (METEM Könyvek 37.) Budapest 2002. 352. o.

432 Az apostoli adminisztrátorokra v. ö. Beke Margit: Esztergomi érsekek a kezdetektől és apostoli adminisztrátorok az újkortól napjainkig. In Eé.. 411-413., 413. o.

433 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 132. o., MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX-A-21-c- 123.1.t.-22-1971. 43. doboz.

Állami Egyházügyi Hivatal érdekelt félként mindenáron arra törekedett, hogy megszerezze az intézetet a magyar államnak.⁴³⁴ A Pázmáneumot azonban 1967-ben újra alapítványként fogalmazták meg, és mint ilyen, jogi személy, amelyet az esztergomi érsek képviselt, kezelője az esztergomi főkáptalan. Azonban az esztergomit a bécsi érsek helyettesíti. Mivel az alapítvány Alsóausztriában történt, az osztrák bíróság csak a bécsi érsek által aláírt jogügyletet ismeri el, ezért vagyoni szempontból a magyar államnak nincs beleszólása.⁴³⁵ Az intézet iránt érdeklődött bérlőként a burgenlandi szeminárium, amelynek a bécsi érsek 50 vagy 99 évi bérletet ajánlott fel azzal a kikötéssel, hogy megőrzi az épület állagát, továbbá az Egyesült Államok Nagykövetsége is szívesen megvásárolta volna az épületet.⁴³⁶ Az államnak ez után is szándékában áll eladatni az intézetet, hogy titkosszolgálati célra használhassa fel, ez által a papi emigrációban további bomlást szeretnének elérni, valamint a szomszédos Amerikai Követség elleni akcióra felhasználni.⁴³⁷ A magyar állam kereste annak a módját, hogyan lehetne mégis visszakérni a Pázmáneumot. Egyes vélemények szerint nem az esztergomi érsek, nem pedig az esztergomi főkáptalan az illetékes ebben az ügyben, hanem a magyar katolikus püspöki kar. Arra való hivatkozással teszik ezt, - hozzá tehetjük, hogy jogtalanul - hogy 1813-ban már általános szemináriumként működött és akkor minden püspök küldött ide növendéket, tehát nem előzmények nélküli a püspöki kar rendelkezése.⁴³⁸ E mögött az a szándék állt, hogy a püspöki kart rá lehet beszélni az intézet visszaadására.

Újabb alkalom az intézet státuszának megváltoztatására Lepold Antal rektor 1971. május 3-án bekövetkezett halála, illetve temetése. A temetésen részt vett Szabó Imre apostoli kormányzó képviselője Vajay István esztergomi általános helynök, Bartl Lőrinc kanonok, a káptalan képviselője és Csepregi Ignác esztergomi irodaigazgató, ez utóbbi kettő pazmanita volt.⁴³⁹ A temetés után látogatást tettek Franz König bíborosnál, ahol az intézet jövőjét vetették fel. A bíboros hangsúlyozta, hogy a Magyar Állam és a Vatikán között folyó tárgyalások során kell rendezni az intézet helyzetét az alapító okmány szellemében. Vagy, a magyar katolikus püspöki kar megkeresi König bíborost és kéri az intézet visszaadását. Ez után a Vatikán döntene arról, hogy visszavonja-e a bécsi érsekség felügyeleti jogát. A bíboros hangsúlyozta, hogy neki semmi különösebb érdeke nem fűződik a

434 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 132. o., MOL ÁÉH. Szigoruan titkos iratok. XIX-A-21-d-004-35-1977. 99. doboz.

435 Pál Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. Ezt 1967-ben írják.

436 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet. II. rész 50. o.

437 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 56. o.

438 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet II. rész 69. o.

Pázmáneumhoz, ezért kész annak vezetésétől elállni. Szükséges lenne tehát megvizsgálni a tennivalókat és a döntéshez megfelelő javaslatot készíteni. Szó esett arról is, hogy ha visszakerülne az intézet a magyar egyház fennhatósága alá, akkor a növendék papokhoz otthonról kellene előjárókat biztosítani.⁴⁴⁰ Az anyagiak nehéz terheket rónak az esztergomi főegyházmegyére, hiszen a két bérház közül az egyik ekkor 99 évre, a másik pedig 77 évre le voltak kötve a restaurálásra felvett kölcsönök miatt. Ekkor sem történt változás az intézetben, amelyben valószínűleg szerepet játszott az épület restaurálása és a két bérház háborús károkból származó hiányosságok helyreállítása.

Az intézmény visszaadása még várat magára. Az Állami Egyházügyi Hivatal élén Prantner József után Miklós Imre veszi át az elnöki tisztséget. Közben az esztergomi érseki szék akadályoztatása státuszának megoldására tárgyalások kezdődnek. Mindszenty József, akinek hatásköréhez tartozna egyébként a Pázmáneum, az amerikai követségen való tartózkodása politikailag kényelmetlen, ezért a Vatikán arra készíti Mindszenty Józsefet, hogy elhagyja a követséget és Rómába menjen, ahol hátralévő életét töltheti.⁴⁴¹ Így 1971. október 23-án érkezett a házba Mindszenty József bíboros aki új hazául Ausztriát választotta és lakhelyül a Pázmáneumot, amely távolságban sem volt messze Csehimindszenttől, születési helyétől s haláláig lakója maradt e háznak. Miután a Szentszék 1973-ban megüresedettnek nyilvánítja az esztergomi érseki széket, a bécsi érsek felügyeleti joga változatlan maradt.

1973-ban Kovács Tibor esztergomi kanonokoknál is érdeklődtek a Pázmáneum visszavételének a módjáról, aki aggályát fejezi ki a miatt, ha a bécsi érsekség nem tartaná az intézetet, akkor a magyar állam venné át, ami nem szerencsés.⁴⁴² Szerinte jobb az ügyet nem bolygatni az adott körülmények között.

Az intézet a XX. században a számadást 1949-ig rendszeresen elküldte az esztergomi érsekségnek, illetve a főkáptalannak. Miután Zágon Józsefre bízta a Pázmáneum irányítását, ezért 1950-től hozzá küldték a számadást és a növendékekről szóló információkat. 1953 után pedig a bécsi érsekségnek volt illetékessége, ezért a számadásokat az érsekségen belül működő Finanzkammer ellenőrizte, néha 10 évre szólóan visszamenőleg. Bár 1971. óta a házban tartózkodott Mindszenty József és bekérte a bécsi érsek felé elküldött beszámolókat, ez azonban csak tájékoztatási jellegű volt.

439 MOL ÁÉH Elnöki iratok. XIX-A-21-c-123.1.t. – 22-1971. 43. doboz.

440 MOL ÁEH. XIX. Elnöki iratok. A-21-c-123.1. t. – 22 – 1971. 43. doboz.

441 Mészáros István: Mindszenty József. In Eé..395-402. o.

442 ÁBTL O-8-239. Pázmáneum Intézet I. köt. II. rész 71. o.

b./ Mindszenty József halála után az intézet visszaadásig.

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1975-ben azt javasolta, hogy bérbe kell adni az épületet, és árát papnevelésre kell fordítani. Illetve egy részéből néhány fő számára papi továbbképző lehetne, a többit bérbe lehetne adni. Ha nem jó a gyakorlat, akkor „gondoskodni kell az elsorvasztásáról”.⁴⁴³ Lékai László⁴⁴⁴ 1976-ban kapta meg esztergomi érseki kinevezését (1976-86), aki előzőleg apostoli adminisztrátora (1974-76) volt a főegyházmegyének. Az új főpásztor csak 1981. május 15-én járt első alkalommal a Pázmáneumban. 1982-ben Gianone Egon rektorban újra felvetődik a papi szeminárium visszaállítása, de megállapítja, hogy amíg Magyarországról szabályos körülmények között a püspökök nem küldhetnek növendékeket a Pázmáneumba, komoly papnevelésről nem lehet szó.⁴⁴⁵ Lékai László bíboros idejében 1984-ben, híre járt hogy vissza szeretné kapni az intézetet.⁴⁴⁶ Lékai László bíboros igyekezett az intézetet saját fennhatósága alá vonni, azonban sikertelenül. Lékai László bíboros miután betöltötte 75. életévét, lemondott esztergomi érseki székéről, és 1986. június 29-én szívinfarktusban bekövetkezett halála a Pázmáneum helyzetén nem változtatott.

Az új bécsi érsek, Hans Hermann Groer OSB (1986. július 15-1995)⁴⁴⁷ szeretné, ha az intézetben meg lehetne kezdeni a papnevelést és Gianone Egon rektor inkardinálná magát a bécsi egyházmegyébe, amit még Lékai László nem engedett meg. 1987-ben már új főpásztor van Esztergomnak, Paskai László érsek⁴⁴⁸(1987-2002) személyében, aki hamarosan látogatást tesz az intézetben. A Pázmáneummal kapcsolatban Szöke János SVD szerzetes azt tervezte, hogy a szalézi rendi teológiát betelepíti az intézet falai közé. A politikai helyzet és a súlyos anyagi gondok ezt nem tették lehetővé. A Pázmáneum visszaadása Christoph Schönborn (1995 -)⁴⁴⁹ bécsi érsek, bíboros idejében történik meg. Paskai László bíboros 2001. november 12-én megbeszélést folytatott Christoph Schönborn érsekkel a Pázmáneumban a felügyeleti jog visszaadásáról. Megegyeztek abban, hogy a

443 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 132. o.

444 Adriányi Gábor: Lékai László. In Eé. 402-405. o.

445PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. 1982.év

446PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. 1984. év.

447 Annuario Pontificio 2002. Citta del Vaticano 2002. 51. o.

448 Beke Margit: Paskai László. In Eé. 405-408. o.

449 Annuario Pontificio 2002. Citta del Vaticano 2002. 76-77. o.

katolikus egyház helyzete hazánkban megnyugtató és kéri a Szentszéktől a felügyelet visszajuttatását. A Szentszék 2001. december 29-én kelt rendeletével visszaadja a felügyeleti jogot az immáron Esztergom-Budapesti Érsekség nevet viselő főegyházmegyének. Az átadás 2002. február 16-án megtörtént.⁴⁵⁰ Azokat az időket, amelyeket a bécsi érsekség alatt élt meg az intézet, csak hálával könyvelheti el az utókor.

A Pázmány Alapítvány mellet Franz König bíboros rendeletére működött a Seminarrat, amelynek feladata, hogy a Pázmáneum nevelési és anyagi ügyeinek intézkedésénél tanácsaival segítsen. A tanács tagjai között megtalálhatók a mindenkori intézeti előljárók is. Elnöke Valentiny Géza ⁴⁵¹prelátus, Richter Aladár ⁴⁵² a Pázmáneum spirituálisa, Tóth József ⁴⁵³prelátus, mindhárman egykori pazmaniták, és Veres Árpád ⁴⁵⁴egri főegyházmegyés rektor. A Seminarrat az intézmény átvételével megszüntette tevékenységét.

4. Anyagi feltételek és alapítványok

A század viharos évtizedei nem kedveztek az intézet anyagi ügyeinek, ugyanis a századforduló után az alapítványi tőkék továbbra is értékpapírokban voltak befektetve, amelyek az első világháború után értéktelenné váltak. Az állam 1918/19-ben nem fizetett kamatokat, csak 1920/21-ben, ezért az előljárók kölcsönöket vettek fel a kiadások fedezésére.

A püspöki kar több alkalommal tárgyalt a Pázmáneumról, így Csernoch János hercegprímás 1921-ben kifejtette, hogy az alapítványi helyeken lévő növendékek után is fizetni kell bizonyos tartásdíjat, a nem alapítványi helyekre csak fizetéses növendékeket tudnak felvenni, különben lehetetlenné válik az intézet helyzete.⁴⁵⁵ Szerinte az alapítványi helyekre a még meglévő alapítványi tőke hozadékát levonva kell befizetni

⁴⁵⁰ Beke Pázmáneum 2002. 244. o., Ennek a száma 10654/01/RS. V. ö. Uj Ember LVIII. /2002. febr. 17.

⁴⁵¹ Beke Pázmáneum 2002. 321. o.

⁴⁵² Beke Pázmáneum 2002. 319., 321. o.

⁴⁵³ Beke Pázmáneum 2002. 318., 321. o.

⁴⁵⁴ Beke Pázmáneum 2002. 314., 321. o.

⁴⁵⁵ Beke Pkjk. I. 61. 1921. febr. 10. 3. pont.

tartásdíjat. Az alapítványi helyek között tartják számon továbbra is a 18 esztergomi, 3 besztercebányai, 3 rozsnyói, 3 szepesi és 2 erdélyi egyházmegyést, a többi egyházmegyés és szerzetesi növendékek a nem alapítványos helyeken tanulhatnak.

A biztos bevételek között található a régi kollégium - a Postgasse 11. és a Fleischmarkt 28 sz. épület - eladásából kapott 72 000 Ft, ezen kívül az intézet számíthatott a bécsi Leopoldstadtban lévő két bérház bérleti díjára, amely bizonyos szempontból törzstőkének számított.⁴⁵⁶

Az első világháború utáni "vörös városház"-nak egyik adórendszere a házadó volt, amelynek nagysága a helyiségek száma szerint progresszíven nőtt.⁴⁵⁷ Az intézet nagy adóteher alá esett, amit éveken át nem fizettek, és ez annyira emelkedett, hogy az épületet a városnak át kellett volna adni. Csárszky István azonban pert indított a város ellen, amelyet 1928. januárjában megnyert. A rektor ugyanis kimutatta, hogy a növendékek albérlőként laknak az intézetben, ezért a közös helyiségek is szétosztódnak, így az adózás összege jóval alacsonyabb lett. Ennek alapján az intézet új pert indított, hogy az 1922. óta eltávozott növendékeken a város ezt hajtsa be. A pert ezzel az intézet részéről befejezettek tekintették.

Az anyagi helyzet javítására tervbe vették az előljárók, hogy az intézet fennállásának 300. évfordulóján, 1923-ban gyűjtést rendeznek, és abból birtokot vásárolnak, illetve tőkét képeznek, amely megoldaná az élelmezési gondokat.⁴⁵⁸ E célból Fraknoi Vilmos püspök arra vállalkozott, hogy megírja a Pázmáneum történetét, különös tekintettel az alapítás körülményeire, amelynek kiadását az egykori rektor, Széchenyi Miklós nagyváradi püspök vállalta. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium e célra 200 000 koronát utalványozott, a többi püspöktől is érkeztek adományok, bár ez még mindig nem volt elég, mégis a mű megjelenhetett.⁴⁵⁹ A rektor mezőgazdasági ingatlant szeretne vásárolni a tanulmányi és vallásalapba bekebelezett valamilyen apátsági, illetve prépostsági birtokból, hogy az alap által fizetett összeget kiegészíthessék, de a terv nem valósult meg.⁴⁶⁰

Az intézet pénzügyi helyzete rendkívüli mértékben megingott és 1925-ben megindult a szanálás, amikor a vallásalap 266 000 koronát adott a ház tatarozására.⁴⁶¹ 1926-ban 200 000 koronát, 1927-ben 3 500 pengőt kaptak a vallásalaptól. A püspököktől 500

456 PáLt 1900., 1905. Status activus.

457 PT 1928/29. III. 46

458 PáLt 1922. Nr. 29.

459 PáLt 1922. Nr. 29., Nr. 2. a kész mű: Fraknoi Vilmos: A bécsi Pázmány intézet megalapítása. Róma 1923. PáLt 1924. Nr. 1.

461 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

pengőt kértek. Az intézet bevétele 1926-ban 39 053 Schilling volt, ez havonta növendékenként 108 Schillinget jelent, ebben benne van minden kiadás. Vagyis az ellátás kevesebb, mint a Budapesten szokásos 150-200 Schilling. A jövedelem oly csekély, hogy vagy az ellátás vagy a fűtés rovására megy.

A harmincas években 16 000 P rendes és 14 000 P rendkívüli segélyben részesül a kollégium a kultuszminisztérium részéről, ez azonban csak akkor elegendő az intézet fennmaradására, ha ott maximálisan kihasználják a férőhelyeket, mert ezekre a bevételekre is szükség van.⁴⁶² Így az intézet fenntartása továbbra is, a létszámtól is függött.

Később, bizonyos mentességet élvezett az intézet, de 1941. őszén a házadókat a német birodalmi adórendszer szellemében módosították, így a mentességet megszüntették.⁴⁶³ Sőt, ebben az időben a szerzetesrendekre társulati adót vetettek ki, így a házban lakó nővéreknek tiszta jövedelmük után 1/3 részt kellett adózniuk. A nehézségeket fokozta a Magyarországról érkező áruk vámolása is, amelyet ritkán engedtek el, aminek következtében az anyagi ellátás súlyosabb terheket rótt az intézetre.

A növendékek tartásdíját több alkalommal emelték, de ez sem volt elegendő, ha Csernoch János 100 000 koronás segéllyel sietett az intézetet megmenteni.⁴⁶⁴ Ő járt elől a természetbeni juttatásokban is, a veszprémi püspök mellett, és ezen kívül megkereste az amerikai püspöki kart segélykérés végett. Az előljárók elérték, hogy az osztrák - argentin segélyakció felvette az intézetet névsorába, és csatlakozhattak a magyar követség által alapított beszerzési csoporthoz is, ezzel az ellátás kissé könnyebb lett.

Az intézet gyakorlatilag a növendékek után járó díjakra van utalva, különösen 1931-től kezdve.⁴⁶⁵ Ekkor ugyanis a vallásalap megvonta a rendkívüli segélyt és a rendes segélynek a 10 %-át. A növendékekért eddig fizetett 400 P már nem elegendő, ezért felemelték 600, majd 800 P-re. Az egyházmegyék ezt az összeget már nem voltak képesek magukra vállalni, így a növendékek száma erőteljesen csökkent, illetve változó.

Az intézet anyagi alapjai 1945 után teljes mértékben megrendültek, hiszen nem számíthattak az addigi állami és egyházi segélyre, mint előzőleg. Ettől kezdve az intézet azért volt képes fennmaradni, mert vatikáni, svájci, német, osztrák és amerikai adományok érkeztek. Az 1950-es években a rektor személyenként 6000 Schillinget tartana szűken

⁴⁶² Beke Pkjk. I. 386. o. 1931. okt. 14. 14. pont.

⁴⁶³ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. 1942. Nr. 9981

⁴⁶⁴ Pál L. 1920. Nr. 49.

⁴⁶⁵ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1935. Nr. 1437

elegendőnek a ház és az intézet fenntartására, hiszen a növendékeknek nem csupán a teljes ellátását, hanem az egyetemhez szükséges beiratkozást és tandíjat is fedezni kellene. Az anyagi nehézséget fokozta, hogy a bérházak közül az egyik különösen megrongálódott és innen sem várhattak bevételt. Később Zágon Józsefnek sokat köszönhet az intézet, aki bizonyos összegű kölcsönt vett fel és azt ki is fizette. A bérházak kijavítására 1962-63-ban 2 milliónyi Schillinget voltak kénytelenek felvenni, amelyből az épületeket helyreállították, viszont az eladósodás hosszú és nehéz utat jelölt ki az intézet részére. A bérházak javítására 2000-re újra sor került és az anyagi helyzet mai napig nem megnyugtató, de némi bevételre mégis számíthat a kollégium.

Új alapítványokról igen kevés szó esik. Klinger István egyetemi tanár a Magyar Egyházirodalmi Iskolának a hitszónoklat előmozdítása érdekében 2000 koronát hagyott.⁴⁶⁶ Az alapítvány kamataiból származó díjat három éves ciklusra osztották el. Az I. évben a hitszónoklat módszertanának témájában, a II. évben a hitszónoklat előadásának szabályaira, végül a III. évben a hitszónoklati előadásra adtak díjat. Oltványi Pál 400 koronás mise alapítványa szerepel 1909-ben, amely minden második hónap péntekén csendes mise tartására kötelezi az intézetet.⁴⁶⁷ Szó van a későbbiek során Török Mihály 1000 pengős ajándékáról, amelyet az intézet könyv vásárlásra fordított.

5. A szeminárium színhelye

A század forduló után az intézet tulajdonát képezte az új kollégium a Waissenhausgasse 14. szám alatt, továbbá a II. kerületben lévő két bérház a Primashof és a Pazmanitenhof, amelyeknek jövedelme szerényen ugyan, de gyarapította a törzsvagyont. A Postgasse 11.sz. alatti kollégium főépületét 1900-ban eladták, amelynek helyén egy ötemeletes bérház épült.⁴⁶⁸ Ettől az épülettől a Hotel London választotta el a Fleischmarkt 28. sz. épületet, amelyet

⁴⁶⁶ PL Vaszary Kolos. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1908. Nr. 7893., PáLt 1909. Nr. 111

⁴⁶⁷ PáLt 1909. ápr. 2., 16.

ugyancsak eladtak 1901-ben, és a telekre szintén ötemeletes házat húztak fel. A régi intézeti házat 1912-ben 3 szép aquarell képen örökítették meg.⁴⁶⁹

Az ősi kollégiumi épület eladásának gondolata már 1882-ben felmerült, de elodázódott. Az intézet ekkor már nem felel meg a kor követelményeinek, de anyagi lehetőségük igen csekély.⁴⁷⁰ A régi ház külsőleg való átalakítása sem hozna megoldást, még szűkebb lenne a kollégium, ennek a helyén nem érdemes új házat építeni, mert igen drága a telek.⁴⁷¹ Az új építkezés mellett szól a másik igen fontos szempont, hogy az egyetem is távolabbra került, mint az intézet helyreállítása idején. Az új egyetem megnyitásával naponta 2 órát vesz igénybe az egyetemjárás. A város rendkívül forgalmas, és a külső zavaró tényezők megmaradtak, bár ezeknek ellensúlyozására az előjárók igyekeztek a növendékek jámborságát és lelki elmélyülését elősegíteni.

A megnyílt egyetem közelében kerestek és találtak házhely részére alkalmas telket, így jutottak el a IX. kerületben a Waissenhausfond birtokában lévő Waissenhausgassen található területhez, amely kedvező fekvésű, és tágas térrel rendelkezett. A hely azért is tetszetős, mert az egyetem 15 percre esett, ezért az 1765 négyzetméter kiterjedésű telket 8 200 Ft-ért megvették.

Czigler Győző budapesti építész terve alapján 1899. nyarán kezdődött el az építkezés és december 6-án már fedél alatt állt a ház. 1900. október 1-jén megnyílhatott az új kollégium kapuja a növendékek előtt.⁴⁷²

Az épület elkészítése már Széchenyi Miklós rektorságára (1898-1901/2) esik.⁴⁷³ A rektor 1901-ig töltötte be tisztségét, de rövid idő alatt halhatatlan érdemeket szerzett az épület tervezésével és megépítésével. A helyzetről tájékoztatták a Szentatyát is, aki tudomásul vette, hogy az intézet, nemes céljához jobban megfelelő házat kapott, és apostoli áldását küldte.⁴⁷⁴

Az épület kényelmesebb volt az előzőnél, amelynek helyiségeit egymás utáni sorrendben közlünk.⁴⁷⁵ A pince szintjén található a káposztás és boros pince, mosókonyha, vasalószoba a fűtőberendezésen kívül. A földszinten helyezkedett el a portás szobája, a

468 Juhász László 60

469 PL Vaszary Kolos. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1912. Nr. 2576.

470 PáL 1898. júl. 11. Relatio

471 PáL 1899. márc. 12

472 Megnyílt az új Pazmaneum. = Magyar Sion 1900. XIV. 799-800

473 Beke 1989. 58-5. o.

474 PáL 1900. nov. S. n.

növendékek fogadószobája, a nővérek lakosztálya előszobával, ebédlővel és 2 hálósobával, cselédszoba, 3 inas szoba, konyha, kamra, 2 fürdőszoba. Itt rendezték be a növendékeknek a dohányzót, az olvasó- és végül a zenetermet. A félemeleten volt az alkormányzói lakás előszobával, dolgozóval, szalonnal, hálósobával és fürdőszobával, továbbá a növendékek ebédlője tálalóval, 12 cella, kisebb kamrák, 2 fürdőszoba. Az első emeleten állt a rektor lakása előszobával, inas szobával, lift helyiséggel, fürdő- és hálósobával, dolgozóval és szalonnal, továbbá 1 nagyobb és 1 kisebb vendégszoba. Ezen túl volt az előljárók ebédlője, inas szoba, kamra, a prefektus lakása dolgozóval, háló- és fürdőszobákkal, majd 8 cella növendékek részére cipőtisztító kamrával. A második emeleten található a kápolna előcsarnokkal, egy díszterem, a spirituális lakása előszobával, dolgozó-, háló- és fürdőszobával, kamrával. Itt volt 1 kamra, 1 múzeum 12 személy részére és egy másik múzeum 13 személynek, továbbá 4 cella cipőtisztító kamrával és raktárral. A harmadik emeleten ma is látható a kápolnával összefüggő oratórium, betegszoba előszobája, 2 betegszoba, betegápolónak a szobája és fürdőszoba. Itt volt a könyvtár, 2 vendégszoba, inas szoba, 2 hálósoba 12-12 személy részére, mosakodó helyiség, 3 kis cella, hálósoba 2 személy részére.

A fentiekből kiderül, hogy a növendékek ezután tágasabban lakhatnak, hiszen csak az I. és II. évesek számára van közös hálósoba és tanterem, a III - IV. évesek viszont külön-külön szobát kaptak, amelyet nappali és hálósoba gyanánt használtak. Az intézet teljes befogadóképessége 56 fő.

A házhoz 700 négyzetméter telek tartozott és átriummal volt ellátva a rekreációk idejére. Az udvar részét képezte egy 12 nm kiszögellő terület, amelynek a ház semmi hasznát nem vehette, ezért 2 669 Ft-ért eladják Gaerber Károly és Hatschek Arnold építészek megkeresésére.⁴⁷⁶

A belső berendezés - imazsámolyok, padok, pulpitus, könyvszekrény - Csepreghy János budapesti asztalosmester munkáját dicsérte.⁴⁷⁷ Ehhez a harmincas években az intézet megvette Korompai József spirituális hagyatékát, amely kanapé, könyvszekrény, íróállvány, szalonsztal, falióra, ruhaszekrény és más apróságokból állt.⁴⁷⁸ Lepold Antal halála után pedig az intézetre maradtak bútorai és festményei. 1978-ban Frau Wanda Tandler geb.

475PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminararia. Pazmaneum. 1933. Nr. 1408

476PáLt 1905 .máj. 27.

477PáLt 1902. márc. 21., jún. 7., nov. 20

478PáLt 1935. Nr. 223.

Szentpály hagyatékából ezüstevőkészlettel és 3 kisebb festménnyel gyarapodott a kollégium.⁴⁷⁹

Az épület belső díszítésére is gondoltak. Rimely Károly püspök fényképét küldte el. Daberto Félix művész készített festményt Kunszt József kalocsai érsekről, amiről később megállapították, hogy nem művészi, ezért fénykép alapján készítettek róla olajfestményt.⁴⁸⁰ A későbbiek folyamán Lepold Antal rektor képmását Déd Ferenc készítette el 1949-ben.

A kollégiumban neoromán stílusú kápolnát alakítottak ki,⁴⁸¹ amelynek szépségére különös gondot fordítottak. Korabeli források szerint - a magyar egyház és a haza reménye, az ifjú levita itt fogja magába vésni Jézus Szíve erényeit, hogy a dicső elődök nyomdokaiba lépjen. Angyalffy Erzsébet festőnő, aki Lotz Károly tanítvány volt, temperafestménnyel művészien festette meg a Patrona Hungariae sokalakos oltárát, magyar szentekkel. Az oltárkép egyes alakjaiban a Széchenyi család tagjai ismerhetők fel, így a Patrona Hungariae Széchenyi Miklós rektornak az anyját, és Szent Alajosban magát a rektort mintázta meg a művésznő.⁴⁸² A kápolna fölött kóruszerűen, színes üvegfalal volt elválasztva a nővérek részére az oratórium, ahol a prefektus misézett a nővéreknek. Oltárát a régi Pázmáneumból hozták át. Az oltárkép is régi, a csillagos Madonna, amely bizánci stílusban ábrázolja Máriát a kis Jézussal. A kápolna elkészültéig a primás megengedte, hogy az ideiglenes nagyobb aulában, mint oratóriumban szentmisét tartsanak.

A kápolnát Talliani bécsi apostoli nuncius szentelte fel 1900. december 16-án.⁴⁸³ A szentelésen megjelent Széchenyi rektor rokonsága és a velük rokon családok, továbbá Fischer-Colbrie Ágost pápai prelátus, Müller bécsi szemináriumi rektor, Szvoboda egyetemi tanár. Miután a nuncius beszentelte a kápolnát, Fischer-Colbrie Ágost mondott beszédet, ezt követte Drexler Antal spirituális ünnepélyes szentmiséje, amelyen a növendékek Perosi: In honorem B. Caroli c. miséjét énekelték. A szentmise után a rektor fogadást adott.

Az új kollégiumot a király 1901. március 9-én meglátogatta Széchenyi Miklós rektor, Bergmann József vicerektor, Drexler Antal spirituális, Mössmer József prefektus jelenlétében. Erre az alkalomra meghívást kapott Czigler Győző építész, és Angyalffy Erzsébet művésznő Vörösvárról. Az uralkodó megtekintette a felsőbb évesek lakószobáit,

479PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86-. Ez 1978-as bejegyzés.

480PáLt 1902. márc. 8., máj. 2., 1910. ápr. 6.

481PáLt 1899. jún. 6.

482PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.

tantermeket, ebédlőt, betegszobát és végül a könyvtárat, ahol a növendékek várták.⁴⁸⁴ Ányos Arisztid köszöntötte a vendéget magyar nyelven, azután átvonultak a kápolnába, ahol a növendékek Bogisich Mihály: Nagyasszonyunk, hazánk reménye c. himnusát énekelték.

Bécs város magisztrátusa 1913-ban új utca elnevezések felől rendelkezett, így a Waissenhausgasse helyett az utca Boltzmanngassera változott a házsám érintetlen hagyása mellett.⁴⁸⁵ Később, 1916. május 19-én telefonvonallal is rendelkeztek, ennek a száma ismert 13,219.

Az első világháború idején a növendékek fürdőszobájában a berendezések tönkrementek, a kályhák kiégtek és a cinkádak összehorpadtak. A szénfűtést nem tartják jónak, sem egészségesnek, ezért gázt szándékoznak bevezetni, és kisebb melegítéshez a konyhában gáztűzhely beállítását tervezik. Azonban 1917/18 telén sem lehet gáz, hiszen kőszénhiányra panaszkodtak és hideg a tél, a növendékek nem tartózkodhatnak a cellájukban, hanem a nagyobb termekben, amelyeket fűteni tudnak. A világháború után érdemleges javítás az épületen 1925-27 között történt a vallásalap terhére.⁴⁸⁶ A külső tatarozást és a központi fűtést ekkor helyreállították. A belső renováláshoz a vallásalap ellenőrző bizottsága ekkor nem járult hozzá, az későbbre maradt.

A második világháború alatt Bécs sokat szenvedett a bombázásoktól, a kollégium környéke is. Maga a kollégium, csodával határos módon egyetlen gránát találattal vészelt át ezeket az éveket.⁴⁸⁷ A központi fűtést 1941. január 4-től megszüntették, a növendékeket közös hálóterembe költöztették, ahová szenes kályhákat állítottak be. 1942/43-ban a tönkrement központi fűtést meg tudták javítani, de csak a leghidegebb napokon működtették. A légitámadások következtében 1944. szeptember 10-én a bérházak ablaka, tetőzete is megrongálódott. 1944. október 15-e után lefoglalták az intézet épületét a Bécsbe telepített magyar hadikórházak orvosai és személyzete számára, majd hivatalok, miniszteri kirendeltségek vették igénybe az épület nagy részét, amelynek következtében a növendékek a félemelet 3 szobájába költöztek. 1945. április 10-én orosz katonák jártak a Boltzmanngasseban, de nem szállásolták be magukat. A következő napok egyikén érte gránát találat az épületet. Május elején minden idegen elhagyta az intézetet, így a pazmaniták teljesen

483A Pázmáneum új kápolnájának felszentelése = Religio 1900. II. félév 50. sz. 428

484PáLt 1901. febr. Nr. 112., 115., 119., 274., 290., Religio 1901. I. félév 21. sz. 165-66

485PáLt 1913. ápr. 28., 29.

486PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

487PT 1943-47. 5

birtokba vehették a kollégiumot. A háború következtében szerencsére csak a tetőzet és az ablakok rongálódtak meg.

A háború után, az intézet épülete több renováláson és átalakításon esett át. Az épületet 1958/59-ben átépítették, majd az 1970-es és 1990-es években kívülről és belülről felújították. A Pázmáneum renoválásához és modernizálásához a bécsi egyházmegye 2 millió schillinget adott, amelyet az intézetnek mintegy kölcsön adott, de kamatok nélkül. Ezen túl Zágon József 300 ezer schillinget adott az intézet rendbetételére.⁴⁸⁸

A háznak lakója Mindszenty József 1971. október 23-tól. A Pázmáneum már 1968-ban az itthoni titkosszolgálat figyelmébe került.⁴⁸⁹ Az épületet már 1967-ben kezdték felmérni és megállapították, hogy ott a Bahnhofmissiós Nővérek laknak és a papi emigráció találkozó helye. Ez sérti a „magyar egyháznak” a disponálási jogát és akciót kell indítani az intézet jogi helyzetéről és visszaszerzésének lehetőségéről. Ezért objektum dossziét 1968. június 18-án nyitnak, a fedőszerv: Ostrom-Vár lesz. Ez természetesen kiterjed az összes levelezésre. Még a bíboros beköltözése előtt pontosan felmérték a ház külső megközelítését, a belsejét, minden szintjéről alaprajzot készítettek és a bútorok helyét is bejelölték, továbbá a kataszteri birtokívet is megszerezték.⁴⁹⁰ Megfigyelték, hogy kik laknak a házban, mikor távoznak onnan és milyen a szomszédos amerikai követség védelme. Sőt megállapították azt is, hogy egyedül Kovács Irén van abban a helyzetben, hogy Hyacint szobájában elhelyezzen egy ” 3/c labdát” vagyis lehallgató készüléket.⁴⁹¹ Ez az érdeklődés még inkább fokozódott Mindszenty József beköltözésével. Figyelték az utcán posztoló követségi rendőröket és megállapították, hogy mióta a bíboros a házban lakik, azóta a formaruhásokon kívül civil rendőrök is szolgálatot teljesítenek a környéken. Pontosán tudták, hogy az I. emeleten 1973-ban a földszinten konyha, étkező, portás, nővérszoba található, valamint a Bahnhofmissio nővérek szobái, akik a teljes I. emeletet is lakták, kivéve az ebédlőt.⁴⁹² A II. emeleten lakott a bíboros és titkára Vecsey József. A III. emeleten Gianone Egon rektor, a kápolna is itt helyezkedett el, a többi a Bahnhofmissio nővéreké. A IV. emeleten Polgár Vilmos és Tóth József lakott. Az intézmény kápolnájában Mindszenty József gyermekeket keresztelt és egy alkalommal 1973-ban esküvőt is tartott.⁴⁹³ A bíboros 1975. május 6-án hunyt el az

488 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész. 98. o.

489 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet II. rész 48-50. o.

490 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 52, 127, 132. o.

491 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 95. o.

492 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 127. o.

493 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 138. o.

irgalmasrendiek kórházában. Eredetileg ugyan Bécsben szándékozott sírjának a helyét megjelölni, az utolsó napon mégis Mariazellt választotta, és onnan történt hazahozatala 1993. május 3-án, hogy az esztergomi bazilika altemplomában nyerjen nyugalmat.⁴⁹⁴

A kápolna restaurálását 1979-ben kezdték el. A falfestményeket kenyérral tisztították meg és ahol szükséges volt, kifestették. Egyúttal a II. Vatikáni Zsinat elvárásainak megfelelően új, liturgikus teret alakítottak ki. A tabernákulumot az addigi oldaloszlopokra helyezték, a szószéket áthelyezték és az oltárt a fal mellől előrehozták. Így, 1980. június 13-án, Jézus Szíve ünnepén a kápolna búcsúját már a megszépült környezetben tartották meg.⁴⁹⁵ 1983-ban új keresztúti képekkel gazdagodott a kollégium. Mindkettő Valentiny Géza preláthus bőkezűségét dicséri.

Miután a papnövédek nem lakták az intézetet, ezért a helyiségeket különböző intézményeknek adták bérbe, de a Studentenheim im Pazmaneum a II. és IV. emeleten megmaradt az intézetből egyetemre járó kollégisták számára 1993-ig. Ekkor beszüntették, tekintettel arra, hogy a növendékeknek nem volt felügyeletük és a fegyelmet nem tartották meg. ig. Ekkor az ő helyiségeiket a máltai leányok foglalták el rövid ideig. A házban béreltek szobákat 1964-től a Gemeinschaft U. Liebe Frau von Weg egészen az 1990-es évekig. A földszint és az első emelet kerti részén a Studentenheim der Caritas des Erzdiözese Wien női rend munkatársai laktak, akik a portai szolgálatot is ellátták 1981-ig. Ezután az Europaischer Hilfsfond lépett helyükre. Ez az intézmény nagy átalakításokat eszközölt az általuk lakott részen, ezen kívül távfűtést vezettek be és liftet szereltek be. Tevékenységük az 1990-es években megszűnt.

2002-ben a Pázmáneum részére fenntartott helyeken kívül a következő irodák foglalnak helyet bérletként:

1. Ordo Mystici Corporis / Pastoralamt der Erzdiözese Wien, Pastorale Ungarnhilfe, Ausztriai Magyarok Főlelkészége/.
2. Osztrák Püspöki Kar Titkárságának irodái /Nationaldirektion für Katholische Auslaenderseelsorge, Referat für Fremdsprachige Gemeinden in der Erzdiözese Wien,

⁴⁹⁴ Beke Margit: Mindszenty József esztergomi érsek, bíboros fáradozása az európai kapcsolatok kiépítéséért 1945-1948 között és kapcsolata Mariazellel. =Stirgionium Antiquum VI. Mariazell és Magyarország 650 éves kapcsolatai. Szerk.: Walter Brunner-Helmut Eberhart-Fazekas István-Gálffy Zsuzsanna- Elke Hammer-Luza – Hegedüs András. Esztergom Graz 2003. 154-159. o.

⁴⁹⁵PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86-. 1978, 1980-as bejegyzések

Janineum, Justitia et Pax, informationsstelle der österreichischen und deutschen Bischofkonferenz für Mittel- und Osteuropa Projekte/

3. Egyesült Államok Nagykövetségének irodája /The Commercial Service United States of America Departemend of Commerce/

Mindkét bérház a második világháború alatt súlyos bombasérülést szenvedett.⁴⁹⁶ A Pázmáneum bizonytalan helyzete és az anyagi nehézségek miatt a bérházak javítására csak 1962/63-ban került sor. Ezt a tényt örökítette meg az a német és héber nyelvű feliratos márványtábla, amelyet a kápolna helyére függesztettek a falba. A restaurálásra sok kölcsönt vett fel az intézet. Napjainkban hozták ismét teljesen rendbe a bérházakat, amelyeknek jövedelmére számíthat az intézet.

A Pázmáneum személyzete apácákból, két szolgálóból, a portásból és négy inasból állt a XX. század elején. A háztartást ellátására az előljárók a mallersdorfi ferences nővérek négy tagját kérték fel, akiknek szolgálatával meg voltak elégedve. 1920-ban azonban Csernoch János hazai, a soproni Isteni Megváltó Leányai nővérekre bízna a háztartás gondját.⁴⁹⁷ Mégis, csak 1928 után kerül sor arra, hogy a nemrég megalakult szombathelyi Annunciata nővérekkel kötnek szerződést a háztartás vezetésére.⁴⁹⁸ A váltást az is elősegítette, hogy a növendékeknek a bajor jellegű ételek nem ízlettek, amihez a kevés élelem is hozzájárul. A háztartás a főzésen kívül a lépcsőházak, folyosók, kápolna takarítását és a világi alkalmazottak felügyeletét jelentette. Ehhez járult a mosás a fehérenemű gondozásával együtt. A nővérek működése kifogástalan és áldásos volt, a növendékek tudták, hogy ha az általános drágaság miatt nem érzékelik a túlságosan sok kiadást - ezt nekik köszönheték. Megállapították róluk, hogy rendesek, tiszták, jól főznek, és kifogástalanul javítják a fehéreneműt. A háztartásbeli munkák könnyítésére 1910-ben a mosóhonyhában centrifugát kaptak. A nővérek szerény bérezésben részesültek munkájuk fejében, de a második világháború idején a kisegítő személyzet helyett is dolgozniuk kellett, mivel kevés bérért az intézetbe nem kaptak senkit, illetve Bécs városában nem engedtek vidékieket dolgozni. A rektornak külön inasa volt. A többi inas a növendékek ágát vetette be, ők takarították a szobákat, gondozták az ebédlőt, és felszolgálták az étkeket.

A második világháború után az intézetben folyamatosan megmaradtak az annunciáta nővérek. Fabic Magdolna volt az utolsó nővér, aki a házban élt és ott halt meg

⁴⁹⁶PáLt 1950. S. n.

⁴⁹⁷PáLt 1910. júl. 23. Relatio., PáLt 1901. febr. 2., 9., PL Csernoch János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6..
Seminaria. Pazmaneum. 1921. Nr. 1896

1967. április 11-én, ezzel a nővérek közössége is megszűnt. A portai szolgálatot egy ideig a Caritas Socialis nővérek látták el 1973-ig. Ettől kezdve teljesen világi alkalmazottak látják el a Pázmáneum portáját, a konyhát és a takarítást. Inasra már nem volt szükség. Mindszenty József beköltözésével megszűnt a Pázmáneum konyhája, ettől kezdve a bíboros szolgálatába állt a személyzet és később ő hívta meg ebédre asztalához az intézet rektorát.⁴⁹⁹

A kert az új kollégium által bezárt kicsi kertre zsugorodott össze, miután a Leopoldstadtban lévő területre ráépítették a két bérházat és a kert nagy részét eladták. Az otthoni kertet felüdülésre használták a növendékek, ahol kuglipályát is beállítottak. Azonban az előjárók megengedték a kinti tanulást is, sőt a kert egyik sarkában áhítatuk növelésére Lourdes-i Mária szobrot helyeztek el.

II. A szeminárium irányítása és vezetése

1. Az irányítás

Az előző században klasszikusan megosztott előjárói - rektor, vicerektor, prefektus, spirituális - tisztségek a XX. században bizonyos szempontból megváltoztak

A rektor maradt az intézet legfőbb irányítója, azonban előfordult, hogy más tisztség mellett megbízottként viseli e tisztséget. Ez tapasztalható Drexler Antal⁵⁰⁰ (1894-15) spirituális, illetve Záborszky István⁵⁰¹ (1934-45) esetében. A rektorok az elmúlt évszázadok folyamán szorosan kötődtek az esztergomi főegyházmegyéhez, sokan közülük valamelyik kanonoki testületnek tagjai is voltak, ez az irányvonal már nem volt tartható. Gianone Egon

498PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1649

499 ÁBTL O-8-239. Pázmáneum Intézet. I. köt. II. rész 135. o.

500 Beke Pázmáneum 2002. 317. o.

501 Beke Pázmáneum 2002. 317-318. o.

⁵⁰²(1971-87) rektor Lékai László esztergomi érsek kérésének engedve, nem lépett át az esztergomi főegyházmegye kötelékéből a bécsibe, noha erre felszólították. Ezután pedig Liptay György ⁵⁰³rektor (1987-90) személyében váci, Veres Árpád ⁵⁰⁴rektornál (1990-2002) egri egyházmegyes pap látja el a rektori feladatot. Vagyis az esztergomi főegyházmegyétől teljesen függetlenek voltak. Valószínűleg összefüggésben volt az egyházi felügyelettel, hiszen ekkor már a bécsi érsekség alá tartozott az intézet. Ismét esztergomi egyházmegyes pap kezébe kerül az irányítás Csordás Eörs Mária ⁵⁰⁵rektor (2002-) személyében

A vicerektor tisztsége sem volt mindig önállóan betöltve. A vicerektori tisztelet 1885-től 1893-ig, ekkor Bergmann József ⁵⁰⁶lett a vicerektor (1893-1901) aki 1901-ben pozsonyi kanóniát kapott. Pontosabban Mössmer József⁵⁰⁷ 1893-tól prefektusként (1893-1928) látja el a vicerektori teendőket, és 1906-tól egyúttal (1906-28) vicerektor lett. Az előjárók közül Vaszary Kolos prímás a vicerektori állást meg akarta szüntetni, de Széchenyi Miklós tiltakozásának engedett.⁵⁰⁸ A vicerektor tisztségétől Csárszky István⁵⁰⁹ (1915-28) rektor Mössmer József egészségi állapotára való tekintettel kéri elválasztani a kimondottan gazdasági jellegű feladatoktól, amelyre külön ökonómust kellene kinevezni. A rektor úgy ítéli meg, hogy az intézet nehéz anyagi helyzetére tekintettel éppen a szanalás kíván teljes embert. Valóban 1929-ben az ökonómust használják, amit viszont a prefektusi tisztséggel összevonnak. A vicerektorok közül kiemelkedik a nagy tudású, szentéletű, magas műveltségű Mössmer József, aki hosszú éveken állt a kollégium szolgálatában.⁵¹⁰

Az előjárók közül többnyire a spirituális tisztsége volt önálló, azonban e mellett nem egyszer más feladatot is elláttak. Drexler Antal⁵¹¹ (1894-1915) spirituális a rektorságot (1908-15) ideiglenes megbízatással látja el. Önálló spirituális kinevezést Ádám György⁵¹² kapott (1945.szept-1950). Ez a tisztség igen maradandónak bizonyult, hiszen

⁵⁰² Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

⁵⁰³ Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

⁵⁰⁴ Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

⁵⁰⁵ Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

⁵⁰⁶ Beke Pázmáneum 2002.315. o.

⁵⁰⁷ Beke Pázmáneum 2002.315., 320. o.

⁵⁰⁸ PáLt 1901. márc. 4

⁵⁰⁹ Beke Pázmáneum 2002. 312. o.

⁵¹⁰PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.

⁵¹¹ Beke Pázmáneum 2002. 312., 317. o.

⁵¹² Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

napjainkig fennmaradt, noha már intézeti növendékek nincsenek. Richter Aladár⁵¹³ 1976-os kinevezése óta viseli e tisztséget, noha elfoglaltsága máshová szólitotta.

A prefektusi tisztséget, amint erről szót ejtettünk, ezután összevonták az ökonómuséval és élére Vajda Jánost⁵¹⁴ helyezték (1928- 29) őt követte Magyary Gyula⁵¹⁵ (1929-40) majd Gianone Egon⁵¹⁶ (1940-59), Tóth József⁵¹⁷ (1959-61), Gianone Egon (1961-87) és végül Pintér Gábor⁵¹⁸(1987-88).

Tulajdonképpen az előjárói kar sohasem volt teljes, hiszen többnyire két, a legjobb esetben három személy vezette és irányította a Pázmáneum életét. A rektor sokszor más feladatot is ellátott, akárcsak a spirituális, míg a vicerektor helyét az ökonómus töltötte be a prefektusi tisztséggel együtt. A feladatok megszűnésével egyre kevesebb személyt találunk az irányításban, oly annyira, hogy napjainkra a fel nem mentett spirituálison kívül egyedül a rektorra hárul minden feladat végzése.

Az előjárók fizetése az első világháború után teljesen elértéktelenedett, oly annyira, hogy fel sem vették sokáig a fizetésüket. 1928-ban Csárszky István javasolta, hogy a régi fizetésük valorizált értékéhez, a 186 Pengőhöz csatolják hozzá a vallásalapi 166 Pengős segélyt, és így 352 Pengőt kapna egy előjáró, amely egy budapesti segédlelkész fizetésének felel meg.⁵¹⁹ Ez a spirituális fizetése, ehhez képest differenciálnák a többi fizetést. A rektor a második világháború után sem kapott fizetést szolgálata fejében. Az előjárók más feladatot is elláttak, mint például Ádám György és Gianone Egon, akik a hazánkból Bécsbe menekült magyarok lelki gondozására is megbízást kaptak és az ebből származó bevételekből tartották fenn magukat. Veres Árpád rektor a Liesing negyedben lévő Pfllegeheimben templomigazgatói kinevezést kapott és ez fedezi kiadásait. Az intézet átadása után, 2002. október 1-jétől Csordás Eörs Mária Esztergom-Budapesti Érsekség irodaigazgatója kapott kinevezést a rektori hivatalhoz.⁵²⁰

513 Beke Pázmáneum 2002. 319. o.

514 Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

515 Beke Pázmáneum 2002. 320-321. o.

516 Beke Pázmáneum 2002. 313., 321. o.

517 Beke Pázmáneum 2002. 318., 321. o.

518 Beke Pázmáneum 2002. 321. o.

519 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

2. Az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó évtizedeiben (1900 – 1918)

A századfordulón a rektori tisztséget Széchenyi Miklós⁵²¹ (1898-1901) viseli, aki inkább a reneszánsz főpap típusát testesítette meg, és később győri püspök lett.⁵²² A századforduló itt találja Mössmer József⁵²³(1893-1929) prefektust is. Atyja osztrák származású bécsi magas rangú katonatiszt volt, aki a MÁV-hoz került és végül Budapesten élt családjával. Így lett a fia esztergomi egyházmegyei növendék, pazmanita, majd prefektus. A modern filozófia iránt érdeklődött, és e szellemben írta meg egyik kisebb munkáját, amelyet gyanúsnak véltek, máskor meg racionalista hírbe keveredett, és ez végzetesnek bizonyult. Azután semmi filozófiai munkát nem írt, így széleskörű ismereteinek semmi hasznát nem vette, és magába vonult. Volt egy pianissimo hegedűje és azt húzta órákon keresztül, illetve költeményeket írt. Az egyetemi könyvtáron keresztül külföldről is kölcsönzött könyveket. Drexler Antal fedezte mulasztásait és ő végezte helyette a teendőket is. A régiség iránt is érdeklődött, különösen a brokát textília, és a primitív faszobrok kötötték le érdeklődését. Kis múzeumot rendezett be lakásába, de a műértékeket elkótya-vetélte, mert az első háború idején éhezett. Szlovákiából segítették őt volt növendékei miscintenciókkal. Halála után Korompai spirituális fedezte fel német nyelvű, lírai hangvételű költeményeit.

Drexler Antal⁵²⁴ vicerektor is e házban tartózkodik 1894- től 1915-ig, aki spirituális is lesz. Ő német, de szlovákul jól beszélt és magyar érzelmű ember.⁵²⁵ Nem volt tudós, de szinte egész életében spirituális volt. Kiegyensúlyozott, jó és férfiasan kemény, megjelenése dekoratív, tiszta és finom modorú volt. Minden növendék szerette és nagyra becsülte, mert igazi atyja volt mindenkinek, s mindamellettként tekintélyt tartott.

E században nevezték ki a kiváló nyelvtehetségű esztergomi kanonokot Fischer-Colbrie Ágostont⁵²⁶ (1902-04) rektornak. Egykor növendéke volt a Pázmáneumnak és az Augustineumot is elvégezte, de rektorságát hamarosan a kassai megyéspüspökséggel

520 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

521 Beke Pázmáneum 2002. 312. o.

522 Beke 1989. 61. o.

523 Beke Pázmáneum 2002. 315., 320. o.

524 Beke Pázmáneum 2002. 317.

525 PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.

526 Beke Pázmáneum 2002. 312. o.

cserélte fel.⁵²⁷ Bécsben egyházi és udvari körökben tekintélyes személyiség volt, magas rangú katonatiszti családból származott, teológiailag igen képzett, kistermetű, törekeny ember, aki a császárváros társadalmában fontos szerepet vitt. A növendékek felé inkább tekintély volt, mint nevelő. Lollok Lénárd ⁵²⁸(1906-08) másfél évig rektor, a művészetekben kitűnően kiismerte magát, de a másik két előjáróval nem voltak összhangban, valószínűleg ezért kellett megválnia tisztségétől. Egyénileg sokat foglalkozott a növendékekkel, de igazán nem tudta őket megnyerni, ugyanis modora, aprólékossága nem tetszett a növendékeknek. Később külföldre ment és ott is halt meg.⁵²⁹

A rektori hivatal vezetését Lollok Lénárd után Drexler Antal⁵³⁰ megbízottként végzi (1908-15/, mint spirituális, amikor Csárszky István⁵³¹ (1915-28) lett kinevezett rektor.⁵³² Drexler Antaltól Tiefenthaler József ⁵³³veszi át a spirituális (1915-26) tisztséget.

Az intézetben a növendékek között szlovák "velleitás"-ra figyel fel az előjáró, és az egyenetlenkedés szélesebb mértéket öltött. Némelyek az engedetlenség bűnébe estek, amelynek következtében Pazurik József besztercebányai, Gaspercsik János szepesmegyei és Csárszky József esztergomi egyházmegyéseket elbocsátották.⁵³⁴ Aggódva figyelmezteti Vaszary Kolos hercegprímás az egyház elleni támadásokat és emlékeztet X. Pius Sacrorum antistitum kezdetű apostoli körlevelére, amely a modernizmus tévedése ellen emeli fel szavát.⁵³⁵ Az érsek figyelmeztet, hogy a papnak apostolnak kell lennie, ezért megtiltja, hogy a növendékek ne olvassanak politikai jellegű könyveket, ne foglalkozzanak politikai, tudományos szocializmussal foglalkozó iratokkal. ⁵³⁶ Azt azonban megengedi, hogy iratokat, újságokat az előjárók átolvasás után rövid időre átengedjék a növendékeknek. A növendékek egyébként az előjárók tudtával csak katolikus szellemű szépirodalmi és hitbuzgalmi lapokat olvashatnak, és azokra előfizethetnek.

A kollégium továbbra is megőrizte jó hírnevét, ezt bizonyítja Pongrácz Frigyes esztergomi egyházmegyes növendék esete is. Pongrácz az innsbrucki

527 Beke 1989. 61 – 63. o.

528 Beke Pázmáneum 2002. 312. o.

529 Beke 1989. 69., a dátum ott téves, mert 1906-08-ra helyezi a rektorságot, PáLt 1905. márc., 1906. nov. 12

530 Beke Pázmáneum 2002. 312., 317. o.

531 Beke Pázmáneum 2002. 312-313. o.

532 PáLt 1915. aug. 23., Beke 1989. 83 – 84. o..

533 Beke Pázmáneum 2002. 317. o.

534 PL Vaszary Kolos. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pázmáneum. 1906. Nr. 2017, Nr. 4113

535 PáLt 1910. szept. 1., 1911. jan. 7., közli Fila - Jung. 631-633. o.

536 PáLt 1906. aug. 12

szemináriumából a bécsi Pázmáneumba mehet, amit nem csupán a város kedvezőbb éghajlata miatt tesz, hanem azért is, mivel a Pázmáneumban szigorúbb fegyelmet tartanak az innsbrucki - nagyobb önállóságot feltételező - nevelési rendszerénél.⁵³⁷ A kollégium vonzó erejének másik bizonyítéka az, hogy a főpásztorok oda a legkiválóbb kispapokat küldik.⁵³⁸ E században a növendékek között található Tiszo József 1906-tól és kortársa Luttor Ferenc. Széchenyi Miklós, győri püspök Grösz Józsefet 1907-ben ajánlja az intézetbe, mint kiváló növendéket, és akit úgy jellemez, hogy szép lelki tulajdonnal, jeles észbeli tehetséggel, ernyedetlen szorgalommal bír.⁵³⁹ Nyirő Józsefet az egykori pazmanita Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök azért küldi a Pázmáneumba, mert fiatal még a felszentelésre, de a felmentést megkapja így a nagyobb papi rendeket felveheti.⁵⁴⁰ Mentés Mihály 1914-ben a szentelendők között található, aki a Pesti Papnövelde kispapja, és itt tanul Jankovics Ferenc, a kiváló tehetségű esztergomi egyházmegyes, aki érdemes lesz továbbképzésre is.

A létszám a századforduló után lassan telítődik, hiszen 1907 végén 22, a következő évben 26 fő növendék található. A növendékek 1915-ben 48-an vannak, három év múlva 42 növendék kezdte meg az évet, ezekből azonban három növendéket egyházmegyes szemináriumba hívtak haza.⁵⁴¹ További csökkenés figyelhető meg a háború utolsó évében a 34-es létszámmal, amely tovább süllyed 1919-ben 25-re, és a következő évben már 23 növendékre.⁵⁴² A növendékek létszámának csökkenését azzal is magyarázzák a források, hogy kevés a hivatás, másrészt a gimnáziumot végzett növendékeket azonnal katonai szolgálatra hívták be, és akik papi hivatást éreztek magukban, csak ezután kezdhették meg tanulmányaikat.⁵⁴³

Vaszary Kolos egészségére hivatkozással 1913. január 1-jén lemondott esztergomi érsekségéről, helyébe az egykori kiváló tehetségű pazmanita, Csernoch János⁵⁴⁴ (1913-27) kalocsai érsek lép. A háborús hangulat igazán 1915-től érezteti hatását az intézetben, azonban abban bíznak, hogy sikeresen átvészelik anyagilag a nehéz éveket.

⁵³⁷PáLt 1907. szept. 4., okt. 1., 1908. ápr. 22., szept. 1., Pongrácz IV. évre kerül át Bécsbe

⁵³⁸PáLt 1906. júl. 8., okt. 24., okt. 27.

⁵³⁹PáLt 1907. júl. 8.

⁵⁴⁰PáLt 1911. okt. 4., 9., 1912. Nr. 106

⁵⁴¹PáLt 1917. Nr. 70. Informations

⁵⁴²Gianone Egon: Adalékok a Pázmáneum történetéhez. A növendékek létszáma és egyházmegyek szerinti megoszlása 1865 - 1943. = PT 1942- 43. évről. 2-5. o.

⁵⁴³PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1935. Nr. 1437

⁵⁴⁴Erdő Péter: Csernoch János. In Eé. 385-389. o.

Tiefenthaler József ezekben a nehéz időkben kezdi meg spirituálisként funkcióját, 1915 és 1926 között⁵⁴⁵

A prímás a háborúra való tekintettel 1916 nyarára a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület kérésére elrendelte, hogy a kenyérkereső anyák védelmében az otthoni iskolákban gyermekkerteket állítsanak fel, és a szellemi irányítást papok vegyék kezükbe.⁵⁴⁶ Ezért a növendékek otthon, ha alkalmuk nyílik rá, segítsenek a mezei munkában, mert kenyérre szorul az ország, illetve szolgáljanak a közigazgatásban. Az adminisztrációban is változás következett be, ugyanis Csernoch János az esztergomi főkáptalan óhajára előírta, hogy ezen túl a számadásokat magyar nyelven szerkesszék, lévén az intézet magyar.⁵⁴⁷

Az 1912-es XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmával 80 egyházi személy vendégeskedett a Pázmáneumban, köztük 12 magyar püspök,⁵⁴⁸ míg a hercegprímás betegségére való hivatkozással nem jelent meg. Az elmúlt években látogatóban volt Jan. Granito Pignatelli nuncius és Alexander Bavona nuncius. Amíg Bécsben az új nunciatura épülete készült, addig a Pázmáneum rektorátusában lakott a nuncius, a titkára és komornyikja a III. emeleti vendégszobában. A Pázmáneum vendégszeretetét bizonyította, hogy csak az élelmezést számították fel nekik.⁵⁴⁹

Csernoch János a bíborosi birétumot 1914-ben Bécsben vette át a palatínusi plébánia templomban Frederic Gustav Piffel bécsi érsek kezéből.⁵⁵⁰ Az ünnepségbe bevonták a Pázmáneum lakóit is.

Az első világháború fenyegető árnya nyilvánvalóvá lett Ferenc Ferdinánd és Zsófia főhercegnő halálával, akiknek temetésére Csernoch bíboros Bécsbe érkezett.

545PáLt 1915. aug., Beke 1989. 122. o.

546PáLt 1916. ápr. 14.

547PáLt 1916. máj. 26.

548PáLt 1912. Ad limina

549PáLt 1913. jún. 19., 25., szept. 13.

550PáLt 1914. jún. 6.

3. A köztársasági Ausztria keretein belül (1918 – 1938)

A világháború befejezése után összeomlott az Osztrák - Magyar Monarchia és ettől kezdve mindkét nemzet önálló létet él. 1918. november 12-én megalakult az Osztrák Köztársaság. Otthon pedig 1918-ban lezajlott az őszirózsás forradalom, amit az 1919-es kommün követett, végül Magyarország önálló létet kapott, Trianon által megcsönkítva. Ettől kezdve az osztrák határ választotta el az intézetet hazájától.

Csárszky István rektor az intézet helyzetét bizonytalannak ítéli meg az adott politikai légkör miatt.⁵⁵¹ Az intézet jogi helyzetét rendezettnek látja, mégis veszélyeztetve lehet, ha a magyar kormány feloszlatja, netán áthelyezi Magyarországra, vagy ha egyes püspökségek más politikai fennhatóság alá kerülnek, illetve ha a bécsi egyetemről kizárnák a teológiai kart. A rektor szerint az intézet feloszlatása nagy kárára lenne a nemzetnek, a hazahozatala szintén. A kis nemzetnek érdekében áll, hogy külföldi tudományos diszciplínákat a haza fia eljuttassák, és otthon kamatoztassák a magyar nemzet javára - amint ezt Simor János érsek is kifejtette. A magyar kormánynak politikai érdeke, hogy ne szüntesse meg az intézetet, mert az dicsőséget szerzett e hazának, és a két ország közötti megértést, közeledést - ha kis mértékben is - elősegíti. Az intézettel szemben a bécsiek előzékenyek voltak, és nem lehet érdeke senkinek, hogy a szomszéd országhoz fűzött szálakat elszakítsa. A rektor jónak látná, ha a Magyarországon lévő tőkét is inkább Bécsbe hoznák, mert erre a vagyonra nem tehetné rá kezét a kormány. A rektor úgy gondolja, ha az esztergomi főegyházmegye területének nagy része, továbbá a beszercebányai, szepesi, rozsnói, erdélyi egyházmegyék más politikai fennhatóság alá kerülnek, akkor is az esztergomi érseknek jogában áll dönteni a növendékek felvétele felől. Ekkor az intézet már nemzetközivé válna. A rektor szerint, ha a bécsi egyetemről kizárnák a hittudományi kart, akkor sem lenne érdemes hazavinni az intézetet, mert ott is fennáll ez a veszély. Az áthelyezésre inkább Svájc, vagy Németország lenne a legmegfelelőbb. Ha csak magyar területről mehetnek a növendékek, akkor továbbképző intézetnek is lehetne használni. A rektor kiváló éleslátással sejtette meg az egyházmegyék szétdarabolását, de azt legmerészebb álmában sem gondolhatta, hogy a politikai határok 1945 után hosszú ideig megbénítják az érintkezést, és többé nem lesz szüksége a hazának a Bécsben tanuló növendékek tudására és tapasztalataira. Ebben a

előterjesztésben benne sejlik a félelem, amely a második világháború után kialakult helyzetre elmondható.

Az újabb időkhöz való alkalmazkodás nem hiányzott Csernoch János prímás részéről sem. A Károlyi kormány 1919:VI. néptörvényének a hazai németeknek autonómiát biztosító cikkelye nyomán Csernoch elrendeli, hogy a Pázmáneumban a német nyelven jártas tanulóknak német, a szlovák nyelvben járatosoknak szlovák tanfolyamot állítsanak fel, hogy bárhova kerülnek is a növendékek, művelt papokká váljanak, és képesek legyenek e nyelven hitoktatást tartani és prédikálni.⁵⁵² Az ezután bekövetkező kommün teljesen szétzilálta a hazai szemináriumokat, sőt Budapesten az egyetemen a hittudományi kart eltörölték.⁵⁵³ A hercegprímás ennek hatására felméri a Pázmáneum helyeit. Mivel az intézetnek 1919-ben, mint említettük, 25 növendéke volt, ezért az üresen álló helységeket más egyetemi hallgatóknak adták ki, amivel a bécsi lakáshiány enyhítéséhez is hozzájárultak. A rektori lakosztály ugyan 6 szobából áll, ebből 2 a rektor rendelkezését szolgálja, 1 az előljárók ebédlője, a többi reprezentációs célra van berendezve a prímás, vagy más előkelő vendég számára. A Pesti Központi Szeminárium átköltöztetésére azonban nem volt szükség, mivel másként alakult a helyzet.

Trianon után, az intézetet fenntartó esztergomi főegyházmegye nagy része az új államhoz, Csehszlovákiához került. E miatt a szlovákok bejelentették igényüket az egész Pázmáneumra.⁵⁵⁴ Vojtassák János szepesi püspök, Hlinka József, Juriga Nándor és Franz Tomások csehszlovák képviselő megjelent a Pázmáneumban és igényüket erélyes módon képviselték. Csárszky István rektor kifejtette véleményét, hogy a Pázmáneum magán alapítvány, amelyet saját vagyonából hozott létre az alapító érsek, és az a magyarországi főegyházmegye papnevelését célozta, ezért vita tárgyát sem képezheti a csehszlovák és magyar állam között. Az intézet rektoránál a csehszlovák személyek 1923-ban újra megjelentek igényeiket megismételve.

A rektor szerint a lapokban az intézetről úgy írnak, mint a politikai agitáció színhelyéről, amit visszautasít és azzal magyarázza, hogy több vendég érkezik Magyarországról, akikkel az előljárók is beszélgetnek, de teljesen alaptalanul vádolják az intézetet. Egyesek az intézet Bécsben maradása ellen komoly érveket sorakoztattak fel.

551PáLt 1919. jan. 15. Memorandum

552PáLt 1919. márc. 14.

553PáLt 1919. Nr. 35

554PáLt 1922. Nr. 42

Egyfelől, Bécs elveszítette régi jelentőségét, az egyetem színvonala sem egyenletes, gyakoriak a diák zavargások, szélső baloldali szellem járja át a várost, és az intézet költsége magas.⁵⁵⁵ Valóban a marxizmus előretörése figyelhető meg 1934 tavaszán, amikor a pécek sztrájkba léptek és gépfegyverek dördültek el, és emiatt az egyetemet be kellett zárni.⁵⁵⁶ A rektor megítélésében Bécs azért még jelentős város könyvtáraival, levéltáraival és egyéb intézményeivel, az egyetemi előadásokat a tanárok megtartották, és az új alkotmány a Quadragesimo anno szellemében próbál építkezni. Végül megállapítja, hogy a többi külföldi vagy hazai szemináriumnál a Pázmáneum nem drágább, hiszen egy növendék 1 100 pengőbe kerül, amelyből a pazmaniták 800-at fizetnek be.

Csárszky Istvánt főpásztora visszarendelte esztergomi kanonoki stallumába 1928-ban tőle Kiss Károly (1929-34) veszi⁵⁵⁷ át a rektorátust (1929-34), utána pedig a spirituális Záborszky István⁵⁵⁸ tölti be e tisztelet megbízottként (1934-46). A spirituálisok közül igen kedvelt volt Korompai József⁵⁵⁹ (1926-32). Az ökonómus és prefektusi tisztséget Vajda János⁵⁶⁰ viselte elsőként (1928-29), utána pedig a kiváló egyházjogász Magyary Gyula⁵⁶¹ (1929-40).

A Trianon után elszakított területekről a növendékek folytatták tanulmányaikat a Pázmáneumban, akik között szepesi és nagyváradí is van, a létszám így is csak 19 fő 1920/21-ben, amelyből 3 esztergomi egyházmegyes a magyar haza területéről. Csernoch János primás rendeletére azok tartózkodhatnak az intézetben, akik kötelezettséget vállalnak arra, hogy tanulmányaik befejezése után az esztergomi főegyházmegyében tartózkodnak. Tudvalévő, hogy 1922-ben a Felvidéken maradt esztergomi egyházmegyéből létrehozták a nagyszombati apostoli adminisztraturát, és így történt, hogy Suszter Antal, Sztankovics Ferenc, Sinkó János átmennek a nagyszombati szemináriumba, de az 1922/23-as első félévet tartásdíj lefizetése mellett még a Pázmáneumban töltötték.⁵⁶² A Felvidékről jött Lukácsovics József, Kubisch József, Szkladányi László viszont vállalta, hogy az esztergomi

⁵⁵⁵PáLt 1935. Nr. 89., PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaría. Pazmaneum. 1935. Nr. 1437

⁵⁵⁶PT 1933/34. VIII. 6

⁵⁵⁷Beke 1989. 83. o., Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

⁵⁵⁸Beke Pázmáneum 2002. 313. o. 317-318. o.

⁵⁵⁹Beke Pázmáneum 2002. 317. o.

⁵⁶⁰Beke Pázmáneum 2002. 320. o.

⁵⁶¹Beke Pázmáneum 2002. 320-321. o.

⁵⁶²PáLt 1922. Nr. 46

egyházmegyébe átjönnek, így az 1922/23-as iskolai évben a 31 növendék között 8 esztergomi tanuló.

Néha igen nehéz körülmények között tudnak Bécsbe jönni a határontúli növendékek. A bánáti apostoli kormányzóság területéről, Versecről például Béres Tóth János Pázmáneum-beli tanulmányát Teleki Pál finanszírozza, ha megérdemli a támogatást.⁵⁶³ A növendék ekkor Jugoszláviában nem kapta meg az útlevelét, úgy tűnt, hogy mégsem utazhat Bécsbe, amit maga a gróf sajnál: "egyházunknak és fajtánknak is sokkal többet tudna használni, ha az ősi intézet professzorai tanítanák".⁵⁶⁴ Végül 1934-ben Joannes Raphael belgrád-smeredovoi érsek, bánáti apostoli kormányzó lehetővé teszi, hogy elmehessen a Pázmáneumba.⁵⁶⁵

Csernoch János hercegprímás⁵⁶⁶ 1927. július 25-én 76 éves korában elhunyt, és helyét a szintén híres egyházjogász Serédi Jusztinián (1927-45) foglalta el⁵⁶⁷. Az intézet fenntartásának a kérdése az ő idejében is szőnyegre került, ezért a rektor, Csárszky István fontosnak tartja álláspontját kifejezni nemzeti, állami és egyházi szempontból.⁵⁶⁸ A nemzet szemszögéből nézve fontos a nyugati művelődésbe való bekapcsolódás az intézet révén, azért hogy Európa megismerje kultúránkat. A magyar papság képes a nyugati műveltségű szellemiséget magáévá tenni, és ezzel a nemzeti egyoldalúságot oldani. A külföldön élő növendékek a nemzetek kölcsönös megértését segítik elő. A Pázmány intézet nemzeti missziót tölt be. Bécs a nyugateurópai művelődésnek legközelebbi gócpontja, ahol különböző áramlatok harmonikusan együtt élnek. Ettől el kell választani a változó politikai helyzetet. Az intézet fennmaradása egyébként is összhangban van Klebelsberg Kunónak, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a külföldi magyar kollégiumok létesítésének a szándékával is. Az elszakított részek teológusai is itt nevelkedhetnek, mint politikailag közömbös országban. Egyházi érdekeket is érint az intézet léte. A különböző helyekről összesereglett teológusok gazdagodnak egymás szellemiségével. Bár a különböző teológiai karok más és más tudományágra helyezhetik a hangsúlyt, a bécsi teológia megfelel a hazainak hiszen reális és gyakorlati tárgyakra fekteti a hangsúlyt, viszont a biblikus képzés az utolsó évtizedekben jelentősen előrelépett.

563PáLt 1933. Nr. 53, 84, 95., 1934. Nr. 220

564PáLt 1933. Nr. 95

565PáLt 1934. Nr. 129

566 Erdő Péter: Csernoch János. In Eé. 385-389. o.

567 Erdő Péter: Serédi Jusztinián. In Eé. 389-395. o.

568PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

Az előjárók és a növendékek egyaránt áldozatot hoznak az intézet fennmaradásért. Az első világháború utáni időkben hideg van, és élelemben sokat nélkülöznek.⁵⁶⁹ A növendékek jó része az 1920-as évek vége felé lefogyott, és megbetegedett, mégis jó kedéllyel viselik a nehézségeket. Az egyik növendék megfogalmazásában minden nyomorúság mellett az fájna a legjobban, ha nem lehetnének a Pázmáneumban.⁵⁷⁰

A világháború után lényeges fellendülés az intézetben csak 1927/28-tól kezdve tapasztalható, pontosabban ezután maximálisan kihasználta a férőhelyek száma, hiszen az 55-ös létszámot is elérték. Mivel az eltartás már fizetőhelyes lett minden nem alapítványi helyen kívül, a hiányzó létszámot Serédi Jusztinián egészítette ki 21-re az 1934/35-ös esztendőben, így a többi egyházmegye az eddigi szokásos kettőnél több növendéket is küldhetne. A rektor tervezetet készített a növendékek létszámának megosztásáról egyházmegyékre bontva.⁵⁷¹ E szerint a legtöbb növendéket Esztergom küldené 9 fővel, ezután 5-5 növendéket Veszprém és Vác, 4-4-et Eger, Győr, Szombathely, 3-3-at a Debreceni Apostoli Adminisztrátúra és Pécs, 2-öt a csanádi egyházmegye, a Kalocsai, Kassai, Rozsnyói és Székesfehérvári, 1-1-et a Hajdúdorogi, a Miskolci görög katolikus felváltva a szatmárival, így összesen 49 növendék lenne. A fennmaradó 6 helyre a bencés, premontrei, cisztercita és piarista rend küldhetne növendékeket. A létszám valóban örvendetesen növekedett és 1936-ban 47 fő, így majdnem telt ház van.

Jeles évfordulóhoz érkezett 1923-ban az intézet, hiszen fennállásának 300 éves fordulóját ünneplik, amely alkalomból a kiváló kultuszminiszter, Klebelsberg Kuno köszöntötte a hercegprímást. Ebből az alkalomból Kubisch József II. éves növendék az *O gloriosa, o speciosa c.* énekhez új hangszerelést komponált.⁵⁷²

A halál nem kímélte az intézetet. Mössmer József 1929. május 3-án hunyt el, akit a növendékek szeretete övezett.⁵⁷³ A díszteremben ravatalozták fel és 7-én, temetése napján, az egyetem teológiai kara szünetet rendelt el. A temetést Grösz József végezte a grinzingi temetőben, a tanári kar és növendékek kísérete mellett. Két év múlva egykori nevelőjüknek a növendékek gyűjtésből származó adományokból síremléket állítottak a temetőben.

569PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

570PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026 "Pali" nevezetű diák, 1928-ban Klinda Pálról lehet szó.

571PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1935. Nr. 1437

572PáLt 1923. Nr. 17

573PT 1928/29. III. 4

Serédi Jusztinián és a Pázmáneum teljes létszámban megjelent Frederic Gustav Piffli bíboros, bécsi érsek 1932. április 21-i temetésén, ahol 300 000 ember jelent meg, amelyről a magyar sajtó is megemlékezett.⁵⁷⁴ Az utód, Theodor Innitzer püspökszentelésén szintén részt vett az intézet annál is inkább, mivel szeretett teológiai dékánjuk és tanárunk volt, akinek magyar barátsága közismert.⁵⁷⁵

Serédi tekintélyét megtapasztalhatta a társadalom az 1932-es bécsi Katolikus Napok alkalmával.⁵⁷⁶ Ezeket a fényes napokat Ausztria éppen a szocialista áramlat ellenében rendezte azért, hogy a kormány tanúságot tegyen keresztény hitéről Európa előtt. Az intézet falai közé fogadta a pazmanita Hász István tábori, Grösz József győri segéd, és Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspököket. Itt szállt meg Serédi hercegprímás is, akinél megjelent Sibia bécsi pápai nuncius, Theodor Innitzer bíboros, bécsi érsek, két francia püspök, Maximilian Hohenlohe herceg, Wilhelm Miklas szövetségi elnök, Engelbert Dollfuss kancellár, és Klement Holzmeister főiskolai rektor, a Katolikus Napok elnöke.

Az intézet alapítójának, Pázmány Péter halálának 300 éves fordulóján, 1937. február 28-án díszünnepséget rendezett a kollégium, amelyen részt vett Theodor Innitzer bécsi érsek, Gaetano Cicognani bécsi nuncius, a hittudományi kar Leopold Krebs dékánal az élen, Franz Krampath segédpüspök, Rudnay Lajos magyar követ, és a magyar egyesületek vezetői.⁵⁷⁷ A műsorban ének, a növendékek által irt Pázmány karácsonya c. színdarab hangzott el, és az ünnepi beszédet Hász István tábori püspök tartotta latin nyelven. Ő tartotta másnap az ünnepi requiemet az alapító lelkiüdvéért. Szintén ebben az évben látogatott Bécsbe Horthy Miklós és neje, és ebből az alkalomból a követség kérésére a szentmisén a növendékek énekeltek, míg a schönbrunni fogadáson az intézetet Záborszky István rektor képviselte.⁵⁷⁸

5741932. ápr. 21-én halt meg és 26-án temették el, v.ö. PT 1931/32. VI. 3., MOL K 63. 167. cs. 1932. 20/3.

575 PT 1932/33. VII. 4., MOL K 63. 167. cs. 1932. 20/3

576Ez pontosan 1932. szept.7-12 között zajlott v.ö. PT 1932/33. VII.4.

577PT 1936/37. IV. 4.

4. A német birodalmi kereteken belül (1938 – 1945)

A német állam 1938. március 15-én bekebelezte Ausztriát, ezzel önálló állami léte megszűnt, és a német birodalmi törvények érvényesültek.

Az intézetben a megbízott rektor és spirituális továbbra is Záborszky István⁵⁷⁹ (1934-45). Mindenképpen szeretné a két tisztséget szétválasztani, mert külön spirituálissal elegendő lenne egy gyóntató tiszteletdíját fizetni. ⁵⁸⁰ Önálló spirituális tisztség 1945-ben jelenik meg Ádám György ⁵⁸¹(1945-50) kinevezésével. Az eddigi ökonómus és prefektus Magyary Gyula 1940-ben Rómába távozott és helyére Gianone Egon⁵⁸² (1940-71) esztergomi főiskolai tanár érkezett, ami azt jelenti, hogy még mindig csak két fő látja el az intézet vezetését, szerencsés lenne teljessé tenni a vezetői kart.

Nehéz politikai légkör nehezedett az intézetre. Az 1938/39-es tanév elején az egyházellenes hangulat következtében a bécsi bíborosi palotát szétrombolták, és az egyházi főhatóság elrendelte, hogy az osztrák papnövendékek ezután civilben járjanak az egyetemre.⁵⁸³ A pazmaniták azonban sajátos kék reverendájukat nem vetették le, emiatt több támadás érte őket, kövekkel dobálták meg, és egyik este gúnyolódó szavalókórust állítottak fel ellenük. Ez az áldatlan állapot az év kezdetétől január végéig tartott. 1939 ősztől pedig a második világháború évei határozták meg a Pázmáneum életét. Még 1939. szeptember 12-én életbe léptette a német kormány a külföldi utazási korlátozásokat, vagyis ezután vízumot kellett beszerezni. Magyarország kormánya pedig belügyminisztériumi engedélyhez kötötte az ország elhagyását.

A magyar püspöki karban felvetődik a kérdés, hogy a háború viszontagságai közepette, a rendkívül nehéz anyagi áldozatok mellett fenntartsák-e az intézetet.⁵⁸⁴ Serédi Jusztinián püspökkari tanácskozáson kéri a püspököket, hogy közöljék vele, vajon az 1941/42-es tanévre hány növendéket szándékoznak küldeni. A fönmaradást több körülmény

⁵⁷⁸PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1937. Nr. 2262

⁵⁷⁹ Beke Pázmáneum 2002. 317-318. o.

⁵⁸⁰PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1939. Nr. 5017

⁵⁸¹ Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

⁵⁸² Beke Pázmáneum 2002. 313.

⁵⁸³Pált 1939. Nr. 116., PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1939. Nr. 5017

is javallja, hiszen történeti okok miatt nehéz az intézet megszüntetése, másrészt pótolja a német stúdiumokat. A volt pazmanita Czapik Gyula a fenntartás mellett szól. A megoldást segítené, ha a kormány 5-6 ösztöndíjat fizetne. Szmrecsányi Lajos egri érsek nem látja az intézet fennmaradásának hasznát és nincs bizalma a német egyetem iránt, míg Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát az ösztöndíj kérése mellett szól. A püspökök végül úgy döntenek, hogy maradjon fenn az intézet, és ösztöndíj ügyben megkeresik a Vallás-és Közoktatási Minisztériumot. A kultuszminiszter javaslatot kér 2 személy ösztöndíjához a püspöki kartól.⁵⁸⁵ A nehézség 1942-ben abból adódott, hogy vízumokat nem tudtak beszerezni, ezért erre az iskolai évre újabb növendékek nem utazhattak ki,⁵⁸⁶ pedig a kultuszminisztérium 3 - esztergomi, győri és kassai - növendék részére 1000 pengős ösztöndíjat ítelt. A püspöki kar úgy látja, hogy a bécsi teológiai kart az elnéptelenné válással akarják megszüntetni, ha vízumot nem adnak ki. A főpásztorok szerint mégis szüneteltetni kellene az intézetet, és a házat bérbe kiadni.

A világháború második évében nagy létszámapadás következett be, az egyetemen bevezetett háromszemeszteres év miatt. Az utolsó évek hamarabb hazamehettek, így 38 helyett év végére 27 főre apadt a kollégiumban a növendékek létszáma, közöttük 5 önként eltávozott az intézetből. A háború következő évében, 1940/41-ben a növendékek száma év végére 12 lett, a beutazási engedély megtagadása miatt, továbbá a miatt, mert 4 növendék kilépett, illetve elbocsátották az intézetből.⁵⁸⁷ Ekkor az intézeti kispapokon kívül ideiglenesen más papnövendékek is tartózkodtak a Pázmáneumban, mint például a katonai szolgálatra behívott jezsuiták közül 10, a pallotinusok közül 4, a mödlingi kolostor feloszlatása után az ottani 14 magyar verbita szerzetes növendék is. A különböző helyről jött kispapok között nem lehetett egyöntetűen megkívánni a fegyelmet. Ez elsősorban a szerzetesrendiek miatt volt, mivel rendi előjárójuk többször igénybevett őket a házi rend rovására, és ilyenkor teljesen civil ruhában hagyták el az intézetet. Az értelmi képességek sem nivellálódtak, hiszen a szerzetesrendi növendékek nem értelmi kiválóságuk folytán kerültek a bécsi egyetemre, emiatt viszont féltékenyek voltak az egyházmegyes növendékekre. A kollégium kulturális rendezvényeiről tüntetőleg távol maradtak. A verbitákat 1942 nyarán elviszik az intézetből, ennek következtében 11-re csökken a létszám. Amennyiben

584PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. 1941. Nr. 1658., Beke Pkjk II. 278-7. o.

585Beke Pkjk II. 290

586Beke Pkjk II. 326., 342., 365

587Pált 1941.Nr. 68

növendékekkel nem tudják feltölteni az intézetet, úgy a katonaság foglalja le a házat kórház céljára, mert már érdeklődött felőle. Ezt megtehetik, mivel az intézet nem élvez területenkívüliséget. A miniszterelnök 8-10 világi ösztöndíjassal óhajtja benépesíteni az intézetet 1943/44. évre szólóan, de ez nem történik meg. Így a növendékek létszáma 1942/43-ra mélyre zuhant, hiszen 20 kezdte meg az évet, és csak 15 végzett. A növendékek létszáma 1944/45-ben már 3 körül mozgott. Az anyagiak nem voltak elegendők ebben az időben, de a katonai szervek, továbbá a bécsi MÁV állomásfőnök, és a lakók ajándékoztak pénzt az intézetnek, így kiadásaiuk többnyire megtérültek.

Súlyos anyagiak elé néz az intézet, mert csak meg tudja kezdeni a következő évet, és amennyiben nem lesz elegendő növendék, és nem kapnak a kultuszminisztériumtól rendkívüli segítyt, akár működő képtelenné válhatnak.

A létszám miatt 1945. májusában a püspökök úgy határoznak, hogy bérbe adják az intézetet a bécsi egyházmegyének, azonban ez nem történt meg.⁵⁸⁸ A bécsi KL 1933inikán 1938. szeptember 10-én elhunyt Vorbuchner Antal erdélyi püspök, akinek temetésén a rektor jelen volt. A Felvidék visszacsatolásáért november 6-án Te Deumot tartottak. December 6-án a kormányzó, Horthy Miklós névnapján a bécsi magyar követségen tartott díszünnepélyre szónoknak hívták meg a rektort. A Pázmáneumban XI. Pius pápa elhunytával 1939. február 11-én requiemet tartottak lelkiüdvéért, március 4-én pedig Te Deumot zengtek XII. Pius megválasztásáért.

5. A második világháború végétől a szemináriumi közösség megszűnéséig (1945-1965)

1945-ben új szakasz kezdődött Ausztria életében is. Az országot a második világháborúban győztes hatalmak megszállási övezetre osztották fel, és ezt alkalmazták a fővárosra is.⁵⁸⁹A Pázmáneum az amerikai övezetbe esett, de az egyes övezetek közötti átjárást 1946. februárjától engedélyezték. Ez a helyzet csak 1955. decemberében változott, amikor az államszerződés értelmében kivonták az ideiglenes csapatokat az országból. 1961-ben

⁵⁸⁸Beke Pkjk III. 41, 68, 340

⁵⁸⁹V.ö. Kerekes Lajos: Ausztria hatvan éve 1918 - 1978. Budapest 1984. 285.

megtörtént a Habsburgok detronizációja és a monarchiát a köztársasági államforma váltotta fel. Hazánkban pedig tartós szovjet megszállás következett be.

A Pázmáneum épületét 1945 őszére teljesen rendbe hozzák és nincs akadály a további intézeti életnek. 1945. októberében pedig a bécsi egyetem hittudományi kara is helyreáll, így a magyar püspöki kar szerint egyes egyházmegyék küldhetnének növendékeket az intézetbe. Ennek értelmében Záborszky Istvánt felmentik spirituális tisztje alól és Ádám Györgyöt /1945-50/ nevezik ki helyére.⁵⁹⁰ November 5-én megérkezik Bécsbe az új spirituális és november 12-én megkezdődik az új egyetemi tanév 7 pazmanita növendékkel. Úgy tűnt, mintha minden a világháború előtti mederben folyt volna tovább, hiszen a kis létszámú növendék csapat az addigi szokás szerint végezte tanulmányait, a próba prédikációkat és a város különböző templomaiban az asszisztenciát.⁵⁹¹ A kiutazás aránylag könnyű volt hazánkból, mert csak a külügyminisztérium hozzájárulása kellett. A növendékek a nehézségeket akkor kezdik érezni, amikor a húsvéti szünetről nem tudnak időben visszatérni Bécsbe. Ezen túl a nyarat többnyire idegen országban, így Ausztriában, Franciaországban, vagy Belgiumban töltik. A következő, 1946/47-es tanévben későn, december elején érkezik meg az új rektor, Lepold Antal (1946-1971) személyében.⁵⁹² A kiváló képességű esztergomi kanonokot főpásztora az otthon várható megtorlás elől küldi Bécsbe, ahol 1954-ben a Katolikus Akadémia rendes tagjává is megválasztják. Rektorsága kezdetén a növendékek létszáma fokozatosan emelkedik ugyan, de a házat így sem tudják betölteni, ezért a Hedvig apácák itt rendezik be anyaházukat, sőt átutazó vendégeket is fogadnak.

Az 1947-es párizsi békeszerződés a trianoninál is előnytelenebben húzta meg az ország határait, és a határon túli Pázmáneummal való kapcsolat egyre nehezebbé vált. Mindszenty József esztergomi érseket 1948 karácsonyán bebörtönözték, így az intézet fölött nem gyakorolhatta jogait.

Az intézet vezetése nem vonhatta ki magát az otthon történetek alól sem. Sokan menekültek el itthonról, és lelkipozícióikra 1949-ben Gianone Egon vicerektort és Ádám György spirituálist nevezték ki, akik ezért a bécsi érsekségtől kaptak fizetést. Ádám Györgyre való hivatkozással elhagyta a Pázmáneumot és helyét be kellett tölteni. A spirituális tisztségben többen néhány évet töltöttek el, mint például Nádor Ferenc ⁵⁹³(1951-55), Ammon

⁵⁹⁰Beke Pkjk III. 1945. okt.17. 30. pont 60.

⁵⁹¹PT XIV-XVIII. 1943/1947. 9.

⁵⁹² Beke 1989. 90-92. o., Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

⁵⁹³ Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

Raymund⁵⁹⁴ (1955-58), Cser-Palkovics István⁵⁹⁵ (1958-61). Hosszabban időzött Tóth József⁵⁹⁶ (1961-70), aki viszont eredeti hivatalának nem tudott eleget tenni, hiszen 1964-től nem voltak többé papnövendékek.

Az 1950-es év más változást is hozott az intézet életében, ugyanis Zágony Józsefet kinevezte a Szentszék vizitátornak, így a növendékekről készített információ és elszámolás felé irányult 1953-ig. Ettől kezdve, mint erről fentebb szó esett, a bécsi érsekség kapta meg ezeket a jelentéseket. Az intézetre a Vatikánnak gondja volt, nem akarta, hogy az esztergomi érsek akadályoztatása miatt szétiláldjon a régi híres papnevelő, ezért 1952-ben Franz König bíborost bízta meg a Pázmáneum felügyeletével és joghatóságával.⁵⁹⁷ A Pázmáneum 1954 után a kései hivatások szemináriumaként működött. Olyan gimnazisták is tartózkodtak az intézetben, akik szemináriumba szándékoztak belépni.⁵⁹⁸

A növendékek létszáma 1945 után fokozatosan gyarapodott, 1950-ben elérte a 20 főt, akik közül 10 esztergomi, 4 szombathelyi, 2 váci, 2 győri, 2 veszprémi és 1 egri egyházmegyes volt. A létszám általában 20-22 között mozog. 1951-től egyre több növendék egyházmegye nélküli, vagyis nem főpásztoruk által küldött növendékekről volt szó. A legalacsonyabb létszámot 1955 és 1956-ban érték el, amikor 5-5 fő tartózkodott az intézetben. Később különböző, nem magyar területről is érkeztek növendékek, így létszámuk emelkedést mutat 1959-ig, amikor 19 főt számláltak. Végül az 1963/64. évre csupán Fejős Ottó, egyházmegye nélküli maradt az intézetben. Ezért a rektor szándéka szerint beszüntették a kollégiumi növendék közösséget, ugyanis egy növendék nem közösség, míg a szeminárium éppen a közösségi életre épült.

Az előjáróknak nagy gondjuk volt arra, hogy az egyházmegye nélküli kispapokat valamelyik belföldi, vagy külföldi egyházmegyébe inkardinálják, mert e nélkül nem lehetett fölszentelni őket. Amikor nehézkessé vált az itthoni kapcsolat felvétel, akkor örültek, ha külföldi egyházmegye befogadja papként a növendékeket.

A Pázmáneum falai között vendégül látták 1946-ban Mauritius Silvani pápai internunciust. Mindszenty József főpásztorként először 1947-ben látogatott el az intézetbe, amikor Kanadába utazott lelkipásztori látogatásra. Mindszenty elfogatása körüli időben több ízben járt az intézetben Theodor Innitzer bécsi érsek is.

⁵⁹⁴ Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

⁵⁹⁵ Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

⁵⁹⁶ Beke Pázmáneum 2002. 318. o.

⁵⁹⁷ MOL AÉH Elnöki iratok. XIX-A-21-c-123.1. t. -11-1971. 43. doboz.

Az 1956-os forradalom hatására megbolydult az intézet is.⁵⁹⁹ Október 23-ának eseményeit örömmel üdvözölték. Az épületbe özönlöttek azok a magyarok, akik arra vártak, hogy az események hatására hamarosan hazatérhetnek. Vecsey, Zágon egészen Budapestig utaztak, hogy segítsék az otthoniakat. Az intézetben a szabadságharc leverése után mintegy 100 pap megfordult, közülük 24 kért szállást. Ezen felül 20 teológus is járt náluk, akikből csak néhányan maradtak meg az intézetben. A magyar papok lelkigondozását Stefán László burgenlandi adminisztrátorra bízta, és ő segítette lelkipásztori munkába állásukat is.

6. Papnövendékek nélkül (1965-2003)

A kollégium ebben az időben már papnövendékek nélkül van, illetve elszórtan rövid ideig tartózkodnak itt akár papnövendékek, akár már felszentelt papok.

Az 1964-es Magyar Állam és a Vatikán között létrejövő részleges megállapodás óta sok vita tárgyát képezte az intézet jogi státusza. Többen szerették volna az intézetet megszerezni. Ez alatt az idő alatt többféle elgondolás született a kollégium hasznosságától. A rektorban 1964-ben felmerült az a gondolat, hogy az épületet felajánlja a bécsi érsekségnek.⁶⁰⁰ E szerint az érsekség átvehetné az épületet és vele az adósságot. Vagy a ház magyar kezelésben maradna, csak szüneteltetni kell a papnevelést, de fizetés ellenében magyar papok és vendégek lakhatnának bent. Vagy, ha a bécsi érsekségnek sürgős a kölcsön visszafizetése, akkor az egyik, vagy másik bérház megvételét ajánlják fel neki. 1965-ben König bíboros hivatalos levélben ajánlatot tett a Magyar Püspöki Kar elnökének, hogy a Szentszék jóváhagyásával adja el a Pázmáneumot a bécsi főegyházmegyének. Ez a döntést azonban a Püspöki Kar nem merte vállalni, inkább hagyta az intézményt az addigi jogi státuszában.⁶⁰¹ Később, 1969-ben Ádám György tárgyalta Franz König bíboros, bécsi érsekkel

598 PáLt 1954. Nr. 14.

599 PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. 1956. év.

600 PáLt 1964. Nr. 8.

601 MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX-A-21-c-123.1.t. – 22-1971. 43. doboz.

a Pázmáneumnak egy Dunavölgyi szemináriummá való átalakításáról, ami kitűnő gondolat volt, de nem megvalósítható.⁶⁰²

A Szentszék és a Magyar Állam között 1964-ben létrejött egyezmény bizonyítéka annak, hogy nyitás figyelhető meg a nyugati világ felé. Lepold Antal rektornak sikerült felvenni a kapcsolatot az esztergomi érsekséggel. Schwarz-Eggenhofer Artúr apostoli adminisztrátor jelzi, hogy szívesen megy Bécsbe, mert az utazás könnyebbé vált. Amikor a rektor, 1969-ben vasmiséjét ünnepelte, nem csupán az intézet vett részt benne, hanem az esztergomi érsekségről is jókívánságaikat küldték ez alkalomból. Már 1968-ban azért foglalkoznak az épület megszerzésével, mert további bomlást lehetne elindítani a papi emigrációban és az USA elleni akcióra is felhasználható az épület.⁶⁰³

Tóth József spirituális 1970 januárjában elhagyta az intézetet, mert kinevezése az osztrák főiskolai ifjúság lelki gondozására szólt.⁶⁰⁴ Önálló spirituális kinevezést Richter Aladár kapott /1976-/, aki ez alól nem kapott felmentést.

1971-ben az Állami Egyházügyi Hivatal érdeklődött a Pázmáneum ügye iránt.⁶⁰⁵ Az új helyzet Lepold Antal halála miatt következett be. Az intézetet igen nagy veszteség érte Lepold Antal rektor halálával /1971. május 6./, aki évek óta betegeskedett. Temetése Grinzingben történt, a bécsi teológiai kar jelenlétében. A Pázmáneum kápolnájában ravatalozták fel a volt rektor, a szertartáson részt vett Opilio Rossi bécsi nuncius, Franz Jáchim c. érek, aki a beszterelést vállalta, míg a szentmisét Zágón József a külföldi magyarok delegátusa végezte Ádám György, Gianone Egon és a volt filipovoi, kitelepített német svábok képviselőjében koncelebráltak.⁶⁰⁶ A kitelepített svábok hosszasan búcsúztatták a rektort, bizonyára sokat törődött velük. A temetési szertartáson részt vett az esztergomi főegyházmegye delegációja, Szabó Imre c. püspök, esztergomi apostoli kormányzó képviselőjében. A küldöttség tagjai között volt Vajay István esztergomi érseki általános helynök, Bartl Lőrinc kanonok a káptalan képviselője és Csepregi Ignác irodaigazgató, mind az utóbbi két személy egykori pazmanita növendék volt.⁶⁰⁷ A sírnál Széchenyi sírjáról és Esztergomból hozott földdel hintették be a koporsót. A temetés Ebből az alkalomból az

602 PáLt 1969. Nr. 6.

603 ÁBTL 0-8-239. Pázmáneum Intézet I. rész 56. o.

604 PáLt 1969. Nr. 35.

605 MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX. A-21-c- 123.1. t. – 22 – 1971. 43. doboz.

606 MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX. A-21-c- 123.1. t. – 22 – 1971. 43. doboz.

607 MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX. A-21-c- 123.1. t. – 22 – 1971. 43. doboz., Fazekas Bartl Lőrinc 4143. sz., Csepregi/Cserpán Ignác 4256. sz.

Állami Egyháziügyi Hivatal Csepregi Ignác irodaigazgatótól kért jelentést az ott történtek felől és a Pázmáneum jogi helyzete felől.

A bécsi bíboros érsek magára vállalta a két előljáró fizetését, de az előljárók viszont a bécsi érseki főszentszék munkájában vállaltak feladatot, sőt a lelkipásztori teendőkben is kivették részüket. Gianone Egon ekkor jelezte, hogy szívesen vállalná a rektori teendőket és rákérdezett arra, hogy vajon mi a szándéka Esztergomnak az intézet jövőjét illetően. Vajay István helynök közölte, hogy esetleg visszaveszi Esztergom saját kezelésébe a Pázmáneumot és ott 8-10 magyar pap tanulhat. Ezt nem tartotta megfelelőnek Gianone Egon, mivel anyagi csődöt jelentett volna. Csepregi Ignác nem találja alkalmasnak Gianone Egon személyét, hiszen „helyzete az anyaországgal rendezetlen, részint pedig teljesen az emigrációs papság hatáskörében és mentalitásában él és gondolkodik”.⁶⁰⁸

Lepold Antal helyére König bíboros érsek Gianone Egont⁶⁰⁹ (1971-87) nevezte ki, aki hosszú évtizedeken át állt az intézet szolgálatában. Mindszenty József főpásztor 1972. március 29-én a Pázmáneumban ünnepelte 80. születésnapját és ebből az alkalomból mind az ünnepségen, mind az ebéden megjelent König bíboros. Mindszenty József ebben az időben szeretné, ha legalább 30 kispappal meg lehetne nyitni ismét az intézetet, de realitása ennek nem volt. ⁶¹⁰Az intézet 1974. június 4-én ünnepelte a Pázmáneum fennállásának 350. évfordulóját, amelyen Franz König bíboros volt jelen. Mivel Mindszenty József ez alatt az Egyesült Államokban tartózkodott, ezért nem vehetett részt az ünnepségen.

Az új rektor Lippay György⁶¹¹ (1987-90) azonban nem fogadja el e tervet. Mivel új feladata másfelé szólítja, helyét Veres Árpád⁶¹² (1990-2002) egri főegyházmegyes pap veszi át. A rektor a magyar püspöki karhoz fordult, hogy küldjön növendékeket a Pázmáneumba, azonban a főpapságnak fenntartásai voltak a bécsi egyetemi képzés, illetve a szellemiséggel kapcsolatban. Ezután az erdélyi egyházmegye részéről érkezett néhány kispap az intézetbe. A jelenlegi rektor Csordás Eörs Mária ⁶¹³ (2002-) vezeti a Pázmáneumot, azonban a hajdani kispapnevelés feladata nélkül.

A Pázmáneumba világi hallgatókat fogadnak időnként. 1984-ben néhány egyetemi hallgató lakik a Studentenheim im Pazmaneum néhány szobájában. 1985-ben pedig

608 MOL ÁEH Elnöki iratok. XIX. A-21-c- 123.1. t. – 22 – 1971. 43. doboz.

609 Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

610 ÁBTL O-8-239. I. kötet. I. rész 143. o., II. rész 74. o.

611 Beke Pázmáneum 2002. 313. o.

612 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

613 Beke Pázmáneum 2002. 314. o.

19 diákot számlálnak össze. Elvértve ugyan akad 1-1 növendék, de papnevelésre csupán 1990-től nyílt alkalom, amikor a Központi Papnevelő Intézet VI. évre két szemeszterre és diplomamunkák előkészítésére küldött 3 újmisést, 1 görög kispapot és 1 világi teológust. 1991/92-ben pedig 5 erdélyi egyházmegyes növendék és 1 egri végzett pap található az intézetben, és 1992-ben csupán egyetlen váci teológus. A házban időnként az egyetemi nyelvkurzuson résztvevő magyar papok szállnak meg, tehát posztgraduális képzés van.

1968 körül bizonyos nosztalgia fogalmazódik meg abban a megállapításban, hogy az intézet vendégkönyvében 1945 előtt állami, egyházi, művészeti, tudományos magyar vezetőszemélyiségek nevei találhatók, vagyis központi találkozóhelyként szolgált az intézet.⁶¹⁴ Abban az időben a Pázmáneum a bécsi magyar kulturális élet központjaként a papnövendékek nevelése helyett lelkipásztori és kulturális feladatot látott el. A kápolnában ugyanis minden szombat este 1980 óta a bécsi magyar hívek részére magyar nyelvű szentmisét tartanak, ez kiegészül a hónap első szombatján engesztelő órával a határon túli magyarokért. Az alagsorban hetente kétszer tartott összejövetelt a Széchenyi István cserkészcsapat, továbbá vidám együttlétre jöttek össze mikulást, karácsonyt és farsangot ünnepelni. A bécsi magyar lelkészség vezetése alá tartozó Liszt Ferenc énekkar az épületben tartott hetente énekpróbát. Szintén a bécsi magyar lelkészség gondozásában jön össze a Seniorok Klubja, akik minden hónap harmadik vasárnapján szentmisén vettek részt és műsort rendeztek agapéval egybekötve. A Pax Romana havonta tartott gyűlést az intézet falai között. A Keresztény Családok Egyesülete kéthavonta találkozott az intézetben szentmise keretén belül. Az Europa Club többnyire kéthetente rendezett előadásokat magas színvonalon, kirándulásokat szerveztek és karácsonykor igen hangulatos rendezvényt tartottak. Az épületben állandó jelleggel tartózkodott és napjainkban is ott található az Opus Mystici Corporis Ausztriai Magyarok Főlelkészi Irodája Valentiny Géza főlelkész vezetése alatt.

III. A növendékek élete

1. A papi lelkiesség és szellemiség

A szeminárium ebben az évszázadban is a megszentelődés helyének számít. Az 1900. évi szemináriumi törvények szerint, akit ide felvesznek, a világot el hagyja, hogy Krisztus iskolájába járjon.⁶¹⁵ Kötelessége az intézeti törvényeket követni, akárcsak az előjárók intézkedését és megbízását, s azokat készséges lelkülettel fogadja. Az új idöket jelzi, hogy a növendék elmondhatja ugyan érzéseit, de kötelessége az előjáró parancsát teljesíteni. Hangsúlyozzák, hogy a papi rend szentsége nagy előkészítést igényel, hiszen a pap az Úr tabernakuluma előtt fog szolgálni. A növendéknek kötelessége felvenni az I - II. évben a tonzúrát, a III-IV. évben a kisebb rendeket, és végül a papi rendet.

A szeminárium, a szent visszavonultság helye, ahol minden növendék arra törekszik, hogy képességét felhasználva buzgó imával, szorgalommal megszerezze az erényességnek, az életszentségnek, a tudománynak azon fokát, amely Isten szolgálatára és a lelkek üdvözítésének előmozdítására képesít.⁶¹⁶ Ennek eszköze a törvény és az előjárók iránti engedelmisség. Az előjárók elvárása értelmében, ha a növendékek próféták akarnak lenni, akkor ajkukra tüzes paraszt helyezzenek,⁶¹⁷ és rázzák le magukról a világ szellemét.⁶¹⁸ Ez a világ immáron modern köntösben jelenik meg, hiszen a világot nem az utca, a szórakozás, a sport, a nótá jelenti, hanem mindaz, ami nem az evangéliumot testesíti meg. A növendékektől függ, hogy a szeminárium a megszentelődés csarnoka, Subiaco, Manréza, vagy vásárcsarnok, esetleg a Práter lesz. Bécset úgy jellemzik, mint a szociális küzdelmek, az erkölcsi nihilizmus világvárosát, de a növendékek a szemináriumban szigetként élhetnek.

A megszentelődéshez csönd kell, és a belső összeszedettség otthona a szeminárium. Az otthon szó tehát újra megfogalmazódik, és előtérbe kerül.

614 ÁBTL O-8-239. Pázmáneum Intézet I. köt. II. rész 51. o.

615 PáLt 1900. Leges Collegii Pazmaniani 1900.

616 PáLt 1923. Nr. 420

617 Iz 6,1-12

A szeminárium nemcsak a megszentelődés, hanem a hivatás gyakorlati felkészülésének is a helye. A papnak nem elég szentnek, hanem meghívottnak kell lennie. A kollégium olyan, mint a faiskola, ahol nemes oltást kapnak. A növendékek feladata, hogy a szent tudományokat magukba szívják, és ezt a legjobb módszerekkel érik el. A Pázmáneum legyen nyüzsgő méhkas, ahol a kispapok új kaptárakat építenek, és abba hordják az evangélium tiszta mézét. A szeminárium felé az előjárók kívánsága az, hogy "édes otthon" legyen.

Az intézetben sajátos szellem uralkodott, ezt a növendékek tudatosan élték meg, és büszkék voltak pazmanita mivoltukra. Ez a szellem az intézet "köztudata", amely minden növendékben benne élt, és az újak hamar belenőttek. Külön nimbusza volt, és azzal a meggyőződéssel párosult, hogy a világ első szemináriuma a Pázmáneum, és a pazmanita a legelső magyar kispap. Ez szigorú egyházas szellemben nyilvánult meg, és a még jobb, a még tökéletesebb, az időszerűbb pasztoráció felé irányult. Beléjük ivódott a nemes tettvágy, amely igényes tanulással párosult.

A Pázmáneum szellemissége ebben a században az 1920-as évekig töretlen volt, nevelő hatása alól nem tudta magát kivonni egyetlen növendék sem. A Pázmáneum fénykorának nevezte a század eleji évtizedeket visszaemlékezéseiben Czapik Gyula egykori növendék, a későbbi egri érsek.⁶¹⁹ Azok a növendékek, akik nem voltak évfolyamtársak, a közös szellemisségre jellemzően közös érdeklődésük, egymás megértése hamar kiviláglott, amikor nagygyűlések alkalmával pazmanita találkozókat rendeztek. Nem csupán a közös emlékezés tartotta őket össze, hanem egy speciális, ún. "pazmanita" szellem. E szellemisségben az 1920-as évek után törés következett be, valószínűleg a trianoni határok a pazmaniták lelkében is kirajzolódtak, és ez a törés végigkísérte az új generációkat. Az örök és értékes papi jó tulajdonságokat - legalábbis a régi értelemben véve - többé már nyomaiban sem lehetett feltalálni, vélte Czapik Gyula.

A pazmaniták nem hiányolták az előjárók szigorú ellenőrzését, hiszen büszkén és önként vállalták magukra a fegyelmet. Az egyetemen Magyarországot képviselték, és kiválóan tanultak. A múlt század végétől egészen az 1930-as évekig itthon az egyházi mozgalmakban, és a tudományos életben számarányukhoz képest igen magas létszámban vettek részt - és az eredményeknek minden pazmanita örült. Mindenki meg volt győződve arról, hogy az intézetből kikerülve méltán magas méltóság vár reá. Több hiány is előfordult

618 PT 1929/30. IV.

619 PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok 1951. Nr. 45.

ebben a szellemiségben, mégis a növendékek öntudatos magatartása megtartotta az eredeti pazmanita szellemet, amely később már nem jellemezte a kollégiumot.

Mössmer József szerint a legfontosabb az intézetben Pázmány jelmondatának, "Christe Jesu, pro Te!" megvalósítása.⁶²⁰ Az ő megítélésében nem számítanak a statisztikai adatok, mire vitték az életben a volt pazmanita növendékek, hányan lettek közülük püspökök, kardinálisok. Itt csak az számít, ami Pázmány szellemében, az egyetlen "drágagyöngy"-ért történt, és csak azok az erők tartják fenn a kollégiumot, amelyek létrehozták.

Az intézet szellemiségének megváltozásáról egészen másképpen vélekedik az 1928-ban maga is pazmanita, 1940 óta ökonómus és vicerektor Gianone Egon.⁶²¹ Az 1920-as évek végén az intézetet kedves, meleg otthont nyújtó háznak látja, ahol "tradícióiban modern látókört, mély lelkeséget, nagy lendületet" talált. Számára érthetetlen lélekkarangot kongatnak a Pázmáneum felett. Amikor 1940-ben megjelentek a növendékek, a vicerektor nem vett észre változást az intézet arculatán. A kispapok és előljárók zárt szigetet alkottak, ahol természetes a családi légkör, és úgy tűnt, bár az új előljárók új stílust jelenthetnek, de kölcsönös engedelménnyel az ellentétek áthidalhatók.

Az intézet belső életének az építése a második világháború után nagy nehézségekkel járt, mert a növendékek nagyobb része új volt. A közös ima, a házirend, az asszisztencia, a liturgikus énekek mind betanításra vártak - természetesen nem lehetett már a régi értelemben vett pazmanita szellemiségről beszélni, hiszen évszázados kontinuitás szakadt meg, mégis a pazmanita szellemiségből a később kikerülő növendékek is megéreztek valamit.

2. Napirend

A növendékek életének kereteit a szigorú napirend jelentette, amely ebben a században már lazábbnak tűnik. Megkülönböztették a napirendet, így háromféle rend érvényesült:

620 Mössmer 121. o..

621 Giaone Egon: Pázmáneum 1928.-Pázmáneum 1940.= PT 1939-40 XIV. 10-12.

hétköznapi, vasár- és ünnepnap, továbbá az egyetemről kapott szabadidős. Ezen felül volt nyári és téli időszakra érvényes napirend.

A hétköznapi rendben szigorúan betartották az 5 órás felkelést, fél óra múlva 6-7 perces reggeli ima következett, majd elmélkedés.⁶²² 6 órakor szentmise, utána reggeli. Rövid stúdium, 7,30-kor cipőtisztítás, ruhakefélés, 7,45-kor gyülekezés a kapu alatt, hogy korpuzokban elindulhassanak az egyetemre. Egyetem végeztével 12,30-kor Újszövetségi Szentírás olvasás, szentséglátogatás és 13-kor ebéd, majd szabadidő. 14-16 óra között vagy stúdium, vagy séta, hetente kétszer hosszú séta 17 óráig. 17-19 között stúdium, azután Ószövetségi Szentírás olvasás, szentséglátogatás, vacsora, rekreáció. Érdekes, hogy ekkor nem jelölik a lefekvés idejét.

A vasárnapi és ünnepnap rend reggel 8 óráig mindenben megegyezett a hétköznapi órákkal. 8-tól 9,30-ig tanulás, majd félórás pihenés után szentbeszéd, tanulás, 11,45-kor asszisztencia próba. 12,15 órakor Szentírásolvasás, szentséglátogatás, ebéd, majd pihenés. Nyári időszakban 14-16,30 között tanulás, utána litánia, azt követően séta 18,45-ig. Téli időszakban a délután annyiban változik, hogy csak 14-16 óra között sétálnak, utána van litánia.

Az egyetemen csütörtökön szünetelt a tanítás, ez volt a rekreációs nap. Így 8-10 óra között stúdium, 11-12-ig elsőéveseknek ének, IV. éveseknek liturgia. Téli időszakban 14-től 16,45-ig hosszú séta, azután tanulás 19 óráig. Nyári időszak idején 14-16 között tanulás, majd 18,45-ig séta következett.

Szabadidőt is biztosított a házirend mindennap. Ekkor kötelezően tartózkodtak a rekreációs helyiségekben, a pipázó-, olvasó-, és zeneteremben. A megengedett társalgás nyelve ekkor is a magyar, vagy latin. Az 1920-as években az előjárók a növendékek testmozgására is gondot fordítottak. Minden szombat délután 2 óra hosszát igénybe vehették az egyetem tornatermét, sőt az otthoni kertet is ők művelték meg.

A téli időszakban szünetben a növendékek síelni, illetve ródlizni mentek a magas hegyek között fekvő Seckaubába.⁶²³

A séta célja a megadott helyek közül szabadon választott volt. A séta 6-7 fős korpuzokban hetente négyszer kötelező, és ebből kettő legalább háromórás. Villamossal és földalattival is közlekedhettek. Rövid séták helyei a Türkenschanz-Park, Wertheimstein-Park, Augarten-Park, Stadt-Park, Belvedere, stb., és a hosszabb séták a Wiener-Wald, Prater,

⁶²²PáLt 1913. Nr. 420

⁶²³PT 1926/27.

Klosterneuburg, Döbling, Grinzing, Kahlenberg, vagyis a Bécs-környéki helyek és erdők voltak. A sétákra mindig egyforma öltözékben, cilinderben kellett menniük. A majálisokon néha távolabbi kirándulásra mentek reggeltől estig, többek között Gutenstein, Heiligenkreutz, Laxenburg városkába. A század elején a rektor külön engedélyt adott egy-egy kurzusnak, hogy hosszú sétát tehetnek, amikor jóhírű helyen egy-egy pohár sört megihattak.⁶²⁴

Többnyire minden évben kiránduláson vettek részt. Kedvelt búcsújáróhelynek számított Mariazell, Maria-Taferl, ahová különösen a felszentelés előtt állók mehettek el Szűz Mária oltalmát kérve hivatásukra. Néhány alkalommal megtekintették a treffingfalli vízesést is, ha több napra mentek el. Nagy élményben volt részük 1938-ban, amikor minden pazmanita eljutott az örök városba, Rómába, illetve Nápolyba, Pompeibe és Camaldoliba, a kamalduli szerzetesek fészkébe.

Amikor nagy, nyári szünetre hazamentek a növendékek, akkor a plébánián jelentkeztek, és visszatértükkor a plébánostól Testimoniumot kaptak arról, hogy milyen jámboran és milyen magaviselettel végezték a lelki teendőket.

3. A lelkiség formálása az év és nap tükrében

A szemináriumi törvények előírják, hogy a növendék állandó imádságban és szemlélődésben töltsse el idejét.⁶²⁵ A szent gyakorlatokat szelíden, komoly jámborsággal, engedelmes lélekkel végezze, és az imára, elmélkedésre négy negyedórát szánjon naponta.

A kápolna maradt a lelkiség formálásának a színhelye, ahol sokat tartózkodtak a növendékek, és azért vezették be a központi fűtést, mert oda csak reverendában léphettek be. Az előljárók az 1896. szeptember 16-án megjelent utasítás értelmében igyekeztek az alázatra, engedelmességre, előljárók iránti tiszteletre való törekvést növelni a növendékekben, emellett önállóságra és öntudatos viselkedésre tanították őket.⁶²⁶ Naponta kétszer, ebéd és vacsora előtt Szentírásolvasás és szentségimádás a kápolnában, ezen túl ajánlatos minél gyakrabban a

624PáLt Utódomnak. 1906 - 12 között

625 PáLt 1900.Leges III.

626 PáLt 1910. júl. 23. Relatio

szentséglátogatás, és más lelki könyvek olvasása. A házirend előírja az esti imát és elmélkedést lefekvés előtt. A növendékek imádkoznak a jótevőkért, elsősorban Pázmány Péter lelkiüdvéért, Mária Terézia és I. Ferenc császáráért, Magyarország hercegprímásáért, és saját főpapjukért, akiknek jóségából az intézetben nevelkedhetnek.

A hallgatás megtartása nagyon fontos volt az egész ház területén.⁶²⁷ Kivételt képezett ebéd és vacsora alatt az olvasmány után megmaradt idő, amely már engedménynek számított az előző évekhez képest. A felüdülés idején csak a dohányzó-, olvasó-, zenetremben és a kertben lehetett beszélni. Séta alkalmával a kapun túl csendben beszélgethettek, illetve otthon a múzeumokban halkán kérdezhettek a másiktól valamit, de a folyosókon és másutt csendben kellett lenni.

A spirituális a reggeli elmélkedéshez továbbra is este adta elő az elmélkedési pontokat, és ez Drexler Antal idejében latinul történt, kitűnő formában és stílusban. A szentmise 6 órakor volt és általában 40 percig tartott. Előtte, 5,30-kor már a növendékek a kápolnában tartózkodtak a reggeli ima és elmélkedés elvégzésére. Aki áldozni akart, az superpelliceumban jelent meg a kápolnában, és a sekrestyés prefektus összeszámolta őket a partikula miatt. A ministrálás a hetes tisztségéhez tartozott. A mise kezdetétől az Úrfelmutatásig a növendékek énekeltek, azután csendben voltak áldozás utánig, a misé végét énekkel - szombaton a Pázmány-féle O speciosa-val - zárták. A spirituális minden vasárnap és ünnepnapon a szentmise olvasmányai alapján félórás szentbeszédet tartott.

Ausztriában 1926 karácsonyán első alkalommal engedték meg az éjféli mise tartását, és a növendékek saját kápolnájukban hallgathattak misét.⁶²⁸ Ez a nap különös ünnepélyességgel telt mindig, hiszen este 6 órakor vesperást tartottak, karácsonyfagyújtás, ajándék, vacsora után pásztorjáték, majd 11 órakor zsolozsma, és az éjféli mise következett.

A Pázmáneum előjárói a második világháború idején nem csupán a növendékek részére tartottak szentmiséket, hanem a házba betelepített lakók igényének megfelelően vasár- és ünnepnapokon szentmisét mondtak szentbeszéddel, májusban pedig naponta litániát is. Amikor 1945-ben a lakók eltávoztak az intézetből, ünnepélyes hálaadást végeztek azért, hogy Isten megóvta őket minden bajtól. A városban, a Kaertnerstrassei templom magyar miséi zsúfolásig megtelt hívekkel, és Bécs lakossága csodálkozva szemlélte a magyar katonák és polgári menekültek buzgóságát. A spirituális 1908-ban elrendelte, hogy

627 PáLt 1913. Nr. 420

628 PT 1926/27. I. 1.

június 29-ét Pázmány Péter névnapjának emlékezetessé tételére mindenkor énekes nagymisét tartsanak.⁶²⁹

Karácsonykor és nagyhéten a növendékek az officiumot az egyetemi templomában mondták, ahol a szertartást a spirituális végezte, amely szerzett kötelesség volt, és még abból az időből származott, amikor a jezsuiták vezették a Pázmáneumot. Egyébként a nagyheti szertartáson nem csak a jezsuiták, hanem a Sacre Coeur nővérek templomában is énekelte a pazmanita énekkar Jeremiás siralmait és a Passiot.⁶³⁰ Ezen kívül otthon is szívesen énekeltek többszólamú énekkarokkal különösen ünnepi vesperásokon és szentmiséken.

A szentségi fegyelem változásának is tanúi lehetünk. A növendékek minden héten gyóntak, akiknek zöme a spirituálishoz járt. Különösen szerették Drexler Antalt, aki hetente szombat délutánonként gyóntatott, és minden esti ima előtt. A spirituálishoz az első éveknek minden hónapban, a többieknek kéthavonta lelki kollokviumra kellett járni, aminek szívesen tettek eleget. Gyóntatásra még bejárt egy jezsuita atya, illetve több pap is, mint például az 1930-as évek végén Rudolf Löwenstein, a 72 éves hittanár és Herczeg János, valamint Sipos András kassai egyházmegyei pap, a máltai lovagrendi templom igazgatója. Első alkalommal olvasható a dokumentumok között, hogy 1938/39-ben a növendékek bárhol a városban máshol is elvégezhetik heti gyónásukat.⁶³¹ Ugyanakkor, a Bécsben tartózkodó világi magyarok bejárnak gyónni az intézetbe. Miután Herczeg János eltávozott Bécsből, Sipos András pedig 1941-ben 79 éves korára való tekintettel lemondott, a gyóntatói tisztséget Lang József bécsi káplán foglalta el.

A szentáldozáshoz való járulás a század elején hetente egyszer volt kötelező, ennél gyakrabban a gyóntató engedélyével lehetett. ⁶³²Később örvendetes haladás történt a napi szentáldozás irányába, amit az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus erősített. Az Oltáriszentség iránti tisztelet abban is megnyilvánult, hogy mindenki tagja a Papi Imaegyesületnek és a Papi Eucharisztikus Társulatnak.

A XX. században is megmaradt az évi szokásos két lelkigyakorlat. Később az év eleji lelkigyakorlatot 1935/36-ban január 1-7 között tartotta Müller Lajos jezsuita. Az 1938-as január 1-7 közöttit Csávossy Elemér jezsuita vezette az eucharistia gondolkörébe állítva. Az 1938/39-es évben visszatértek a tanév eleji lelkigyakorlathoz, ezt október végén

629 PáLt Cantus praefectus protocolluma

630 PáLt Cantus praefectus protocolluma

631 PáLt 1939. Nr. 117

632 PáLt 1900. Leges.

Révay Tibor jezsuita, a Manréza igazgatója vezette. Később, más rendektől kértek alkalmas személyeket a lelki napok vezetésére, így 1941-ben Angelicus Töffler domonkos tartományfőnököt, majd Rohner Albert SVD szerzetest, aki 1942. január 1-7 között tartott leki gyakorlatot. Mindketten német nyelven tartották meg elmélkedéseiket. A következő évit Michel Károly a burgenlandi papnevelő régense tartotta magyar nyelven. A második világháború után többnyire a spirituálisnak volt alkalma leki gyakorlat tartására.

Krisztus iránti tisztelet ébren tartására jellemző, hogy pénteken és nagyböjt idején Krisztus szenvedésének emlékére a keresztúti ájtatosságot szívesen végzik. Komolyan vették Korompai József spirituális elmélkedését, aki szerint "Minden szenvedőben Krisztus szenved. Nekem elsőrangú hivatásom, hogy Krisztus válláról levegyem a keresztet. Nem várok, míg másodszor is leroskad a kereszt súlya alatt."⁶³³A pápai rendelkezéseknek megfelelően 1940. november 24-én engesztelő szentórát tartottak - az intézetben tartózkodó német növendékekre tekintettel - németül.⁶³⁴

A szentek közül továbbra is kiemelkedő helyet foglalt el a Szűz Mária iránti tisztelet. Egyik megnyilvánulási formája az, hogy októberben mindennap rózsafüzért mondtak és litániát énekeltek, májusban pedig a lorettói litániát. Szombatonként vacsora előtt vagy Szűz Mária vesperását, vagy rózsafüzért imádkoztak. A rózsafüzér imádkozására buzdítottak a szemináriumi törvények, amikor két-három tized elmondását előírták.⁶³⁵ A kápolna előtti előcsarnok falán Mária szobra előtt estéknként térdén állva mondtak 1-2 Üdvözlégy Máriát. 1936-ban például a Magyar Iskola keretén belül február 15-én Szűz Mária tiszteletére ünnepi gyűlést tartottak. A bécsi döntés örömeire 1938. októberében triduumot tartottak Magyarok Nagyasszonyához, a havonta egyébként is szokásos O gloriosa szertartással és Eszterházy Pál nádor imájával. Ezen felül reggel és este könyörögtek a Nagyasszonyhoz a haza jólétéért. 1940 májusában a Szentatya kívánságának megfelelően a Szűz Anyához szóló litániákon a békéért imádkoztak. A mély Mária tisztelet bizonyítéka, hogy a növendékek közül sokan felvették a Szűz Mária skapulárét.

Kosztka Szent Saznisló ünnepén a bécsi kegykápolnában hallgattak misét. Szent Jozafátnak, a vértanú püspöknek ünnepén részt vettek a görög katolikus ukrán templom szertartásán, az ereklyés oltárnál a bíboros által bemutatott misén.

633 PT 1939-40. XIV. 12.

634 PáLt 1941. Nr. 68.

635 PáLt 1900. Leges

4. Teológiai képzés

A teológiai tanulmányok⁶³⁶ alapvető fontosságáról szóltak a szemináriumi törvények. Ezek előírták, hogy a papi állapothoz szükséges tudományokat igyekezzenek a növendékek elsajátítani, hogy ezekből merítve képesek legyenek buzdítani és érvelni.⁶³⁷ Az iskolai közösségben jól kellett hasznosítani az időt, és az otthoni stúdiumok alatt megtartani a szigorú hallgatást.⁶³⁸ A tanulásnál először megfontolták, és emlékezetükbe idézték amit előadásokon hallottak, azután elővették a teológiai jegyzeteket, amikbe nem lehetett firkálni. A tanulás előtt imádkoztak, és ha elfáradtak, rövid szentséglátogatást tehettek a kápolnában.

A Pazmanita növendékek sokáig élvezhették a tandíjmentességet, azonban 1932-ben a külföldi tanulók ezt nem vehették igénybe, de annyit mégis elértek, hogy tandíjuk azonos a többi egyetemistáéval.⁶³⁹ A bécsi egyetem teológiai fakultása jó nevű volt, sőt 1890 és 1915 között világhírűnek tartották.⁶⁴⁰ Itt a pazmaniták nagy megbecsülésnek örvendtek kitűnő képességű tagjai következtében, és ez abban is megnyilvánult, hogy a tantermekben állandó helyük volt, a katedrától jobboldalt.

Az előadások október 10-e körül kezdődtek, és január végéig tartott az első szemeszter, a második július 14-ig. Az érdemjegyek a század elején eminenter, bene, sufficienter volt, a bukást nem írta be senki, csak újból kellett vizsgázni.

A négy évfolyamon a következő tananyagok voltak:

I. évben ószövetségi bevezető, ószövetségi exegesis latin szöveg alapján, ószövetségi felsőbb exegesis zsidó

szöveg alapján, zsidó nyelv, filozófia, teológiai fundamentális, hermeneutica.

II. évben újszövetségi bevezető, újszövetségi exegesis latin szöveg alapján, újszövetségi felsőbb exegesis görög szöveg alapján, szír, káld, arab nyelvek, dogmatica specialis.

III. évben moralis, dogmatika a kegyelemről és a szentségekről molinista alapon, egyháztörténelem, patrisztika.

636 Ujabban megjelent kötet Suttner igen részletesen foglalkozik a teológiai kar 1884 utáni korszakával.

637 PáLt 1900. Leges. IV

638 PáLt 1913. Nr. 420

639 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1932. Nr. 1110

640 PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45., PáLt 1910. máj. 31. 1925. Nr. 31., 1928. Nr. 67. a., 1929. Nr. 22.

IV. évben pasztoralis / ebben liturgia, hodegetika, retorika és katekétika/, egyházjog, Corpus Iuris, pedagógia, keresztyén művészet.⁶⁴¹

Az egyetem négy évfolyamú volt egészen 1925/26-ig, amikor öt évesre emelték a képzést.⁶⁴² Az év általában két szemeszterből állt és a szemeszterek vizsgákkal zárultak. 1909-ben az osztrák vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy félévkor csak kollokválni, év végén pedig szakvizsgát kell tenni.⁶⁴³ Később a bécsi egyetemen az osztrák konkordátum értelmében az osztrák hittudományi karon a Deus scientiarum enciklikának megfelelően 1938 szeptemberétől hatéves tanulmányi időt szándékoztak bevezetni, azonban az Anschluss miatt visszatértek az ötéves képzésre.⁶⁴⁴ Az egyetemen 1939-től trimesztert vezettek be, és ez tartott a második világháború végéig. Az 1942/43. évben megszüntették a bölcséleti és neveléstani tanszéket.⁶⁴⁵ Év végén azonban döntés született arról, ha a tanszék megszűnt is, az előadások folytatásának nincs akadálya, ezért járt be a Pázmáneumba Pohl teológiai tanár előadásokat tartani, amelyeket vizsga követett. 1945 után visszaállt a régi osztrák rendszer a szemeszterekkel. Szigorlatnál három vizsgát kellett letenni és disszertációt benyújtani⁶⁴⁶

Magántanárok speciális előadásokat, és a rendes tanárok hetenként egyszer délután szemináriumokat tartottak egy speciális kérdéskörről, amelyből az egyetemisták dolgozatot készítettek. Egyes növendékek engedélyt kaptak arra, hogy az előirt tantárgyakon

641 E század elején használt tankönyvek: Joseph August Gredt: *Elementa philosophiae Romae* 1899-1901., Georg Reinhold: *Praelectiones de Theologica Fundamentali Viennae* 1905., Hermann Zschokke: *Historia Sacra Antiqui Testamenti Vindobonae* 1910., Johannes Döllner: *Compendium hermeneuticae Bibl.* Paderborn 1910., Leo Schneedorfer: *Compendium hitoriae librorum S. Novi Testamenti.* Praegae 1903., Franciscus Egger: *Enchiridion Theol. dogm. spec. Brixinae* 1911., Franz Martin Schindler: *Lehrbuch der Moralthologie. I-III.* Wien 1907-10., Úő.: *Die soziale Frage der Gegenwart.* Wien 1905., Josef Marx: *Kirchengeschichte.* Trier 1908., B. Schmid: *Grundlinien der Patrologie.* Freiburg 1904., Coelestin Wolfsgruber: *Kirchengeschichte Österreichs-Ungarns.* Wien 1909., Franciscus Scherer: *Compendium Iuris Ecclesiastici /kézirat/.* Ignaz Schüch: *Pastoraltheologie.* Innsbruck 1910., Később az 1927- es források PáLt 1927. Nr. 32. szerint: Johann Haering: *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts.* Graz 1910., Bernhard Schaefer: *Introductio in Novum Testamentum.*, Josef Sickenberger: *Die Beiden Briefe des Heiligen Paulus an die Korinther u. sein Brief an die Römer.* Bonn 1919., Wenzel Pohl: *Philosophische Schriften /Erkenntnistheorie, Theodicea, Logik, Kosmologie, Onthologie und Psychologie.*, Ernst Tomek: *Theologische Literaturgeschichte.* Freiburg 1895., Johannes Döllner: *Historia sacra Veteris Testamenti.* Úő.: *Hermenutica biblica.*, Georg Reinhold: *Theologia fundamentalis.* Münster 1911., Alois Knöpfler: *Lehrbuch der Kirchengeschichte.* Freiburg 1895., Eberhard Nestle: *Novum Testamentum.* Stuttgart 1898., Hieronymus Noldin: *Summa theologiae moralis. De Principiis., De Sacramentis.* Oeniponte 1901-02., Anselm Weissenhoffer: *Liturgie., valószínűleg kézirat.* Schubert: *Pastoralis., Lehner, Josef: Dogmatica specialis.* Ezeknek egy része valószínűleg kéziratban maradhatott v. ő.: Suttner i. művével.

642 PáLt 1925. jún. 16.

643 PáLt 1910. jan. 29.

644 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1938. Nr. 1333., PáLt 1938. Nr. 55

645 PT 1942/43. XVII. 12

646PT 1943-47 /XVIII-XXI/

kívül mást is felvehessenek. Mihalik Imre az angol nyelvet tanulmányozhatta, Drozdik Ágoston szociológiát, Bartl Lőrinc római jogot, sőt Zsiga József a szociológia mellett nemzetgazdaságtant is felvehetett.⁶⁴⁷

Az egyetem két világháborút élt át és a háborús idők nem kedveztek a nyugodt, elmélyült tanulásnak, igen sokszor megrövidített évek lehettünk tanúi. A világháború első évét, 1914/15-öt csupán egy hónappal hamarabb zárta az egyetem, a következő évben hosszabb szünetet adtak a diákoknak. Karácsonykor 4, húsvétkor 5 hetet kaptak - ezek közül a karácsonyit otthon tölthették a pazmaniták. A háború harmadik évét október végével indították az élelmezési nehézségekre való hivatkozással, viszont a teljes tananyagot otthon kellett elsajátítani. Az egyetemen mégis az 1919/20. év a legrövidebb, hiszen december 15-től február közepéig szünetelt a tanítás, ennek ellenére a háború annyira megviselte a pazmanitákat, hogy IV. évben senki nem tett szigorlatot, ami eddig soha nem fordult elő. Az Anschluss annyiban változtatta meg az egyetem rendjét, hogy a húsvéti szünetet egy héttel meghosszabbították, amit a növendékek otthon töltöttek, mert eléggé zavarosak voltak a körülmények. Az 1937/38-as tanév kitűnő eredménnyel zárult, ugyan 2 növendék elhagyta az intézetet, így 46 fő maradt, akik közül 22-en szigorlatot tettek le, 8-an doktori értekezést nyújtottak be, és a régi tanítványok közül 19 szigorlatozott, és 8-at avattak doktornak.⁶⁴⁸ Az 1938/39-es tanév a német törvényeknek megfelelően november 1-jétől július 18-ig tartott, megrövidült a karácsonyi szünet, és eltörölték a farsangi szünetet.

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával kérdésessé vált az osztrák területen szerzett diploma honosítása Magyarországon. Végül 1926-ban a budapesti egyetem elfogadta a diplomát, ha a növendék a bécsi egyetemen letette a szigorlatot, ha nem, akkor otthon kellett szóbeliznie.⁶⁴⁹

A növendékek tanulmányi színvonala némi kívánnivalót hagyott maga után, olyannyira, hogy Záborszky István megbízott rektor a növendékek előmenetelének szigorú ellenőrzését tűzte ki célul.⁶⁵⁰ Aki nem volt képes megfelelni a tanulmányi követelményeknek, azt visszahívták a Pázmáneumból. Az első világháború utáni években több késői hivatású növendék volt, így a színvonal nem lehetett magas, majd a szigorú intézkedések meghozták az

647 Mihalik 1941-ben tanult. v.ö. PáLt 1941. Nr. 7. Drozdik, Bartl 1933-ban v.ö. PáLt 1933. Nr. 82., 98., Zsiga v.ö. PáLt 1933. Nr. 32.

648 PáLt 1938. Nr. 117

649 PáLt 1926. Nr. 17

650 PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1939. Nr. 5017

eredményt, a színvonal mégis változó maradt. Az 1936/37-es tanévben például több növendék csak a felsőbb évekre érkezett Bécsbe, így nehezen tudtak felzárkózni.⁶⁵¹

A hittudományi kar létét nagy bizonytalanság vette körül 1938-tól, azonban 1939 tavaszán arról döntöttek, hogy nem a bécsi, hanem a grazi hittudományi kart szüntetik meg, így a bécsi az egyetlen az egész osztrák tartományban, ami megmaradhatott. Az évi három szemeszter bevezetése miatt a tanévet 1939. szeptember 11-én már megkezdték, hogy az orvosi és mérnöki kiképzést meggyorsítsák.⁶⁵² A tanév rövid szünettel július 15-ig tartott. Az erőltetett tanmenet megkívánta az egyetemistáktól, hogy otthon külön jegyzetektől készüljenek, ennek ellenére a pazmaniták eredménye nem volt rosszabb a német anyanyelvű tanulóknál.

A következő év olyan zaklatott volt, hogy a vizsgákon már nem tudták az eddigi eredményt felmutatni. Az 1941/42. évben a növendékek nem tudtak időben érkezni a német vízum beszerzése miatt, így október 27-ére 40 növendékből csak 3 pazmanita érkezett meg, de az intézetben tartózkodott 6 verbita növendék, akiknek a kolostorát feloszlatták.⁶⁵³ A többi növendék december 18-án megérkezett és velük összesen 25-en voltak, belőlük 13 szerzetes. Viszont 1942. április 30-án 8 új növendék kezdte meg tanulmányait, de eredményeik elmaradtak a megszokottól. Ennek oka, hogy az egyházmegyék nem a legjobb növendékeiket küldték Bécsbe, másrészt a szerzetes növendékek átlagos képességűek. Az év folyamán az osztályozás öt érdemjegyre emelkedett, az eminenter és bene közé beiktatták a bene valde jegyet, további jegyek a sufficienter és non sufficienter voltak.

Az 1942/43. tanévben félő volt a német munkarendeletről kapcsolatban, hogy az egyetem működését felfüggesztik, de nem következett be, viszont a tanévet december 1-jével kezdték és július 30-ig húzódott igen rövid karácsonyi szünettel. A tanulmányi eredmény átlagos volt, mert a tankönyvhiány miatt a növendékek saját jegyzeteikre hagyatkozhattak. A háború utolsó tanévet, 1944/45-ben október 16-án kezdték és július 20-ig tartott, április-május kiesésével. Év elejére csak 3 növendék érkezett, később jöttek néhányan. Az 1946/47. tanév igen rövidre sikerült, a szénhiány következtében sok szünetet adott az egyetem. A Szentszék szándéka szerint a teológiai képzést 1952-ben már hat évre kellene felemelni, de mivel az egyetem erre még nem készült fel, 3 év haladékot kap.⁶⁵⁴ Mégis, 1951-ben található egy VI.

651 PáLt 1937. Nr. 127

652 PáLt 1940. Nr. 143

653 PáLt 1942. Nr. 116.

654 PáLt 1952. Nr. 52.

éves növendék, majd 1953-tól áttérnek a hatéves képzésre. Újabbban az egyetemistáktól megkívánták a görög érettségit, ezért akik otthon ennek nem tettek eleget, pótérettségire kötelezték őket. Úgy tűnik, hogy bár a keresztényművészet eddig is a tárgyak között szerepelt, nem lehetett kötelező, ha 1949-ben azzá teszik.

A tandíj fizetés kötelező volt, de a Pázmáneum anyagi nehézségekre való hivatkozással 1951-ben mentességet kért alóla.⁶⁵⁵ A mentességet ugyan nem kapták meg, de haladékosan igen, akár csak a beiratkozási és vizsgadíjak esetében.

A Pázmáneum növendékei a XVIII. századtól kezdve élhettek a bécsi egyetemisták privilégiumával, vagyis azzal, hogy IV. év végén szigorlatot tehettek biblikus tudományból, vagy disszertációt írhattak akadémiai fokozat elnyerésére.⁶⁵⁶ A szigorlatok osztályzata: cum applausu - ha mind a négy vizsgáztató eminens jegyet adott, cum laudibus - ha 1-2 kettese volt, per vota unanimes - ha egy vagy több hármasa, per vota majora - ha egy elégtelen szavazatot kapott - .⁶⁵⁷ A doktorátusnál két fokozat volt, az examinibus rigorosis cum laudibus superatis - ha minden, vagy a négy szigorlat közül legalább kettő applausu volt, más esetben csak rigorosis superatis. A szigorlatokra már a II. évfolyamon kezdték a készülődést és négy szigorlatból egy volt az írásbeli. A szigorlatok teljes két óráig tartottak, minden vizsgáztató fél órán át kérdezett. Az intézeti elöljárók részt vehettek a vizsgán, de nem döntöttek a jegyek kérdésében. 1916-ban a bécsi érseki hatóság által hozott intézkedés folytán az intézeti növendékek záróvizsgáin érseki biztosokként voltak jelen.⁶⁵⁸

Az 1920-as évek vége felé a szigorlatozók ⁶⁵⁹figyelmébe ajánlották, hogy a témát a professzoroktól kérjék, az odavágó irodalmat teljesen ismerjék (70-100 könyv), a terjedelme 3 ív legyen legépelve, amibe beletartozik az előszó, a rövidítések jegyzéke, a források és felhasznált irodalom, tartalom. A jegyzék elején a szentírási helyek jegyzéke legyen, végül név és tárgymutató. A kész disszertációt a dekanátussal jóvá kell hagyatni. Aki németül ír, lektoráltassa valakivel. A beadás díja 42 Schilling, egyebekkel 60-ra rúg, amelyet az egyes főpásztorok állnak. A szigorlat feltétele az eredményes vizsga, amely szír-arám, arab nyelv, héber szövegkritikai exegézis és újszövetségi felsőbb exegézis. Ausztriának német bekebelezése után új szigorlati rendszert vezettek be, és ennek értelmében az értekezést

655PáLt 1951. Nr. 4.

656PáLt 1912. Ad limina

657PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.

658PáLt 1916. Nr. 92

659PT 1927/28. II.

nyomtatott formában kellett benyújtani, de a pazmaniták ezt 5 gépelt példánnyal kiválthatták. 1945 után szigorlatnál is visszaállt a régi rendszer.

A Pázmáneum előjárói és az egyetem tanárai között szívélyes volt a kapcsolat. Az intézet egykori növendékei közül néhányat az a kitüntetés ért, hogy meghívták a teológiai fakultás tanáranak, így az ószövetségi katedrára Iványi Jánost, pécsi szentszéki jegyzőt, és az egyik filozófiai tanszékre Kecskés Pált, esztergomi szentszéki jegyzőt.⁶⁶⁰ Mindketten pazmaniták voltak. Az egyetem a magyarok iránti megbecsülését azzal is bizonyította, hogy az egyetem Ehrentafeln-jére bevették Csernoch János bíboros nevét, halála évében. A teológiai kar a Pázmáneum előjáróit az egyetemi év kezdetén a Veni Sancte, és év végén a Te Deum-ra rendszeresen meghívták. Az egyetem rektora pl. 1908-ban Ferenc József császár 60. évfordulós jubileuma alkalmából az egyetemi templomban tartott szentmisére hívja meg az előjárókat. Amikor 1932-ben elhunyt Gustav Piffel bíboros, bécsi érsek, a temetésen található Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, amelyet a magyar sajtó is meglelégedéssel üdvözölt.⁶⁶¹

Az intézeti előjárók a teológiai kar professzorait évente egy alkalommal vendégül látják az intézet falai között. Az Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István év 1937-es megnyitása alkalmából felújították azt a régi szokást, hogy az intézet ebédrel várta a hittudomány tanárait. A tanári karban 1938/39-es tanévben beállt változást a rektor szerencsésnek ítélte meg, mivel az egyházjogot a legkiválóbb osztrák személy vette át, aki a bécsi érseki szentszék elnöke is, és a dogma tanszéken ezen túl a római Anselmianum tanára tanított.⁶⁶² A pazmanita növendékek viszonya az egyetemi tanárokhoz barátságos volt, a tanárok dicsérték a növendékek tehetségét, vas szorgalmát és szerény, épületes magatartását.⁶⁶³ Ez azzal is magyarázható, hogy a növendékek eredményei általában jók voltak, kivéve a második világháborús éveket.

Miután többé nem voltak pazmaniták az egyetemen, a teológiai karral folytatott barátságos viszony megmaradt. 1984. április 11-én például a teológiai kar 600 éves fennállásának ünnepére az egyetem meghívta az előjárókat, akik örömmel vettek részt

660PT 1927/28. II.

661MOL K 63. 1932. 167. cs. 20/3.

662PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1939. Nr. 5017

663PáL 1910. júl. 23. Relatio.

rajta.⁶⁶⁴ Később néhány szemesztert töltöttek növendékek az egyetemen, mint például Joó Zoltán 1987-ben, illetve 1990-től néhány növendék a Központi Papnevelő Intézetből.

Az Augustineum 1918-ig töltötte be hivatását, amelynek falai között 1908 után megtalálható Luttor Ferenc veszprémi egyházmegyes növendék, tehetséges egyházjogász.⁶⁶⁵ Köhler Ferenc 1909-től, aki csupán egy évet töltött el, nem érezve elég tehetséget magában. Vadász István székesfehérvári egyházmegyes 1910-től itt található, akiből később ercsi plébános lesz. 1910-től itt végez felsőbb tanulmányokat Kovács Gyula esztergomi főegyházmegyes és Czapik Gyula, a kiváló megfigyelő képességgel rendelkező későbbi egri érsek.

Az Oláh-féle ösztöndíj is az első világháború utánig érvényesült. A század elején az alapítványi helyeken a Pázmáneumban lévő növendékek közül az intézet előjárója továbbra is ajánlást tesz az egyetemi szenátus elé az Oláh-féle ösztöndíjak odaítélése tárgyában. Amikor 1862-ben az egyetem és a káptalan megegyezett az ösztöndíj felől, akkor úgy döntöttek, hogy az eltartási díjat az egyetem a növendék kezéhez juttatja el, hogy ebből az eltartási díjat kifizethesse.⁶⁶⁶ Az ösztöndíjat általában elsőéves tanulóknak adták, hogy egyetemi éve alatt élvezze, és csak ritkán kapták meg felsőévesek. Az ösztöndíj összege a századfordulón 630 korona volt, amelyből 30 koronát a növendék megtarthatott. Az alapítvány természetéből adódóan az ösztöndíjat csak a 29 alapítványi helyen lévők közül kaphatták meg, vagyis az esztergomi, besztercebányai, rozsnyói, szepesi és erdélyi egyházmegyes növendékek. ⁶⁶⁷ Az alapítvány az első világháború után elveszett, így a növendékeknek ez a kedvezménye megszűnt.

664PáLt Historia seu protocollum Collegii Pazmaniani ab anno scholastico 1885/86. 1984. év.

665PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45.

666PáLt 1912. jún. 21-22.

667PáLt 1906. jún. 8., 1912. ápr. 4., 1913. febr. 1., 1914. jún. 30., 1915. febr. 24., ápr. 16., 1916. febr. 11., márc. 9., 1917. máj. 16., jún. 0

5. Távollét az egyetemtől

a./ Háború és katonaság

A növendékek a háború viszontagságaiból kivették részüket, noha közvetlen katonai szolgálatra nem rendelték őket, és mivel nem voltak felszentelt papok voltak, nem oszthatták be őket tábori szolgálatra.

Az első világháborúra való hivatalos készülődést bizonyította, hogy 1913-ban a Vöröskereszt Egyletnek megküldték a papnövendékek azon névsorát, akik háború esetén önkéntes szolgálatra jelentkeznének.⁶⁶⁸ Az intézetet a világháború első évében nem terhelték meg sebesült vagy üdülő hősök elhelyezésével, sem a növendékek betegápolási szolgálataival.⁶⁶⁹ A növendékek mégis a kórházak vezetőségének felkérésére szabad idejükben felkeresték a kórházakban lévő magyar sebesülteket, sőt az irgalmasrendi kórházban állandó nappali szolgálatot teljesítettek kettenként felváltva. Csernoch János hercegprímás úgy rendelkezett, hogy az intézet a sebesülteket anyagilag is támogassa, így az Osztrák Vöröskereszt Egyletnek és a Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egyletének 1 000 - 1 000 koronát küldetett. A Bécsben lévő 47 kórházat a növendékek látogatták, legtöbbet mégis az irgalmas rendieknél időztek. A kórházban kitört himlőjárvány miatt bezárták az épületet, és a növendékek is ott rekedtek.⁶⁷⁰ A növendékek nem csupán az ápolásban, hanem a Vöröskereszt Egylet hadifogoly osztályában irodai munkákban is részt vettek.

A növendékek előtt jó példával jártak az előljárók, akik a kórházakat látogatták, gyóntatták a sebesült katonákat és szentmisét tartottak nekik. Csernoch János 1915 nyarán a császári és királyi tábori helynökségtől arról értesült, hogy a hadseregnek szakképzett ápolókra van szüksége, és mivel a növendékek némi kiképzést nyertek, a harctérhez közelálló kórházakban jelentkezhetnének szolgálatra napi 4 korona díjazás fejében. A prímás tudta szerint több növendék jelentkezett harctéri szolgálatra, most nagy szükség lenne önkéntes

⁶⁶⁸PáLt 1913. márc. 10.

⁶⁶⁹PáLt 1914. dec. 9., 14., 16.

⁶⁷⁰PáLt 1915. febr. 5. Nr. 34., 139., 140, 278. Ezek Tyukoss Gyula, Huber Frigyes, Tischler Endre voltak

segítségükre. A nehézséget az okozta, hogy a házi orvos bevonulása miatt az I. évesek nem részesültek ápolási kiképzésben, a többiek igen. A hercegprímás szerint azok az ifjak, akik már az 1915/16. tanév hittudományi karára felvételt nyertek, a népfelkelési igazolvánnyal és felmentési javaslat kitöltésével kérik, hogy ne kényszerüljenek népfelkelőként bevonulni. Jankovich miniszter kérte, hogy ne vegyen fel az intézet több növendéket I. évre mint eddig tette, nehogy ezt a bevonulást elkerülni akarók kihasználják.⁶⁷¹ Az 1897:XXIII. véderőtörvény 29. §. 2.a. pontja értelmében sem a felsőbb, sem az első évfolyamba nem lehet felvenni azokat, akik eddig civil pályán tanultak.⁶⁷² A honvédelmi miniszter 1918 márciusában megszüntette a kezdő teológusok népfelkelő felmentéséről szóló rendeletet, ezután év elején a teológusok névjegyzékét hozzájuk kellett felküldeni.⁶⁷³

A második világháború előtt új honvédelmi törvényt hoztak létre.⁶⁷⁴ Ez az 1939: II. törvény A honvédelem címet viseli, és ennek a 9. §.-a értelmében a teológusokat hivatásuknak megfelelő kiképzésben lehet részesíteni, a 42. §. Szerint a papnövendékek csak póttartalékosként teljesítenek szolgálatot. 88. §. Kimondja, hogy a lelkészi szolgálatot teljesítők mentesülnek a honvédelmi személyes szolgáltatások alól. A 95. §.-ban a beszállásolás alóli mentességet iktatják törvénybe. A 99. §. A dologi beszállásolás alkalmával kedvezményezettséget szögezi le.

A második világháború idején a Bécsbe irányított magyar sebesült katonák gondozásánál találjuk a növendékeket.⁶⁷⁵ A visszacsatolt területről érkezett egyházmegyes kispapok tolmácsokként jó szolgálatot tettek, a többiek folyóiratokat és cigarettacsomagokat osztottak a katonáknak. A könnyebb sebesülteket a rektor Jézus Szíve ünnepén az intézetbe hívta gyónásra és szentmisére, amelyet reggeli követett. Máskor a növendékek elvitték őket a császári sírbolt, vagy a Stephanskirche katakombájába. A katonák rendszeres látogatása 1942-ben megszűnt, mivel a magyar Vöröskereszt Egylet nővérei vették át ezt a feladatot. Félő volt, hogy ha nem lesz elegendő növendéke az intézetnek, akkor a katonaság hadikórházként használja, mivel nem élvez területenkívüliséget. Mégis 1944/45-ös tanévre a Heiligenkreuzba távozott növendékek miatt oly mértékben csökkent a ház lakóinak száma,

671PáLt 1915. aug. 23. Nr. 290.

672PáLt 1916. júl. 19. Nr. 111

673PáLt 1918. márc. 29. Nr. 20.

674 Balogh Margit-Gergely Jenő 224. o.

675PáLt 1942. Nr. 116.

hogyan tartani kellett a ház elfoglalásától, de sikerült elérni, hogy a házat készenléti állományba vegyék.⁶⁷⁶

A menekültek megváltoztatták az állapotokat. A főkonzulátus kérésére az intézet lakatlan helyiségeit a Németországi Magyar Betegellátó csoport kórházi tisztviselői és családtagjai részére lakásul jelölték, részben a Németországi-Magyar Anyagi Irányító Törzsnek irodahelyiségül adták ki. 1944-ben 5 000 magyar menekült érkezett Bécsbe súlyos betegen. Adventben az előljárók hadikórházakban végezték a gyóntatást, áldoztatást, tavasszal pedig a város környéki falvakban elhelyezett magyar csapatok részére szentbeszédet tartottak és gyóntattak. A MEFTER személyszállító gőzösön is miséztek. A bécsi magyar pályaudvari parancsnokság személyzete és tiszti állománya az intézetbe jött húsvéti szentgyónás és áldozás végett. Bécs városában a rektor menekült papok segítségével pasztorálta a katonákat, a magyar papok névsorát kifüggesztették a templomokban is. 1944 augusztusától az intézet pincéjében mintegy kétszázan - a konzuli akadémiai hadikórház sebesültjei, és a környékbeli lakók - zsúfolódtak össze. Az orosz megszállás hírére megbolydult az egész város, és a menekülők ingóságait a ház gondjára bízták. A megszállás rövid ideig tartott, a megszálló katonák tiszteletben tartották az intézetet egyházi jellege miatt, de voltak orosz lakói a háznak. Egy szovjet katonatiszt hozta hírét Serédi Jusztinián hercegprímás halálának.⁶⁷⁷ Az orosz tisztek végül elküldték a házból a katonákat, majd a magyar katonák is eltávoztak. A házban lakó kórházi orvosok, gyógyszerészek és tisztviselők a közös munkából kivették részüket, hiszen a férfiak éjjel őrt álltak, a hölgyek takarították az épületet, míg végül 1945. május 14-én eltávoztak a házból.⁶⁷⁸

b./ Betegség

A növendékek életében nem egyszer fordult elő a kényszerű otthonmaradás különböző megbetegedések miatt. Az intézetben a betegszobában gondoskodtak a betegek ellátásáról. Az

⁶⁷⁶PáLt 1945. Nr. 33

⁶⁷⁷Aki 1945. március 29-én hunyt el.

⁶⁷⁸PáLt 1945. Nr. 33.

ápolás komoly törődést és elfoglaltságot jelentett, hiszen a betegellátó prefektus felügyelt a szigorú diétára, a látogatókra, illetve a gyógyszerkönyvekre. A növendékek egészségi állapota igen változó volt.⁶⁷⁹ Az előjárók panaszkodtak a kispapok gyöngé szervezétére, sok volt közöttük az ideges, a gyomorbajos és a tüdőgyengeségben szenvedő.⁶⁸⁰ Bécs városában sok influenzás megbetegedés tapasztalható, ennek következtében a növendékek közül sokat megkapták a fertőzést. A gyengébb szervezet mellett az is számíthatott, hogy nem mindig voltak jól tápláltak a növendékek. Különösen az első világháború utáni időkre jellemző, hogy a növendékek sokat éheztek, 5-10 kilót is lefogytak és ennek következtében megbetegedtek.⁶⁸¹ Az előjárók ezen úgy segítettek, hogy bevezették az uzsonnát, majd gyümölcsöt is kaptak, továbbá keserűvíz ivását engedélyezték. A gyomorbajosoknak külön diétájuk volt. A betegszobát mégis bővíteni kellett, és a felszerelést folyamatosan bővítették. A betegszoba használatára vettek külön matracokat, villanymelegítő párnákat, inhaláló készüléket, rezsót és jégzsákokat.

Az intézet tagja volt a Priester - Kranken - Unterstützung - Verein-nek, amely Görz, Meran és Ika-ban szanatóriumokat tartott fenn. Ide küldhették a növendékpapokat legalábbis az első világháború végéig, ahol 1 Ft napi tartásdíjat fizettek.⁶⁸² Valószínűleg ezekre a helyekre küldték a tüdővérzés, tüdőcsúcshurut bántalmakban szenvedőket. Ezen kívül a hazai szanatóriumok közül a budakeszit említik, mint például Trestina József esetében.⁶⁸³ A növendékek ápolásban és műtétben a bécsiek irgalmasrendi kórházában részesültek. Így vakbélgyulladás, mandula, sérv, orrsövény, polip, aranyér és pajzsmirigy műtétet végeztek a növendékeken.⁶⁸⁴ A megbetegedések zöme mégis tüdővel volt kapcsolatban.⁶⁸⁵

Az első világháború alatt 1915-ben csak egy váci egyházmegyes növendéket kellett Meranba küldeni, akinek javulása tartósnak bizonyult.⁶⁸⁶ Knebel Miklós II. éves idegeskedése változatlanul fennáll, Gamauf Lajos IV. éves mellhártyagyulladását sikeresen

679PT minden egyes száma külön számol be az infirmariáról, továbbá PáLt 1914. febr. 25. Ratio., 1915. júl. 1., 1917. Nr. 70., 1937. Nr. 127., 1938. Nr. 117

680PáLt 1914. febr. 25. Ratio

681PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1928. Nr. 1026.

682PáLt Utódomnak

683PL Csernoch János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. 1917. Nr. 520.

6841928/29-ben, 1933/34, 1934/35, 1936/37, 1937/38, 1938/39, 1940-42 között 2 vakbél, mandulakivétel 1928/29, 1929/30, 1936/37, sérv műtét 1933/34, 1937/38, orrsövény műtét 1933/34-ben 2 személynél, 1935/36-ban 2 személynél, 1937/38, polip 1932/33, aranyér 1932/33, pajzsmirigy 1932/33. v.ö. PT számaikat.

6851930/31-ben 3 személy tüdőbeteg, 1932/33 tüdővérzés 1., 1936/37 2 tüdővérzés, 1942/43-ban tüdővérzés 1.

686PáLt 1915. júl. 1

meggyógyították. Drexler Antal rektor 1915. januárjában megelőzőképpen himlő ellen beoltatta minden növendékét. Bárány József szatmári egyházmegyést szanatóriumban kezeltek, Gacser Bálint szombathelyi növendéket pedig az irgalmasok gyógyítottak.⁶⁸⁷

Az influenzás betegeket otthon ápolták és erre gyakran került sor. Szokatlanul sok betegük volt 1928/29-ben, amikor fűtőanyag hiánya miatt majdnem mindenki náthás lett. A következő évben náthajárvány terjedt el Bécsben, és ez alól nem tudták kivonni magukat a növendékek sem, ennek következtében 53 főből 37 feküdt betegen. 1934/35-ben újra sok a beteg, mintegy 30-an. Egy év múlva szintén, mintegy 41 növendék, és érdekes módon 1937-től kezdődően javul az általános egészségi állapot egészen 1942/43-ig, amikor ismét emelkedik a betegek száma.

Érdekes, és a modern idők szelét jelezte, hogy a betegeskedések között sportsérülések találhatók, noha kisebb mértékben, de előfordultak. Amikor mégis javult a betegek állapota ezt valóban a több és hosszabb, a városon kívüli sétával, és sporttal igyekeztek elérni.

6. A szemináriumi közösség

A közösségi élet szabályai szerint a növendéknek kötelessége jó példát nyújtani tudományban, emberi teljességében, városias műveltségben és finom magatartásban.⁶⁸⁸ A törvény előírja, hogy kölcsönös testvéri szeretetben, jóakarattal viseltessenek egymás iránt. Tartózkodjanak olyan kifejezésektől, amelyek megkeserítik a másikat, mint pl. csúfnév használata, nemzetiségi hovatartozás becsmérése. Az Úr hívásához méltóan viselkedjenek, és a Szentírás szavaival egymás terhét viseljék, mert arról ismerik meg a keresztényeket, ha szeretettel vannak egymás iránt. Általában vidám, barátságos hangulat uralkodjék. A társalgás hangja legyen udvarias, de nem bántó, világias, sértő, sem gúnyolódó. Óvakodni kell a hahotázástól és a csoportok kialakulásától. Tilos számukra a pénzben való játék és a

⁶⁸⁷PáLt 1917. Nr. 70. Informations.

⁶⁸⁸PáLt 1900. Leges VIII-IX., PáLt 1913. Nr. 420.

kártyajáték. Csak a zeneteremben lehet zenélni, dohányozni immáron lehet, az arra kijelölt helyiségben.

A növendékek továbbra is teljes ellátásban részesültek, évente kaptak reverendát, kétévente cingulust, birétumot és cilindert, ez utóbbiból több is volt, mert a távozó növendékek ifjabb társaikra hagyták azokat.⁶⁸⁹ Az első világháború után a reverendák különböző színűek voltak, ha a 20-as években örvendetesnek tüntetik fel a fekete reverendák fogyását, és a világoskék térhódítását.⁶⁹⁰ Mivel a háború idején nem kaptak kék szövetet, ezért fekete anyagból készítették a talárt, sőt 1942-ben már reverendát sem kaptak a kispapok, mert nem volt szövet-utalvány. Ezért az otthoni főpásztoroknak kellett ezekről gondoskodni, bár otthon sem jobb a helyzet.

A cilinderek viselése sem kötelező, inkább a Pirkadat szertárában hever néhány példány, hogy az előadók viseljék különös szertartásaikon.

A négy év alatt mindenkinek adtak egy téli kabátot. Az előírás szerint az öltözéknek mindig tisztának kell lenni, a ruhát és cipőt kizárólag e célra szánt helyiségben szabad tisztítani. Előírják a kéthetente való fürdést is. A növendékek a cipésznél 40 korona erejéig rendelhettek, amit csak akartak. Év elején mindenki kapott 50 ív írópapírt, tollat, tintát, tollszárat, ceruzát. Ebben a században már tankönyvvel egyáltalán nem tudták ellátni a növendékeket, ezért mindenki maga gondoskodott róla. A növendékekhez külön szabó és cipész járt be.

A világháború és annak nyomába lépő gazdasági nehézségek, a politikai helyzet okozta, hogy az intézet nem tudta többé azokat a kedvezményeket nyújtani a növendékeknek, mint korábban. Az előjárók Tudnivalók címen értesítették új növendékeiket a kiutazás - és beutazás adminisztrációjáról, az egyetemi tandíjról /eddig ezt sem fizették/, a tankönyvek költségeiről és arról, hogy ágyneműről, felső ruházatról maguk gondoskodjanak az érkezők.⁶⁹¹ A bevonulóknak hozniuk kellett a kis Missalet, a teljes Szentírást, Kempis Tamás Krisztus követése c. művét, Szalézi Szent Ferenc Filoteája c. munkáját, a Szent vagy Uram énekeskönyvet és német szótárt.

Az étkezés kizárólag az ebédlőben történhetett, de annyi engedményt kaptak a növendékek, hogy uzsonnára bemehettek az ebédlőbe, és kiegészítésként inasok által vásárolhattak is. Az ebédlő a félemeleten helyezkedett el a lépcső mellett. Az előszobában

689PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951 .Nr.45.

690PT 1926/27. I. 2.

691Pált 1941. Nr. 103.

felszolgáló asztal, lift volt és szekrényeket helyeztek el, hogy az eddig elképzelhetetlennek számító, otthonról kapott élelmiszereket tárolják. A mennyezeten vászonra festett olajkép volt stukkóval díszítve, amelyet a régi Pázmáneum ebédlőjéből hoztak.⁶⁹² Szintén onnan származott a négy 60 személyes asztal, masszív keményfa székekkel együtt, és a faszószék, ahonnan a próbaprédikációkat mondták. A konyhai felszerelés az adott kornak megfelelő szinten állhatott, hiszen a leltárívek beszámolnak többek között porcelán tányérokról, alpakka evőeszközökről. Továbbá feltalálható fagylaltgép, tésztavágó gép, sörmelegítő, kuglóf formák, habroló formák, krém díszítő, aszpik formák, vajcifrázó, káposzta torzsa fűrőgép, kávéfőző gép is.

Az étkezésnél az ülésrendet az asszisztens prefektus állapította meg. Az év első és utolsó hónapjában a kurzusok egy asztalnál ültek, a többi hónapban havonta változtatták a helyet, nehogy csoportosulás alakuljon ki. Három hely volt állandó, az asszisztens és a múzeum prefektusé, valamint a tabelláriusé.

Inasok szolgálták fel az étkeket, akik a húsféleségeket és édes tésztákat külön adagokban hozták. Reggelire frissen készült óriási császárszemlyét kaptak nagy csésze tejeskávával. Délben a Pazmaniten Brot-ot, a félig búzalisztból, félig rozslisztből sülttömör, köménymagos veknit kaptak, amit "buci"-nak becéztek. Ekkor általában kéttípusú menü volt. Az egyik: húsleves, főtt marhahús kiadós körítéssel, mártással, és sült tészta. A másik menü: leves, főzelék pecsenyével és főtt tészta. Pénteken leves, főzelék tojással, és főtt tészta édes gyümölcslével vagy lekvárral. A nagyböjti fegyelem szigorúbb volt a mainál, ezért szerdán, pénteken és szombaton egyáltalán nem kaptak húst, sőt tésztát sem. Az ünnepnapok viszont bőségesebb kosztot jelentettek, hiszen dupla húst és 3 deci jó bort is kaptak a növendékek. A vacsorán hófehér lisztből készült veknit kapott mindenki, továbbá levest, sült húst körítéssel. Ünnepnapokon pedig "csokoládé leves"-t kaptak, továbbá hideg vacsorát, amely mindenkinek külön tányérból szervírozva vegyes, 8-10 féle felvágottból álló tálat jelentett..

A fegyelem lazaságát bizonyította, hogy az elégedetlenkedők a sarki fűszerestől vásároltak felvágottat, és ezt az elöljárók elnézték. Délután otthoni csomagból ehetek, vagy külön pénzért kérhettek tejet a konyhából. Ez eddig sohasem fordulhatott elő. Otthon a betegek uzsonnát kaphattak, az egyetemen pedig vehettek rozskenyeret lipitói túróval, körítéssel, vagy vajjas kenyeret.

Az első világháború nehézségei étkezés tekintetében is megnyilvánultak. Még az előző évben bevásárolták az egész évre szóló élelmet, ezért nem kellett hazaküldeni a

⁶⁹²PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45

növendékeket. Azonban 1915 február óta naponta csak egyszer került sült hús az asztalra, de tésztaféleségek, főzelékek, tej, hadikenyér megfelelő mennyiségben volt.⁶⁹³ Drexler Antal hazuról nagy mennyiségben szállított tojást, téli eltevésre is, mivel Bécs igen drága. A városban bevezették a kenyér-utalványt, ezért az intézet inkább saját liszt készletéből süttetett kenyeret. Az ellátás nehézsége 1918-ban súlyosan érezteti hatását. Zsírhoz például igen későn jutottak a magyar közéletmezési hivatal útján. Később a veszprémi püspök élelmiszert adott el nekik, és a Caritas-Verband révén a hollandoktól burgonyát és babot kaptak. 1920 után nehezen bár, de rendszeresen gondoskodtak tej, alma, bab, búza, sertés és cukor szállítmányokról hazuról, amiket időnként vámmentesen vihettek be Ausztriába. A helyzet lassan stabilizálódott, újabb nehézségek az Anschluss után álltak be. Nem tudták kellőképpen megejteni a nyári befőzést, mert gyümölcs alig volt kapható, tejet nem szállíthattak közvetlenül a hazai uradalomból, így nélkülözték a túrót és tejfölt is. 1939-ben életbelépett a zsírrendelet, amely személyenként egy hétre 17 dk zsírt vagy vaját engedélyezett. Később az import-élelmiszer rendkívül megdrágult és a nehézségeket fokozta, hogy vásárlási jegyeket léptettek életbe majdnem minden cikkekre. A fejadagok egyre kisebbek lettek, 4 hétre 1,20 kg hússal, 6 dk zsírral, 0,5 kg vajjal és 3-4 tojással kellett beérniük. 1940 tavaszán tojást tudtak hazuról hozni, a bíboros 11 q búzát, a győri püspök 2 q sertés zsírt, a veszprémi püspök 1 hordó misebort ajándékozott az intézetnek. A nővérek azzal segítettek, hogy szabadforgalomból igyekeztek beszerezni másodrangú élelmiszereket, és így vészelték át sikeresen a világháborús éveket.

7. A szemináriumi nevelés és tisztségek

A kollégiumban a papnevelésnek megfelelő képzésben részesültek a növendékek. Ezek között kiemelkedő helyet foglalt el a szent szertartások tanulása, amelynek elsajátításában minden héten lehetőség nyílt. A szentmisén való segédkezésen túl a szentelendők részére külön a szentmise szertartását, illetve minden liturgiával kapcsolatos tennivalót tanították az előljárók elméletileg és gyakorlatilag. Ebben a munkában segítségükre állt az asszisztens

⁶⁹³PáLt 1915. ápr. 24. Ratio

prefektus. A III-V. évesek részére heti 1 órában Záborszky István rektor a breviárium elméletét tanította, az V. éveseknek heti 2 órában a presbyteriátusra előkészítő liturgikus gyakorlatot vezetett.⁶⁹⁴ A pazmanitákat városszerte továbbra is szívesen alkalmazták asszisztenciánál. A háborúra való tekintettel a Szentszék 1941-ben megengedte az esti szentmiséket, és a plébánosok a Pázmáneumhoz fordultak asszisztencia kéréssel, amit az intézet készséggel teljesített.

A szertartások mellett a másik fontos képzés a liturgikus énekek elsajátítására irányult. A század elején az ének tanítása a cantus praefectus feladata volt, és szép eredményeket tudtak felmutatni alkalmas növendékek képzettsége folytán.⁶⁹⁵ Mikor Faragó Ferenc, a Seckauban gregorián tanulmányokat végzett növendék lett prefektus, fellendült a zenekultúra. Hetente 1 óra gregoriánt tanultak, majd öttagú schola alakult, amelyik minden délután próbált. Ennek eredményeként minden vasárnap a kápolnában énekes misét tartottak, és hetente kétszer énekes kompletorium volt. Amikor KL 1933-inda Pál négyes kar vezetését vállalta el, szintén sikereket értek el. Megalakult a solo quartett is, amelyik házi ünnepeken magyar népdalokat és német műdalokat adott elő. Szakképzett tanárt az 1928/29-es tanévtől kezdtek alkalmazni Franz Kosch bécsi egyházmegyes pap személyében, aki hosszú éveken át tanította a növendékeket énekelni. Ő heti 3 órán át foglalkozott a növendékekkel, így a choralis éneklés szépen haladt. A technikai képzésben Huszár Dezső /1939-ig/, később Fábíán János segített, ennek következtében az ének a régi színvonalra emelkedett. Az ismeretek gyarapítására a növendékek néhány alkalommal Kosch Ferenc meghívására a bécsi templomokban tartott egyházzenei hangversenyre is elmehettek.

Az ének próbák a zeneteremben, a földszinten folytak, ahol zongora, harmónium, nagybőgő is rendelkezésre állt, és fel voltak szerelve kottaállványokkal és kottaszekrényvel. A 20-as évek vége felé önálló zenei könyvtárral rendelkezett az intézet és 700 féle énekük volt. A növendékekből került ki minden szólam, és a kápolnában sikerrel adták elő új többszólamú énekeiket. Szép hangjuknak a kinti templomokban karácsonyéjjelén és ünnepek előtti vesperásokon örülhettek a jelenlévők. A második világháború idején olyan kevesen voltak az intézetben, hogy a kinti templomi asszisztenciás misékről átmenetileg le kellett mondaniuk, mert a schola alig-alig működött.

⁶⁹⁴Pált 1936. Nr. 116., PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 1939. Nr. 5017

⁶⁹⁵Pált Cantus praefectus protocollum., PT 1926/27., 1927/28

A szent zene kötelező tanításáról 1949-ben rendelkezett a Sara Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus.⁶⁹⁶ Ennek értelmében a szent zenét a rendes tárgyak keretében kellene tanítani. Hamvas Endre apostoli adminisztrátor megkeresésére Lepold Antal rektor megnyugtatóan válaszolt, hogy az egyetemen ugyan nincs ilyen oktatás, de a Pázmáneum már 1928-tól komoly zenei oktatásban részesül, jelenleg heti 2 órában Franz Kosch professzor vezetése mellett.⁶⁹⁷ A bécsi főegyházmegyés pap a solemesi iskola rendszerét fejlesztette tovább. Az elméleti oktatáson kívül az egész communitas-nak énekgyakorlatot tart a mise, officium zsoltárait, himnuszait gyakorolják. A Schola cantorum-mal a szentmisék változó részeit, vesperást, antifónákat gyakorolja. A nyári szemeszterben külön foglalkozik a papszentelés előtt állókkal, a papi funkciók helyes intonálására tanítva őket. A vicerektor pedig heti félórán magyar és német nyelvű miseénekeket gyakorol a növendékekkel. A schola-val külön foglalkozik az énekes prefektus is heti 3 alkalommal. Így ez a legjobb énekiskola a Bécsben lévő 3 szeminárium közül. Mindez azt eredményezte, hogy hetente 3 szentmisén magyarul, 1 szentmisén németül énekelnek a növendékek, az ünnepnapokon pedig gregorián misét énekelnek, továbbá minden vesperáson felhangzik énekük.

A másik igen fontos képzés a szónoklat terén folyt. Az elméleti szónoklattant a gyakorlat egészítette ki. Minden növendéknek évenként kellett az ebédlőben szószékről próbaprédikációt tartani, ebéd előtt az összes növendék és előljáró jelenlétében.⁶⁹⁸ Az I. évesek panegyris, a II. évesek dogmatikus, a III. évesek morális, és a IV. évesek tetszés szerinti témáról beszéltek. Előzőleg írásban készítették el, negyedórás időtartammal. Általában a I-II. évesek év elején, a III-IV. évesek az év második felében tartottak szónoklatokat.⁶⁹⁹ A próbaprédikációkat 1945 után szerdánként tartották és azt tapasztalták, hogy meglepően jó szónoki képességgel rendelkeznek a növendékek.

A német nyelv elsajátítása mindig nagy gondot fordítottak. Az I. évesek részére kezdő, és a II. éveseknek haladó tanfolyamokról gondoskodtak, amikor tanárt tudtak alkalmazni. A második világháború után pedig otthon készültek fel görög nyelvből érettségi vizsgára. Később Fontana báró járt be az intézetbe olasz nyelv tanítására. Az 1958/59-es években pedig már a latin nyelv gyakorlására is külön időt szentelnek.

696 AAS 1949. Nr. 14.

697 PáLt 1951. Nr. 22.

698 PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45., PáLt Utódomnak c. köt.

699 PáLt Utódomnak c. köt.

Más órákat is hallgattak az intézet falain belül, így például egyházjogot, amelyet Magyary Gyula prefektus tartott heti 1 órában, amíg az intézetben tartózkodott. A növendékek a képzés más formájában is örömmel vettek részt, többek között vendégprofesszorok előadásain. Így Velics László jezsuita A drágakövek egyházművészeti szempontból c. előadását meghallgatták és utána a növendékek látogatást tettek Kalksburgba, a jezsuiták egyházművészeti gyűjteményébe.⁷⁰⁰ Max Joseph Metzger előadása Az alkoholizmus és lekipáztorkodás kérdését taglalta, amelynek hatására megalakult a Mértékletességi Egylet. Paulinyi Oszkár bécsi levéltári delegátus 1936-ban a félévi szünetben két héten át okirat olvasást tanított, hogy bevezesse a növendékeket a levéltári kutatásokba.⁷⁰¹

A magyar püspöki kar pedig az elméleti tudáson kívül fontosnak tartotta a gyakorlati oktatást. Az 1909. január 30-i tanácskozáson a kar elrendelte, hogy a IV. éves teológusok csoportokra osztva kéthetenként egyszer népiskolai vallástanításon jelenjenek meg, és időnként tartsanak próba vizsgákat. A növendékek nagy létszáma miatt ez azonban nem valósulhatott meg. Később hiányolták a növendékek, hogy nem jártak a bécsi katolikus központi intézményekbe, hogy tanulmányozzák azokat, sem a világváros pasztorációját nem ismerhették meg, mivel esetenként jártak ilyen céllal templomokban és nem tanulmányoztak bizonyos területeket.

Pályázatokon is részt vehettek a növendékek. Az Actio Catholica 1936-ban pályázatot hirdetett a papnövendékeknek nyári szünetre, hogy falukutatásban vegyenek részt, és készítsék el a falu szociográfiai képét.⁷⁰² A legjobb dolgozatokat díjban részesítik. /Nemzeti Újságban fogják kihirdetni az eredményt./

A növendékek között a XIX. században tisztségviselőket választottak, amely a XX. században is folytatódott némi átalakítással.⁷⁰³

Lényeges változáson ment át ez az intézmény, amikor Széchenyi Miklós rektor a duktör-rendszert átalakította és többé nem tartottak circulust, ahol a prefektus kikérdezte volna őket az egyetemi tananyagból.⁷⁰⁴

Az első és legfontosabb tisztség az asszisztens/ szertartó prefektusi volt - a főduktor szerepét vette át, egész évre választották meg. Ő rendelte ki az asszisztenciát a város különböző templomaiba. Az ebédlőben előimádkozott és havonta kijelölte az ebédlői

⁷⁰⁰PáLt 1916. Nr. 92. Informationes

⁷⁰¹PáLt 1936. Nr. 116. Relations

⁷⁰²PáLt 1936. Nr. 80

⁷⁰³PáLt 1913. Nr. 420.

ülésrendet, félévenként a sétakorpuszokat, azaz 6-7 tagból álló csoportokat. A prefektus közvetített az előljárók felé, a növendékek kívánságait, kérelmeit ő továbbította. Ezek a század elején például a következők voltak: 1906/07- Azten Emil, 1907/08 - Hász István, 1908/09 - Horváth Ferenc, 1909/10 - Tiszo József, 1910/11 - Pintér Gyula.

A múzeumi/osztály prefektus - novícius mester-féle volt, akit szintén egész évre neveztek ki. Az új növendékeket ő vezette be az intézet szellemiségébe, köteles volt a múzeumban a fegyelem és rend fölött őrködni . Írásban adott információt az első, néha a másodévesekről is évente háromszor. Az ebédlőben és a kápolnában állandó helye volt. Ezeknek a nevei a század elején: 1906/07 - Sztollár Tamás, 1907/08 - Horváth Károly, 1908/09 - Privitzky Gyula, 1909/10 - Czapik Gyula, 1910/11- Eggenhoffer-Schwartz Artúr.

A hetes, a duktus helyét vette át, de a kurzusokban hónaponként váltották egymást. Egy kurzust két korpusz tett ki. Tevékenységük a havonta készített információból állt. Később a másod, harmad és negyedévesek közül minden 6. vagy 8. növendék közül választott egy hetest a tanulmányi felügyelő. Ebben az időben minden 4 korpusz után 1 hetes lesz a felügyelő. Feladata a fegyelem és rend megtartása otthon, az egyetemen, és sétán. A tapasztaltakról szóban, illetve minden két hétben írásban számolt be.⁷⁰⁵

A sacellánus/sekrestyés prefektus több is volt. A fősekrestyés negyedéves volt és két segéddel, - egy harmad és egy másodéves növendékkel - rendelkezett, ők voltak a vicesacellanus -ok. Ők kezelték a két kápolnát, a sekrestyét, ahol mindent tisztítás és díszítés rájuk várt.

A cantus /ének prefektus - nem volt évfolyamhoz kötve, ő harmóniumozott a kápolnában, és gyakorolta a többivel az énekeket. A feladata ebben az évszázadban sokrétűbb és színesebb volt az új ügyek miatt, mint a kották beszerzése, a könyvtár rendezése.

Az infirmárius/betegápoló prefektusból kettő volt. A főbetegápoló az orvoshoz kísérte a beteget, átvette a rendelést és gondoskodott a gyógyszerekről. A segédje, a viceinfirmarius rendelte meg a teát, és ő osztotta be a fürdők használatát is.

A bibliothecarius/ könyvtárosnak a feladata a könyvtár gondozása, a könyvek katalógizálása, kölcsönzése és esetleg vásárlása. Ez a feladata a közös nagy könyvtárra terjedt ki, azonban nem foglalkozott a különböző kisebb és speciális jellegű könyvtárakkal.

704PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951.Nr. 45

705PáLt 1913. Nr. 420

A tabelláriust a növendékek választották, aki "hadügyminiszter" volt. Katonai ügyeket intézte, elkísérte az illető 6-7 személyt a sorozásra, megvárta az eskütételt, és ennek fejében a többi megvendégelte. Egyúttal a pipázó elnöke is volt.

Az olvasószoba felügyelője szintén a növendékek közül választott tisztségek köré tartozott. A kurrens újságokat és a folyóiratokat tartotta rendben.

A postás a levelek kiosztásában kapott szerepet.

A tisztségek választására, illetve kinevezésére a második világháború után is sor került, amikor többen voltak az intézetben.

A tanulás idejét és rendjét lelkiismeretesen meg kellett tartani, mégis bizonyos engedmény ezen a téren is tapasztalható. A tanulásra csengettyű hívja a növendékeket, akik rövid imával kezdenek hozzá a stúdiumokhoz.⁷⁰⁶ Aki saját szobájában tanul, az egyedül, aki közös teremben tanul, együtt imádkozik és jókedvvel fog hozzá munkájához. Csak kötelező tantárgyakkal foglalkozhatnak, és amennyiben elkészültek óráikra, akkor is a tantárgyakra vonatkozó irodalmat olvashatnak, azonban folyóiratokat, szórakoztató lapokat nem, levélírással sem foglalkozhat. Ez alatt az idő alatt nem járhatnak fölöslegesen a teremben. Engedménynek számított ebben a században az, hogy nyáron a kertben tartózkodhatnak tanulás céljából, de a teljes hallgatás megőrzése mellett. Két óra múlva rövid imádsággal, pihenéssel megszakíthatták tanulmányi idejüket, sőt imádkozásra a kápolnába is elmehettek. Mindent meg kell tenniük a növendékeknek, hogy tehetségükhöz képest tudásukat gyarapítsák. A század elején társalgás nyelve egyébként magyar vagy latin volt. Az előző évszázadban a tankört részesítették előnyben, most az egyéni önállóságra fektették a hangsúlyt, és az ellenőrzés helyére a felelősség lépett.

8. Önképzés

a./ Könyvtár

A művelt, széleslátókörű papság neveléséhez hozzá tartozott az olvasás szeretete is. A Pázmáneum évszázadok óta rendelkezett könyvtárral, amely a szabad idő nemes eltöltését és szélesebb körű műveltséget tett lehetővé. A XX. században a Pázmány Péter festmény díszítette nagy könyvtár a másodí emeleten helyezkedett el a kápolna mellett.⁷⁰⁷Mindenütt könyvállvány, alsó részén pad, ahová leülhettek. Középen piros posztóval borított nagy asztal és székek voltak. Ez díszterem gyanánt is szolgált, és itt ülésezett a Magyar Iskola és a Szociális Kör. A könyvtár értéke több inkunábulum és egy Kempis gyűjtemény, amelynek 68 darabja volt, köztük szép bibliofil példányok. Legrégibb darabja Epistolae Leonis papae 1511, és az Ex novo Testamento quatuor Evangelia 1520-ból. A könyvtárat 1923-ban felvitték a III. emeletre, és ekkor Pitkó József könyvtáros rendezte a 3534 műből (6690 kötet) összetevődött állományt. Ezt a gyűjteményt gyarapította a Mössmer hagyaték, amely könyvtár és bútorzat teljes egészében az intézeté lett, de régi helyén maradt, mint Mössmer szoba.

A könyvtár további rendezése és a katalogizálás 1940-ben fejeződött be, azonban a könyvtáros nem volt megelégedve e munkával, mert véleménye szerint a renchez hozzátartozik a teljesség, és ez nem mondható el, mivel újabb szerzeményekkel, alapvető művekkel a század elején ugyan gyarapodott, de ez megszűnt a világháború után. Arra kérték a pazmaniták a volt növendékeket, hogy megjelent műveikből küldjenek 1-1 példányt az Alma Maternek, amelynek eleget tettek. A könyvtárba került Engelbert Wetzelsberger intézeti fogorvosnak a hagyatékából 30 kötet is, amelyet említésre méltónak tartottak.

Az általános - jórészt dogmatikai, szépirodalmi, történelmi jellegű - könyvtár mellett más könyvtár is létezett, mint pl. a spirituális könyvtár, amelyet 1930/31-ben hoztak létre. Ennek az állományához egyrészt kiválogatták a nagy könyvtár anyagát, másrészt a

706PáLt 1913. Nr. 420.

707Könyvtárra vonatkozóan v.ö. PT 1927/28. II., 1929/30. IV., 1939/40. XIV., 1941/42. XVI. Számait., Fazekas 2002. 102-109. o.

Mössmer- féle hagyatékából megkapták az aszketikus, misztikus, szentírási és a lelki élet egyéb területén eligazító tematikájú könyveket. Ugyanakkor a rektor és a spirituális is fontosnak tartotta ezeknek a beszerzését, amelyek magyar, latin, német, francia és olasz nyelvűek voltak.⁷⁰⁸ E könyvtár 1940-ben 732 művet számlált. Ezen kívül a Szociális Kör és a Missziós Egyesület is rendelkezett sajátos könyvtárral. Mindamellett a könyvtárosok nem voltak valójában megelégedve a könyvtári állomány modernségével.

A második világháború alatt és után a szépirodalmi műveket kölcsönözték, ennek következtében sok elkallódott. Lepold Antal rektor úgy rendelkezett, hogy szükséges újra katalogizálni a könyvtári állományt, amelynek munkálatait Gömöri András kezdte el, aki 1949-52 között volt pazmanita.⁷⁰⁹ A katalogizálást nem tudta befejezni, hiszen mintegy 20 000 kötetnyi művel rendelkezett a könyvtár. Mivel a régi katalógust már nem tudták használni, de az új sem készült el teljesen, ezért Lepold Antal téma szerint átrendezte az egész könyvtárat. A régi, XVIII. századi köteteket a III. emeleten lévő kisebb helyiségbe raktározták, majd a Gemeinschaft von Wege nővéreknek itt rendeztek be konyhát, ezért a kápolna melletti díszterembe költöztették át. Később két kisebb vendégszobát kapott a könyvtár a IV. emeleti díszterem mellett. Az olvasószolgálat természetesen a növendékek eltávoztával megszűnt, hiszen az előjárók is saját könyvtárral rendelkeztek. 1967-ben Majthényi Béla Bécsben élő csanádi egyházmegyes pap, aki később a Thomas-Kolleg, vagyis az Augustineum könyvtárának a könyvtárosa is lett, felajánlotta szolgálatait a rendezésre. Nagy lelkesedéssel és ügybuzgalommal fogott neki a rendezésnek, azonban nem látta megfelelően biztosítva a könyvtár állományát, annak a megközelítése is problémát okozott, ezért az intézet 1973 után megvált tőle. Napjainkban az állomány feldolgozása folyamatban van.

b./ Magyar Egyházirodalmi Iskola

Az önképzés másik igen fontos formája a Magyar Egyházirodalmi Iskola, amelynek alapszabályát újabban 1899-ben hagyta jóvá Vaszary Kolos hercegprímás, és ennek alapján

⁷⁰⁸PT 1939/40. XIV. 22.

⁷⁰⁹PáLt 1973. Nr. 21.

készült az újra megindult iskola szabályzata is.⁷¹⁰Hivatalos neve: A Boldog Emlékezetű Pázmány Péter Esztergomi Bíboros Érsekről címzett Bécsi Papnevelő Intézet Magyar Egyházirodalmi Iskolája. Védőszentje a Magyarok Nagyasszonya, és jelszava így hangzik: Édesanyánkért, az Egyházért és a Hazáért. Célja a tagok általános szellemi képzése, az egyetemi szeminárium révén önállóságra, és az új iránti fogékonyságra nevelés, és a szépirodalom öntudatos ápolása. Ennek eszközei a szó- vagy írásbeli dolgozatok, költemények, műfordítások, rövid tanulmányok készítése és előadása, ezeknek könyvben való kiadása.

Az a lapítótagok 150 korona befizetése ellenében lehetnek, a tiszteletbeliek választás útján a szellemi élet nagyjai, részvényesek, akik kiadványaikat megvásárolják, és rendes tag az intézet minden növendéke. Ez utóbbiaknak szabadon rendelkezésre állnak levéltári források, és könyvtári anyagok. A rendes tagoknak kötelessége félévenként két írásbeli dolgozatot elkészíteni, de legalább egyet. Költségeik fedezésére 2 korona tagsági díjat fizetnek évente. A rendes közgyűlés kéthetenként csütörtökön egy óra hosszat tart. Gyűléseik is különfélék lehetnek: rendes, rendkívüli, hittudományi és szépirodalmi, e két utóbbi mintegy akadémiai szintű. Gyűléseiken a pártoló tagok is részt vehetnek, és dolgozataik az egyetemi szemináriumok előadásaihoz kapcsolódnak.

Aki bölcselettel, nyelvtudománnyal, természettudománnyal vagy történelemmel szeretne foglalkozni, az a szépirodalmi szakosztályhoz tartozott. Az irodalmi szakosztály feladata az évenként tartandó prédikáció bírálata is. Minden év végén alapítási ünnepélyt rendeznek szigorú előírásokkal: a megnyitó után magyar költőtől származó költemény hangzik el, utána díjazott szemináriumi dolgozat felolvasása, a szépirodalmi szakosztály tagjának alkalmi költeménye, a jegyző jelentése, majd elnöki zárszó, esetleg zenekari előadás meghallgatásával ér véget az ünnepély. Ők rendezték a gyászünnepélyeket is november első hétfőjén, amikor az elhunyt tagokért szentmisét mondtak, és vasárnap gyászünnepélyen emlékeztek meg róluk. Itt az elnöki megnyitó után a Könyörülj Istenem c. gyásznének következett, majd alkalmi gyászköltemény, egy quartett, gyászbeszéd, Ments meg engem Uram c. ének harmónium kísérettel, elnöki zárszó és végül a De profundis imádkozása. Az iskola rendezte az örömnepélyeket is.

Szaválni minden pártoló tag köteles. Közgyűléseken adják be a dolgozatokat. A bírálatot a bíráló testület végzi, ennek három - mindenkit magába foglaló, minden szakot képviselő - csoportja van. A szerző dolgozatát a titkárnak adja le, megjelölve, hogy milyen

710PáLt 1899. s. n.

természetű. A titkár név nélkül átadja az egyik csoportnak bírálatra, amelyet legkésőbb két héten belül elvégez. Az előadás 10 perces lehet, a bírálat lakonikus, szóvirágoktól mentes, tárgyyszerű, mert a nevelés a lényeges. A tanulmány bírálatát ketten végzik el. Az iskola minden évben pályadíjat ír ki, a beérkező pályázatokat egy hattagú bizottság bírálja el. A nyertes műveket elhelyezve az irattárban és azt nyilvánosságra hozzák, a vesztesekét diszkréten visszaadják az illetőknek.

Kiadványaik nem tartalmazznak fordításokat, csak eredeti dolgozatokat. Ha nem fér be mindegyik egy kötetbe, úgy az elhelyezhető külső folyóiratban. Az iskolának külön levéltára, könyvtára van, ahonnan két hétre lehet kölcsönözni könyveket.

A vezérelnök a prefektus, aki összekötő a rektor és az iskola között. Az iskola elnöke évenként számol be a rektornak munkájukról. Év végén megválasztják a vezető tisztviselőket, akiket a rektor jóváhagy. A tisztikar tagjai az elnök, alelnök, titkár, könyvtáros, pénztáros, jegyző, és segédkönyvtárosok. Az elnök jegyzéket készít a dolgozatokról, naplót és jegyzőkönyvet vezet. A könyvtáros az intézeti könyvtár őre. Átvételkor ellenőrzi a könyvtárjegyzéket, rendezi az állományt és kötetésről gondoskodik. A társalgóban és a könyvtárban a könyvjegyzéket elhelyezi. A könyvek kölcsönzését vasár- és ünnepnap reggel 8 óráig, s délután litániáig végzi, ahol segítségére vannak a segédkönyvtárosok is. A jegyző az irattár őre és gondozója.

Az iskolának újabb szabályzatát Vaszary Kolos 1901-ben hagyta jóvá A Pázmányintézet Növendékeinek Magyar Iskolája néven.⁷¹¹ Ez a szabályzat némi változást hozott az előzőhöz képest, hiszen az iskola védőszentje Jézus Szentséges Szíve, fővédnöke Magyarország hercegprímása, védnöke a rektor, vezetője a prefektus. Célja a tagok önképzése az egyházi szónoklat és irodalom terén, ennek eszköze a szónoklatok, szavalatok tartása, írásbeli dolgozatok készítése és bírálata, a könyvtár és folyóiratok használata.

Az iskolának beltagjai a rendes és pártoló tagok, valamint a kültagok. 50 koronával a lapítótagok, és 30 koronával pártoló tagok lehetnek. A rendes tagok évente 2 koronát fizetnek be és szónoklatot tartanak, és egy tanulmányt adnak be. Tisztviselőket év végén titkosan választanak, akik közé tartozik az elnök, IV. éves teológus, az ellenőr szintén IV. éves teológus, aki bármikor felülvizsgálhatja a jegyzőkönyvet, pénztárkönyvet és könyvtárat. A főjegyző III. éves hallgató vezeti a jegyzőkönyvet és azt felolvassa a következő ülésen, vezeti a levelezést, a dolgozatokról, szónoklatokról és szavazatokról jegyzéket készít, és azokról beszámol, őrzi a pecsétet és a levéltárat. A könyvtárőr III. éves, aki az elődjétől

Az irodalmi iskola időnként egy-egy témakört választott ki. Az egyik évben az adventet dogmatikai, liturgikus, biblikus és irodalmi szempontból világították meg. Különös gonddal készült az iskola Jézus születésének megünneplésére, így Erdősi Károly A gyermek diadala c. háromfelvonásos, Pécsi Gusztáv: Az ige testté lőn négyfelvonásos, illetve A napkeleti bölcsek c. darabokat írta meg, és Szabó János : A megkerült gyermek zenés színjátékát készítette el.⁷²¹ Érdekes és újszerű az iskola működésében az, amikor 1940-ben liturgikus egyházművészeti kiállítást rendezett az intézeti olvasószobában, amelyet Krebs professzor is megtekintett a növendékek örömeire.⁷²²

Az iskola egészen 1942-ig folytatta önálló tevékenységét, amikor a különböző egyesületek nyilván a világháborúra és az intézeti növendékek csekély létszámára tekintettel úgy döntöttek, hogy 1942/43-as tanévben már közös tisztikart állítanak fel.⁷²³ A második világháború után újra önállóan működött a Magyar Iskola, egészen 1959-ig, egyes források szerint ekkor a rektor beszüntette, mások szerint még ebben az évben működött. Tekintettel arra, hogy a növendékek csak 1963-ig és kevés létszámban találhatók az intézetben, jelentős tevékenységet aligha végeztek.

Az Egyesült Körök Gianone Egon szellemi irányításával és anyagi támogatásával jött létre 1942/43-as tanév elején. Pályatételeket írtak ki önálló gondolatkör, műfordítás, könyvismertetés és bírálat témájában. Ekkor összesen 11 gyűlést tartottak, közöttük díszgyűlést is Szent József és Jézus Szíve ünnepén. Ezek alkalmával szavalat, ének, zene, szónoklat, elmélkedés, szabad előadás, vita, bírálat egyaránt elhangzott. Az Egyesült Körök a következő évben még megtartották ülésüket, valószínűleg a világháború megakadályozta működésüket. Azonban egyes körök feléledtek és folytatták tevékenységüket.

721PáLt 1909., 1902. s. n

722PT 1940/41. XV. 21.

723PT 1942/43. XVII. 12.

kevesebben vettek részt. Meg kell állapítanunk, hogy így is eredményes munkát fejtettek ki, és dolgozataikat megjelentették.

Később nem található új alapszabály, de az iskola működött, és ülését kéthetente vasárnap délután megtartotta. Tevékenységükben némi fellendülést jelentettek az alapítványok. Belopotoczky Kálmán tábori püspök, nagyváradi irodalmi kanonok Széchenyi György rektor jó barátja és kugli - társa az intézetben, alapítványt tett az iskolának, amelynek hozama 150 korona volt. Havonta egy pályázatot írtak ki vagy meghatározott témában írásban kellett szentbeszédet elkészíteni, vagy rögtönözve - amelynek témáját az illetők kihúzták és 5 perces előkészület után - 5 perces allokúciót tartottak. Az előzőben Hász István remekelt, az utóbbira sok jelentkező akadt.⁷¹⁵ Klinger István szintén alapítványt tett az iskola számára.

Az iskolában kiváló munkát végzett Luttor Ferenc, Porubszky Géza, és itt olvasta fel Nyirő József később híressé vált novelláit, mint pl. A primicia, és Arénába üzve címen.⁷¹⁶ Erdősi Károly: A győzedelmes szeretet címen háromfelvonásos bibliai színjátékot írt karácsonyi témában. A szentbeszédnek közül megemlíthető Grösz József: A vasárnap megszentelése, Wiener Szaniszló: Az imáról, Dokupil Ágoston: Diligite inimicos vestros. A szabadon választott témák körében inkább politikai jellegű előadások voltak, mint Czapik Gyula: Hogyan viselkedjék a katolikus legényegyleti tag a szociáldemokráciával szemben, vagy Lacza János: Az iskolák államosítása ellen, illetve Tiszó József: A szekularizáció címen.⁷¹⁷

Néhány díszes meghívó fennmaradt az iskola ünnepélyeiről. X. Pius aranymiséje alkalmából díszünnepély volt, ahol Várkonyi Fidél a pápa életéről írt értekezést, majd Horváth Ferenc költeményben köszöntötte a Szentatyát, és Bogisich Mihály Himnuszt komponált erre az ülésre.⁷¹⁸ Előfordult, hogy a díszgyűlésen jeles személyiségeket szólaltattak meg, így Angyal Dávid egyetemi tanárt, a Magyar Történeti Intézet igazgatóját, aki felolvasást tartott egy december 8-i Mária ünnepségen.⁷¹⁹ Az 1936/37. iskolai év Pázmány Péter halálának háromszázéves fordulójának jegyében telt, amikor Pázmányról sikeres dolgozatok születtek.⁷²⁰ Ünnepségen emlékeztek meg Prohászka Ottokár halálának 10. évfordulóján, és a Felvidék visszacsatolása alkalmából hazafias jellegű ünnepséget tartottak.

715PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45. 1906-10 közöttre érvényes.

716Pált 1911. s. n.

717PáLt 1910. jún. 5

718Pált 1908. dec. 26.

719PáLt 1936. Nr. 116.

720PT 1936/37. XI. 26.

Az irodalmi iskola időnként egy-egy témakört választott ki. Az egyik évben az adventet dogmatikai, liturgikus, biblikus és irodalmi szempontból világították meg. Különös gonddal készült az iskola Jézus születésének megünneplésére, így Erdősi Károly A gyermek diadala c. háromfelvonásos, Pécsi Gusztáv: Az ige testté lőn négyfelvonásos, illetve A napkeleti bölcsek c. darabokat írta meg, és Szabó János : A megkerült gyermek zenés színjátékát készítette el.⁷²¹ Érdekes és újszerű az iskola működésében az, amikor 1940-ben liturgikus egyházművészeti kiállítást rendezett az intézeti olvasószobában, amelyet Krebs professzor is megtekintett a növendékek örömeire.⁷²²

Az iskola egészen 1942-ig folytatta önálló tevékenységét, amikor a különböző egyesületek nyilván a világháborúra és az intézeti növendékek csekély létszámára tekintettel úgy döntöttek, hogy 1942/43-as tanévben már közös tisztkart állítanak fel.⁷²³ A második világháború után újra önállóan működött a Magyar Iskola, egészen 1959-ig, egyes források szerint ekkor a rektor beszüntette, mások szerint még ebben az évben működött. Tekintettel arra, hogy a növendékek csak 1963-ig és kevés létszámban találhatók az intézetben, jelentős tevékenységet aligha végeztek.

Az Egyesült Körök Gianone Egon szellemi irányításával és anyagi támogatásával jött létre 1942/43-as tanév elején. Pályatételeket írtak ki önálló gondolatkör, műfordítás, könyvismertetés és bírálat témájában. Ekkor összesen 11 gyűlést tartottak, közöttük díszgyűlést is Szent József és Jézus Szíve ünnepén. Ezek alkalmával szavalt, ének, zene, szónoklat, elmélkedés, szabad előadás, vita, bírálat egyaránt elhangzott. Az Egyesült Körök a következő évben még megtartották ülésüket, valószínűleg a világháború megakadályozta működésüket. Azonban egyes körök feléledtek és folytatták tevékenységüket.

721PáLt 1909., 1902. s. n

722PT 1940/41. XV. 21.

723PT 1942/43. XVII. 12.

c./ Szociális Kör

Az egyház szociális érzékenysége különösen XIII. Leo pápa ⁷²⁴1891. május 15-én kiadott Rerum Novarum enciklika óta vált sürgetővé. A szemináriumok bizonyára keresték helyüket ennek a programnak megvalósítására, míg végül a XX század szelleme hívta létre a Szociális Kört. Az alakuló ülést 1906. október 22-én tartották meg Zombory László erdélyi növendék készítésére 25-30 fő részvételével Köhler Ferenc segítségével.⁷²⁵ A kört Mihályffy Ákos pesti tanár támogatta. Eredetileg az egyetemen hiányzó szociológiai stúdiumok pótlására szánták, tanulmányi kör gyanánt, mégis inkább társadalmi síkra terelődött. A kor problémáit szándékoztak megismerni és arra megoldást találni. Szakos Gyula növendék, aki 1938-ban elnöke volt e körnek, a következőket szögezi le: "ha minden pazmanita Krisztus lelkes apostola lesz a maga őrhelyén, kevesebb lesz a könny, akkor megfelel a Szociális Kör is hivatásának, mert a szociális szeretet tüzeiben égő aranylelkű pap az arany kehely kis ostyájához vonzza és biztosabb életnívóra hívja a vajúdó világot."⁷²⁶ A Magyar Iskola a papságra készülőknek az elméleti tudását segítette elő, a Szociális Kör inkább a társadalomban való eligazodást, és gyakorlatot tartotta szem előtt.

Az alapszabályt 1908-ban hagyta jóvá Vaszary Kolos hercegprímás.⁷²⁷ A Pázmány intézet Szociális Köre külön pecséttel rendelkezik, hangsúlyozva az 1906-os alapítási évet. Azzal a kimondott céllal alakult meg, hogy a jelenkor magyar társadalmi kérdéseivel foglalkozzon, és ezt dolgozatok írásával, megvitatásával, a könyvtár használatával kívánják elérni.

Tagjai lehetnek tiszteletbeliek, egyházi és világi kitűnőségek, félévenkénti megválasztása révén, alapítók a volt növendékek 50 koronával. Rendes tagokként jelentkezhetnek év elején a növendékek, akiknek 1 korona tagsági díj lefizetése mellett kötelességük 1-2 előadást tartani. Pártoló tag minden növendék évi 1 korona befizetése

⁷²⁴ Battista Mondin. 622-639. 631.o

⁷²⁵ PáLt Szociális Kör jegyzőkönyvei. I. köt. 1906. okt. 22., PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok .1951. Nr. 45.

⁷²⁶PT 1937/38. XIII. 32

⁷²⁷PáLt 1908. jún. 25., PáLt A Pázmány-intézet szociális körének alapszabályai. Wien Pázmáneum 1908. c. kiadvány., PáLt Jelentés a Pázmány-intézet Szociális Körének öt évi működéséről 1906 - 1911. Összeáll.: A Szociális Körnek ez évi tagjai. Wien, Pázmáneum 1912. c. kiadvány., PáLt A Pázmány-intézet Szociális Körének

mellett. A kör pártfogója Szent József, fővédnöke a hercegprímás, védője a rektor, és vezetője a prefektus. Választmány intézi az ügyeket, amelynek tagja az elnök, titkár, jegyző, könyvtáros és pénztáros. A kör kéthetente tartotta gyűlését általában vasárnap, később havonta ültek össze. Tagjai önkéntesen léptek be és általában 20 főt számláltak.

Külön könyvtárral rendelkeztek, a pipázó helyiségében. Állományukban szociológiai művek, és a német Volksverein kiadványai, brossurái is megtalálhatók. Az első könyvtáros Köhler volt, aki minden este szabadidőben nyitva tartott. Néhány év elteltével az állományuk 762 kötetet, füzetet és statisztikát könyvelhetett el, részben ajándék, részben vásárlás útján történő gyarapodás eredményeként. A folyóiratok között megtalálható a Szövetkezés, Magyar Gazdák Szemléje, Soziale Kultur, Praesidens Korrespondenz, Igaz Szó, Alkoholizmus ellen, Katholikus Közlöny.

Az üléseken előadások hangzottak el, mint az ipar fogalma, történeti jelentősége Pálka Józseftől, a vándorlás szociális és etikai szempontból Kopacz Alberttől, a hitelszövetkezetek Lipcsey Andortól.⁷²⁸ Nem egyszer az egész év tematikáját előre meghatározták, mint pl. a marxizmus, bolsevizmus, az egyesületek. A család megmentéséről is értekeztek, mert azt tapasztalták, hogy aknamunka folyik a trón és az oltár ellen, amely egyúttal a családi tűzhely ellen irányul.⁷²⁹ Tanulmányozták a tömegek aposztáziáját, és megállapították, hogy az ipari és gyári munkásság után a mezőgazdasági is elszakadt az egyháztól.⁷³⁰ A munka és munkabérekről szintén tartottak előadásokat, és foglalkoztak a szociális nevelés kérdésével Platontól kezdve Szent Ágostonon át Aquinoi Szent Tamásig.⁷³¹ Természetesen a szociális kérdésekkel foglalkozó pápai enciklikák ismertetése és kifejtése is napirenden szerepelt. A nemzetiszocializmus előretörése idején tanárok és növendékek tartottak előadást a filozófiai megalapozásról, továbbá XII. Pius pápa Mit brennender Sorge enciklikájáról.⁷³² Jeles személyiségeket is meghívtak előadások tartására, mint Henrik Fiebert az egyházi ruhák művészete témában, vagy Slachta Margitot, Mihályffy Ákost szociális kérdésekben.⁷³³ A kapitalizmus válságáról Messner professzor, a liberalizmusról Almássy

jegyzőkönyvei I. köt. 1906 - 12., II. köt. 1912-34., PL Vaszary Kolos.Egyházkormányzati iratok. Cat. 6. Seminaria. Pazmaneum. 3714/1908.

728PáLt 1909., Lipcsey 1911/12-ben v.ö. PáLt 1911/12. Nr. 185.

729PT 1926/27, 1927/28., 1928/29.

730PT 1929/30. IV

731PT 1935/36, 1936/37

732PT 1937/38. XIII. 301 - 31.

733Fieber 1916-ban, az utóbbiak 1918-ban voltak előadók v.ö. Pált 1918. Nr. 34. Informations.

József, és Apponyi Albertről Hermann Egyed premontrei kanonok tartott előadást.⁷³⁴ Friedrich Muckermann jezsuita a német nemzeti szocializmus keletkezéséről és fejlődéséről, Záborszky István a faji kezdetekről értekezett 1938-ban.

Az ülésekről szabályos jegyzőkönyveket vezettek, amelyeket szép, a tematikába illő - munkáskérdés, agrárkérdés - rajzokkal illusztráltak.⁷³⁵ A gyűlések száma általában 10-18 között mozgott, és a díszgyűlésekre különös gonddal készültek. A kör védőszentje, a munkás Szent József ünnepe mindig díszgyűléssel volt összekötve. Az 1938. évi Szent József napon Palestrina: Ecce nunc benedicite énekkel az énekkar szerepelt. Szent Józsefről Monostori József növendék novellát írt, Veres Barnabás pedig elmélkedést olvasott fel. Mendelsohn Szentivánéji álom nyitányát harmóniumon Tamás Győző adta elő. Az ünnepi beszédet is növendék tartotta, Ruppert István személyében, aki Szent József és a korszemletről beszélt. Végül a közösség az Eucharisztikus himnuszt énekelte.

A kör időnként pályatételeket hirdetett meg három kategóriás díj kitűzése mellett. A növendékek nyári szünetben részt vettek falukutatással is, és több falu szociográfiáját készítették el.

A Szociális Kör kebelében sajtóbizottság kezdte meg működését.⁷³⁶ A bizottság a szociális feladatok legégetőbb részeként jelöli meg, az ellentábor sajtója fejlettségének és szervezettségének ellensúlyozására. Lipcsey Andornak köszönhető, hogy a sajtóbizottság 1913. március 2-án az alapszabályokat megvitatta. A Theologusok Sajtóbizottságának célja a katolikus sajtó iránti lelkesedés állandósítása azért, hogy ha kilépnek az életbe, ezt - a szociális működésnek a legaktuálisabb "ágát"- különös módon gyakorolják. Három irányban fejtik ki működésüket - agítálnak a katolikus szellemű lapok pártolása mellett, szellemileg támogatják írásaik eljuttatásával, és anyagilag is segítik e termékeket.

A bizottság rendes és külső tagokból áll. Ekkor a 17 tagú bizottság megválasztotta a tisztkart, amelynek vezetője Erdélyi Endre, mellé titkárt, pénztárost, kereskedőt és jegyzőt rendeltek. Elhatározták, hogy a Katolikus Sajtóegyesületbe alapítólag belépnek, és felvették a kapcsolatot az ismerős szemináriumokkal. Valóban a rozsnói, szepesi, pozsonyi és más szemináriumok lelkesen üdvözölték e munkát. Mivel több sajtóbizottság jött létre más szemináriumokban, ezért nevüket Pazmaniták Sajtóbizottsága

⁷³⁴PT 1932/33. VII. 20.

⁷³⁵PáLt Szociális Kör jegyzőkönyvei. I. köt. 1908/09., 1911/12., 1912/13. év

névre változtatták. A világháború még nagyobb lendületet adott tevékenységüknek. Az 1913/14. évben Neumann József vette át az irányítást, és a sebesültekkel foglalkoztak. Olvasnivalókat, katolikus szellemű füzeteket, 1800 imaformulát és imakönyvet osztottak ki közöttük. Emellett gyűléseket tartottak felolvasással és ezekről beszámolókat küldtek a Szociális Körnek is. Fontos céljuk volt, hogy a katonák körében sajtóapostolkodást végezzenek továbbra is. Bécsnek 97 kórházát látogatták a tagok, és a magyar sebesülteknek, betegeknek megfelelő szellemű sajtót ajándékoztak. Saját költségükön több példányszámú lapot rendeltek meg a kórházakba, illetve ingyen példányokat vittek. Ezek voltak az Új Lap, Alkotmány, A Szív, az Egri Katolikus Tudósító stb. A Magyar Iskola megengedte, hogy régebbi folyóiratokból vigyenek példányokat a katonáknak. Emellett Tábori Lapokat is ajándékoztak a katonáknak. Az 1915/16-os tanévben Jankovics Ferenc vette át a vezetést. Az összejövetelen előadásokat hallgattak, mint pl. Háborús kaleidoszkóp a sajtóról, A sajtórombolás pszichológiája és a háború. Pontosan érzékelték a sajtó hazugságainak, ferdítéseinek tényét. Nem kis büszkeséggel állapították meg magukról, hogy pontos ismeret nélkül nem tudnak eredményes harcot vívni az ellenség ólomkatonáinak seregeivel. A háború végén megfogadták, hogy X. Pius pápa szavainak eleget tesznek: "Hiába építünk templomokat, hiába tartunk missiókat, hiába alapítunk iskolákat, ha emellett elhanyagoljuk a sajtót."⁷³⁷ Legkésőbb a 20-as években beolvadhatott az egyesület a Szociális Körbe.

Az olvasószobában külön könyvtára volt a Szociális Körnek. A könyvtárteremre az olvasó-elnök felügyelt két "darabont"-ja segítségével, akik a rendet fenntartották és a hangoskodókat elküldték.

Ez a kör is beolvadt az Egyesült Körökbe, azonban 1946 után újra önálló lesz, csupán néhány alkalommal együtt rendezik meg gyűléseiket.

736PáLt Jelentés i.m. 1912. 21., PáLt Pazmanita növendékek önképzése 1915 körül c. dosszié. - inkább 1917 körül készülhetett

737Ld. előző jegyz.

d./ Missziós Egyesület

A tengerentúlra irányuló nyitottság a szemináriumban az első világháború után figyelhető meg. Bizonyára a világháborúról szóló hírek lehettek azok az indítékok, amelyek nyomán ismerkedtek más földrészek történetével, és igyekeztek segíteni eszmeileg és időnként anyagilag a missziót is. Maga a Missziós Egyesület 1925 októberében jött létre a Magyar Iskola keretén belül és 1926/27. tanévben kezdte meg működését.⁷³⁸ Az egyesület célja az volt, hogy összeköttetésbe lépjen a bécsi missziós egyesülettel, továbbá a Magyar Iskola gyűlésein előadásokat tartson a missziókról, és külön összejöveteleken ismerkedjenek a világ misszióival. Az egyesület első referense Hanzély Lajos volt, és a létszám 17 körül mozgott. A vezető általában pazmanita növendék volt, azonban 1941/42-es tanévben egy, a házban lévő verbita szerzetes vezethette az egyesületet, tekintettel arra, hogy e szerzet missziós feladatra jött létre.

Általában kéthetente tartottak összejövetelt, később ritkábban. Az egyesület védőszentje Xavéri Szent Ferenc, akinek névnapját nagymisével és szentáldozással ünnepelték meg. A missziók munkáját lelkiileg, szellemileg és anyagilag segítették. Az ima volt az első és legfontosabb segítség, ezért minden hét szerdáját missziós napnak nevezték, amikor a tagok a szentmisét és szentáldozást a missziókért ajánlották fel. Ezen kívül ima nyolcadot tartottak egy héten át minden januárban 18-a körül, a keleti egyház visszatéréseért, és mindig volt egy keleti napjuk, amikor a keleti egyházakról hallgattak előadást. Sokan beléptek a "szív apostolságba", akik egy-egy pogány megtéréseért imádkoztak.⁷³⁹ A Bécsben tartott uniós liturgikus héten például 1938-ban a görög katolikus szentmisén a növendékek asszisztáltak, és énekelték a liturgiát. Különböző előadásokat hallgattak, vagy maguk a tagok tartottak, akár saját gyűléseiken, akár a Magyar Iskola keretén belül. Nagy örömeikre szolgált, amikor az egyetemen a missziós tudomány bekerült a teológiai előadások sorába, amelyet Johann Thaurer verbita tartott.⁷⁴⁰

A növendékek különböző földrészek - Kína, Japán, Afrika, Amerika, India - elméleti misszionálásával foglalkoztak, és több alkalommal jeles előadókat hívtak meg. Így

738PT 1926/27 14.

739PT 1931/32 6.

740PT 1932/33 21

például Schumacher pigmeus kutató előadást tartott eredményeiről. Záborszky István a Korán teológiáját ismertette, Kraemer János pallotinus szerzetes a kameruni missziókról vetített képes előadásban számolt be. Záborszky az északamerikai primitív népek vallásai hagyományairól beszélt. A Keleti napon Gornikiewicz Myron ukrán plébános 1937-ben az ukrán unióról szólt. Krajnyák Gábor görög katolikus 1938-ban a szakadás előtti görög egyház szerepét mutatta be a magyarok megtérítésében. Paul Essabalon mechtarista az örmény katolicizmusról beszélt. Levelezést folytattak a tagok a Kínában működő magyar származású P. Lischeronggal, így a napi missziós problémákat is ismerték.⁷⁴¹

A kör tagjai több missziós folyóiratra fizettek elő, mint például a Die katholischen Missionen, Katolikus Missziók, Katolikus Világmisszió, Keleti Egyház, Missziós Ifjúság, Afrikai Visszhang, Négergyermek c. periodikára. Beléptek a Magyar Teológusok Missziós Szövetségébe, amely 1929-ben Mödlingben jött létre. E városban lévő St. Gabriel misszióházat is meglátogatták, és rendezvényeiken részt vettek. A tagok anyagilag is támogatták a missziókat. Gyűjtést szerveztek az otthoni nyári szünetben egy afrikai bennszülött kispapnövendék taníttatására, akivel leveleket váltottak és fényképet is küldtek egymásnak. Staniolt és bélyeget gyűjtöttek és azokat elküldték Budapestre a KL 1933áver Szent Péter Társulathoz, amelyik összeköttetésben volt a missziókkal. Kiállítást rendeztek Japán művészeti tárgyakból, amely szép anyagi eredménnyel zárult, és a bevételt kispapjuk nevelésére küldték. A Keleti Napon tombolajátékot rendeztek anyagi gyarapodásuk végett. Ezen kívül egyes növendékek beléptek az Unio Cleri pro Missionibus esztergomi egyházmegyes csoportjába is, amely a papi missziós lelkeség fejlesztését célozta meg. A növendékek 1936-ban a Papi Eucharisztikus Társulatnak, és a Szent Szív Szövetségnek is tagjai voltak a növendékek. Az egyesület 1942/43-ban belépett az Egyesült Körökbe és ott folytatta munkáját.

A Missziós Egylet később ugyan működik, hiszen rendeztek missziós kiállításokat rendeztek az intézetben 1948/49-es és az 1960/61-es tanévben, azonban a régi lelkesedés már nem tapasztalható.

741PT 1929/30 12.

e./ Cserkészzet

A cserkészzet újabb színfoltot hozott az intézet életébe. A véncserkész csapat 1923-ban alakult meg, és a 2. számot kapta, amely 1929-ig működött a spirituális kezdeményezésére.⁷⁴² Ekkor átszervezték, és a Pázmány 120. öregcserkész csapat nevet vette fel. A parancsnok Korompai József spirituális volt 1932-ig, ekkor kénytelen volt az intézetet elhagyni és a vezetés a növendékek kezébe került. A Magyar Cserkész Szövetségnél sikerült igazolást nyerniük. A növendékek felismerték, hogy a cserkészzet hatalmas ifjúsági mozgalom, és annak az élére szándékoznak állni, és ez a legfontosabb pasztorális szempont.⁷⁴³

A cserkészzet a fiúk szabadidejének felhasználásával, az egészséges romantika alkalmazásával, és alkotással jár együtt, ezért érdemes felkarolni. A cserkészzet önkéntes alapon szerveződött és hetente, vagy kéthetente szombat este 8-9 óra között rendeztek közös gyűlést, és ilyenkor sorozatos előadásokat hallgattak meg, mint például a gyermeklélek pedagógiájáról.⁷⁴⁴ A gyűlések színhelye a pipázó volt, majd 1937-ben örsi otthont kaptak az intézetben. Az újonnan belépőnek fogadalmat kellett tenni a szabályokra. A létszám 20-26 között mozgott és 1932/33-ban azzal szigorították a tagfelvételt, hogy kötelességük részt venni a gyűléseken, és ott előadást tartani.⁷⁴⁵

Az elméletet az intézetben, a gyakorlatot pedig táborozás alkalmával sajátították el. Március 15-én hazafias ünnepélyeket tartottak, és a tanév végét hangulatos tábortűzzel zárták. A kispap cserkészzet a kezdeti években inkább az arculatkereséssel volt elfoglalva, egészen a harmincas évek közepéig, mert ekkor ráébredtek, hogy tisztképzést kell vállalniuk. A kezdeti években a cserkészzet kitűnő szervezési módszerrel járt elől olyannyira, hogy az osztrák, angol, szlovák cserkészzet példaként állította maga elé. A tisztképzés azért volt nehéz, mert igazán nem voltak cserkészek a pazmaniták, és így a cserkész munkát és cserkészpróbák anyagát is el kellett sajátítaniuk. Mégis első alkalommal az 1935/36-os tanévben sikerült a Pázmáneumban tiszti vizsgát letenni a Budapestről küldött vezetőség előtt

742PT 1934/35. IX. 22.

743PT 1926/27 9.

744PáLt 1938. Nr. 117

745.PT 1932/33 VII. 23.

február 1-től 3-ig.⁷⁴⁶ Ebben az évben aranyhímzéses rajzászlót is kaptak a Molnár László árvaháztól. A csapatot őrsökbe osztották be, és a kiképzés őrsökben zajlott.⁷⁴⁷ Központi kiképző programot csak az 1938/39-es tanévben vehettek kezükbe a cserkészek, és ennek alapján tisztképző csapattá vált a cserkészcsapat. A 9 rajtiszttel megkezdhették a tanfolyamot, és nyáron táborozást is vezettek.⁷⁴⁸

A táborozás megszervezésére bizottságokat hoztak létre egyes feladatok ellátására - így külügyi, kultúr, művészeti, felszerelési, liturgikus, rádió, élelmezés, egészségügy, tábori postás, játékrendező, parancsnoki, titkár, naplóíró bizottságokat választottak meg.⁷⁴⁹ Ilyenkor térképolvasás, tájékozódás a szabadban, csónakázás tanulása, csillag, növény, állat ismerete és felismerése fontos feladatként állt előttük, a sok gyalogtúra, játék közepette. Közösen gondoskodtak a felszerelésekről, mint zászló, morze, lámpa, lasszó, kötél, ásó, és egyebek.

Más cserkészekkel is felvették a kapcsolatot. Egy alkalommal angol cserkészeket fogadtak a Pázmáneumban, az osztrák cserkészti kongresszusokon részt vettek, sőt Robert Baden-Powell angol tábornok, a cserkészlet megalapítójának, és a világ főcserkészenek bécsi látogatásán is részt vettek. Arra törekedtek, hogy ismereteik naprakészek legyenek, ezért cserkész kiadványokra is előfizettek, mint pl. Magyar Cserkész, és a Vezetők Lapjára.

Amikor a Pirkadatot beszüntették 1934 -től, a vidám esték hangulatáról ők gondoskodtak. A május elsejék kugliversennyel, ping-pong bajnokság megrendezésével, tombolával, sörivással és virsli evéssel párosuló vidám napok voltak.

A cserkészlet szintén beolvadt az Egyesült Körökbe, de a második világháború után önállóan folytatta munkáját. Amikor később már nem voltak növendékek a házban, egyedül a cserkészlet maradt fenn a körök közül. Ez már a kint élő magyar gyerekeket tömörítette, és napjainkban is tevékeny életet folytat, és a ház alagsorában külön állandó helyiséggel rendelkezik.

746PT 1935/36 X. 21

747PT 1936/37 XI. 33.

748PT 1938/39. XIII. 17.

749PT 1926/27.28.

f./ Pirkadat

A Pirkadat újabb kör megalakulásaként a közösség jóhangulatát igyekezett fenntartani. A szabályt egy későbbi időben fogalmazzák újra, de a jegyzőkönyvek elején az 1900. év bizonyítja, hogy ez a társaság e századdal indul.⁷⁵⁰ A pazmaniták, akik szívesen becézték magukat "paccok"-nak, a horatiusi mondás a "ridendo dicere verum" jegyében tevékenykedtek.⁷⁵¹ Más megfogalmazásban céljuk: "a komoly munkában elernyedte kedélyek felvillanyozása",⁷⁵² amelyet alapszabályukban rögzítenek. Vidám alaphangú tevékenységüket jelszóval is hangsúlyozták: "Mens sana in corpore sano".

Az alapszabály 31 §-ból tevődik össze kiemelve, hogy a Pirkadat független és szuverén társaság. Célja a mulattatás és szórakoztatás, ezért mulatságokat rendez és kiadja a Pirkadat c. humoros lapot. Év elején titkos szavazással döntenek az elsőévesek tagfelvétele felől, akit vizsgáztatnak, azután kézfogással "felavatnak". Az elnök csak IV. éves lehet, segítségére van a jegyző, pénztáros, könyvtáros, karmester, színigazgató, ruhatáros és szerkesztő. Ezek a tisztségek egyúttal jelölik, hogy milyen munkákat szándékoznak végezni. A könyvtáros a társulat könyvtárát kezeli és ott a Pirkadat 2 példányát elhelyezi. A karmester szervezi a zenekart, vigyáz a kottákra és vezeti a katalógust. A színigazgató szervezi a színdarabokat és előadásokat, illetve elkészíti a programot. A ruhatáros minden előadás után rendez a ruhákat, gondoskodik a parókáról, festékekről, és mindarról, amelyek a színre lépéshez szükségesek. A szerkesztő a lap mechanikai ügyeit intézi, gondoskodik papírról, nyomdáról, és a kész lapok szétküldéséről. Az összes tagok száma 6 esetleg 9, de póttagot is választhattak. A tagság toborzása elsősorban az esztergomi és más egyházmegyes növendékek részvételével történt, szerzetesek nem vettek benne részt.

A tagok bemutatkozó előadásukat minden év november elején tartották meg bohókás hangulatban, amikor teát, rumot, süteményt szolgáltak fel.⁷⁵³ A következő műsoros este a II- III. évesek közreműködésével a mikulás este volt, amikor az előzőleg eladott tombolajegyekből sorsolást is rendeztek. Hozzájuk tartozott a szilveszteri mulatság programja,

⁷⁵⁰PáLt Protocollum Aurorae Lib. I. 1916. év hozza a szabályt.

⁷⁵¹Satir. Lib. II. 1.

⁷⁵²PT 1926/27. 13.

⁷⁵³PT 1926/27. 13. 1927/28 II., 1928/29. III.

amikor a Pirkadat c. lapokat kiosztották az előfizetőknek. A külsők által megrendelt példányokat postázták. A farsangi multság és a május 1-je megünneplése is e társaság gondja volt. Míg a többi napon általában előadások szerepeltek, a majális az egész háznak a teljes felszabadultságot hozta sok mozgással és játékkal. A népünnepélyen szerepelt zsákba futás, lepény-, virsli evés, sakkverseny, és a csúcspontot fémjelző kugliverseny, majd a harmincas évektől a ping-pong verseny. A kertben a kuglizásra kuglipályát építettek ki gumigolyókkal, hangfelfogó vánkossal. A kugliversenyt oly annyira komolyan vették, hogy külön szabályt dolgoztak ki, akárcsak a sakkversenyre. A kuglizásnál az első dobás mindig a rektort illette. Az ünnepséget 3 "ágyúdörgés" vezette be, amely abból állt, hogy régi cilindert megtöltöttek vízzel, és azt a második emeletről ledobták. Nem csupán a legjobb játékos nyert, hanem a legrosszabb is vigaszdíjban részesült. Mindenki kapott egy üveg sört, a legjobbak a bajnoki címért, a legrosszabbak a szégyendíjért küzdöttek. Azoknak vándorzászló, ezeknek cipőpasztás doboz járt. Az egyik vándorzászlós bajnok Tiszó József nyitrai egyházmegyés volt 1906-10 között.⁷⁵⁴ A kugliversenyen küzdő leventék buzdítására 1918. május 1-jén megalapították a Csanádi vándor lovagdíjat, amely fehér-kék selyem szalagon lógó ezüst paripa. Ezt Scheffer Ferenc IV. éves csanádi pazmanita elnök emlékére tették.⁷⁵⁵ A nyertest lovaggá ütötték, aki egy évig viselte a címet és jelvényt, sőt külső taggá vált.

Amikor az ünnepségeken színdarabot, előadást tartottak, akkor közvetlenül a műsor előtt megbeszélték a színdarab menetét, és rögtönöztek. Így került sor Göre Gábor Marcsa lakodalma, Lumpatyus Vagabundusa, A póruljárt kísértet, illetve Horkolás a jelszó c. előadásokra. Az előadások később komolyabb formát öltöttek. Színre kerültek Molnár Ferenc darabok, amelyekben felcsillantak Witz Béla kitűnő színészi képességei. Emellett panoptikumot, rádiójeleneteket adtak elő. Előadásaikban az élcélődés szintjét pontosan megéreztek. 1922 márciusában a pirkadatisták arról panaszkodtak, hogy a "palota forradalom" következtében leváltott asszisztens prefektus miatt beállt hangulat miatt nem érdemes, sőt lehetetlennek tartják a szépnek ígérkező előadást megtartani. Ez a mérce valószínűleg csak 1932-ig működött, amikor - a tények tanúsága szerint - beszüntették a pirkadatisták tevékenységét. Ettől kezdve mégis titokban működtek, talán emiatt kapott bizonyos ál szabadkőműves ízt a társulat. A fennmaradó titkos esküszöveg arról szól, hogy "amit a Pirkadatban lát, hall, tapasztal... még gondolatban sem senkinek el nem mondja", és ezt "Plútó

754PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nr. 45

755PáLt 1918. Protocollum Aurorae I. 1918. máj. 1

zápfogára", "A tarka kutya megkutyorodott kacsaringós farkára" fogadja.⁷⁵⁶ A „titkos társaság” valóban a szemináriumi szabályokkal nem egészen egybehangzóan működött, hiszen az előjárók tudta nélkül, éjjeli összejöveteleket rendeztek, de ezek a rendezvények mindig a kollégium falai között maradtak, sohasem merészkedtek ki a városba.⁷⁵⁷ Tevékenységük a második világháború alatt is nyomon követhető, sőt működésükről még az 1960-as években is maradtak feljegyzések, de már lelkesedésük nem mondható a réginek.

A megváltozott időket jelképezi, hogy az új épületben külön pipázó helyiséget rendeztek be a földszinten, a fal körül beépített padokkal, két pipatóriummal, két asztallal és székekkel. Ez a hely szolgált a karácsonyfa ünnepélyre és a Pirkadat színdarabjainak a bemutatására. A pipázó elnöke csak IV. éves, és pipás lehetett. Itt szabad volt sakkozni, de kártyázni soha.

A "pazz"-oknak külön indulójuk is volt a XX. század elején, amely mögött Prohászka Ottokárt sejtették.⁷⁵⁸ A Magyar Sionban ugyanis cikksorozatot közölt a régi pazzok életéről, és ebben szólt arról, hogy egykor fokossal jártak a külvárosban és azzal nyulakra vadászhattak. Az induló így szól:

Hej de jó volt hajdanában, / A fokosnak fénykorában / Víg volt életünk! / Míg a könyvek nem valának / Napjaink vígan folyának / Régi szép idők!

Hej, azóta más az élet, / Az itze is decivé lett, / Három decivé. / Óh dicső kor jöjj el újra, / Hogy nótáját vígan fújja / Minden Pazz-lakó.

A növendékek szívesen dalolták ezt az indulót, különösen az esti rekreáció idején. Az 1935-ös években a Pirkadat szerint kissé másképpen szólt indulójuk.⁷⁵⁹

g./ Kiadványok

A pazmanita növendékek készítettek, illetve szerkesztettek különböző kiadványokat. Ezek közül a legkorábbi a Hajnal című, amelyet tudományos és szépirodalmi közlőnyeknek

⁷⁵⁶PáLt Avatási okiratok c. doboz

⁷⁵⁷ Valentiny Géza prelátus szíves szóbeli közlése

⁷⁵⁸PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 1951. Nn. 45.

neveztek.⁷⁶⁰ Ennek, egy 1869. február 14-i számáról van tudomásunk, azonban nem lehet pontosan megállapítani, hogy azonos-e a Protocollum Aurorae köteteivel, vagy pedig ennek alapján adtak ki külön közlőnyt.

A másik kiadvány a Pirkadat c. "szaklap", amelynek előzménye a Protocollum Aurorae kötetei. Ezekben a kötetekben inkább krónikaszerűen írják le a Pirkadat tevékenységét, amelyeket év elején színes rajzokkal illusztráltak. A Pirkadat címlapja színes címer benne P és F. betűk a kereszttel, és a Pirkadat 1900. betű és szám alatt a pirkadó és mosolygó nap képe látható.⁷⁶¹

A Pirkadaton kívül található egy miscellaneának nevezhető utólag bekötött füzet, Krónika 1900+13. október címen. A sokszorosítás igényével készült, rajzokkal illusztrálva. A Pirkadat 1913 után szellemes csipkelődésű hangvétellel, és kizárólag az intézeti életből merítette témáit. A lapokat Luttor Ferenc és Lacza János karikatúrái és rajzai élénkítették. A szerkesztést valóban lelkes gárda végezte, ennek ellenére rendszertelenül jelenhettek meg a lapok, és nem maradt fenn minden példány. Az 1926-os évben már 70 példányt készítettek belőle és szilveszter estéjén osztották ki, 1927-ben pedig tudomásunk van 110 példányról. Ennek a megjelenését már sokszorosító gép segítette elő.⁷⁶² Ezek közül az 1933., 1934., 1935. évi maradt fenn épségben az Érseki Simor Könyvtárban.

A Magyar Egyházirodalmi Iskola szerkesztésében megjelent egy korábbi periodika is, a Virradó Tudományos és Szépirodalmi Folyóirat címmel Tordai Ányos szerkesztésében 1899. november 12-i első számmal. Az évfolyamok a tanév kezdetéhez igazodtak. Az I. évfolyam 16 számban jelent meg és 1900. június 12-i volt az utolsó. A II. évfolyam, 1900 december 22-i számával indul és 9 számot ért el 1901. június 23-ával. További évfolyamok nem állnak rendelkezésre.⁷⁶³ Bevallott célja a papságra való felkészülés arra az időre, amikor a papnak egyik kezében karddal, másikban a kereszttel kell harcolni. Itt visszhangzik Vaszary Kolos millenniumi gondolata - kard szerezte és kereszt tartotta meg a hazát. A szépirodalmi folyóirat számai kéziratban jelentek meg szép rajzos címlapokkal. Költemények, értekezések, iránycikkek, felszólalások, elbeszélések, rajzok, kisebb

759Pirkadat 1935.

760Pázmániták. 1959. 1.évf.1.sz. 7.

761PáL Protocollum Aurorae I. 1900.év

762PT 1926/27., 1927/28

763 Az I. évfolyam további számai a 2/ nov. 26., 3./ dec. 3., 4./ dec. 24., 5./ 1900. jan. 1., 6./ jan. 14., 7./ jan. 28., 8./ febr. 4., 9./ febr 25., 10./ ápr. 1., 11-12./ ápr. 15., 13./ máj. 13., 14./ máj. 27., 15-16./ jún. 12. A II. évfolyam 1./ száma 1900. dec. 22., 2./ 1901. jan. 1., 3. / jan. 13., 4./ jan. 27., 5./ febr. 10., 6./ márc. 24., 7./ ápr. 21., 8./ máj. 12., 9./ jún. 23

közlemények, bírálatok találhatóak bennük. A periodikák a papságra készülő növendékeknek irodalmi és tudományos igényű szárnypróbálgatásai voltak az irodalmi egyesületen belül.

A Pazmanita Tudósító a pazmaniták kiadásában induló folyóirat 1926/27. tanévvel vette kezdetét. A tudósító célja, hogy a pazmanita szellemet erősítse a végzett és a mindenkori növendékek között, és speciális kapcsolatokat szorosabbra fűzze. A tudósító évente jelent meg 1942/43. tanévig, az utolsó a XVIII-XXI. évfolyam összevontan jelent meg az 1943/47. évekről. A szerkesztést az előjárók végezték, azonban a kötetben a növendékek beszámolóit is olvashatók elvégzett feladatukról. Szerkesztője Korompai József volt kezdetől egészen 1930/31. évig. Magyary Gyula 1937/38-ig vitte tovább a szerkesztést, 1939-/40-től Gianone Egon, aki az utolsó kötetet Debrei Vilmossal együtt szerkesztette. Az első négy évfolyam címlapja puha borítású szürkés-kék, amelyet a Pázmáneum épülete, és a kápolna oltárképe között Pázmány Péter alakja díszít. Az 1930/31. év címlapja fehérre változott, és a kápolna színes oltárképét helyezték rá. Ettől kezdve 1932/33-ig bezárólag hasonló az előzőhöz, csupán a kápolna színes oltárképének felső, a Magyarok Nagyasszonyának képét tették rá. Az 1933/34-es tanévben az addigi szerkesztő Korompai József gyászkeretes képével jelent meg az évkönyv. 1934/35-ben egyszerű kék köntösű a Tudósító, 1935/36-1936-/37-ben pedig fehér színben Pázmány Péter alakja látható. A következő évben XI. Pius alakjával tették aktuálissá a lapot, ugyanis a pazmaniták részt vettek a Rómában rendezett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson. Az 1938/39-es XII. Pius, az új pápa arcképével jelent meg. 1939/40-től kezdve mindvégig Pázmány kép látható a rózsaszínű, illetve szürkészínű köteteken.

A Pazmanita Tudósító közölte az év folyamának eseményeit, és eléggé részletesen átfogta a kollégium életét. Rendszeresen beszámolt a Magyar Iskola, a Szociális Kör, a Cserkészlet, a Missziós munka területeiről, a táborozásokról, az egyetemi tárgyról, a tanárokról és szigorlatokról, néha az infirmáriáról, vagy a sekrestyéről, netán az énekkarról, amelyek mind a megfelelő prefektusok tollából származtak. A lap hozta a növendékek és előjárók neveit visszatekintve Rimely Károly megjelent kötetéig. Fontos tudósítást adnak a volt növendékek irodalmi munkásságáról rövid recenziók kíséretében, valamint az általuk kiadott folyóiratokról. Ismertette a Pirkadat tevékenységét is. Néha ünnepi beszédeket közöltek, esetenként német nyelven, továbbá az ifjú pazmaniták írásait. Példáan beszámoltak a kassza bevételeiről és kiadásairól, néhol színdarabot, esetenként verset adtak közre. A Pazmanita Tudósító utolsó száma ilyen cím alatt az 1943/47-es. Ezután sokáig nem jelent meg értesítő.

Valószínűleg 1958-ban, talán karácsonyra jelent meg a magát jogutódként feltüntető Pázmániták c. könyvatos kiadvány, mint "A Pázmáneum növendékeinek időszakai értesítője". Azonban csak az 1959. évi 1.évf. 2. számát volt alkalmam kézben tartani.⁷⁶⁴ Ez húsvétkor jelent meg a Magyar Iskola kiadásában és az Irodalmi Kör szerkesztésében. A puha fedelű szürkés borítón egy pazmanita látható. A füzetben a növendékek és Gianone Egon írásai olvashatók. Ez a szám stílszerűen húsvéti tematikájú, így az elmélkedés, vers, locsolkodási népszokások, Prohászka Ottokártól jelentek meg idézetek. Érdekes, hogy a nemrég megválasztott XXIII. János pápáról is rövid életrajzot közölnek, továbbá Páter Leppich, német jezsuita újszerű evangelizációjáról is szólnak a szerzők.

9. A papság küszöbén

A kollégium a papságra való felkészülésnek a helye és létének értelmét, pontosabban a szüretelés örömét a papszentelésben tapasztalta meg. A papszentelés a növendék életének egyik legfontosabb állomása volt, ezért végezte tanulmányait. Az egyházi rend felvétele adja meg azt a szentséget a személynek, amely által a hierarchia tagja lesz, amikor lelki hatalmat és kegyelmet kap az istentisztelet végzésére, és a hívek megszentelésére. A növendék valójában a tonzúra, a hajkorona feladásával lép a klerikusok közé. Az egyházi rendben kisebb és nagyobb rendek találhatók. A kisebb rendekhez tartozik az ajtónálló, az olvasó, az ördögűző és az acolytus/segítő, míg a nagyobb rendekhez az alszerpap, szerpap és áldozópap

A kisebb rendek felvételét a XX. században az I-II. éves korban engedte meg a szabályzat, a nagyobb rendeket III. évben vehették fel, és áldozópappá szentelésre csak végzett növendékeket engedtek. A nagyobb rendek felvételét 6-8 napos lelkigyakorlat előzte meg. A század elején a papszentelési lelkigyakorlat este kezdődött Veni Sancte énekléssel és elmélkedési pontok megadásával.⁷⁶⁵ Az első teljes napon 6 órai felkelés, ima, zsolozsma, elmélkedés, 8 órakor szentmise, reggeli, 9 órakor elmélkedés, pihenés, zsolozsma, elmélkedés

⁷⁶⁴Pázmániták. A Pázmáneum növendékeinek időszakai értesítője. 1. évf. 2. szám. Bécs, 1959. Húsvét. Szerkeszti az Irodalmi Kör. Kiadja a Magyar Iskola.

⁷⁶⁵PáLt 1901. júl .6.

követte egymást. Délben Úrangyala, lelkiismeretvizsgálat, szentségimádás, majd ebéd. 14 órakor vesperás, kompletórium a kápolnában, elmélkedés. 15,30-kor matutinum, laudes, utána közös elmélkedés. 19,15-kor Úrangyala, szentségimádás, vacsora, rózsafüzér, majd esti ima. Ez a napirend négy napon át érvényesült azzal a különbséggel, hogy negyedik napon közbeiktatták a gyónást, valamint a szentelés és szentmise gyakorlását. Az ötödik napon fogadták a püspököt, majd e napon volt szentáldozás is, akárcsak a hatodiktól a nyolcadik napig. Végül a kilencedik napon történt a papszentelés.

A szentelést több esetben Ignaz Seydl püspök, Pflueger c. érsek, Franz Kamprath bécsi segédpüspök, Theodor Innitzer végezte Bécsben, de előfordult, hogy a magyar hercegprímás szolgáltatta ki, esetleg otthon végezték a püspökök. A szentelést vagy a Pázmáneum kápolnájában, vagy a Stephansdomban végezte a szentelő. Előfordult, hogy a pazmaniták más osztrák kispapokkal együtt kapták meg a felszentelést a . Római mintára szokásba jött a felszentelt pap cellájának fenyőágakkal és virágokkal való díszítése.⁷⁶⁶ A felszentelt újmiséss papok elutazásukig abban a kitüntetésben részesültek, hogy az előljárók asztalánál étkezhettek.

Minden papnövendékeket valamelyik egyházmegye, vagy szerzetesrend címére szenteltek. Ezzel kapcsolatban nehézségek tapasztalhatók az 1950-es években. A növendékek között sok menekült található ,akik esetleg késői hivatásként, nem egyházmegyes püspöktől küldve jelentkeztek a Pázmáneumba. Őket csak akkor lehetett fölszentelni, ha valamelyik egyházmegyes püspök inkardinálta akár magyar, akár külföldi egyházmegyébe. Nem véletlen, hogy e növendékeknél elsősorban származási helyet jelölnek a szemináriumi névsorok, hogy következtetni lehessen egyházmegyéjükre. A felszentelés előtt megkerülhetetlen volt az otthoni megyéspüspök, illetve osztrák, német, amerikai egyházmegyes püspökök beleegyezése, hogy felveszi a növendéket az egyházmegyéjébe. A második világháború után felszentelt növendékek jó része szétszóródott a világban, hogy hazájuktól távol tegyenek eleget a hithirdetés kötelezettségének. Pázmány Péter eredeti elgondolása az adott politikai és történelmi viszonyok miatt nem érvényesülhetett, de a klerikusok sajátos jelenléte a határokon túl jótékonyan éreztette hatását és az egyház egyetemességét domborította ki.

10. A növendékek származása.

A Pázmáneumba járó növendékek családi hovatartozását is érdemes vizsgálat tárgyává tenni. A számokat tekintve megállapíthatjuk, hogy a XIX. század elején aránylag sok nemesnek vonzó lehetett az egyházi pálya, hiszen magas egyházi rangot érhettek el. Mégis, nem csupán számukra jelenthetett kiemelkedést, ha magas méltósághoz jutottak, a társadalom addigi szintjéhez képest, hanem mások számára is. A nemesek aránya magas volt ugyan, de egyházi rang szempontjából a többiek sem maradtak le, ha tehetségük és képességük megfelelő volt.

1803-1951 között az összes pazmanita száma 2179 volt.

A növendékek összetételét tekintve származásukra nézve érdekesebb nagyobb korszakokat áttekinteni. 1803-1848 között a következő táblázat mutatja be a kollégisták származását.

Nemes	69
Polgár	81
Értelmiségi	6
Kézműves	3
Ismeretlen	584
Összesen	743

Az összesen 743 növendékből megállapítható, hogy 69 nemes, 81 polgár, 6 értelmiségi, 3 kézműves, 159 összesen azoknak a száma, akiknek származását feltüntették, míg 584 más, ismeretlen eredetű osztályból származik.

A reformkor és a polgárosodás megindulásának az idejében a papi hivatás a nemesek körében vonzónak számított, az ismert körülmények miatt. A nemesek között ebben az időben 2 gróf található, Szapáry Fülöp esztergomi egyházmegyes ⁷⁶⁷és Forgách

766PT 1927/28 II.

767 PáLt R/c köt. 1804-1837., L/a köt. 1820/21 usque 1836/1837., L/b köt. 1837 usque 1866. Fazekas 2296. sz.,

Ágoston gróf szintén esztergomi egyházmegyes növendék. ⁷⁶⁸ Bárói családból származik Thünefeld Alajos⁷⁶⁹ váradi egyházmegyes, Schluga Ignác besztercebányai egyházmegyes ⁷⁷⁰, Horeczky János esztergomi egyházmegyes⁷⁷¹, Bémer Pál pécsi egyházmegyes⁷⁷².
Vagyis a 69-ből a 7 főrangún kívül 62 nemesi⁷⁷³ rangot viselt. A 81 polgár megjelenése azért feltűnő, mert a társadalom tehetősebb rétegéből származó ifjak előtt is kecsegtető pálya lehetett a papság. A 6 értelmiségi⁷⁷⁴ fogalom alá sorolható Isten szavának szolgája, királyi tanácsosi fogalmazó, építész, uradalmi tiszt, számvevő, bányatiszt, és 3 kézművesként⁷⁷⁵ ékszerész, mészáros, molnár található.

1849 – 1867 között 316 növendék⁷⁷⁶ járt összesen, ebből 1 báró, 1 értelmiségi –katonai prefektus. A többenél nem jelölik a származást. Gamerra Artur erdélyi báró⁷⁷⁷, és Poszilovics György zágrábi egyházmegyes, akinek atyja prefektus.⁷⁷⁸

1867-1918 között az állapítható meg, hogy már a nemesség nem érdeklődik az egyházi pálya iránt olyan mértékben, mint a XIX. század első felében. Ez nyilván összefügg az erőteljesebb polgárosodás folyamatával is, másrészt az alsó néposztályból kikerülő papságnak továbbra is vonzó maradt az egyházi pálya, hiszen tehetségükhöz képepest előre jutást biztosított. . Összesen 805 növendék⁷⁷⁹ járt ide ebben az időben, akik közül 3 gróf, 2 báró található. Csáki György szepesi⁷⁸⁰, Mailáth Gusztáv erdélyi⁷⁸¹, Pongrácz Frigyes esztergomi egyházmegyes grófok⁷⁸². A két báró közül Jósika Gyula

768 PáLt R/c köt 1804-1837., L/a köt. 1820/21 usque 1836/1837., L/b köt. 1837 usque 1866., Fazekas 2617. sz.

769 PáLt R/c köt 1804-1837, Fazekas 2337. sz.

770 PáLt R/c köt 1804-1837.. Fazekas 2382. sz.

771 PáLt R/c köt. 1804-1837., L/a köt.1820/21 usque 1836/1837. Fazekas 2537. sz.

772 PáLt R/c köt.1804-1837., L/a köt. 1820/21 usque 1836/1837., L/b köt. 1837 usque 1866., Fazekas 2746. sz.

773 PáLt R/c köt. 1804-1837., L/a köt. 1820/21 usque 1836/1837., L/b köt. 1837 usque 1866.

774 Értelmiségiek v. ö., PáLt R/c, L/a kötet és Szikszay József v. ö.: Fazekas 2707. sz., Echterling Antal v. ö.: Fazekas 2716. sz., Császka György v. ö.: Fazekas 2871. sz., Márkus Ferenc v. ö.: Fazekas 1875. sz., Podhradczky Rezső v. ö.: Fazekas 2876. sz., Schlosszerik József v. ö.: Fazekas 2877. sz.

775 Kézművesekre v. ö.: PáLt R/c, L/a köt és Jakovics Sámuel v. ö.: Fazekas 2873. sz., Korecz Pál v. ö.: Fazekas 2874. sz., Csontos József v. ö.: Fazekas 2879. sz.

776 Növendékekre v. ö.: PáLt L/b köt 1837-1866.

777 Fazekas 3199. sz.

778 Fazekas 2988. sz.

779 Növendékekre v. ö.: PáLt L/c köt.1867-1897., L/d köt 1898-1921.

780 Fazekas 3498. sz.

781 Fazekas 3507. sz.

782 Fazekas 3843. sz.

erdélyi⁷⁸³ és Kray Pál esztergomi⁷⁸⁴ egyházmegyes. A növendékek szülei valószínűleg igen széles sákáját mutatják a társadalomnak, az egészen egyszerű, földművestől az értelmiségi rétegig. Ez az időszak az erőteljesebb polgárosodás ideje, hiszen a kiegyezés után fellendülőben található a társadalom és ebből tudott meríteni a papi kollégium is.

1919-1951 között 315 növendékkel⁷⁸⁵ találkozhatunk, akik még a rendes kollégiumi keretek között tanulhattak. I báró található köztük, név szerint Vecsey Sándor⁷⁸⁶ váci egyházmegyes, a többi származása nem ismert.

Pazmaniták az intézet elhagyása után

1. Kapcsolat az egykori pazmaniták között

A Pázmáneum fennállásának 300 éves fordulóján, 1923-ban a pazmaniták elhatározták, hogy ötévenként találkoznak Máriazellben, amely különösen a papszentelés előtt állóknak volt kedvelt búcsújáró helye.⁷⁸⁷ Az első találkozóra 1927-ben került sor, amikor 17-en jelentek meg a Lauffenstein szállóban. A szentmise után Korompai József spirituális tartott előadást a Pázmáneum szellemiségéről, amelynek meg kell tartania az intézetet. Ennek érdekében össze kell fogni, és létrehozni a Pazmanita Szövetséget, amelynek többértű feladata van.

1. Szellemi szövetség. A volt pazmaniták tartsanak előadásokat a fiataloknak, és a kikerülteket kísérjék figyelemmel, és segítsék őket.

783 Fazekas 3768. sz.

784 Fazekas 3966. sz.

785 Növendékekre v. ö.: Pál L/c köt 1898-1921., L/ e köt. 1921-1933., L/f. köt. 1933-1940., L/g köt. 1940-1947., L/h köt. 1947-1953.

786 Fazekas 4110. sz.

787PT 1927/28.II

2. Lelki szövetség. Kölcsonösen imádkozzanak egymásért. Jó lenne évente két szentmisét mondani a volt és elhunyt pazmanitákért, az egyiket a Pázmáneum kápolnájában, a másikat Mariazellben. Évente egy lelkigyakorlaton vegyenek részt a Pázmáneumban.

3. Anyagi szövetség, amely hozzájárulást jelent a kultúr alaphoz.

A pazmaniták találkozója mégis inkább rendszertelen, bár vannak, akik ezt évente megteszik, noha a pazmaniták nem akartak elmaradni az innsbrucki, római és pesti Központi Szeminárium növendékeitől, akik a testvéri összetartozás jegyében, és a szemináriumi emlékek ápolásában találkoznak.⁷⁸⁸ A következő nagy találkozás az 1929-es Országos Katolikus Nagygyűléseken volt. A következőt, 1933-ban tartották meg Dittel István rozsnyói prelátus-kanonok vendéglátásában. Az előljárók azt szeretnék, ha évente ejtenék meg a találkozót, amelyben a Pazmanita Tudósító közvetítést vállalt. Valóban 1934. szeptember 29-én a Katolikus Nagygyűlés alkalmával a Szent Gellért márványtermében Magary Gyula vicerektor fogadta a 46 pazmanitát, akiknek élén Theodor Innitzer kardinális, több püspök és Grabmann egykori egyetemi tanár is megjelent.⁷⁸⁹ A következő év szeptember 3-án és 4-én, a pazmaniták az ősi Alma Mater falait ragyogták be jelenlétükkel, és minden sarkát a régi, "szép emlékek aranyporral hintették"⁷⁹⁰ be. Drexler Antal tartotta az elmélkedést, és Grösz József püspök celebrált szentmisét, azután a grinzingi temetőben felkeresték Mössmer József és Korompai József sírját. Ebéd után a pipázóban örvendezhettek egymásnak, és másnap a mariazelli zarándoklattal ért véget a találkozó. A következő összejövetel 1941. október 6-án este volt, amikor néhány órát tudtak egymásnak szentelni a pazmaniták Budapesten, a Kárpátia étteremben. Ide 60 személy érkezett, több püspök részvételével, akiket Gianone Egon vicerektor köszöntött, innen táviratban köszöntötték volt előljáróikat.⁷⁹¹ A következő évben a Katolikus Nagygyűlés alkalmával szintén a Kárpátia étteremben volt a találkozó. A későbbiek során még az 1947. július 8-i esti Kárpátia-beli találkozóról ismeretes híradás, amely valószínűleg folytatódott.⁷⁹² Minden találkozónak lelke volt Czapik Gyula, aki szívesen időzött egykori társai között. A találkozókra azóta is minden évben sor kerül az erősen megfogyatkozott pazmanitákkal.

A pazmaniták szövetséggé alakulása inkább a második világháború idejére tehető. Ugyanis 1942. május 14-én kérdőíveket küldtek szét a pazmanitáknak, hogy vajon

788PT 1933/34 VIII. 8., 16.

789PT 1934/35. IX. 8-9.

790PT 1935/36. X. 23-24.

791PT 1940/41. XV. 9

szükségesnek látják-e egy szövetség létrehozását, amelyre örömmel és igenlően válaszoltak.⁷⁹³
A következő eszközökkel akarták elérni céljukat:

1. Imaszövetség, amelynek értelmében a zsolozsma harmadik óráját ajánlják fel egymásért.
2. Pazmanita kartoték felállítását tervezték, vagyis egy családi adattárra lenne szükség, ahol mindenki utolérhető a másik számára. Ezt a feladatot a Pazmanita Tudósító vállalná magára.
3. Testvéri segítség egymásnak.
4. Pazmanita Tudósító kibővítése 25 féle témakörrel.
5. Áldozatvállalás olyan formában is, hogy a Pazmanita Tudósító kasszájába küldjenek adományt.
6. Pazmanita szellem kisugárzása ott, ahol éppen működnek.

A szövetséghez 129 egykori növendék csatlakozott, akik 235 saját művel büszkélkedhettek és 26 féle folyóiratot szerkesztettek. A világháború nem kedvezett szándékaiknak, mégis az a szellemiség, amelyet megfogalmaztak, végigkísérte őket életük folyamán.

2. Egykori növendékek - későbbi főpapok

A Pázmáneumban tanuló növendékekben élt az a remény, hogy magas egyházi méltóságot érhetnek el és ez közülük sokaknak sikerült.

A méltóságot elérték között található 5 bíboros, közülük 2 viselte Magyarország hercegprímása címet is. Az intézet 33 megyéspüspököt, 12 c. felszentelt és 13 választott püspököt, valamint szerzetesi legfőbb előljárót adott. A későbbi kinevezések tükrében visszatekintve az intézetben eltöltött évekre, megállapítható, hogy közülük többen is egy időben folytattak tanulmányokat az intézet növendékei.⁷⁹⁴

1803 - 1807 Dertsik János választott püspök

⁷⁹²PT 1943-47. 18.

⁷⁹³PT 1941/42. 13.

⁷⁹⁴ V.ö.: Fazekas i.m. passim, és további életrajzi adatok.

- 1803 - 1806 Sztankovics János győri püspök.
- 1805 - 1810 Tóth Imre felszentelt püspök
- 1806 - 1810 Németh György felszentelt püspök
- 1806 - 1810 Haulik György zágrábi érsek, bíboros
- 1808 - 1812 Krautmann József felszentelt püspök.
- 1809 - 1814 Bartakovics Béla egri érsek,
- 1809 - 1814 Kunszt József kalocsai érsek, bíboros
- 1810 - 1811 Rudnyánszky József besztercebányai püspök.
- 1813 - 1817 Karner Antal győri püspök
- 1813 - 1817 Ocskay Antal kassai püspökök
- 1814 - 1818 Rimely Mihály bencés főapát
- 1817 - 1822 Markl Ignác választott püspök
- 1819 - 1824 Fogarassy Mihály erdélyi püspök.
- 1823 - 1828 Liphay Antal választott püspök
- 1823 - 1828 Szájbély Henrik választott püspökök.
- 1825 - 1830 Máriássy Gábor felszentelt püspök
- 1826 - 1832 Bubla Károly címzetes püspök
- 1826 - 1830 Szabó József címzetes püspök
- 1829 - 1833 Lévay Sándor felszentelt püspökök.
- 1830 - 1834 Haas Mihály szatmári püspök
- 1831 - 1836 Forgách Ágoston választott püspökök
- 1832 - 1837 Simor János Magyarország hercegprímása, bíboros
- 1832 - 1837 Pribék István József felszentelt püspök.
- 1833 - 1837 Bonnaz Sándor csanádi püspök
- 1833 - 1838 Haynald Lajos kalocsai érsek, bíboros
- 1837 - 1842 Schopper György rozsnyói püspök
- 1837 - 1842 Kovács Zsigmond veszprémi püspök
- 1839 - 1844 Boltizár József címzetes püspök
- 1840 - 1844 Bubics Zsigmond kassai püspök
- 1840 - 1844 Lönhardt Ferenc erdélyi püspök
- 1840 - 1845 Stummer /Ipolyi Arnold nagyváradai püspök.
- 1841 - 1846 Zalka János győri püspök
- 1843.- 1847 Bende Imre nyitrai püspök

- 1843 – 1848 Rimely Károly besztercebányai püspökök.
- 1844 - 1848 Kozma Károly választott püspök
- 1847 - 1852 Samassa József egri érsek, bíboros
- 1849 - 1850 Császka György kalocsai érsek
- 1849 - 1853 Meszlényi Gyula szatmári püspök
- 1849 - 1855 Dulánszky Nándor pécsi.püspök
- 1852 - 1857 Mohl Antal választott püspök
- 1853 - 1855 Cselka Nándor felszentelt püspökök.
- 1854 - 1858 Poszilovics György zágrábi érsek
- 1859 - 1863 Bogisich Mihály választott püspök
- 1859 - 1863 Steiner Fülöp székesfehérvári püspökök
- 1861 - 1865 Rajner Lajos felszentelt
- 1867 - 1871 Párvy Sándor szepesi püspök
- 1870 - 1874 Csernoch János Magyarország prímása, bíboros
- 1870 - 1874 Wolafka Nándor csanádi püspök
- 1870 - 1874 István Vilmos szombathelyi püspök.
- 1873 - 1877 Walter Gyula választott püspök
- 1880 - 1883 Csiszárík János választott püspök,
- 1880 - 1885 Fischer-Colbrie Ágoston kassai
- 1881 - 1885 Havran János választott püspök.
- 1882 - 1885 Nemes Antal választott püspök
- 1883 - 1887 Mailáth Gusztáv erdélyi püspök.
- 1889 - 1893 Jantausch Pál nagyszombati apostoli adminisztrátor
- 1895 - 1899 Pájer János a Magyarországi Rozsnyói egyházmegye apostoli adminisztrátora
- 1901 - 1907 Madarász István kassai püspök
- 1904 - 1908 Hász István tábori püspök
- 1904 - 1908 Buzalka Mihály felszentelt püspök
- 1905 - 1906 Kovács Vince felszentelt püspök
- 1906 Csárszky József kassai megyés püspök
- 1906 - 1910 Tiszó József Szlovákia elnöke
- 1906 - 1910 Czapik Gyula egri érsek
- 1907 - 1911 Grósz József kalocsai érsek
- 1908 - 1912 Schwarz-Eggenhofer Artur esztergomi apostoli adminisztrátor

1909 - 1913 Hamvas Endre kalocsai érsek.

1934 - 1938 Huszár Dezső kapucinus provinciális

1934 - 1939 Szakos Gyula székesfehérvári püspök

1934 - 1939 Póka György szombathelyi püspök.

1936 - 1940 Fábrián János esztergomi apostoli adminisztrátor

Valóban elmondható, hogy különösen a XIX. században jelentős mértékben uralták a palettát az egykori pazmanita növendékek, akár egyházi legfelsőbb vezetési szinten, akár a közéleti tevékenységben. Az arány a XX. században változott meg, amikor Rómában végzett papok kapnak magas egyházi méltóságot.

3. Az elitképzés és beteljesült remények egyházi vonalon

a./ Az egyetemes egyházban betöltött szerepük

Az egykori pazmaniták közül többen fontos feladatot töltöttek be mind az egyetemes, mind a magyar részegyház történetében. Az egyetemes egyházban a mindenkori pápa az egyház hercegeire, a bíborosokra mint tanácsadó testületre számít, így az egyház élvonalába kerülve meghatározzák a követendő irányt. A rangban elsőként kapta meg a főpapok közül mint pazmanita Haulik György (1837-1869) ⁷⁹⁵zágrábi püspök a bíbornokságot, hiszen 1856-ban már megkapta. Különösen döntő fontosságú volt a magyar főpapságnak, bár még nem bíborosi rangban lévő Simor János esztergomi érseknek (1867-91) mint Magyarország primásának⁷⁹⁶ és Haynald Lajos kalocsai érseknek (1867-91) ⁷⁹⁷ részvétele az I. Vatikáni Zsinaton (1869-71), ahol a pápai tévedhetetlenség dogmája körül élénk vita kerekedett éppen a magyar püspökök részvétele kapcsán. Csernoch János esztergomi érsekként (1912-27) és

⁷⁹⁵ Gams 388. o., Beke Pázmáneum. 2002. 322. o.

⁷⁹⁶ Gams 381. o., Beke Pázmáneum. 2002. 319. o.

⁷⁹⁷ Gams 372. o., Beke Pázmáneum. 2002. 325. o.

bíborosként (1914) az 1917-es Codex Iuris Canonici kodifikációjában lényeges munkálatokat végzett.⁷⁹⁸ Ismeretes, hogy a XX. század egyházát ez a törvénykönyv határozta meg egészen az 1983-as, új Egyházi Törvénykönyv megjelenéséig. A bíborosok a pápaválasztó konklávén beleszóltak az új pápa kijelölésébe. A XIX. század elején Haulik György zágrábi érsek(1837-69) bíborosként (1856) részt vehetett IX. Pius pápa (1846-78) megválasztásába. XIII. Leo (1878-1903) pápa választásakor, Simor János esztergomi érsek, bíboros (1873) volt jelen. XV. Benedek (1914-22) és XI. Pius (1922-39) konklávéján Csernoch János bíboros vett részt. A pazmaniták közül Samassa Józsefet érte a megtiszteltetés a bíborosi cím elnyerésével (1873-1912) ⁷⁹⁹ amikor egri érsekként (1906) kapta meg a bíborosi rangot.

b./ A magyar részegyházban betöltött szerepük

Esztergomi főegyházmegye

A magyar egyházkormányzat élén több egykori pazmanita személyiség állt a Sion ormán. Magyarország hercegprímásaként: Simor János (1867-1891)⁸⁰⁰ és Csernoch János (1912-1927),⁸⁰¹ állt, akikről már a bíbornokságnál szó volt. A két esztergomi érsek méltó volt e magas tisztség betöltésére, hiszen nem csupán nagy műveltségű és tekintéllyel rendelkező főpapok voltak, hanem az országgyűlésben kifejtett tevékenységük folytán beleszóolásuk volt az állami törvényhozásba is. Nem elhanyagolható Simor János művészet – és tudománypártolása⁸⁰², amikor a Keresztény Múzeum és a Bazilika Kincstárának megnyitásáról, az Érseki Simor Könyvtár létrehozásáról, az esztergomi bazilika befejezéséről, az érseki palota építkezéséről szólunk. A tudománytörténet is neki köszönheti, hogy Knauz

⁷⁹⁸ Erdő Péter: Csernoch János. In Eé. 385-389, 387. o.

⁷⁹⁹ KL 1933 IV. 128. o., Beke Pázmáneum. 2002. 327. o., Ritzler, Remigius-Seffrin, Pirmium: Hierarchia catholica medii et recentioris aeri VIII. 1846-1903. Patavii 1978. 82, 85. o.

⁸⁰⁰ Gams 381. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 319. o.

⁸⁰¹ Beke Pázmáneum 2002. 328-329. o., Erdő Péter: Csernoch János. In Eé. 385-389, 387. o.

Nándort az esztergomi középkori emlékek összegyűjtésével bízta meg, amelynek nyomán napvilágot látott a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis⁸⁰³ c. munka, vagy Némethy Lajost az esztergomi egyházmegye papság életrajzának⁸⁰⁴ megírására ösztönözte, illetve Kollányi Ferencet az esztergomi kanonok⁸⁰⁵ megírására kérte. Csernoch János megszerezte Ipolyi Arnold gyűjteményét, amelyet a Keresztény Múzeumra hagyott. Az egyház belső építkezése fontos volt számára, hiszen a 1915-ben átszervezett Szent István Akadémia Tudományos és Irodalmi Osztályának elnöke volt. Hamvas Endre (1951-56)⁸⁰⁶ és Schwarz-Eggenhofer Artur (1959-69)⁸⁰⁷ mint apostoli adminisztrátorok vezették az egyházmegyet, de a nehéz években inkább az egyház túlélésére irányulhattak tevékenységeik. A későbbi ordináriusok közül Fábíán János (1986-1987)⁸⁰⁸ egykori növendék lett az esztergomi főegyházmegye apostoli adminisztrátora, aki Lékai László bíboros, prímás⁸⁰⁹ halála után zökkenőmentesen vezette a főegyházmegyet. Kitűnt okosságával és munkabíráásával.

A magyar katolikus püspökkari konferencia élén mint elnök az esztergomi érsek állt, aki prímási méltóságánál és joghatóságánál fogva hívta össze a püspökök testületét. Ez hosszú évszázadok gyakorlataként érvényesült.⁸¹⁰ Az esztergomi érseki szék üresedése idején mások álltak a püspökkar élén. Ez történhetett a prímás halála után, de különösen Mindszenty József esetében érdekes, mert 1948. vége óta az érseki szék akadályoztatása következett be, mivel a főpap előbb börtönbe, majd az amerikai követségre menekült, még később arra kényszerült, hogy elhagyja hazáját. A püspökkari konferencia elnöksége tehát kérdésessé vált. Az egykori pazmaniták közül Grósz József kalocsai érsekként, 1945. március 29-e, Serédi Jusztinián halála után lett a püspöki kar elnöke 1945. októberéig⁸¹¹, amikor Mindszenty József vette át az érseki és elnöki tisztséget. Majd 1948. december 26-a, Mindszenty József letartóztatása után szintén ő a püspöki kar elnöke 1951-ben történő

802 Részletesen feldolgozva e témát v. ö.: Simor János Emlékkönyv= Strigonium Antiquum I/1992. Primási Levéltár kiadványai.

803 I-II. 1874-1882 között készült el, a többi kötet a 20. századra várt.

804 Series parochiarum et parochorum archidioecesis Strigoniensis. Strigonii 1894.

805 Esztergomi kanonokok 1100-1900. Esztergom 1900.

806 Beke Margit: Esztergomi érsekek a kezdetektől és apostoli adminisztrátorok az ujkortól napjainkig. In Eé 410-413., 413. o., (a továbbiakban Eszt. Ap. Adm.) Beke Pázmáneum. 2002. 333. o.

807 Eszt. Ap. Adm. 413. o.

808 Az Esztergom-budapesti főegyházmegye névtára 1997. Schematismus iubilare archidioecesis Strigoniensis-Budapestinensi anno Domini MCMXCVII. Szerk.: Dékány Vilmos. Budapest 1997. 422. o.

809 Adriányi Gábor: Lékai László. In Eé 402-405. o.

810 Gergely Pkjk 9-11. o., Beke Pkjk I.7-33. o. III. 7-23. o., a későbbi püspökkari tanácskozásokról v. ö.: Salacz Gábor: A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje (1948-1964). (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae IX.). München 1988.

letartóztatásáig. Ekkor Czapik Gyula egri érsekként 1951-1956 között töltötte be a püspökar elnöki tisztségét.⁸¹² 1956. májusától, amikor Grósz József kiszabadul püspökszentlászlói, majd tószegi őrizetéből, akkor ismét a püspöki kar elnöke lesz 1961-ben elért haláláig. Őt követte a szintén volt pazmanita Hamvas Endre csanádi püspök 1961-től 1968-ig, miközben 1964-ben megkapta kalocsai érseki kinevezését.

Az esztergomi főszékesegyház területén működött az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan, mint az érsek tanácsadó testülete, amely főesperesei révén az egyházigazgatásban töltött be fontos szerepet.⁸¹³ Mégis az egyházmegye életében a legnagyobb hatalmat akkor gyakorolhatta, amikor káptalani helynököt választott tagjai sorából, aki a főegyházmegyét kormányozta az új érsek székfoglalásáig. Az esztergomi érsek halála után ilyen fontos tisztséget töltött be például az egykori pazmanita Walter Gyula, amikor 1927-ben elhunyt Csernoch János bíboros, és Serédi Jusztinián székfoglalásáig állt hivatalban.⁸¹⁴ A Pázmáneum növendékei közül kikerült papok sokan tagjai lehettek ennek a rangos testületnek. Az 1803-tól 1985-ig kinevezett kanonokok⁸¹⁵ száma 217, és a legtöbben pazmaniták voltak, akiknek a száma elérte a 74-et, vagyis a káptalan egyharmadát. Ez után a legtöbb esztergomi kanonok: 69, a Szűz Máriáról nevezett Ósrégi Szemináriumból került ki. Ismeretes, hogy ez a szeminárium 1850-ig Nagyszombatban működött, és az után Esztergom adott otthont a szemináriumnak. Létszámban a pesti Központi Papnevelő Intézetben végzett növendékek kerültek be az esztergomi kanonok közé, mintegy 50-en. A Pozsonyban végzettek közül csupán 12 lett esztergomi kanonok. A legkisebb létszámot, mintegy 6 főt, a római Collegium Germanico-Hungaricum adta. A fennmaradó 6 kanonok pedig különböző szemináriumok növendékei közül került ki.

⁸¹¹ Beke Pázmáneum 2002. 332-333. o.

⁸¹² Beke Pázmáneum 2002. 332. o.

⁸¹³ Kollányi 1900. III-LIV. o., Gergely Pkjk 12-13. o., Beke 1989. 11-25.

⁸¹⁴ Beke 1989. 51. o.

⁸¹⁵ V. ö.: Kollányi 1900., Beke 1989. c. köteteket.

Nagyszombati Apostoli Adminisztratúra

Magyarország területének nagy része az 1920-as Trianoni béke következtében átkerül a szomszédos országok területéhez.⁸¹⁶ Az egyházmegyei határok nem estek egybe az ország határokkal. Ennek következtében a másik ország területére eső helyeken apostoli adminisztraturákat állított fel a Szentszék. Ilyen többek között az esztergomi főegyházmegye Csehszlovákiához tartozó részén 1922-ben létrehozott Nagyszombati Apostoli Adminisztratúra, az esztergomi érsekségnek alárendelve. Ennek élén 1922-től szintén egykori pazmanita állt, Jantausch Pál személyében.⁸¹⁷

Győri egyházmegye

A győri püspökségen folyamatosan tevékenykedtek a XIX. században egykori pazmaniták. Az első Sztankovics János (1837-1848) aki megalapította az egyházmegyei könyvtárat és a művészetek pártolójaként ismert.⁸¹⁸ Karner Antal (1849-1856)⁸¹⁹ egyházmegyei szeminárium alapításával írta be nevét az egyházmegye történetébe. Simor János (1856-1866)⁸²⁰ rendbe tette az egyházmegye gazdaságát, megteremtette az egyházmegyei nyugdíjalapot, megreformálta a szemináriumot és kisszemináriummal egészítette ki. Sopronban pedig leánynevelő intézetet, irgalmasnővéreknek zárdát és kórházat alapított. Innen került át az ország első főpapi székébe, az esztergomi érsekibe. Végül Zalka János (1867-1901), aki elsősorban templomokat szentelt, és ezekből ötöt a saját költségén emelt.⁸²¹ Végig látogatta egyházmegyéjét és a Szent Adalbert ereklyét megszerezte székesegyházának. Irodalmi munkásságával is jeleskedett, hiszen a *Katholikus Néplap*, a *Keresztény Naptár* és a *Religio c.* periodikákat szerkesztette.

⁸¹⁶ Részletesen foglalkozik e témával Beke Margit: *A katolikus egyházi közigazgatás alakulása a Kárpát-medencében 1920-1947 között.* = *Levéltári Szemle.* LV. 2005/2. 39-46. o.

⁸¹⁷ Beke Pázmáneum 330-331. o.

⁸¹⁸ Gams 374. o., Beke Pázmáneum. 2002. 321-322. o.

⁸¹⁹ Gams 374. o., Viczián János: Karner Antal. In *MKL 1933 VI.* 217. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 323. o.,

⁸²⁰ Gams 374. o., Beke Pázmáneum. 2002. 319. o., Adriányi Gábor: Simor János. In *Eé.* 376-379. 376-377. o.

Pécsi egyházmegye

A pécsi egyházmegyében mintegy 30 éven át állt két pazmanita növendék püspökként. Kovács Zsigmond (1869-1877) aki püspökként részt vett az I. Vatikáni Zsinaton.⁸²² Tanítóképzőt és líceumot hozott létre egyházmegyéjében. Innen a veszprémi püspökségbe jutott. Őt követte Dulánszky Nándor (1877-1896) a székesfehérvári egyházmegye eddigi főpásztora.⁸²³ Sikeresen újjászervezte a papnevelőt, alapítványi hivatalt hozott létre és gregorián énekiskolát alapított. Leányiskolákat, hozott létre az irgalmas nővérek vezetése alatt. Az elaggott papok számára szegényházra, nőnevelős iskolákra jelentős alapítványt tett. A székesegyházat restauráltatta, amelynek nyomán a legbecesebb műemlékké vált. A Nádasdi püspöki lakot felújította.

Veszprémi egyházmegye

Veszprémben összesen több személyt találni a pazmaniták közül, akik ordináriusként vezették az egyházmegyét. Az egyik Kovács Zsigmond (1867-1877) püspök, előzőleg a pécsi egyházmegye élén állt.⁸²⁴ A Szent József kápolnát építette meg saját költségén. Nyaralójában Szoldatits Ferenc festőművésznek műtermet biztosított. 1857-ben Ranolder János halála után káptalani helynöknek választotta meg Pribék István Józsefet a szombathelyi káptalan. Kovács Zsigmond halála után is, 1877-ben káptalani helynöki tisztséget töltött be.⁸²⁵ Később őt követte Czapik Gyula (1939-1944) megyéspüspökként.⁸²⁶ 1941-ben azonban balesetet szenvedett és sokat betegeskedett. 1943-44-között apostoli adminisztrátorként vezette az egyházmegyét,

821 Gams 374. o., Beke Pázmáneum. 2002. 326. o.

822 Gams 377. o., Viczián János: Kovács Zsigmond. In MKL 1933 294. o., Pfeiffer 47. o., Beke Pázmáneum. 2002. 325. o., Ritzler-Sefrin VIII. 474, 588. o.

823 Kollányi 1900 503-504. o., Viczián János: Dulánszky Nándor. In MKL 1933 II. 724-725. o., Beke Pázmáneum 2002 327. o., Ritzler-Sefrin VIII. 85, 474. o.

824 Ritzler-Sefrin VIII. 588. o., Viczián János: Kovács Zsigmond. In MKL 1933 VII. 294. o., Pfeiffer 47. o., Beke Pázmáneum. 2002. 325. o.,

825 Beke Pázmáneum 2002. 324-325. o., Beke Pkjk III. 450. o.

826 Viczián János: Czapik Gyula. In MKL 1933 II. 306-307. o., Beke Pázmáneum. 2002. 332. o., Pfeiffer 20-21. o.

egyházmegyét, miközben 1943-ban egri érsekké nevezték ki. Gazdálkodásával nem a legjobb emléket hagyta maga után.

Váci egyházmegye

Ennek az élén egyedül Kovács Vince (1953-1969) egykori pazmanita állt apostoli adminisztrátorként, aki Pétery József váci püspök internálása következtében kerül erre a posztra.⁸²⁷

Nyitrai egyházmegye

A pazmaniták közül egyedül Bende Imre(1893-1910) emelkedett a nyitrai püspöki székre, aki előzőleg besztercebányai püspök volt.⁸²⁸ Ebben az egyházmegyében polgári leányiskolát alapított, templomokat és plébániákat hozott létre. A hitéletet megerősítette egyházmegyéjében, amelyet végiglátogatott. Emellett 40 tanulót élelmezett minden nap.

Besztercebányai egyházmegye

A püspökség székét szinte teljesen a pazmaniták uralták, hiszen sokan és aránylag hosszú ideig vezették az egyházmegyét. Az első Rudnyánszky József (1848-1850), aki egyházmegyéi papsága részére alapítványt tett, és megszervezte a püspöki helynökséget.⁸²⁹ 1848-ban a katolikus alsópapság, az iskolák, a kegyúri jog ügyében tárgyalást folytatott a közoktatásügyi miniszterrel, és amikor a függetlenségi nyilatkozatot kimondták, ünnepélyes szentmisét

⁸²⁷ Viczián János: Kovács Vince. In MKL 1933VII. 293-294. o., Beke Pázmáneum. 2002. . 332. o.,

⁸²⁸ Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 767-768. o., Ritzler-Seffrin VIII. 408, 416. o., Viczián János: Bende Imre. In MKL 1933 I. 731. o. Beke Pázmáneum. 2002. 326-327. o.

⁸²⁹ Gams 375. o., Kollányi 1900 1900. 454-455. o., Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 798. o., Beke Pázmáneum. 2002. 322-323. o.,

tartotta 1849. május 24-én. Az osztrák katonaság azonban augusztus 20-án Pesten elfogta és az Újépületbe zárták és hatévi várfogságra ítélték és megfosztották püspöki székétől. Hívei ragaszkodását bizonyítja, hogy 20 ezren aláírást gyűjtöttek érdekében, de eredménytelenül. Innen a budai helyőrségi kaszárnyába, onnan Pozsonyba, majd Bécsbe és végül Kufstein börtönébe zárták és 1850-ben lemondott püspöki székéről. Ipolyi Arnold (1871-1886) tudós püspök helyreállíttatja a műemléki templomokat, az Országos Képcsarnoknak ajándékozta 60 festményét.⁸³⁰ Ekkor már a Magyar Történelmi Társulat megalapításán (1867) túl van, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja. Az Országos Közoktatási Tanács elnöke, a Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke. Nem csupán itthon szerzett hírnevet a tudomány és közművelődés terén, hanem külföldön is, amikor dániai, morva-sziléziai, germán nemzeti múzeumok választmányi tagjává választják meg, és az osztrák birodalom geológiai intézetének levelező tagja is. Az egyházmegye történetének megírása kezdeményezésére történt, amely megjelent a Schematismus Historicusban. E székéből a nagyváradi püspökségre kerül. Bende Imre (1886-1893) püspökként az egyházmegyében templomokat, plébániákat, iskolákat állított helyre.⁸³¹ Amikor megkapta a besztercebányai püspöki kinevezését, akkor kezdte el a szlovák nyelv tanulását és beiktatásakor már magyar és német nyelven kívül szlovákul szólott híveihez. Ekkor már 62 éves volt, de hívei iránti szeretete vezette és tehetsége hozzájárult a sikerhez. Fontosnak tartotta, hogy megismerje egyházmegyéjét, ezért kánoni látogatást végzett és utjai során minden iskolát meglátogatott. Innen a nyitrai püspökség főpásztorává nevezték ki. Végül Rimely Károly (1893-1904), aki két tudományos művel írta be magát a történelembe, a *Historiae Collegii Pazmaniani* és a *Capitulum colleg. Eccl. Posoniensis. c.* művekkel. Ezen kívül, mint a történelem iránt érdeklődő tudós, alapító tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak.⁸³²

830 Kiss János-SziKL 1933ay János. I-II. Budapest 1902. II. 798. o., Prokopp Mária: Ipolyi Arnold. In MKL 1933 V. 339-340. o., Beke Pázmáneum. 2002. 326. o.

831 Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 767-768. o., Ritzler-Seffrin VIII. 408, 416. o., Viczián János: Bende Imre. In MKL 1933 I. 731. o. Beke Pázmáneum. 2002.. 326-327. o.

Székesfehérvári egyházmegye

Az egyházmegyében elsőként Dulánszky Nándor (1873-1875) püspököt lehet találni a pazmaniták közül.⁸³³ Csupán néhány évet töltött itt, mivel a pécsi püspökségre helyezték át. Őt követte Steiner Fülöp (1890-1900) megyéspüspök.⁸³⁴ Sokat fáradozott az egyházmegyéje szellemisége terén és a nép hitéletének erősítője lett. A XX. században Szakos Gyula (1982-1991) található a püspökök között.⁸³⁵ A püspöki karban az Országos Liturgikus Tanácsnak az elnöki tisztségét viselte. Az Országos Magyar Cecília Társulatnak az elnöke és a Római Katolikus Egyházi Szeretetszolgálatnak püspök-főigazgatója.

Szombathelyi egyházmegye

A szombathelyi püspökség élén a XX. században állt három személy, a pazmaniták közül. Az első István Vilmos (1901-1910)⁸³⁶ aki karmelita és domonkos nővéreket telepített Szombathelyre. Fennkölt gondolkodásának, nyájasnak ismerték és kiváló tudománnyal rendelkezett. A szombathelyi káptalan 1935-ben káptalani helynöknek választotta meg Grösz Józsefet, aki Mikes János halála után vezette az egyházmegyét. 1936-tól (1936-1943) apostoli adminisztrátorként vezette az egyházmegyét, majd kinevezett megyéspüspökként⁸³⁷ Innen emelte a Szentszék 1943-ban a kalocsai egyházmegye főpásztorává. Póka György (1982-1987) apostoli adminisztrátorként vezette az egyházmegyét.⁸³⁸

832 Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 799-800. o., Ritzler-Seffrin VIII. 408. o., Beke Pázmáneum. 2002. 315. o.,

833 Kollányi 1900 1900 503-504. o., Ritzler-Seffrin VIII. 85. o., Viczián János: Dulánszky Nándor. In MKL 1933 II. 724-725. o., Beke Pázmáneum 2002 327. o.,

834 Gams, Beke Pázmáneum 2002 328. o.,

835 Beke Pázmáneum 2002. 333. o.

836 Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 823. o., Beke Pázmáneum 2002. 329. o.,

837 Beke Pázmáneum 2002. 332.-33. o.

838 Beke Pázmáneum 2002.333. o.

Kalocsa főegyházmegye

A kalocsai érsekségnek az élén még több volt pazmanita növendék állt. Kunszt József (1852-1866), a nevelés terén tett sokat, amikor 1860-ban a Miasszonyunkról nevezett Iskolanővérek számára elemi iskolától a tanítónőképzőig iskolát épített, a gimnáziumot a jezsuitákra bízta és új ép-letett alapított számukra, valamint az érseki tanítóképzőt, nem csupán székvárosában, hanem az egyházmegyéjében is. 1862-ben tartományi zsinatot hívott össze, és a székesegyházat ujja varázsolta.⁸³⁹ Feljegyzik, hogy jótékony célokra mintegy 1 millió Ft-ot áldozott. Haynald Lajost a Szentszék Rómából, a Rendkívüli Ügyek Kongregációjától emelte a kalocsai érseki székbe (1867-91).⁸⁴⁰ Szellemes és szeretetre méltó modorával nem csupán Rómában, hanem Kalocsán is megnyerte az emberek tetszését. Ő tovább építette az egyházi közigazgatást, amikor új esperes-kerületeket hozott létre, plébániákat alapított, a kis szemináriumot elődje alapítványából felépíti.⁸⁴¹ Ezen kívül a Kalocsa-kiskörös vasútvonal kiépítését is szorgalmazta. Közös nemzeti kuturánkat gyarapította, amikor a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta növénygyűjteményét, sőt könyvtárát is. Ezen kívül Kalocsán csillagvizsgáló hozott létre. Kalocsán és Bácsán igen költséges régészeti ásatásokat végeztetett. Jótékony célokra mintegy 5 millió Ft-ot hagyott. Császka György (1891-1904) új plébániákat, templomokat alapított.⁸⁴² A kalocsai székesegyháznak ő ajándékozta a Szent István hermát. Emellett biztosította 75 ezer Ft-os alapítványával a kántortanító nyugdíjintézet létrehívását, és tanítóiról a Tanítók Házában is gondoskodott. Nem felejtkezhetett el a szegényekről sem, ezért a Szegények Házát építette számukra. Az egyházi szervezet mellett tehát elmondható, hogy szociális érzékenységgel is rendelkezett, amely az egyház fejét is foglalkoztatta, hiszen 1891-ben adta ki XIII. Leo pápa a Rerum Novarum c. enciklikát. Bár Csernoch János (1911-1912) érseknek nem sok ideje adatott a kalocsai érseki székben, mégis plébániák alapításáról és templomok építéséről adnak számot az egykorú források.⁸⁴³ Grösz

839 Gams 382. o., Kollányi 1900. 456-458. o., Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 855. o., Ipolyi László: Kalocsai főegyházmegye. In MKA 1984. 745-749. o., Takács Emma: Kunszt József. In MKL 1933 VII. 549-550. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 327. o.

840 Gams 372. o.

841 Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 856. o., Viczián János: Haynald Lajos. In MKL 1933 IV. 661. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 325. o.

842 Kollányi 1900 1900. 498-500. o., Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 858. o., Ritzler-Seffrin VIII. 215. o., Viczián János: Császka György. In MKL 1933 II. 383-384. o., Beke Pázmáneum. 2002. 327. o.

843 Viczián János: Csernoch János. In MKL 1933 II. 425-426. o., Erdő Péter: Csernoch János. In Eé. 385-389. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 328-329. o.

József (1943-1961) ideje elsősorban a világháborús eseményekkel telt, majd 1951-ben letartóztatják és Püspökszentlászlót jelölik ki internálási helyül, ahol házi őrizetben tartják.⁸⁴⁴ Amikor 1956-ban kiszabadult, az állam és az egyház közötti konszolidációjával foglalatzkodott, és az Opus Pacis, valamint a Hazafias Népfrent Országos elnökségének tagja lett, vagyis inkább politikával tudott foglalkozni. Hamvas Endre (1964-1968) között állt a főegyházmegye élén, az állam és az egyház közötti megegyezésnek egyik jelentős tagja, az Opus Pacisnak, és az Országos Béketanácsnak díszelnöki tisztségét töltötte be.⁸⁴⁵ Tanulmányait abban is kamatoztatta, hogy hittankönyveit az egész országban ismerték és tanították.

Csanádi egyházmegye

Az egyházmegye élén több főpásztor állt a pazmaniták közül. Bonnaz Sándor (1860-1889) Temesvárott a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővéreket letelepítette. Részt vett az I. Vatikáni zsinaton is.⁸⁴⁶ Wolafka Nándor (1906)⁸⁴⁷ az iskola alapításban jeleskedett, amikor még debreceni plébánosként a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek rendjét letelepítette és rájuk bízta a Svetits intézetet. Csernoch János sem időzött sokat a csanádi székhelyben, de folytatta elődjének munkáját (1908-1911)⁸⁴⁸. Végül Hamvas Endre, nehéz évek után (1944-1964) lépett a kalocsai érseki székhelybe, miközben ellátta a nagyváradai apostoli adminisztraturát, majd pedig az esztergomi apostoli adminisztraturát is.⁸⁴⁹

⁸⁴⁴ Sinkó Ferenc – Balogh Margit. Grósz József. In MKL 1933 IV. 233. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 332-333. o.

⁸⁴⁵ Beke 1989. 146. o., Viczián János: Hamvas Endre. In MKL 1933 IV. 567-568. o., Beke Pázmáneum. 333. o.

⁸⁴⁶ Gams 371. o., Beke Pázmáneum 2002. 325. o.,

⁸⁴⁷ Beke Pázmáneum 2002. 329. o.,

⁸⁴⁸ Beke Pázmáneum 2002. 328-329. o., Csernoch Viczián János: Csernoch János. In MKL 1933 II. 425-426. o.,

⁸⁴⁹ Beke Pázmáneum 2002. 333. o., Viczián János: Hamvas Endre. In MKL 1933 IV. 567-568. o.,

Váradai egyházmegye

Az erdélyi egyházmegyék közül Nagyvárad egyetlen volt pazmanita növendékkel büszkélkedhet és ez Ipolyi Arnold (1886- dec.) püspök.⁸⁵⁰ Sajnos, nem mint nagyváradi püspök vált ismertté Ipolyi Arnold, hanem élete folyamán alkotott műveiért, ugyanis igen rövid időt töltött ebben a püspöki székben. 1886. februárban kinevezést kapott ebbe az egyházmegyébe, de decemberben már elhunyt.

Erdélyi egyházmegye

Az erdélyi egyházmegyében található a leghosszabb ideig az egykori pazmanita főpásztorok. A sor Haynald Lajos (1852-1863) püspökkel kezdődik⁸⁵¹, aki népiskolákat alapított, végig látogatta egyházmegyéjét és jelentős alapítványokat hozott létre. Sürgette Erdélynek Magyarországgal való unióját, ezért lemondatták és a római Rendkívüli Ügyek Kongregációjához rendelik. Fogarassy Mihály (1864-1882) az irgalmasnővéreknek zárdát alapított és iskolát hozott létre.⁸⁵² Alapítványt tett háromkarú egyetem épületének felépítésére és kiadására. Lönhardt Ferenc (1882-1897) után számos templom és iskola maradt, amelyet ő épített.⁸⁵³ Az Erdélyi Római Katolikus Státus iskoláit rendezte. A tanügyre mintegy 100 ezer Ft-ot fordított és ennyit szánt a szegény plébániák segítésére is. Papjait szeretettel nevelte és följegyzik, hogy mintegy 146 papot szentelt püspöksége alatt. Mailáth Gusztáv Károly (1897-1935)⁸⁵⁴ karizmatikus egyéniségű főpásztora volt egyházmegyéjének. Fáradhatatlan volt az igehirdetésben, szívesen gyóntatott és több ezer hívőt bérmált. A szabadelvűség távol állt tőle. A székelyek szegénységét látva a keresztény szociális egyesületek megalakítását sürgette. Magán és főpapi jövedelméből különösen az iskolákat

850 Ritzler-Sefrin VIII. 359. o., Prokopp Mária: Ipolyi Arnold. In MKL 1933 V. 339-340. o.,

851 Gams 382. o., Beke Pázmáneum 2002.325. o., Haynald Viczián János: Haynald Lajos. In MKL 1933 IV. 661. o.

852 Gams 382. o., Beke Pázmáneum 2002.323. o. Fogarassy Viczián János: Fogarassy Mihály. In MKL 1933 III. 730-731. o.

853 Ritzler-Sefrin VIII. 291. o., Beke Pázmáneum 2002. 326. o., Viczián János: Lönhardt Ferenc. In MKL 1933 VIII. 140-141. o.

támogatta, hiszen a jövődő nemzedéket tartotta szem előtt. Lelkigyakorlatokat rendezett papjai számára Gyulafehérvárott és Csiksomlyón, és ugyan ezt tette a tanítók részére is. 1898-ban személyesen vezette zarándok híveit a pünkösdi csiksomlyói búcsúra. A Fogarassy-féle elgondolást tovább vitte, de megvalósítani nem tudta. 1913-ban egyházmegyei zsinatot tartott. 1925-ben a kisebbségi egyezmény megsértése miatt a protestánsokkal együtt panasszal élt a Nemzetek Szövetségénél. Az 1927-ben megkötött román konkordátum értelmében 1930-ban gyulafehérvári egyházmegye névvel újjáalapították egyházmegyéjét és ennek püspöke maradt. 1936-ban lemondott betegsége miatt a püspökségről. Ebben az egyházmegyében kitűnően nyomon lehet követni a főpásztoroknak azon törekvését, hogy elődjeik szándékait továbbépítsék az egyházmegyében.

Egri főegyházmegye

A harmadik érseki tartomány is több pazmanitával büszkélkedhet, hiszen olyan jelentős személyiségek irányították, mint Bartakovics Béla ((1850-1873), aki a rozsnyói püspökségről került ide. Az egri jogakadémiát visszaállította.⁸⁵⁵ Az angolkisasszonyok részére leánynevelő intézetet hozott létre. Szociális érzékenysége is megfigyelhető, hiszen 1856-ban kántortanítóinak nyugdíjintézetet alapított. Emellett az egyházi ének és zene művelését is fontosnak tartotta, amelyre őket a Pázmáneumban is nevelték és ezt tudta kamatoztatni. Ezen felül az irodalmat is pártfogolta, mint az a XIX. századi főpapok esetében tapasztalható. Szintén nagyformátumú egyéniség a közvetlen utód: Samassa József (1873-1912) is. ⁸⁵⁶ Az egri jogakadémiát a katolikus jogakadémiákkal együtt megmentette Trefort Ágost vallás-és közoktatásügyi miniszter ellenében. Berendezte az egri új tanítónőképző intézetet. A Nyíregyházán álló római katolikus templom neki köszönheti létét, amelyet saját költségén épített, akárcsak a miskolci egykori nőnevelő intézet is. Ezen felül számos templomot alapított. A XIX. századra ugyancsak jellemző módon papi nyugdíjintézetet hozott létre. Adományai meghaladták a 3 millió Ft-ot. A szegény özvegyek számára Erzsébet-alapot hozott

854 Ritzler-Sefrin VIII. 391. o., Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 874. o., Marton József-Viczián János: Mailáth Gusztáv Károly. In MKL 1933 VIII. 531-533. o. Beke Pázmáneum 2002.330. o.

855 Gams 368. o., Soós Imre: Egri főegyházmegye. In MKA 1984. 760-767. o., Viczián János: Bartakovics Béla. In MKL 1933 I. 635-636. o., Beke Pázmáneum. 2002. 322. o.

létre és gazdasági alkalmazottjai részére is. A főrendiházban sokat tevékenykedett, és a kongrua-rendező bizottságnak elnöke lett. Czapik Gyula (1943-1956) már a veszprémi püspökség élén megtapasztalhatta az egyházmegye kormányzását, hiszen onnan jött az érsekség élére.⁸⁵⁷ Itt pasztorációs tevékenységet folytatott, és Hódmezővásárhelyen papi otthont hozott létre. A magyar egyház életében jelentős szerepet vitt, amikor 1951-1956 között a Magyar katolikus Püspöki Kar elnöke volt, az esztergomi érseki szék akadályoztatása miatt. A feloszlott szerzetesek megsegítésére megalapította Solidaritas Háziipari Szövetkezetet. Az állam és egyház közötti viszony megteremtésén fáradozott, és a nemzetközi békemozgalomban is részt vállalt. Emellett jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki.

Szepesi egyházmegye

A püspökség élén Samassa József (1871-1873) állt⁸⁵⁸, aki a romladozó műemlékek helyreállításához kezdett, elsőként a szepeshelyi Szapolyai-kápolna restaurálását kezdte el, de befejezni nem tudta. Rövid püspöksége után egri érsekké emelte a Szentszék. Megkezdett művét Császka György (1874-1891) folytatta, aki hosszabb ideig kormányozhatta az egyházmegyét.⁸⁵⁹ Az ősi szepeshelyi székesegyházát restauráltatta oly műértéssel, hogy még Ipolyi Arnold is dicsérőleg szólt róla. Leányárvaházakat, így Lőcsén, Rózsahegyen, Tördemícen leánynevelő intézetet alapított, számos templomot emelt, műemlékeket mentett meg. Sokat tett a magyar szellemű szlovák közművelődésért, amelynek eredményekét egyletet alapított. Az irodalom iránti érdeklődését az is bizonyítja, hogy Szepesváralján nyomdát hozott létre és kiadta a Szepesi Közlemények c. hetilapot. Az egész magyar közművelődés is sokat köszönhet neki, mivel a Monumenta Vaticana sorozat kiadásához jelentős összeggel, mintegy 3 ezer Ft-tal járult hozzá. Született filantrópként, és a megtestesült szeretetként

856 Kiss János-Sziklay János. II. 949. o., Ritzler-Sefrin VIII. 82. o., Soós Imre: Egri főegyházmegye. In MKA 1984. 760-767. o., Beke Pázmáneum. 2002. 327. o.

857 Soós Imre: Egri főegyházmegye. In MKA 1984. 760-767. o., Viczián János: Czapik Gyula. In MKL 1933 II. 306-307. o., Beke Pázmáneum. 2002. 332. o.

858 Gams 378. o., Kiss János-Sziklay János II. 949. o., Ritzler-Sefrin VIII. 504. o.,

859 Kollányi 1900 1900. 498-500. o., Kiss János-Sziklay János. I-II. Budapest 1902. II. 857. o., Ritzler-Sefrin VIII. 504. o., Viczián János: Császka György. In MKL 1933 II. 383-384. o., Beke Pázmáneum. 2002. 327. o.

jellemzik. Párvy Sándor (1904-1919) tagja volt a katolikus autonómiai kongresszusnak.⁸⁶⁰ Az Új Magyar Sionnak pedig munkatársa volt.

Rozsnyói egyházmegye

Ez a püspökség csupán két személyt tudhat magáénak a pazmaniták közül, ami azért szokatlan, mivel a püspökség megalakulásától fogva kivételezett volt az egyházmegye, hiszen 3 tanulót küldhetett egyszerre a Pázmáneumba. Közülük Bartakovics Béla (1844-1850) az első, aki a hazai tudományosság terén sokat munkálkodott.⁸⁶¹ Amikor Rozsnyón tűzvész pusztította a püspöki lakot, azt teljesen megújította, szemináriumot épített. Nevéhez fűződik több külföldi templom segélyezése, így a genfi, a bécsi fogadalmi és a gothai templom is. Kiváló bölcsességgel és szeretettel irányította a legnehezebb időkben az egyházmegyét. Innen az egri érseki méltóságba emelték. A másik nagy egyénisége az egyházmegyének Schopper György (1872-1895)⁸⁶². Püspöksége 23 éve alatt az egyházmegye élvezhette jótékonyágát. Az egyházmegyében kórházat, árvaházat, gyermek-szanatóriumot épített, az apácáknak zárdát alapított, sőt vasas fürdőt létesített a betegek számára.⁸⁶³ Saját vagyonából mintegy 500 ezer Ft-ot áldozott egyházmegyéjére. Valójában a karitás irányította tetteit. Azt állapították meg róla: „Mint tudós, csillaga volt a hittudományoknak, mint a toll munkása erős lélekkel vívta az igazak harcát”.⁸⁶⁴

860 Ritzler-Sefrin VIII. 184. o. Viczián János: Párvy Sándor. In MKL 1933X. 630. o., Beke Pázmáneum. 2002. 328. o.

861 Gams 378. o., Kollányi 1900 1900. 448-452. o., Viczián János: Bartakovics Béla. In MKL 1933 I. 635-636. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 322. o.,

862 Ritzler-Sefrin VIII. 485. o.

863 Kollányi 1900 1900. 492-494. o., Kiss János-Sziklay János. II. 980. o., Beke Pázmáneum. 2002. 311. o.,

Rozsnyói Magyarrészi Apostoli Adminisztratúra

A Trianon után elkerült rozsnyói egyházmegye Magyarrészi területén apostoli adminisztrátorok működtek, közöttük volt Pájer János,⁸⁶⁵ aki 1927-1937 között adminisztrálta a területet, az esztergomi érsekségnek alávetve.

Kassai egyházmegye

Ez az egyházmegye több főpásztort tudhat magáénak, akik pazmanitaként tanultak Bécsben. Az első közülük Ocskay Antal (1838-1848), akinek irodalmi munkássága jelentős, mivel a Régi magyar nyelvemlékeket ismertette.⁸⁶⁶ Kunszt József (1850-1852) rövid időt töltött e székben, mert kalocsai érsekként hagyja el ezt az egyházmegyét.⁸⁶⁷ Bubics Zsigmond (1887-1907) valóban jelentőset alkotott az egyházmegyében.⁸⁶⁸ Fontosnak tartotta az oktatás és nevelés ügyét, ebben a tárgyban nagyszerű körleveleket bocsátott ki. A kassai dóm újjáépítése az ő idejében történt. Kiváló műértő hírében állt, és különösen a festőművészetet köszönhet sokat, hiszen az Esterházyak bécsi képtárát rendezte, azt hazaszállította és a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe helyezte el. Az Egyetemi könyvtár képeit, metszeteit rendezte. Saját képgyűjteményét a kassai egyházmegyére, más műtárgyakat az Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta. A következő főpap Fischer-Colbrie Ágoston (1907-1925), aki koadjutorként működött Bubics Zsigmond mellett.⁸⁶⁹ Haladó felfogású főpásztor, aki 1917-ben földreformot javasolt. 1919-ben hűségesküt tett a csehszlovák kormánynak és így megtarthatta püspöki székét. Szent életű, imádságos főpapként ismerték. Jelentős, mintegy 18 önálló mű birtokosa.

864 Kollányi 1900 1900. 493. o.

865 Gergely Pkjk 354. o., Viczián János: Pájer János. In MKL 1933 X. 427. o.,

866 Viczián János: Ocskay Antal. In MKL 1933 IX. 949. o., Ritzler-Seffrin VII. 139. o., A mű címe: Régi magyar nyelvemlékek. I. A Pray-kódex liturgikai és egyháztörténeti ismertetése. Pest 1838., Beke Pázmáneum. 323. o.,

867 Gams 370. o., Kollányi 1900 1900. 456-458. o., Ipolyi László: Kalocsai főegyházmegye. In MKA 1984. 745-749. o., Takács Emma-Kunszt József. In MKL 1933 VII. 549-550. o., 310. o.

868 Kiss János-Sziklay János. II. 994. o., Viczián János: Bubics Zsigmond. In MKL 1933 56-57. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 326. o.

869 Beke 1989. 61-63. o., Takács Emma: Fischer-Colbrie Ágost. In MKL 1933 III. 682. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 312. o.

Az utolsó, aki pazmanitaként kassai püspök, Madarász István (1939-1948) volt.⁸⁷⁰ Székhelyét 1945-ben kényszerült elhagyni és utolsó éveit Hejácén, száműzetésben töltötte. Jelentős irodalmi munkásságot hagyott maga után.

Szatmári egyházmegye

A szatmári egyházmegyében két személy található a növendékek közül. Az első Haas Mihály (1858-1866), aki az osztrák tanügyben elkötelezett volta miatt lett népszerűtlen püspökké.⁸⁷¹ A másik személy Meszlényi Gyula (1887-1905).⁸⁷² Szemei előtt, elsősorban híveinek jobb lelkipásztori ellátása függött, ezért mintegy 17 új templomot épített. A püspöki palota mellé pedig könyvtára számára új épületet is emelt. Az oktatásügy terén sokat fáradozott, emellett jó tollú írónak is bizonyult.

Zágrábi egyház/ főegyházmegye

A középkori alapítású zágrábi püspökséget 1852-ben érseki rangra emelte a Szentszék. Haulik György (1837-69) mint megyéspüspök kezdte meg működését az egyházmegye élén, és amikor az egyházmegyét érseki rangra emelte a Szentszék, akkor 1854-ben első érseke lett.⁸⁷³ Hamarosan, 1856-ban a bíborosi kollégium tagja lett. Előzőleg, 1845-ban báni helytartóvá nevezeték ki, amely meghatározta politikai pályafutását, és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején helyi elkötelezettsége erősebb volt annál, semmint hogy a szabadságharc mellé állhasson. Végrendeletében jelentős adományokat tett káptalanok, szegények, szerzeteskolostorok javára, könyveit az érseki könyvtárra hagyta és egyházi kegytárgyait a zágrábi székesegyházra. Nem feledkezett el a szegény templomokról, sem az öreg papokról,

870 Takács Emma: Madarász István. In MKL 1933 VIII. 227-228. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 331. o.

871 Ritzler-Sefrin VIII. 532. o., Mészáros István: Haas Mihály. In MKL 1933 IV. 439. o., Beke Pázmáneum 2002.324. o.

872 Kiss János-Sziklay János. II. 1013. o., Ritzler-Sefrin VIII. 532. o., Viczián János-Bura László Béla: Meszlényi Gyula. In MKL 1933 IV. 1007-1008. o., Beke Pázmáneum. 2002.. 327. o.

de a gazdatisztekről sem. A következő pazmanita Poszilovics György 1894-től lett zágrábi érsek.⁸⁷⁴

Zengg-modrusi egyházmegye

Egyetlen személyről lehet tudni, hogy püspök volt, Poszilovics Györgyről (1876-1894),⁸⁷⁵ aki maga mögött hagyott számos tudományos cikket, és a Katolicki list c. lap szerkesztését is. Előzőleg pedig a zágrábi egyetemen Újszövetségi Szentírást adott elő. Innen emelte a Szentszék a zágrábi érsekségbe.

Tábori püspökség

A tábori püspökség különbözik a többi egyházmegyétől, amelyek meghatározott területtel rendelkeznek. A tábori püspökség hazánk területén bárhol lévő katonai személyek fölött rendelkezik joghatósággal, vagyis meghatározott hívő csoportnak az élén áll. Hazánkban önálló tábori lelkészség 1920 után jöhetett létre, és ennek élén Hász István (1929-1973) tábori püspök állt, aki altábornagyi rangot ért el 1944-ben.⁸⁷⁶ A szovjetek elől menekülve Ausztrián keresztül Svájcba ment, és itt telepedett le.

Szerzetesrendek

A pannonhalmi bencés főapátság élén állt Rimely Mihály 1842-1865 között. A kapucinus ferenceseknél pedig Huszár Dezső található mint tartományfőnök 1985-től.

873 Kollányi 1900 1900. 444-446. o., Gams 388. o., Takács Emma: Haulik György. In MKL 1933 IV. 651-652. o. Beke Pázmáneum. 2002. 322. o.

874 Kiss János-Sziklay János II. 1116. o., Ritzler-Seffrin VIII. 509,600. o.

875 Kiss János-Sziklay János II. 1116. o., Ritzler-Seffrin VIII. 509, 600. o.

876 Gergely Pkjk 357. o., Takács Emma: Hász István. In MKL 1933 IV. 636. o., Beke Pázmáneum 2002. 331. o.

4. A pazmanitáknak a társadalomban betöltött szerepük.

a./ Politika, államigazgatás

A politikai hatalom csúcán is megtalálunk néhány személyt, akik a Pázmáneumba jártak. . A legnagyobb hatalom Tiszó Józsefnek jutott, akit a kortárs Czapik Gyula igen tehetséges és nagyon szorgalmasnak ismert. Nyitrán teológiai tanár, majd 1918-ban képviselője a cseh parlamentnek és Hlinka Andrásnak ⁸⁷⁷ 1938-ban bekövetkezett halála után vezetője lett a szlovák néppártnak. Prágában, 1927-29 között népjóléti miniszteri tisztséget töltött be. Később 1939-ban az önálló Szlovákia államelnöke, aki megtartotta plébániáját és mint elnök vasárnap szentmisét mondott. Hosszú tárgyalás után, 1947-ben mint háborús bűnöst halálra ítélték, és hirtelen fölakasztották Pozsonyban, és holttestét eltüntették.⁸⁷⁸

Horvát báni méltóságban található Haulik György. Őt zágrábi megyéspüspökként 1845. októberében nevezeték ki horvát báni helytartóvá, amely meghatározta politikai pályafutását és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején teljesen szembefordult a magyar szabadságharc érdekeivel. A hatalom közelébe került Giesswein Sándor is, aki 1918-ban, az őszi forradalom után a Nemzeti Tanács tagja lett.⁸⁷⁹

A Helytartótanácsban is lehet fellelni néhány pazmanita személyt. Haulik György 1830-ban pristinai választott püspök és még ebben az évben a Helytartótanács tagja. Néhány évvel később, 1836-ban Dertsik János nevével találkozni, aki szintén pristinai választott püspök és ugyanebben az évben a tanács tagja.

Más főpapok a végrehajtó-hatalom színterén fejtettek ki tevékenységet, Külügyi szinte fáradozott Csiszárík János. Csiszárík 1916-1918 között a közös osztrák-magyar külügyminisztériumban dolgozott és egyházpolitikai tárgyalásokat folytatott Németországban,

⁸⁷⁷ Hlinka András (1864-1938) szlovák politikus, aki ruszofil szlovák nemzetiség érdekében tevékenykedett. V. ö.: Gulyás XIII. 730-731. o.

⁸⁷⁸ Politikájáról v. ö.: Vincze Péter: Tiso: A hatalomvágy szlovák eminense. Egy ifjú katolikus tábori lelkész érzéke az „idők szavához”. = Új Magyarország. 1997. okt. 13. 8. o.

⁸⁷⁹ Rátkai Árpád-Viczián János: Giesswein Sándor. In MKL 1933 IV. 98-101. o.

Lengyelországban és Törökországban.⁸⁸⁰ 1920-ban az önálló magyar külügyminisztériumban teljesített szolgálatot, amikor Hollandiában, Németországban, 1928-ban New Yorkban tárgyal. 1929-ben rendkívüli követ és meghatalmazott miniszterként járt el. 1932-ben vonult nyugalomba.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban az I. Ügyosztály a katolikusokra vonatkozó ügyeket intézte, amelynek az élén papok álltak. Közöttük található Samassa József, a későbbi egri érsek, 1869-ben a minisztériumban osztálytanácsosként működött. 1872-ben ugyancsak osztálytanácsosi rangban található Dulánszky Nándor, a későbbi pécsi püspök. Madarász István, egykori pazmanita 1928-tól az ügyosztály élén miniszteri tanácsosként, 1935-től pedig miniszteri osztályfőnökként állt 1939-ig, püspöki kinevezéséig.⁸⁸¹

Grósz József, amikor 1956-ban a házi őrizetből kiszabadult, az állam és az egyház közötti konszolidációját igyekezett elérni, és az Opus Pacis, valamint a Hazafias Népfront Országos elnökségének tagja lett, ami azt jelenti, hogy inkább politikával tudott foglalkozni. Hamvas Endre az 1964-es állam és az egyház közötti megegyezésnek egyik jelentős tagja, az Opus Pacisnak, és az Országos Békétanácsnak díszelnöki tisztségét is töltötte be.

A bírói hatalom ágazatában szintén megtalálhatók volt pazmanita növendékek. Ezt a felsőbbírást még III. Károly király szervezte újjá és tagjainak létszámát 15-ben határozta meg. Fontosságát kiemeli az, hogy a Királyi Ítéletábrával alkotta a Királyi Kúriát, amely megfellebbezhetetlen ítéletet hozott. A Hétszemélyes tábla elnökeként Németh György 1846-ban tribunici választott püspök állt. Liphay Antal 1844-ben dulmeni választott püspök és a tábla ülnöke. Lévay Sándor abderrai felszentelt püspök szintén a tábla bírása.

Lelkesi feladatot is elláttak volt pazmaniták, és pedig a kisebb prelátusok szintjén.⁸⁸² Ők olyan főpapok, akik püspöki joghatóságot gyakoroltak bizonyos terület vagy hívőereg fölött, de nem tartoztak a megyéspüspök joghatósága alá. Nem felszentelt püspökök, de főpapi jelvényt viselhetnek. Ilyen kisebb prelátusi rangban található egyesek a királyi táblánál. Prelátusaként szerepel Sztankovics János a későbbi győri püspök még 1848-ban. Liphay Antal dulmeni választott püspök állt 1844-ben. Szintén a királyi tábla prelátusa 1867-ben Kovács Zsigmond, a későbbi veszprémi püspök.

⁸⁸⁰ Viczián János: Csizsárik János. In MKL 1933 II. 465. o., UMÉL I. 1162. o.

⁸⁸¹ Balogh Margit-Gergely Jenő 198. o.

⁸⁸² Kiss György: Kiseb prelátusok. In KL 1933. III. 73-74. o.

b./ Egyházpolitika az országgyűlésben

A Pázmáneumból kikerült növendékeknek legmagasabb vágyuk a püspöki méltóság elérése és ez nem keveseknek sikerült. Mint püspökök azonban nem csupán a szorosán vett vallásos ügyekben döntöttek, hanem az egyház és állam között kialakult kapcsolatoknak megfelelően állami ügyekben is. A püspököknek jogukban állt országgyűléseken részt venni és a szöveggel küzdeni az általuk jónak tartott ügyekért. Itt már inkább egyházpolitikai szférára térhetünk rá.

Az egyház jelen volt a törvényhozó testületben, a főpapság hivatalánál fogva külön rendet alkotott és részt vett az országgyűlés felső tábláján, majd a felsőházban fejtette ki tevékenységét.⁸⁸³ Méltóságuknál fogva a főrendiháznak tagjai voltak egyházi tisztségük tartama alatt Magyarország latin és görög szertartású egyház nagyjai, hazánk hercegprímása, érsekek, megyéspüspökök, a magyar király kinevezéstől függő úgynevezett választott püspökök, akik egyúttal felszentelt püspökök: a nándorfehérvári és tinnini/knini, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az auraniai perjel.⁸⁸⁴ A XIX-XX. században a törvénykezés legfelsőbb szintjén vettek részt a volt pazmanita növendékek, akikből megyéspüspökök lettek.⁸⁸⁵ Az 1885: VII. törvénycikk előtt a választott püspökök, mint az almissai, ansariai, arbei, bácsi, biduai, bosoni, kattarói, drivesti, dulcineoi, dulmi, makáriai, pharoi, prisztinai, rizanói, sardikai, scardoniai, skopiai, skutari, szerbiai, sebenikoi, tribucini és vovadra püspökök szintén főrendiek voltak, de ettől kezdve a két említett választott püspök lett felszentelt és egyúttal az országgyűlés felsőházának tagja.⁸⁸⁶ Ilyen választott püspökök volt Dertsik János 1836-ban pristinai püspök, 1842-ben Fogarassy Mihály scutari választott, 1844-ben Bartakovics Béla almisi választott püspökként. Németh György tribunici püspök 1846-ban, Krautmann József knini 1852-ben, Markl Ignác 1859-ben dulcineai választottként, 1861-ben Lévy Sándor driveszti választott, Forgách Ágoston 1861-ben sebenicói választott, és ugyan ebben az évben Szajbély Henrik mint vovadrai választott, 1874-ben Dulánszky Nándor bácsi választott, 1878-ban Bubla Károly arbei választott, Lönhardt

883 Gergely Jenő-Izsák Lajos: 165. o., Dobszay Tamás: A művelődés és a műveltség polgárosodása. In Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András Budapest 2003. 154-191, 160. o.

884 Geisz Antal: 788. o., A főrendiházi tagságra v. ö. 1885: VII. tc. 4. §-át.

885 V. ö.: Beke Pázmáneum 2002. 321-334. o.

886 Tomek Vince: Választott (névleges) püspökök. In KL 1933 IIV. 435. o.

Ferenc 1878-ban scardonai választott püspökök részt vettek az országgyűlés felsőházi munkájában. Az 1885 utáni választott püspökök már nem.⁸⁸⁷ Ennek következtében Havran János 1901-ben biduai választott püspök, Mohl Antal serviai választott püspök 1905-ben, Bogisich Mihály pristina választott 1896-ban, Walter Gyula 1908-ban ozerói választott, Nemes Antal 1912-ben makariai választott, Csiszárík János 1917-ben almisi választott püspökök csupán rangbeli címüket viselhették, de a törvényhozásba nem vehették részt

A XIX. században végzett pazmanita egykori növendékek valójában ennek a századnak a második felére értek be és álltak a politika küzdőterére. Különösen a kiegyezés utáni idők országgyűléseinek viharában álltak helyt, így 1867-től kezdve Simor János esztergomi érsek, magyar prímás és Haynald Lajos kalocsai érsek, akik nagy energiával vezették Magyarország egyházpolitikáját de utánuk is tettekés és bátor főpapok jöttek Schlauch Lőrinc és Hornig Károly nem pazmanita főpapok. Mellettük Samassa József egri érseknek volt nagy jelentősége. Simor János és Haynald Lajos még az 1855-ös osztrák konkordátum idején játszottak főszerepet.⁸⁸⁸ IX. Pius pápa akarata ellenére a magyar püspöki kar nem vette fel a konkordátumot a Corpus Iuris Hungarici. Simor János ekkor tanácsadóként Leo Thun osztrák miniszter mellett részt vett a konkordátum előkészítésében. Éveken át húzódott a konkordátum felvétele a magyar törvénykönyvbe és Simor János 1867-ben is a pápa kívánsága mellett állt. A püspöki kar azonban ekkor is ellenezte és Haynald Lajos személyesen vitte Rómába az általa szerkesztett választ. A törvények közé nem vették be még 1868-ban sem a konkordátumot, bár annakidején aláírták a püspökök. A konkordátum ügye elcsendesedett az országgyűlésen, amely az egyház és állam közötti viszonyt meghatározta volna. Mégis az állam és egyház viszonyának meghatározásáról szóló vita folytatódott az országgyűléseken, és megfogalmazódott, hogy az autonómia⁸⁸⁹ oldaná meg ezt a viszonyt. Eötvös Józseftől származik ugyan a gondolat, de az egyház teljesen sajátjának tudta és már 1848-ban szó esett róla, mégis a XIX. század második felétől kerül előtérbe. A vitában Simor Jánosnak jutott a főszerep, és mellette állt Haynald Lajos hű küzdőtársaként, míg a többi püspök nem támogatta elképzeléseiket. Simor elnökkölt az 1868-ban létrejött vegyes bizottságban. Már Simor János halála után jóval később, csak 1897-ben ült össze az autonómia országos bizottsága, de szabályzatot csak 1902-ben fogadtak el. Ebbe az országos

⁸⁸⁷ V. ö.: Beke Pázmáneum 2002. 321-334. o.

⁸⁸⁸ Hermann. 445. o., Adriányi: 1974. 24. o., Tóth László: A vallásos szellem. In Magyar Művelődéstörténet I-V. Szerk.: Domanovszky Sándor – Szentpétery Imre-Balanyi György-Mályusz Elemér-Varju Elemér. Hasonmás kiadás. Szekszárd 1991. 282-306, 297. o.

katolikus nagygyűlésbe kapcsolódott bele a szintén pazmanita Giesswein Sándor és kiállt az autonómia törekvései mellett.

A XIX. századot átfogó országos egyházpolitikában a másik fontos vonulat, a egyes házassági és anyakönyvezési kérdés. Ezekben szintén a legnagyobb egyéniségekként pazmanita főpapok részéről Simor János, Haynald Lajos és Samassa József szerepelt. Simort és Haynaldot Anton von Monts német konzul a kortárs személyiség úgy jellemezte, hogy erősen kezükben tartották az alsó papságot és inkább hazafiak voltak, mint római főpapok, inkább mágnások mint egyházi méltóságok és mindig megtalálták az állam és egyház közötti modus vivendit.⁸⁹⁰ Valószínűleg Samassa egri érsek is hasonlóan gondolkodott, hiszen amikor 1890-ben Rómában járt az anyakönyvezés ügyében⁸⁹¹ akkor XIII. Leo pápa elsősorban párt egyéniségként értékelte és Bécs kifejezett akarata ellenére sem nevezte ki bíborosnak, ami csak 1905-ben következett be, de ekkor már X. Pius volt a pápa és igazán ő sem látta jónak a bíbornokságot.

Az 1894-1895-ös kultúrpolitikai harcokban Schopper György rozsnyói és Steiner Fülöp székesfehérvári úgynevezett ultramontán püspökök szálltak sorompóba a radikális liberálisok ellen, de számuk igen csekély volt.⁸⁹² Ennek a harcnak a lezárásaként a katolikusok részéről végre Zichy Nándor, Esterházy Miklós Móric és Steiner Fülöp székesfehérvári püspök részvételével 1895-ben létrejött a Néppárt.⁸⁹³ Ennek a pártnak a Vatikán részéről való elismertetése éppen Steiner Fülöpnek köszönhető. Ő ugyanis XIII. Leo pápa előtt kedvelt személyiség volt és a pártot úgy mutatta be, mint amelyik a püspöki kar bizalmát élvezte és teljesen egyházi alapokon áll.⁸⁹⁴ Az ultramontán püspökök és a párt az 1905-ös parlamenti választásokon győzelmet arattak és ennek az irányvonalnak köszönhető a katolikus Apponyi Albert gróf megválasztása kultuszminiszterré. Sajátos kölcsönhatásként fogható fel a világi és egyházi hatalom összefonódásában az a tény, hogy Apponyi viszont keresztülvitte az egykori pazmanita Csernoch János 1908-as csanádi püspökké kinevezését,

889 Ujabbán megjelent tanulmánykötet erről szól: Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848-1918. Szerk.: Sarnyai Csaba Máté (METEM könyvek 29.) Budapest 2001.

890 Idézi Adriányi 1974. 25. o.

891 Adriányi: 1974. 23. o.

892 Adriányi 1974. 23. o.

893 Balogh Margit-Gergely Jenő: 123.-124. o., Pölskei Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890-1918). In Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András (Osiris Tankönyvek). Osiris Kiadó. Budapest 2003. 490-546, 498. o.

894 Hermann 470. o.

aki 1911-ben lett kalocsai és 1912-ben, mint erről szó esett, esztergomi érsek.⁸⁹⁵ Csernoch egyházpolitikájában határozottan védte az egyház érdekeit. Érdeméül tudható be, hogy a Hajdúdorogi görög katolikus püspökség létrehozása 1912-ben teljesen problémamentesen történt. Sikerült érseksége alatt megreformálnia a piarista, a premontrei, a ciszter és bencés rendi szerzeteseket is. Budapestet elindította a lelkipásztorkodás modern útján, Mészáros János helynöke közbejöttével és ebben segítőtársa lett Mihalovics Zsigmond, a szintén pazmanita pap.

Nem csupán püspökök vettek részt a parlamentben, hanem képviselőházba az egyes választókerületek által bejuttatott, hivatalos alkalmazásban lévő lelkészek, köztük kanonokok is bekerülhettek, káptalanjuk képviselőjében. A káptalanok ugyanis követküldési joggal rendelkeztek az alsótáblán, majd az alsóházban.⁸⁹⁶ Így például Liphay Antal még választott püspöksége előtt, 1844-ben a pozsonyi káptalan, 1847-ben pedig az esztergomi káptalan küldöttjeként jelent meg az országgyűlésben.⁸⁹⁷ Az 1847/48-as országgyűlésen Forgách Ágoston a pozsonyi káptalant képviselte.⁸⁹⁸ Később pedig Pór Antal az 1875-81 közötti országgyűlésen, Esztergom város képviselőjeként vett részt, aki akkor már esztergomi kanonok.⁸⁹⁹

Másképpen is részt vehettek az egyházi személyek a törvényhozás munkájában, amikor politikai pártok választották meg képviselőjüként és akkor pártjuk érdekeiben politizáltak. Az egykori pazmaniták közül egy-egy választókerület képviselőjében így kerülhettek az országgyűlés házába például Bende Imre a későbbi nyitrai püspök, még 1869-ben Újvidék országgyűlési képviselője volt.⁹⁰⁰ Samassa József a későbbi egri érsek 1868-ban még aranyosmaróti képviselő.⁹⁰¹ 1873-ban Boltizár József, aki Selmecebánya küldöttjeként vett részt az országgyűlésen.⁹⁰² Csernoch Jánost 1888-ban Szokolca választotta meg képviselőnek.⁹⁰³ Blaskovics Ferenc⁹⁰⁴ 1896-1905 között nemzeti, majd szabadelvű programmal volt országgyűlési képviselő. Vele egyidőben Zelenyák János szepesi

⁸⁹⁵ Adriányi 1974 24. o.

⁸⁹⁶ Dobszay Tamás: A művelődés és a műveltség polgárosodása. In Mo története a 19. sz.-ban. Szerk.: Gergely András 154-191. o. 160. o., Gergely Jenő-Izsák Lajos. 165. o.

⁸⁹⁷ Kollányi 1900 466-467. o.

⁸⁹⁸ Kollányi 1900. 470-471. o.

⁸⁹⁹ Kollányi 1900. 520-521. o.

⁹⁰⁰ Beke Pázmáneum 2002. 326-327. o.

⁹⁰¹ Beke Pázmáneum 2002. 327. o.

⁹⁰² Kollányi 1900. 506. o.

⁹⁰³ Beke Pázmáneum 2002. 328-329. o.

⁹⁰⁴ Fazekas 3487. sz., Viczián János: Blaskovics Ferenc. In MKL 1933 I. 870. o.

egyházmegyés 1895-ben a lőcsei kerületben néppárti programmal országgyűlési képviselő.⁹⁰⁵ Juriga Nándor egykori pazmanita tótmegyei plébánosként 1901-től szlovák nemzetiségi programmal lesz képviselő, majd 1906-1918 között is.⁹⁰⁶ Ott találjuk a parlamentben Giesswein Sándort⁹⁰⁷ több ciklusban is (1905-1906, 1910, 1920, 1922), aki választó kerülete jogaiért síkra szállt előbb néppárti, majd keresztény szociális programmal.

c./ Az I. Vatikáni Zsinaton

A XIX. század második felében zajlott le az I. Vatikáni Zsinat 1869-71 között. A pazmaniták közül többen is érdekeltek voltak ebben a zsinati összejövetelben. Dankó Józsefet, a szentírástudomány tanárát a bécsi nuncius az 1868-as zsinati előkészítő munkába meghívta. Ő azonban nem tudott ezen részt venni, mivel közben esztergomi kanonok és a szeminárium rektora lett, ezért nem utazhatott Rómába.⁹⁰⁸ A zsinaton részt vettek között találjuk mint volt pazmanitákat Strossmayer György zágrábi, Simor János esztergomi, Haynald Lajos kalocsai érsekek is. Azt írják róluk, hogy a parlamenten iskolázott tudásukkal mindenki csodálatát kivívták, hiszen a magyar főpásztorok sohasem tértek el a tárgytól.⁹⁰⁹ A zsinaton az infallibilitas dogmája körül élénk vita zajlott, amelybe erőteljesen bekapcsolódtak a magyar főpásztorok is. Simor Jánossal az élen a főpapok egy része amellet szólt, hogy a pápai tévedhetetlenség dogmájának kimondása nem időszerű. A zsinat döntött ebben az ügyben és kimondta a pápai tévedhetetlenséget. Az itthoni sajtóban csupán a Religio c. lap tartott ki az ultramontánok, azaz a hivatalos egyházi álláspontot képviselők mellett, míg például a Szabad Egyház c. lapban Hatala Péter azt sugallta, hogy a magyar főpapok sohasem fogják elismerni. Adva volt a szakadás lehetősége, még hazai politikai szintéren is, mégis a főpapok megmaradtak Róma hűségén. A dogmát az egyházfők külön-külön elfogadták, Strossmayer csak 1872-ben, de mégis megtette. Sőt, a hivatalos magyar politika ellenében, Schopper

905 Zelenyák János (1860-1919 után)

906 Juriga Nándor (1847-1950) v. ö. Viczián János: Juriga Nándor. In MKL 1933 V. 970. o.

907 Fazekas 3325. sz., Rátkai Árpád-Viczián János: Giesswein Sándor. In MKL 1933 IV. 98-101. o.

908 Hermann 453. o.

György, az 1872-ben kinevezett rozsnyói püspök a már kinyomtatott példányokból néhány százat megvett és elküldte papjainak is, amely maga után vonta az akkor kinevezett új kultuszminiszter, Trefort Ágoston rosszallását. A kihirdetéshez ugyanis szükség lett volna - a placetum regium értelmében - a király engedélyéhez, ami viszont nem emelkedett törvényt.

d./ Tudomány és intézmény

Egyházi vonalon a tudomány művelésének kiváló intézményeként tartható számon a Pápai Magyar Egyházi Intézetet létrehozása.⁹¹⁰ Ez, amint fentebb említettek között látható, Fraknoi Vilmos kezdeményezéséből született, de mellette állt Serédi Jusztinián, és a helyi ügyekben jártos pazmanita növendék Luttor Ferenc. Ő sokáig állt a posztgraduális intézet élén, akit 1945. júliusától 1946 nyaráig a szintén pazmanita Magyar Gyula követett. A hányatott sorsot megért Pápai Magyar Egyházi Intézet később, 1964-es visszaállításakor Csepregi Ignác, volt pazmanita növendék vezette az állammal folytatott tárgyalásokat az intézet visszaadásáról. Az intézmény szintén általános jellegű, ahová minden egyházmegye küldhet már végzett, felszentelt papokat, akiknek a létszáma összesen 8.

A pazmanitáknak többnyire a bécsi Augustineum állt rendelkezésre egészen annak 1918-ban történő megszűnéséig. A pazmanitáknak egy része itt folytathatta tanulmányát, de más része kiváló tudásának köszönhetően néhány igazgatósági tag található az Augustineum vezetősége között.⁹¹¹ Így Ocskay Antal 1823-ban, Fogarassy Mihály 1833-1837 között, Strossmayer József 1847-1849 között, Simor János 1850-ben, Dankó József 1860-1866 között, Steiner Fülöp 1868-ban, Fischer-Colbrie Ágoston 1890-ben, Rott Nándor 1902-ben és Werdenich Endre 1908-ban. Az Augustineum megszűnése után a pazmanitáknak

909 Hermann 454. o.

910 Beke PUK.185-203. o., Beke Margit.: A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929-1945). In Száz év..69-75., Csorba László: A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig. In Száz év...75-92. o., Margit Beke - László Csorba: L Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese di Roma. In Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane 1895-1995. Brani 1995. 133-138. o., Beke Margit-Csorba László: A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában. In A magyarok ezer esztendeje Rómában. Intézményeink az Örök Városban Szent István király óta napjainkig. Póczy Klára-Szelényi Károly. Veszprém-Budapest (2000). 133-138.o.

911 Mészáros István: Augustineum, Frintaneum. In MKL 1933 I. 457-458.

is a római továbbképzés állt fenn, miután megnyílt a Pápai Magyar Egyházi Intézet. Itt tanulhatott ösztöndíjasként Lutter Ferenc székesfehérvári 1934-1936 között egyházjogot, Somogyi Antal győri, 1928-1930 között teológiát, Telkes András esztergomi 1936-1939 között egyházjogot, Bartl Lőrinc 1935-1936-ban exegézist, Németh Pál győri exegézist 1936-1938 között, Grund Béla pécsi 1936-1938 között exegézist, Huszár Dezső esztergomi 1938-1939-ben egyházzenét, Domán Imre egri 1942-1943-ban kánonjogot és liturgiát, és Tóth K. János 1942-1943-ban kutatásokat végzett a Propaganda Fide levéltárában.⁹¹² Megállapítható, hogy a többiekhez képest szép számban lehettek jelen a pazmaniták az Örök Város egyetemén.

Az egyház igyekezett eleget tenni a krisztusi tanításnak: „, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek”.⁹¹³ Az evangélium hirdetése a keresztény tanításra vonatkozik és ez a feladat különösen a püspökökön keresztül érvényesül. Az egyházmegyében a legfőbb pásztor, a püspök, és a pazmanita püspökökről máshol történik említés. A tanítás több síkon valósulhat meg, ezek közül a szentmisében elmondott prédikációk a hívek minden rétegéhez szóltak és ezt gyakorolta minden pap, akár a Pázmáneumból kerültek ki, akár más hittudományi egyetemről, vagy főiskoláról. A pazmaniták bizonyára magasabb műveltséggel alapozták meg hithirdetéseiket, mint esetleg egyes egyházmegyei szemináriumot végzett papok. A XIX. században jeles szónokként tartották számon Fogarassy Mihályt, majd kiváló hitszónok hírében állt Grynaeus Alajos, ami azért is különös, mivel szlovák anyanyelvű volt és konferencia beszédeit az 1850-es években magyar nyelven tartotta.⁹¹⁴ Nagyszerű hithirdető volt a 20. században Mihalovics Zsigmond, aki tömegeket vonzott prédikációi által.

Sokan közülük intézményes keretek között tanítottak az elemi iskolától kezdve egészen az egyetemek hittudományi fakultásáig.

Az elemi iskolák sokat köszönhetnek a pazmanitáknak is, hiszen szinte minden pap tanított ezekben az iskolákban. Érdekes módon még a fővárosi hitoktatás ügye is egy pazmanita nevéhez kapcsolható és ez Cselka Nándor⁹¹⁵. Ő ugyanis annyira fontosnak tartotta az oktatást, hogy a XIX. század második felében megszervezte a fővárosi hitoktatói állásokat, amelyek eddig, mint státusok nem léteztek. Majdnem mindegyik papot meg lehet találni az elemi iskolákban, középiskolákban, illetve az 1945 utáni helyzetben templomi hittanórákon hitoktatói, illetve hittanári minőségben.

⁹¹² Beke PUK 185-203. o., 195-202. o.

⁹¹³ Mk 16, 15.

⁹¹⁴ Hermann 438. o.

⁹¹⁵ Cselka Nándor (1834-1897) v. ö.: Viczián János: Cselka Nándor. In MKL 1933 II. 408. o., Kollányi 1900 519. o.

Többen iskolákat alapítottak, mint például Oltványi Pál⁹¹⁶ csanádi egyházmegye. 1861-ben Földeákon a nemrég felépített templom mellett iskolát épített, miután külföldön népiskolákat, apáca nevelőintézményeket tanulmányozott. Elméletileg is foglalkozott a népoktatással, amit önálló kiadványa bizonyít.⁹¹⁷ Az elemi iskolák fontosságára sokan felhívták a figyelmet, és így a XIX. század már ékes például szolgálhatott a XX. századi Klebelsberg Kuno nevével fémjelzett iskola alapításoknak.

A pazmanitákat megtalálni a nevelés és oktatás legfelsőbb, igazgatási szintjén is, mint Magdics Ignác⁹¹⁸ esete mutatja, aki a Katolikus Tanügyi Tanács⁹¹⁹ tagja volt és több értesítőt⁹²⁰, hittankönyvet adott ki.

Az egyetemen, főiskolákon teológiát tanító professzorok különösen fontos szerepet töltek be a papi utánpótlás képzésében, és ezért a főpásztorok kiváló gonddal választották ki az ott működő tanárokat. Felkészültségükre jellemző, hogy egyeseket meghívtak külföldi egyetemek tanszékére is.

Az Örök Városban, Rómában inkább a világ egyház növendékei jöttek össze, és itt is találunk egykori pazmanita növendéket Magyary Gyula személyében.⁹²¹ Esztergomi egyházmegye papként 1943-ban meghívták az Athenaeum Urbanianum de Propaganda Fide újonnan felállított jogi karán a büntetőjogi és perjogi tanszékre, ahol 1971-ig működött, miközben a jogi fakultás dékánja is volt és egyúttal a Rota Romana ügyvédje. A kortárs Pázmáneum növendékeinek írta, hogy többek között japán, kínai, hindu, ausztráliai, újzélandi hallgató vannak és kiváló tehetségűek. Elképzelhető, hogy tanítványai közül sokan az egyházban magas funkciókat töltöttek be. Magyary Gyula pályafutása annak a bizonyítéka, hogy a kereszténység egyetemes, és ebben az egyetemességben mégis néhány személyiség képviselte nemzetének a színeit, amellyel hozzájárult az egyetemesség gazdagításához.

Bécsben különböző nemzetiségű hallgatók jártak teológiára, de elsősorban az osztrák birodalomból érkeztek. A császár város egyetemen tanított többek között Dankó

916 Oltványi Pál (1823-1909). V. ö.: Viczián János: Oltványi Pál. In MKL 1933 XI. 102.103. o.

917 A népoktatás ügye Magyarországon. Szeged 1884.

918 Magdics Ignác (1878-1945) v. ö.: Mészáros István - Takács Emma. In MKL 1933 VIII. 241. o.

919 A Tanács már a 20. század elején létezett és 1921-ben már átszervezik. V. ö.: Beke Margit: A katolikus egyház oktatási és nevelési intézményei 1948-ig. In Magyar Katolikus Almanach II. A magyar katolikus Egyház élete 1945-1985. Szerk.: Turányi László. Budapest 1988. 232-257. 232.o.

920 Depaul Sz. Vince Szeretet Leányai (Irgalmas Nővérek) vezetése alatt álló értesítő 1875-1925. Szerk.: - - . Budapest 1925.

921 Magyary Gyula (1901-1988) v. ö.: Beke Pázmáneum 2002. 320-321. o., Viczián János: Magyary Gyula. In MKL 1933 VIII. 514-515. o., PT 1942-1943. évről. 6. o.

József⁹²² esztergomi egyházmegyés, aki 1856-tól a bécsi egyetem teológiai karán adott elő, 1860-ban az Augustineum igazgatója, 1868-tól pedig az esztergomi szeminárium rektora, és a főiskola exegézis tanára. Történeti kutatómunkát végzett különösen a szertartásokkal⁹²³ kapcsolatban, majd Simor János körleveleit⁹²⁴ rendezte sajtó alá öt kötetben. Mindezen túl a Vatikáni Magyar Oklevéltár szerkesztő bizottságának a tagja. 1890-ben a műemlékek országos bizottságának és a Magyar Tudományos Akadémiának a tagja. A bécsi egyetemen találjuk Mally Jánost, aki 1871-1874 között sémi nyelvek és felsőbb exegézis kisegítő tanára.⁹²⁵ Irodalmi palettája többretű, hiszen foglalkozott az Ószövetséggel⁹²⁶, és emellett jó humor ézéssel rendelkezett, hiszen 1864-ben megalapította az Erkölcsösen Mulattató Könyvtárat⁹²⁷, majd 1866-ban a Gazdasági és Iparkönyvtárt.⁹²⁸

Az egykori növendékek hazai egyetemen és egyházmegyés főiskolákon is sikeres pályát futottak be. A pesti tudományegyetem teológiai karán, egyházmegyés teológiai főiskolákon többen jeles képviselői a tanításnak egyszer s mindenkorra a tudományosságnak is. Grynaeus Alajos szatmári egyházmegyésként előbb Ungváron 1833-tól, 1837-től pedig Szatmárnémetiben a pasztorális tanára 1842-ig, 1850-ben Pesten az egyetemen helyettes, 1853-tól pedig rendes pedagógiai tanár.⁹²⁹ Kiváló neveléstani művet írt a *Paedagogia sublimior*⁹³⁰ címen, amelynek népszerűségét bizonyítja, hogy egy év alatt tízezernél több példány fogyott belőle. Ötkötetes egyházi beszédek⁹³¹ gyűjteménye is nagyon jó visszhangra talált. Több mint húsz önálló műve között imakönyveket, elemi iskolai könyveket, mint számtan, ABC-s olvasókönyv mellett imakönyvek⁹³², és pasztorális könyveket találni.

922 Dankó József (1829-1895) v. ö.: Viczián János: Dankó József. In MKL 1933 II. 520-521. o., Fazekas 2884. sz.

923 Mint például Magyar szertartási régiségek. Esztergom 1871., *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*. Budapest 1893.

924 Simor János győri és esztergomi körlevelei. S.a.r. I-V. Esztergom 1883.

925 Mally János (1829-1902) v. ö.: Beke Pázmáneum 2002315. o., Walter Kornfeld-Christine Mann: *Alttestamentliche Bibelwissenschaft*. In Suttner 63- 86, 86.

926 *Historia sacra antiqui Testamenti*. Strigonii 1890.

927 Ebből 6 kötet jelent meg

928 Ebből pedig 3 füzetet jelentetett meg.

929 Grynaeus Alajos (1804-1860). Viczián János: Grynaeus Alajos. In MKL 1933IV. 237. o., Hermann 438. o.

930 *Paedagogia sublimior theoretica et applicata*. Pest 1851.

931 Nészerű alkalmi s renkívüli oltár-és szerbeszédek, esperesi s lelki szózatok, meg lelkipásztori intelmek. I-V. Pest 1857.

932 Tankönyv a városi és falusi elemi iskolák használatára. Pest 1851., Rövid népszerű algebra, vagy betűszámán elemei. Pest 1852., ABC és olvasókönyv képekkel. Pest 1853. Például Délesti ájtatosság. Ungvár 1843., Szent imák és énekek. Ungvár 1943., Közönséges keresztény imakönyv miveltek számára. Pest 1851.

jelentek meg komoly hittudománnyal foglalkozó kötetek a pasztorálisról.⁹³³ A legérdekesebb mégis a különböző nyelvű etnikai hívek felé való rendkívüli nyitottsága, hiszen kis képes bibliát adott ki 40 képpel német, román, horvát, szlovén és ruténül is.⁹³⁴ Breznay Béla⁹³⁵ esztergomi egyházmegyes, 1876-ban Pesten a tudományegyetem teológiai fakultásán morális nyilvános rendes tanára, majd 1879-ben a teológiai kar dékáni tisztséget is betöltötte, sőt 1893/94-ben az egyetem rektora lett. Mintegy tizenöt önálló kötete jelent meg filozófiai, egyházi és prédikációs témában. Ezen felül szerkesztette a *Religiót* is.⁹³⁶ Kmoskó Mihály⁹³⁷ esztergomi egyházmegyesként kezdte, majd veszprémi lett, aki 1908-tól a pesti egyetemen a hittudományi karon szentírástudományt tanított, 1923-tól a keleti nyelvek tanára volt. Sőt, 1923-1931 között a bölcsészeten a sémi filológia tanára lett. Sok őskeresztény szír iratot tett közzé és az arab irodalom magyar vonatkozásait is kutatta. Több önálló műve jelent meg e tárgyban, Hamurabi törvényeiről, a sémi népek ősvallásáról és Gardizi a törökökről, illetve az iszlám keletkezéséről. Ezen túl kiadta és társtulajdonosa volt a *Kereszt Jegyében* c. katolikus hetilapnak. Számos értekezése külföldi folyóiratokban jelent meg, mert elismerték színvonalas szentírási értekezését.⁹³⁸ Budapesten maradva Kecskés Pál⁹³⁹ esztergomi egyházmegyes érdemel kitüntetett figyelmet. 1928-ban az egyetem filozófiai tanszékén tanár, sőt dékán is lesz, és 1950-1968 között a már Hittudományi Akadémiának nevezett teológiai egyetemen a filozófia tanszékvezető tanára. Etikai, lélektani, filozófiatörténeti kérdésekkel foglalkozott és elsőként tanított keresztény szociológiát. Alapvető filozófiai művek születtek meg tolla nyomán a bölcsélet témájában.⁹⁴⁰ Nyomdokaiba lépett a szintén jó nevű Nyíri Tamás⁹⁴¹ esztergomi főegyházmegyes pap, aki 1968-ban megörökölte filozófiai tanszékét és e téren nagyszerű eredményeket ért el. 1978-ban a Hittudományi Akadémia levelező tagozatának az igazgatója, amelynek kifejezett célja, hogy a II. Vatikáni Zsinat után ne csupán klerikusok,

933 *Paedagogia sublimior, theoretica et applicata*. Pest 1851., *Brevis instructio pastoralis*. Pest 1857.

934 *Cime: Kis képes biblia*. 40 képpel. Pest 1853, 1854-ben a többi felsorolt nyelven is megjelent.

935 Breznay Béla (1844-1928) Takács Emma: Breznay Béla. In MKL 1933 II. 44. o.

936 *De philosophicis historicis atque literarum studiis per Leonem XIII. pontificem maximum in Hungaria proventus oratio habita...* Budapest 1887., *A polgári házasság erkölcsi alapja és Magyarország jövőéjére való kihatása*. Budapest 1892., *Jézus Krisztus. Adventi gondolatok a katolikus öntudat szolgálatában*. Budapest 1893.

937 Kmoskó Mihály (1876-1931) v. ö.: Takács Emma: Kmoskó Mihály. In VII. MKL 1933 35. o.

938 Például *Unu-Amon papyrusa*. Budapest 1909., *Hammurabi törvényei*. Kolozsvár 1911., *A sémi népek ősvallásának főbb problémái*. Budapest 1915., *Gardizi a törökökről*. Budapest 1927., *Az iszlám keletkezése*. Budapest 1929., Hermann 489. o.

939 Kecskés Pál (1895-1976) v. ö.: Viczián János: Kecskés Pál. In MKL 1933 VI. 424. o.

940 Például *A keresztény társadalom elmélet alapelvei*. Budapest 1938., *A bölcsélet története főbb vonásokban*. Budapest 1944, amely 1981-ben harmadik kiadást ért meg., *Etika*. Budapest 1944.

941 Nyíri Tamás (1920-1994) v. ö.: S.K. – Viczián János: Nyíri Tamás. In MKL 1933 IX. 890-891. o.

hanem civilek is hallgatói lehessenek a hittudományi műveltségnek. Publikációi a keresztény filozófiával foglalkozó teológusok számára rendkívül fontosak.⁹⁴²

Több tanár nem csupán saját egyházmegyes főiskolai teológiáján tanított, hanem átkerült a pesti tudományegyetem teológiai karának valamelyik tanszékére. Hoványi Ferenc⁹⁴³ váradi egyházmegyesként előbb a váradi, 1836-ban a váradi szeminárium prefektusa és hittanár, 1847-ben pedig Pesten a dogmatika tanára lesz és a király és testvéreinek magyar nyelv tanára is. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia tb. tagjává választották meg. Bejárta Erdélyt, Németországot, Itáliát és a Szentföldet, Katekizmusokat ír, az iskolákban tanító papság és gyermekek részére. Napjainkban is modernnek számítanak az útikönyvek, amelyek írásában ugyancsak elől áll Hoványi Ferenc, és pedig saját tapasztalatai alapján készült kötetei már a múlt század második felétől jelentek meg itáliai és szentföldi ismertetései.⁹⁴⁴ Kozma Károly egri egyházmegyes, aki 1853-ban az egri teológia tanára és előjárója, 1880-ban a teológiai és a jogi kar rektora lett, az 1861-ben megjelent szertartáskönyve igen híressé tette.⁹⁴⁵ Aschenbrier Antal⁹⁴⁶ 1874-ben az esztergomi főiskolán egyházjog és egyháztörténelem tanára, 1882-től pedig Budapesten az egyetem teológiai karán az egyházjog nyilvános rendes tanára, sőt dékán is volt két alkalommal. Kanyurszkyval megindította a Katholikus Theológiai Folyóiratot 1883-tól. Többnyire cikkei jelentek meg különböző folyóiratokban. Kanyurszky Gyula⁹⁴⁷ például kalocsai egyházmegyesként végzett a Pázmáneum növendékeként és 1878-tól Kalocsán a főiskolán a keleti nyelvek tanára, majd 1882-1914 között Budapesten tanár. Fontos munkája jelent meg az arab nyelvtanról.⁹⁴⁸

Szintén másutt kezdte teológiai tanárságát Hanuy Ferenc⁹⁴⁹ pécsi egyházmegyes pap. 1898-ban előbb a pécsi teológián egyháztörténelmet, majd jogot és tanított, 1906-tól Budapesten tanár 1923-ig, miközben dékán volt, sőt, 1920-/21-ben a

942 Így például *A keresztény ember küldetése a világban*. Budapest 1968, amely három kiadást ért meg, *A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Budapest 1975, amelyik öt kiadást ért meg. Halála előtt jelent meg *Mélylélektan és ateizmus*. Siegmund Freud kultúraelmélete. Budapest 1993.

943 Hoványi Ferenc (1816-1871) v. ö.: Takács Emma: Hoványi Ferenc. In MKL 1933 V. 76-77. o.

944 Könyv nélküli katechismus. Buda 1847., Felsőbb katholicismus elemei. I-II. Bécs 1853., Olasz út 1850-ben. I-II. Bécs? 1851., Néhány hét a Szentföldön 1856-ban. Bécs 1858.

945 Kozma Károly (1824-1901). Takács Emma: Kozma Károly. In MKL 1933 VII. 308-309. o., Fazekas 2844., Hermann 439. o., Kötetének címe: *Liturgica sacra catholica*. Eger 1861.

946 Aschenbrier Antal (1849-1897) v. ö.: Diós István: Aschenbrier Antal. In MKL 1933 I. 423. o.

947 Akit Viczián János: Kanyurszky Györgyként (MKL 1933 VI. 138-139. o.) nevez meg, míg Fazekas 3294. sz. szerint Gyula, hiszen Julius néven szerepel, és Viczián szerint Kalocsán végzett, de Fazekasnál a Pázmáneum növendéke volt.

948 *A Klasszikus arab nyelvtan kézikönyve*. Bécs 1882.

949 Hanuy Ferenc (1867-1953) v. ö.: Takács Emma. Hanuy Ferenc. In MKL 1933 IV. 580-581. o.

tudományegyetem rektora is. Egyházi jogi művei között helyet foglalnak a kánonjogra, vonatkozó írásai, a vegyes házasságok, a vallásváltoztatás, a jegyesség, továbbá autonómiai és történelmi tárgyú műve között örök értéket képvisel Pázmány Péter leveleinek összegyűjtése és kiadása.⁹⁵⁰

Sokan saját egyházmegyéjük teológiai főiskolájukon fejtettek ki nagy érdemeket. Se szeri, se száma a Pázmáneumból kikerült papoknak tanári beosztása, amely érthető magasan kvalifikált diplomájuk folytán. Közülük csupán néhánynak a közzé tételére lehet szorítkozni, elsősorban azokra, akik jelentősebb tudományos munkássággal is büszkélkedhetnek.

Az esztergomi főegyházmegyében többek között ott találjuk Blümelhuber Ferenc egykori pazmanitát, aki 1855-től teológiai tanár az esztergomi hittudományi főiskolán egészen 1884-ig.⁹⁵¹ Babura László 1903-tól kezdve tanított az esztergomi főiskolán biblikus tárgyakat és számtalan cikket közölt különböző lapokba, és ezen kívül 25 önálló kötete jelent meg.⁹⁵² Trefort Ágoston kérésére a teológiai tárgyak közé felvették a lelkipásztori orvosi órákat is. Ennek nyomán Török Mihály, aki az esztergomi hittudományi főiskolán tanított 1905-1935 között, és előtte orvosi ismeretekre tett szert, esztergomi tanári éve során írta meg 1928-ban az orvostudományi ismeretek és pasztorálist ötvöző két kötetes művét,⁹⁵³ amely e témában előremutató és napjainkban foglalkoznak e két tudományág kapcsolatával. Hamvas Endre szintén 1928-tól tanít Esztergomban a teológián, jelentős iskolai hittankönyvei csak később, az 1955-ös években születnek meg.⁹⁵⁴ Gianits József 1948-ban, majd 1963-69 között teológiai tanár, akinek hittankönyveit a második világháború alatt tanulták az iskolákban.⁹⁵⁵ A nyitrai egyházmegyében Tóth János tanított 1885 óta egyházjogot és egyháztörténelmet. A Nyitra megyei Szemle szerkesztője volt és számos értekezést írt, továbbá sokat fordított angol,

⁹⁵⁰ A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás. Pécs 1904., A vegyes házasságok jogtörténete különös tekintettel Magyarországra. Pécs 1904., a jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere dekrétumig. Budapest 1912., Álapostoli kánonyűjtemények az első 3 századból. Budapest 1922., 70 év küzdelem az autonómiáért. Budapest 1918., A katolikus autonómia főbb problémái. Budapest 1918., Pázmány Péter összegyűjtött levelei. S. a. r. I-II. Budapest 1910-1911.

⁹⁵¹ Blümelhuber Ferenc(1824-1915) v. ö.: Viczián János: Blümelhuber Ferenc. In MKL 1933 I. 872-873. o.

⁹⁵² Beke 1989. 100-102. o. Például Introductio historico-critica in SS Novi Testamenti libros. Strigonii 1910., Szent ágoston élete. Budapest 1924, Szent Ambrus élete 1925.

⁹⁵³ Török Mihály(1870-1953) Beke 1989. 102-103. o., Művének címe: Medicina et psychiatria pastoralis I-II. Strigonii 1928.

⁹⁵⁴ Beke 1989. 110-111. o. Például Bibliai történetek a katekizmus igazságairól. Budapest 1955., Szertartástan az általános iskolák 5. osztályos római katolikus tanulói számára. Budapest 1956.

⁹⁵⁵ Gianits József (1914-19) v. ö.: Beke Kézirat., Bibliai történetek. Esztergom 1944., Katolikus hittan. Esztergom 1944. Erkölcstan Esztergom 1944.

francia, spanyol, olasz és orosz nyelvről magyarra.⁹⁵⁶ Tiszó József volt a teológia tanára 1918-tól a nyitrai teológia morális és pasztorális tanára.

A szepesi egyházmegyében például Pirhalla Mártont⁹⁵⁷ találjuk, aki 1877-ben főiskolájuk filozófia tanára, 1883-tól a keleti nyelvek és biblikum, 1889-ben kánonjog és egyháztörténelem tanára. Elsősorban a történelem iránti érdeklődésének adott nyilvánosságot, amikor Podolin⁹⁵⁸ történetét megírta, továbbá mint egyházmegyés a szepesi prépostság⁹⁵⁹ - ma is haszonnal forgatható - történeti munkáját adta közre. Zelenyák János 1887-ben szepesi teológián tanár. ⁹⁶⁰A győri teológián jogot tanított Balics Lajos⁹⁶¹, aki szemináriumi rektor is volt. A római katolikus egyház történetének megírásával is beírta nevét az egyháztörténelembe, hiszen munkája alapos és igényes kutatást bizonyít. ⁹⁶²Giesswein Sándor hatására tanítottak a XIX. század elején a győri teológián elsőként szociológiát.⁹⁶³ Győri egyházmegyés Buzás József⁹⁶⁴ is, aki 1956-ban a győri hittudományi főiskola dogmatanára. A történettudomány terén nagy érdemeket szerzett, amikor a győri egyházmegye vizitációs jegyzőkönyveit⁹⁶⁵ forrásként közölte, másrészt fordításai⁹⁶⁶ is jelentősek, hiszen Karl Rahner és Christian Schütznek a keresztény szellemiség lexikonát tette közzé magyar nyelven. Mindkét kötet a II. Vatikáni Zsinat utáni szellemiség jegyében született és annak bizonyítéka, hogy az egykori pazmaniták igen fogékonyak a legújabb korkérdések és problémák iránt. A kalocsai teológián Huber Lipót például kalocsai⁹⁶⁷ egyházmegyésként 1888-tól hosszú éveken át a biblikus tárgyak tanára Kalocsán, és a szeminárium prefektusa, 1927-ben a nagyobb szeminárium rektora lesz. Tudományos munkásságot folytatott, elsősorban az

956 Tóth János (1856-1892 után) Fazekas 3378. sz., Vende Ernő: Irodalom és tudomány. In Nyitra vármegye és városai. (Magyarország vármegyéi és városai. Szerk.: Borovszky Samu) H. n. 1899. 263-297, 283. o., Callista.

1883., Nyitráról Lourdesba és Párizsba. 1887., Az egyház Észak-Amerikában. 1892.

957 Pirhalla Márton (1852-1922) v. ö.: Viczián János: Pirhalla Márton. In MKL 1933 X. 974. o.

958 Zur Erinnerung an d. sechshundertjaehrige Jubelfeier d. Stadtgemende Podolin und ihrer Pfarrkirche. Kemark 1898.

959 A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig. Lőcse 1899.

960 Zelenyák János (1860-1919 után)

961 Balics Lajos (1856-1933) v. ö.: Diós István: Balics Lajos. In MKL 1933 I. 560. o.

962 Cime: A római katolikus egyház története Magyarországon. I-II. Budapest 1885.

963 Hermann 491. o.

964 Buzás József (1928-) v. ö.: S.K.: Buzás József. In MKL 1933 II. 123-124. o.

965 Kanonische visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jh. I-VI. Eisenstadt 1966-1967.

966 Mint Karl Rahner: Az élet imádságai. Budapest 1988, Christian Schütz: A keresztény szellemiség lexikona. Budapest 1993.

967 Huber Lipót (1861-1946) v. ö.: Viczián János: Huber Lipót. In MKL 1933 V. 89. o.

Újszövetséggel kapcsolatban.⁹⁶⁸ A csanádi egyházmegyében Hanzély Lajos⁹⁶⁹ egyházmegyésként Szegeden, 1947-ben teológiai tanár.

Gyulafehérvári egyházmegyésként a XIX. században Beke Antal⁹⁷⁰ tanított a teológián egyházjogot és egyháztörténelmet, és megírta⁹⁷¹ az erdélyi egyházmegyei szeminárium történetét, és kiadta többek között Pázmány Péter, Lippay György és Esterházy levelezését. Mivel a Batthyány-könyvtár öre is volt, kiadta a könyvtár kéziratos katalógusát és írt az erdélyi káptalan és a kolozsmonostori konvent levéltáráról.

Jantausch Pál eredetileg esztergomi főegyházmegyes pap, aki az 1920 után elcsatolt területen, Csehszlovákiában 1922-ben létrehozott nagyszombati apostoli Adminisztrátúra vezetője lett. 1925-ben prieni címre szentelték püspökké, meghagyva addigi beosztásában. Pozsonyban létrehozta az egyetemen a teológiai fakultást és megszervezte a Szent Cyrill és Metódról elnevezett szemináriumot.⁹⁷² Jantausch Pál adminisztrátorként immár az önálló Csehszlovákia papságának a képzését tette lehetővé.

e./ Az egyetemek és főiskolák falain kívül művelt tudomány

Az egyetemi és teológiai tanárok jó része tudományos munkásságot folytatott, rajtuk kívül is számos pazmanita növendék foglalkozott a tudomány művelésével, akár teológiai, akár történelmi, akár szépirodalomról legyen szó.

Általában a püspökök foglalkoztak írói tevékenységgel is, mégis néhányat emelünk ki, jelentőségüknél fogva. Fischer-Colbrie Ágoston 1910-ben megjelent növeveléssel

968 Például A Talmud, különös tekintetek az Újszövetségre. Budapest 1897., Jahvé-Adonáj-Jézus. Bibliai tanulmányok. Kalocsa 1930., Zsidóság és kereszténység a múltban és jelenben. I-II. Kalocsa 1932-1936.

969 Hanzély Lajos (1906-1997) v. ö.: Viczián János: Hanzély Lajos. In MKL 1933 IV. 581. o.

970 Beke Antal (1838-1913) v. ö.: Viczián János: Beke Antal, baróthi. In MKL 1933 I. 693-694. o.

971 Erdélyegyházmegyei papnövelde történeti vázlata. Károlyfehérvár 1870., Pázmány Péter, Lippay és Esterházy levelezése Rákóczi Györggyel. Budapest 1882., Index manuseriptorum bibliothecae Batthyanyianae dioecesis Transsylvaniensis. Károlyfehérvár 1871., Az erdélyi káptalan levéltára Gulafehérvárt. I-III. füzet. Budapest 1896., A kolozsmonostori konvent levéltára. Budapest 1897.

972 Beke Pázmáneum 2002. 330-331. o.

kapcsolatos kötete igen érdekes, akár a modern filozófiáról szóló műve.⁹⁷³ A későbbi püspökök közül Csernoch János esztergomi érseknek vannak elvitathatatlan érdemei az egész katolikus egyház vonatkozásában, ugyanis az 1917-es Codex Iuris Canonici munkálataiban részt vett, és ismeretes, hogy ez a törvénykönyv határozta meg az egyház jogi helyzetét egészen az 1983-as Egyházi Törvénykönyv kiadásáig.⁹⁷⁴

A történettudomány színvonalas művelése előtt valójában inkább a XIX. század második felében érett meg a helyzet, hiszen példák születtek a levéltári források feldolgozására.⁹⁷⁵ A XIX. század egyik legnagyobb alakjaként ismert Ipolyi Arnold a történettudományról így szól: „A történetírás a legrégebb irodalmi disciplinák közé tartozik, de mint tudomány még máig alighogy a legifjabbak egyikének mondható”.⁹⁷⁶ Ő az 1854-ben megjelent Magyar Mythológiával lépett a nagy nyilvánosság elé és már a XIX. században felhívta a figyelmet pusztuló műemlékeinkre és több publikációja jelent meg, régészeti repertórium, illetve besztercebányai műemlékekről legyen szó.⁹⁷⁷ Az archeológiai eredményeket szívesen használta történeti munkájához és ebben példát mutatott.

Ipolyi Arnoldnak és Fraknoi Vilmosnak, a nem pazmanitának fáradozása eredményeként indulhatott meg a Monumenta Vaticana Hungariae sorozat, amely azért születhetett meg, mert a vatikáni levéltárat megnyitották a kutatók előtt.⁹⁷⁸ Pór Antal nem csupán országgyűlési részvételével tűnt ki, hanem történelmi érdeklődésével is, és ennek tanújelét adta megjelent munkáival. Különösen a középkor ragadta meg és ebben végzett kutatásait mai napig is a történészek haszonnal forgatják. Az Anjou-kort találta a legvonzóbbnak és ennek nyomán több kötete jelent meg.⁹⁷⁹ Breznay Béla tudományos köteteken kívül költeményeket, értekezéseket, életrajzot írt és több folyóirat munkatársa,

973 Takács Emma: Fischer-Colbrie Ágost. In MKL 1933 III. 682. o., Gazdasági növevelés és megélhetés. Kassa 1910., A modern filozófia és kereszténység. Budapest 1917.

974 V. ö.: Erdő Péter: Csernoch János. In Eé 385-389.

975 Mátrai László: A szellemi tudományok. In Magyar művelődéstörténet. I-V. Szerk. Domanovszky Sándor stb. Hasonmás kiad. Szekszárd 1991. 391-410. 407. o.

976 Idézi Rottler Ferenc az 1885-ös Magyar Történelmi Társulat elnökének szavait. V. ö.: Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Fraknoi Vilmos. Egyház, műveltség, történetírás. Vál., s. a. r. bevezetőt írta: Rottler Ferenc. (Történetírók Tára) Gondolat kiadó. H. n. 1981. Ipolyi Arnold 79-168, 80. o.

977 Prokopp Mária: Ipolyi Arnold. In MKL 1933 V. 339-400. o., Magyar mythologia. Pest 1854., Magyar régészeti repertórium. Pest 1861., Schematismus historicus Dioecesis Neosoliensis pro anno... 1876. Besztercebánya 1876.

978 Hermann 484. o., Magyarország története 1848-1890. Főszerk.: Kovács Endre. Szerk.: Katus László. II. (Magyarország története tíz kötetben. Szerk.: Pach Zsigmond Pál) Budapest 1987. 1416. o.

979 Pór Antal (1834-1911) Beke Kézirat. Művei közül néhány: Nagy Lajos élete. Budapest 1892., Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino francia trónkövetelőhöz. Budapest 1892., Boleszló herceg esztergomi érsek 1321-1328. Esztergom 1900.

szerkesztője volt .⁹⁸⁰ Concilia Emil számtalan tudományos, életrajzi és pedagógiai cikk szerzője.⁹⁸¹ Sujánszky Antal sokoldalúságával tűnt ki, hiszen nem csupán értekezéseket írt, hanem költéssel is foglalkozott.⁹⁸² 1872-ben a bécsi Pázmáneum elöljárójaként tér vissza alma materéhez, és kinti tartózkodását Simor János érsek arra használta fel, hogy általa gyarapítsa esztergomi magánkönyvtárát Emellett imakönyveket írt, de szívesen verselt. Machovich Gyula szintén pazmanita sokat foglalkozott az akkori társadalmat érintő szabadkőművesség problematikájával. Több műve jelent meg ebben a témában, természetesen az egyház álláspontját képviselve.⁹⁸³ Walter Gyula számtalan publikációval jelent meg, közülük kiemelkedik Simor János emlékezete, továbbá az 1891-ben XIII. Leo pápa által kiadott Rerum Novarum enciklikára hívta fel a figyelmet, amely a szocializmus és a liberalizmussal szemben a tulajdon és a munka megbecsülését helyezte előtérbe.⁹⁸⁴ Ebből a két kiragadott műből érthető, hogy milyen gyorsan reagált az eseményekre, hiszen 1891-ben meghalt Simor János esztergomi érsek, és XIII. Leo pápa tanításának ismertetését is fontosnak tartotta. Quapil Tivadar nyitrai egyházmegyei különösen a csillagászat iránt érdeklődött és megállapítják róla, hogy több volt mint amatőr.⁹⁸⁵ Giesswein Sándor⁹⁸⁶ az eszperantó nyelv lelkes propagátora, aki 1923-ban részt vett az Eszperantisták Nemzetközi Békeliójának megalapításában és ennek első elnöke lett. Noha az eszperantó a II. Vatikáni Zsinat előtt nem volt a liturgia nyelve, mégis eszperantó nyelven tartott szentmiséket és prédikációkat. Fogarassy Mihály állította össze az 1847-48-as püspökkari értekezletnek az emlékiratát, de még inkább maradandót alkotott, amikor 1842-ben a Jó és olcsó könyveket kiadó egyesületet

980 Breznay Béla (1844-1928) Például Világos jog, kétes törvény. Mi itt a teendő: Budapest 1880., A modern kor hajnalán. Hofbauer Szent Kelemen atya élete. Budapest 1912.

981 Concilia Emil (1847-1916) Például A Pray codex hazája (UMSi 1874), Mária siralmak (UMSi 1879), Árpádházi b. Margit canonizációjának ügye a XVIII. században (UMSi 1882), A nagyszombati népiskola történetének vázlata (Nagyszombati Kalauz 1888.)

982 Sujánszky Antal (1815-1906) Az említett művek közül néhány Catalogus Bibliothecae Joannis Cardinalis Simor. Strigonii 1887. Örömdal... Scitovszky János... hercegprimásnak... érseki... beiktatása alkalmával. Pest 1850., Minden bölcsesség kezdete az Urnak félelme. Imakönyv. Ford. - -. Pest 1843.

983 Machovich Gyula (1858-1937) Műveiből néhány: Szabadkőművesség elleni szövetkezet kézikönyve és a magyarországi szabadkőművesek névsora. Esztergom 1887., Namesregister den unten dem Schutze der Ungarischen Symbolischen Grosse-Loge arbeitenden Freimaurer-Brüder. Gran 1888.

984 Walter Gyula (1855-1929) Például Simor János bibornok hercegprimás emlékezete. Esztergom 1891., XIII. Leo és a társadalom. Esztergom 1891.

985 Qapil Tivadar (1874-1943.) v.ö. PT 1943-47. évekről 53. o.

986 Giesswein Sándor, v. ö.: Rátkai Árpád - Viczián János: Giesswein Sándor. In MKL 1933 IV. 99- 101.

hozta létre, amelynek talaján létrejött - napjainkban a legjelentősebb egyházi könyvkiadó - , a Szent István Társulat.⁹⁸⁷

Nagy hatású szépíró az egykori Pázmáneum lakója Nyirő József. Már a kollégiumban olvasott fel írásaiból, és később jelentős munkásságot folytatott, és aki szülőföldjének, Erdélynek a sorsát szíven viselte. ⁹⁸⁸ Ismeretes, hogy az író elhagyta a papi rendet, de halála előtt néhány évvel visszatért az egyházba és a papi rendbe. Az erdélyi Szépmíves Céh könyvkiadó vállalatának egyik megalapítója. A Jézusfaragó ember⁹⁸⁹ elbeszélő kötetéből Szóts István megrendezte az Emberek a havason c. nagysikerű filmet. Számos regénye közül kiemelkedik az Isten igájában, A sibói bölény, a Néma küzdelem c. regény.⁹⁹⁰

f./ Társulatok, egyesületek

A XIX. században több nagy jelentőségű, egyháziak által kezdeményezett társulatnak van nagy jelentősége és ezek közül néhány a mai napig érezteti hatását. A legjelentősebb tudományos intézmény a Magyar Tudományos Akadémia 1825-i évi megalapításakor pazmaniták nem találhatók, azonban nagyobb alapítvány tevők között található Ipolyi Arnold is.⁹⁹¹ Tagjai között megtalálhatók jeles főpapok, tudományos tevékenységet végző egyházi személyek is.

Az egyik a Magyar Történelmi Társulat a történészek számára jelentett és jelent ma is fontos fórumot, ahol színvonalas előadások hangzottak és hangzanak el.⁹⁹² Jelentős

987 Viczián János: Fogarassy Mihály. In MKL 1933 III. 730-731. o., Emlékirat az 1847-48-as országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspökkari tanácskozmányokról. Pest 1848.

988 Viczián János: Nyirő József. In MKL 1933 IX. 893. o. Ismeretes, hogy 1919-ben kilépett a papi rendből, megnősült, majd 1950-ben kérte visszavételét az egyházba és később 1953-ban halt meg.

989 Jézusfaragó ember. Elbeszélés. Kolozsvár 1924.

990 Isten igájában I-II. Kolozsvár 1926., A sibói bölény. Kolozsvár 1929.(több kiadást is megért), Néma küzdelem. Kolozsvár 1944.

991 KL 1933 . III. 255. o.

992 KL 1933 1933. III. 255. o., Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Fraknoi Vilmos. Egyház, műveltség, történetírás. Vál., s. a. r. bevezetőt írta: Rottler Ferenc.(Történetírók Tára) Gondolat kiadó. H. n. 1981. Ipolyi Arnold 79-168, 79 - 80. o.

azért is, mert a történelemtudomány önállóan léphetett színre az érdeklődők elé és ez meghozta gyümölcsét. Ipolyi Arnold mellett a nem egykori pazmanitáknak: Rómer Flórisnak és Horváth Mihálynak köszönhető, hogy 1867-ben megalakult a Magyar Történelmi Társulat, amelynek ekkor alelnöke Ipolyi, 1878-tól pedig elnökeként működik. Kezdetben teljesen katolikus alapokon működött a társulat, később nyitott a protestánsok felé. Sikeres folyóiratokat indítottak útnak, így a Századok c. és a Történelmi Tár c. periodikákat. A Történelmi Életrajzok ötlete és kiadása szintén e társulathoz kapcsolódik.

A másik nagyjelentőségű kezdeményezés Fogarassy Mihály nevével kapcsolódik össze, aki harmincéves nagyszerű szónoki beszédek és tudományos felkészültséggel a háta mögött 1842-ben létrehozta a Jó és olcsó könyveket kiadó társulatot.⁹⁹³ Ekkor még nem realizálódott a terve, azonban 1852-ben sikeresen pályára indította a Szent István Társulatot. E társulat rendezvényein egyre többen jelentek meg a XIX. században⁹⁹⁴, de napjainkban is tartanak előadó esteket Haza a magasban címen. Elsősorban mégis könyvkiadásai révén ismert a Szent István Társulat, amely megszerezte az Apostoli Szentszék kiadó megtisztelő címet. Számptalan önálló művet jelentetett meg és több lapot indított útjára. A Néplap c. lapot nem csupán magyarul, hanem németül és szlovákul is megjelentette. 1853-ban elindította a társulat a Családi Lapokat. Zalka János pedig 1859-ben elkezdte a Szentek Élete c. sorozat kiadását, majd az Egyetemes Magyar Encyklopédia sorozatot indították el szintén 1859-ben protestáns írók bevonásával. Ő szerkesztette a Religio c. nagyszerű lapot a Szent István kiadásában. Zalka János egyébként házassági cikkeivel és a konkordátummal kapcsolatos tanulmányaival külföldön is feltűnést keltett.⁹⁹⁵ Később, 1887-ben a szintén pazmanita Simor János esztergomi érsek kezdeményezésére megalakult a Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya, amely ugyancsak az egyházi kiadványokra helyezte a hangsúlyt.⁹⁹⁶ További átalakulásában is egykori pazmanita bábáskodott Giesswein Sándor, aki 1916-ban első elnöke lett a tudományos és irodalmi osztály helyett létrehozott Szent István Akadémiának.⁹⁹⁷ A Szent István Akadémia, a rendszerváltozás után éledt ujja és rendezvényeit a Haza a magasban címmel hirdeti meg. A Szent István Társulatnak a talaján hozták létre a Szent László Társulatot a bukovinai magyarok részére.

⁹⁹³ Hermann 439. o., Csorba Az önkényuralom 279-326, 308. o.

⁹⁹⁴ Csorba : Az önkényuralom 279-326, 308. o.

⁹⁹⁵ Kollányi 1900 477-479, 478. o., Hermann 438. o.

⁹⁹⁶ Balogh Margit-Gergely Jenő 114. o.

⁹⁹⁷ Balogh Margit-Gergely Jenő 158. o.

Pribék István Vilmos lorymai felszentelt püspök megalapította a Katolikus Legényegyletet, amely a XIX. században indult el hódító útjára, mert az elhanyagolt az ifjúságot sikerült megszólítani.⁹⁹⁸ A fővárosban terjedtek el 1888-ban a Katolikus Körök, amelyek az együttgondolkodást segítették elő, de a XX. században, és különösen 1902-ben teljesebben ki. Ebben Steiner Fülöp járt elől.⁹⁹⁹

Kevésbé szokványos területen, a szent zenében is egykori pazmanita, Bogisich Mihály volt az, aki nagyot alkotott. Az egyházi zene terjesztéséért alapította meg az Országos Magyar Cecília Egyesületet 1897-ben.¹⁰⁰⁰ Olyan sikeresnek bizonyult ez a kezdeményezés, hogy minden időszakot átvészelt és napjainkban is virágzó egyesületnek számít.

Az egyesületek és egyletek virágkora inkább a XX. századra tehető és létrehozásukban az egyházi személyek jártak elől. Mailáth Gusztáv Károly „a diákok püspöke” Prohászka Ottokár a nem pazmanita, és Kanter Károly az 1899-es kezdeményezés után 1903-ban megalapították a Regnum Marianum Egyesületet.¹⁰⁰¹ Az egyesület papi közösséget is jelentett és közös székházat vettek maguknak a Damjanich utcában. Az egyesület jelentőségét az adja, hogy az ifjúsággal való foglalkozást tűzte ki céljául és modern eszközökkel kívánta elérni célját. Ifjúsági lapot adtak ki, mint a Zászlónk, a Nagyasszonyunk, Kispajtás c. lapokat. Valójában a teljes korosztályt szólította meg az elemi iskolától kezdve az egyetemistákig, sőt azon túl is az ifjabb nemzedéket. A Rákócziánium katolikus gimnázium és internátust 1904 óta működtetik. Majd a Szent Vince-mozgalom a szegények megsegítésére, továbbá a Regisi Szent Ferenc együletet a házasság nélkül együtt élők számára alapították meg. Később megalapítják a Katolikus Tanoncvédő Egyesületet, amelyik a legszegényebbet, az iparos ifjúságot karolta fel. Az Oltáregyesület megszervezésével Kanter Károly lehetővé tette, hogy megépüljön az Örökimádás temploma és mellette a zárda. Az Örökimádás c. folyóirat kiadása is ehhez kapcsolódik. Létrehívta az Eucharisztikus Gyermekszövetséget, amelynek önálló lapja volt a Jézusom öröme c. folyóirat. A Regnum Marianum Egyesületet később a második világháború után feloszlatták, azonban papjai megmaradtak közösségben, bár később pert indítottak ellenük.¹⁰⁰²

⁹⁹⁸ Beke Pázmáneum 2002. 324-325. o.

⁹⁹⁹ Adriányi 1974. 41. o.

¹⁰⁰⁰ Beke Pázmáneum 2002. 328. o.

¹⁰⁰¹ Witz Béla: Regnum Marianum-egyesület. In. KL 1933 1933. IV. 77-78. o., Hermann 495-496. o., Adriányi 1974. 41. o.

¹⁰⁰² Hetényi Varga foglalkozik a regnumi közösségben részt vett perekkel is.

Napjainkban Ádám György egykori pazmanita nevéhez is több intézmény létrehozása fűződik.¹⁰⁰³ A németországi Burg-Kastli gimnázium megalapítása után Münchenben, Párizsban, Kölnben az 1956-ban elmenekült magyar emigránsok részére létrehozta a Magyar Házakat, amelyek találkozási és kulturális központként szolgáltak. 1959-ben pedig Münchenben megalapította 1959-ben a Magyar Tudományos Intézetet hívta létre és napjainkban is működik, valamint a Haus der Begegnung-ot. Rómában 1967-ben a Szent István-i zárandokház gondolatát éleszti újjá, amikor a Szent István Házat megvásárolva az oda zárandokolni vágyó magyaroknak szállást és étkezést nyújt. Ezen túl újságokat adott ki Münchenben, a Pannonia Sacra c. lapot 1955-1968 között, és a Magyar Egyházi Tájékoztatót 1967-1977 között.

g./ Mecenatúra és gyűjtemények

Az egykori növendékek közül igen sokan töltöttek be mecénási szerepet és ez elsősorban a püspökökre volt jellemző.

A legnagyobb jelentőségű e téren Simor János esztergomi érsek, aki nélkül nem lenne Érseki Simor Könyvtár,¹⁰⁰⁴ szegényebb lenne a Keresztény Múzeum és Főszékesegyházi Kincstár, de sok kiadvány sem jelenhetett volna meg. A Simor könyvtár első könyvtárosa Sujánszky Antal, akiben könyvtári katalógusának első készítőjét tisztelhetjük, majd Simor János aranymiséjére az első nyomtatott katalógust is összeállította. A könyvtár állománya sajátosan érdekes és összetett, akárcsak az eredete. Sok művet vásárolt Simor érsek, de ebben segítő társai voltak azok a papok, akik külföldre utaztak, így Fraknoi Vilmos, Sujánszky Antal. Emellett egyházmegyéje területéről az értékebb köteteket behozatta, félve az elkallódástól. Az állománya ezért középkori kódexekből, incunabulumokból, továbbá opera figurata – illusztrált művek -, és kiemelkedő jelentőségű az 1848/49-es bécsi forradalom és szabadságharcra kapcsolatos állomány. Az illusztrált albumok, amelyek az esztergomi főpapok aranymiséjére készültek, a kor ízlését tükrözően igen díszesek és különlegesek.

¹⁰⁰³ Viczián János: Ádám György. In MKL I. 45. o.

¹⁰⁰⁴ Beke Margit: Érseki Simor Könyvtár. In MKL III. 262-263. o.

A Keresztény Múzeum létrehívása szintén Simor János nevéhez köthető.¹⁰⁰⁵

A főpap a múlt értékei iránt érzékeny és az egyházművészetet megújító szándéka vezette egy keresztény múzeum alapításában. Egyházmegyéjében gyűjtött, vásárolt és művészeket bízott meg festmények készítésével. 1875-ben végre megnyitotta képgyűjteményét. Ennek értékét növelte azzal, hogy 1875-ben a római Bertinelli – féle gyűjteményt is megvásárolta. Még két pazmanitának köszönheti gyarapodását a Keresztény Múzeum, és ezeknek egyike Csernoch János esztergomi érsek, a másik Ipolyi Arnold.. Ipolyi Arnold külföldön vásárolt anyagának egy részét, így a kölni Ramboux, és a bécsi Lemann árverésein megszerzett műtárgyaknak jelentős hányadát a Keresztény Múzeum kapta meg. A 200 festmény és szobor, a 117 ötvöstárgy és 25 gobelin pere a párizsi Jóvátételi Bizottságnál 1926-ig folyt, végül Csernoch János szerzett érvényt Ipolyi Arnold nagyváradi megyéspüspök akaratának, hogy ezeknek egy része a Keresztény Múzeumot gyarapítsa.¹⁰⁰⁶ Így Csernoch János idejében megkétszereződött a múzeum állománya. A múzeum anyaga további múzeumokat gyarapított, amikor a köemlékek felkerültek az esztergomvári ásatások anyagához. Egy része a Régészeti Múzeumhoz, amelynek alapján létrejöhetett a mai Balassa Bálint Múzeum.

Ipolyi Arnoldnak köszönhető a nagyváradi gyűjtemény létrehozása is. A párizsi Jóvátételi Bizottság előtt folyó perben a gyűjtemények egy részét ma már a Nagyváradi Állami Múzeumban őrzik.¹⁰⁰⁷ Ipolyi régészeti anyagát a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Emellett közbenjárására megalakult a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága 1872-ben, amely a Műemlékek Országos Bizottságává alakult át (1882) és ennek haláláig tagja volt. Érdekes módon, amikor 1896-ban a Nagyváradi Múzeum épületét felavatták, ennek az anyagának a kiállítását szintén egy volt pazmanita növendék végezte, Némethy Gyula nagyváradi kanonok személyében. Elsőként megírta az első kalauzt is.¹⁰⁰⁸

Az egri főegyházmegyében Bartakovics Béla egri érsek az érseki gyűjteményeket, amelyeket még Esterházy Károly kezdett megalapítani, a pénzérme, az 1500 darabból álló cimer- és pecsétgyűjteményét tovább feljesztette.¹⁰⁰⁹ Megvásárolta az egri Plank Ferenc gyűjteményét, és öccsének 50 darabból álló képgyűjteményét. Pédája nyomán később Foltin János lelkész 147 darabból álló csont- kő- és bronzeszközt ajándékozott a múzeumnak. Ennek következtében jött létre és nyílt meg (1874) az Egri Érseki Líceum Múzeuma, az első

¹⁰⁰⁵ Cséfalvay Pál: Keresztény Múzeum. In Az Esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve 1982. Szerk.: Turányi László. Esztergom 1982. 479-480. o.

¹⁰⁰⁶ Dukrét Géza-Verő Mária: Ipolyi Arnold. In MMA 409-410. o.

¹⁰⁰⁷ Dukrét Géza-Verő Mária: Ipolyi Arnold. In MMA 409-410. o.

¹⁰⁰⁸ Fazekas 3551. sz., Dukrét Géza: Némethy Gyula. In MMA 656-657. o.

ilyen a városban, de megnyitását már az érsek nem érte meg. 450 darabból álló pénzgyűjteményét a múzeumra hagyta, amelyet ma a Dobó István Vármúzeum letétként őriz. Bartakovics érsek jelentős összegeket szánt a Magyar Tudós Társaság székházára és a Nemzeti Színház építkezéseire. Samassa József tovább fejlesztette Bartakovics érsek munkáját, amikor 1874-ben a közönség számára megnyitotta a múzeumot.¹⁰¹⁰

A győri egyházmegyében Sztankovics János győri püspök alapította meg az egyházmegyei könyvtárat, aki mint a művészetek pártolója ismeretes. Kovács Zsigmond veszprémi püspök pedig nyaralójában Szoldatits Ferenc művésznak biztosított műtermet.

Hazánkban az 1802-ben megalapított Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményét főpapok adományából is gyarapították.¹⁰¹¹ A múzeum különösen a kiegyezés után indult gyors fejlődésnek, amikor 1884-ben a hatalmas arckép gyűjteményből elkülönítették a Magyar Történeti Képcsarnokot. Ehhez járult hozzá több egykori pazmanita már főpapként. Ipolyi Arnold besztercebányai tudós püspökként a Képcsarnoknak ajándékozta 60 festményét. Ezt a múzeumot gyarapította Haynald Lajos kalocsai érsek, saját gyűjtésű több, mint 100 ezer magán növénygyűjteményét és könyvtárat a „nemzet múzeumára”, ekkor még a Magyar Nemzeti Múzeum Természetiek és Kézműtaniak Tárának nevezett (ma Természettudományi Múzeum Növénytára) részlegének hagyományozta. Herbáriumát átfogja mind az öt földrészt.. Majd 12 ezer aranykorona értékű alapítványt tett a szakkönyvtár számára.¹⁰¹² Ásatásokat is támogatott, a Magyar Tudományos Akadémiát, a Magyar Afrika Társaságot is, amelynek elnöki tisztségét is elvállalta. Az utókor hálás volt iránta, hiszen róla 50 növényt neveztek el.

Bubics Zsigmond kassai püspök kiváló műértő hírében állt, aki az Esterházyak bécsi képtárát rendezte és azt 1871-ben a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe helyezte el.¹⁰¹³ Bubics Zsigmond az Egyetemi Könyvtár képeit, metszeteit rendezte. Bubics Zsigmond saját, kassai püspöksége területén restaurálta a Szent Erzsébet székesegyházat és a Szent Mihály kápolnát, továbbá a székesegyház kriptáját is.¹⁰¹⁴ A kassai múzeum alapítását figyelemmel kísérte. Jelentős festmény- és műtárgykollekcióval rendelkezett. Képtárát,

¹⁰⁰⁹ Kiss Péter: Bartakovics Béla. In MMA 64. o.

¹⁰¹⁰ Kodolányi János-ifj. Tóth László: Samassa József. In MMA 761-762. o.

¹⁰¹¹ Dobszay Tamás: A művelődés és a műveltség polgárosodása. In Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András. Budapest 2003. 154-191, 169. o., Magyarország története 1848-1890. Főszerk.: Kovács Endre. Szerk.: Katus László. II. (Magyarország története tíz kötetben. Szerk.: Pach Zsigmond Pál) Budapest 1987. 1413-1414. o.

¹⁰¹² Kovács Dezső. Haynald Lajos. In MMA 358-359. o.

¹⁰¹³ Magyarország története 1848-1890. Főszerk.: Kovács Endre. Szerk.: Katus László. II. (Magyarország története tíz kötetben. Szerk.: Pach Zsigmond Pál) Budapest 1987. 1414. o.

¹⁰¹⁴ Horváth Hilda-Mihóková Mária: Bubics Zsigmond. In MMA 134-135. o.

műtárgy, fajansz- és porcelángyűjteményét a kassai múzeumnak ajándékozta. 1884-ben még az Iparművészeti Múzeum letétjeként állították ki, 1891-ben pedig a teljes 632 darabból álló fajanszokat ennek a múzeumnak ajándékozta. Ennek megnyitásán megjelent Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter más, jeles személyiségek társaságában. A püspök maga is megpróbálkozott a festéssel. A Magyar Iparművészeti Társulat alapító tagját tiszteli benne.

Az Iparművészeti Múzeum másik jelentős adományozója Császka György szepesi megyéspüspök, majd kalocsai érsek volt. Az 1896-os Országos Kiállításon több egyházi emléket tett közszemlére. Kiváló minőségű darabokat ajándékozott az Iparművészeti Múzeumnak, sőt több ízben vásárolt a múzeum részére árveréseken is. Szívesen vette magát körül értékes műtárgyakkal budapesti lakásán, szepeshelyi és savniki kastélyában is.¹⁰¹⁵

Meszlényi Gyula szatmári püspök a püspöki palota mellé könyvtárának teljesen új épületet emeltetett. Haynald Lajos pedig püspöki székhelyén Kalocsán csillagvizsgálót állított fel

A papok közül néhány tehetősebb megengedte magának, hogy hódoljon nemes szenvedélyének és különböző gyűjteményei legyenek. Így Dankó József nem csupán könyvtár- és képtárszervezést tanulmányozott külföldön, hanem utjai során értékes metszeteket, rézkarcokat, miniatúr-festményeket, címlapokat, ritka nyomtatványokat vásárolt. Így jutott hozzá például Dürer metszetekhez, amelyből kiállítást szervezett. Feljegyzik róla, hogy 75 festménye, 379 Dürer-lapja, 270 rajza, 10 ezernél több rajz. Mindezeket pozsonyi lakásában helyezte el.¹⁰¹⁶ Később ezek a gyűjteményeket Bécsben elárverezték, amely azt jelenti, hogy szétszóródott Európa különböző országaiba, és így azokban gyarapította a műkincsek színes skáláját. Mössmer József, a Pazmenum előljárója szintén gyűjtött régiségeket bécsi tartózkodása idején, bár azoktól még életében kényszerült megválni.

¹⁰¹⁵ Horváth Hilda: Császka György. In MMA 186. o.

¹⁰¹⁶ Kollányi 1900 490-492, 491. o.

h./ Szociális terület

Találunk olyan pazmanitákat, akik élénken érdeklődtek a társadalomnak égetően aktuális problémái iránt. Különösen a szegények, illetve a társadalom peremére szorultak voltak azok, akik az evangéliumi tanítás alapján számíthattak az egyház segítségére. Ez évszázadokon keresztül érvényesült. XIX. század és azt követő századok egyre inkább az elszegényedés tendenciáját mutatják a társadalomban. Oltványi Pál egykori pazmanita szociális érzékenysége tetten érhető, amikor földéaki plébánosként templom mellé iskolát is épített és az 1863-as pusztító aszály idejében népkonyhát nyitott a környékbeli embereknek.¹⁰¹⁷ A kapitalizálódás folyamatában, különösen nehéz helyzetben van a XIX. század végén mind a parasztság, mind a munkásság. XIII. Leo pápa 1891. május 15-én kiadta a Rerum Novarum híres enciklikáját, amely megújítja az egyház szociális tanítását.¹⁰¹⁸ Ebben az egyházi tanító hivatal lemaradását szándékozott behozni, a tőke és a munka kapcsolatát elemezte és új fénybe állította be. Blaskovics Ferenc csanádi egyházmegyes pap, aki jól ismerte a földművelők problémáit, még ugyanebben az évben, 1891-ben létrehozta a Dél-vidéki Földművelők Gazdasági Egyesületét, majd 1919 után a Sváb Gazdasági Egyesületet.¹⁰¹⁹ Biztos volt abban, hogy a parasztság felemelkedésének az útja, ha gazdaságához pénzt rendel mellé, vagyis bankra lenne szüksége. Ezért Blaskovics Ferenc tevékenyen részt vett a Sváb Központi Bank megalapításában. És ez abban az időben történt, amikor tömegek vándoroltak ki Amerikába a jobb megélhetés reményében, ezért tanulmányozta a kivándorlók helyzetét és ezért alapított a parasztság számára bankot. Ezméit német nyelvű lapokkal propagálta. A másik nagyformátumú szociális gondolkodású alak Giesswein Sándor, aki megalapítja az első magyarországi keresztény egyesületet, és a Keresztény Szociális Egyesületek alelnöke is. A munkásság mellett állt ki, a bérminimum megadása, a szervezkedés szabadsága, továbbá a parasztság földhöz juttatása, a választójogi reform megvalósítása mellett szállt síkra.¹⁰²⁰ Ezek a gondolatok akkor forradalminak számítottak, pedig csak az idők szavát hallották meg, és kár, hogy nem lehetett következetesen végigvinni.

¹⁰¹⁷ Viczián János: Oltványi Pál. In MKL 1933 IX. 102-103. o.,

¹⁰¹⁸ Battista Mondin XIII. Leo. 622-639. 631. o.

¹⁰¹⁹ Viczián János: Blaskovics Ferenc. In MKL 1933 I. 870. o.

¹⁰²⁰ Rátkai Árpád-Viczián János: Giesswein Sándor. In MKL 1933 IV. 98-101. o.

Az 1930-as években a társadalom problémáját jól ismerő személyisége Mihalovics Zsigmond,¹⁰²¹ aki az akkor bontakozó Actio Catholica megszervezője és 1933-ban országos igazgatója lesz. A világi apostolkodás c. kötete bizonyosság arra, hogy felismerte a hívek tevékeny részvételét a társadalom formálásában, amelyet XI. Pius pápa 1928-ban *Laetus sane nuntius* c. enciklikája hirdetett meg.¹⁰²² Mihalovics Zsigmond jó példával járt elől, hiszen egyesületeket, egyházközségi szakosztályokat, jótékonyági és hitbuzgalmi társulatokat szervezett, és ő hozta létre a Herminamezői Atlétikai Club sportegyesületet. Elmondható, hogy a modern pasztoráció úttörője volt. A szerző az 1942-ben kiadott kötetben visszatekint az addigi tevékenységre. Szerinte a tömegek aposztáziája veszélyezteti a kereszténységet, ezért a híveket cselekvő apostolokká kellene képezni, hogy megállítható legyen ez a folyamat. A katolikus akció kiterjed a különböző rétegekre, a betegek, az iskolásokra, a nyomorgókra egyaránt, mégis legfőbb erénye a szociális érzékenység. II. Vatikáni Zsinat hasonlóan fogalmazza meg ezt a gondolatot.

A második világháború vérzivataros esztendejében az üldözött zsidók védelmében pazmanita is kivette részét. Köhler Ferenc esztergomi főegyházmegyei papként végzett, aki 1906-1910 között volt növendéke a Pázmáneumnak, néhány évvel később, 1913-ban belépett a lazarista rendbe, és 1928-ban házfőnök Piliscsabán, 1930-ban pedig budapesti házfőnöknek is megválasztották.¹⁰²³ A német megszállás tehát a fővárosban érte. Az üldözöttek védelmében, 1944. december 19-én azon kevesek egyike volt, aki látogathatta a budapesti gettót és hamis okiratokat és pápai menleveleket csempészet az üldözöttek részére.¹⁰²⁴ Hasonlóan példás módon viselkedett Huszár Elemér, zuglói plébános. Amikor a zsidó vallásúak áttéréséről volt szó, akiknél az előírt háromhónapos határidőt nem tartotta meg, hanem hamarabb anyakönyvezte őket. Megírta számukra az Áttérők katekizmusát is. Rövid oktatás után az illetőket megkeresztelte, nem egyszer 30 személy is állt a keresztvíz alá. A Gestapónál történt kihallgatások után sokan hozzá menekültek, akiknek szívesen adott menedéket. Köztük volt a híres drámaíró, Szomory Dezső is. Egy alkalommal éjjel elvitték és nem lehetett tudni, hogy ki volt a tettes. Később menedéket kért és kapott a Sziklakápolnánál.¹⁰²⁵ Kivételesen megbecsült személyiség Klinda Pál, aki teológiai tanulmányainak II-IV évfolyamát Bécsben végezte. Rendkívüli jó szervezőképességgel rendelkezett, hiszen

¹⁰²¹ Mihalovics Zsigmond (1889-1959). V. ö.: Beke 1989. 117-118. o.

¹⁰²² A világi apostolkodás kézikönyve. Budapest 1942., az idézet 7. o. Battista Mondin XI. Pius 657-681. o.

¹⁰²³ Fazekas 3817. sz., Magyar Katolikus Almanach

¹⁰²⁴., 1928 Takács Emma: Köhler Ferenc. In MKLVII. 325. o.

¹⁰²⁵ Hetényi Varga 116-119. o., Fazekas 3657. sz., Viczián János: Huszár Elemér. In MKL V. 137. o.

megtervezte és megalapította a Ranolder Intézet Klára ipari leányközépiskolát, majd a végzett növendékek számára a Boldog (Laboure) Katalani Nagyleányotthont a Budakeszi uton. Ez az intézmény adott helyet 1944. májusa és 1945. februárja között több mint 100 zsidó nőnek és gyermeknek. Az üldözöttek mentéséért posztumusz 1995-ben Yad Vasem díjjal tüntették ki.¹⁰²⁶

A második világháború után a Bécsben élő, már Bécsben szentelt növendékek közül Valentiny Géza tett sokat egyrészt az alma mater épületéért, másrészt szociális síkon. Valentiny ugyanis 1952-es felszentelése óta Bécsben lakott és különböző helyen töltött be lelkeszi megbízatást. 1972-ben az egész európai segélyszervezetnél, az Europaeischer Hilfsfonds Magyar Osztályának ügyvezetőjeként segítette a magyar egyházat és a rászorulókat.¹⁰²⁷ 1996-tól az ausztriai magyarok főlelkészeként tevékenykedik. Különösen a felnövekvő papi generáció köszönhet sokat, hiszen nyári nyelvtanulásra érkező papokat modern külföldön megjelenő teológiai művekkel is megajándékozta. A Pázmáneum háza pedig, amelyben hivatala található, az épülethez és múltjához ragaszkodó főpapnak mai napig élvezi gondoskodását. Többek között neki köszönhető a könyvtár rendezése. Valentiny Géza, aki mai napig megmaradt esztergomi inkardinált papnak, utolsó pazmanitaként őrzi a bástyát.

Összefoglalásul elmondható, hogy az alapító Pázmány Péter esztergomi érsek szándékának megfelelően valóban a külföldi intézmények közül a Pázmáneumban a legfontosabb papi elitképzés valósult meg, ahol a növendékek a legnagyobb létszámban folytathatták teológiai tanulmányaikat. A magyar főpapok, köztük szerzetesrendi előjárók a legkiválóbbnak ítélt növendékeket küldték Bécsbe, hogy hasznos gyümölcsöt hozzanak a magyar egyház részére. A szándék nemességét senki nem vonhatja kétségbe. Ez akkor is igaz, ha egyes növendékek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket és netalán elhagyták a papi rendet, de ez bizonyára nem az intézmény hibájának róható fel.

Sokan ragyogó életpályát futottak be, sokan magas egyházi méltóságra jutottak, sokan tudósok lettek, mások a helyi közösség büszkeségei lehettek. Ők ugyanis igyekeztek iskolákat, templomokat építeni, számtalan helyi kiadványt szerkeszteni, közösségük színvonalát az európai szinthez emelni, és ez nem kisebb feladat az előzőeknél, jóllehet nem annyira látványos. A pazmanita főpapság felváltása Rómában végzett főpapságra, már a XX.

¹⁰²⁶ Beke Margit: Esztergomi főegyházmegyei inkardinált papok 1892-2005 között. Kézirat.

¹⁰²⁷ Az Esztergom-budapesti főegyházmegye jubileumi névtára. Schematismus iubiliaris archidioecesis Strigoniensis-Budapestinensis anno Domini MCMXCVII. Szerk.. Dékány Vilmos. Budapest 1997.471. o.

század első felében megfigyelhető, legalábbis Serédi Jusztinián esztergomi érseknél (1927-1945)¹⁰²⁸, aki ugyan bencés rendi keretek között végzett Rómában. Az 1960-as években párhuzamosan találhatók mind pazmaniták, mind germanikusok a főegyházmegyéék élén, mint például Hamvas Endre, Szakos Gyula és Póka György püspökök pazmaniták voltak.

Az elitképzésnek ez után a történelmi ismeretek alapján egyedüli helye az Örök Város marad, különösen 1965 után. Közülük való például az egykori Collegium Germanico-Hungaricum növendéke Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek.(1974-1986).¹⁰²⁹ A későbbi főpapok között található a szintén germanikus Cserhádi József pécsi püspök is.¹⁰³⁰

¹⁰²⁸ Erdő Péter: Serédi Jusztinián. In Eé. 389-395. o.

¹⁰²⁹ Adriányi Gábor: Lékai László. In Eé. 402-405. o.

¹⁰³⁰ Viczián János: Cserhádi József. in MKL II. 419-420. o.